

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ
ของตำบลอุโมงค์ อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

โดย

พระมหาไกรสร โชติปัญญา (แสนวงศ์) และคณะ

กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ตำบลอุโมงค์ อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

ทีมวิจัย

๑. พระมหาไกรสร โชติปญโญ	หัวหน้าโครงการ
๒. พระครูสิริสุตานุยุต	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
๓. พระนฤพันธ์ ญาณิสฺสโร	อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
๔. นางสาวปิ่นปิ่นทร์ เหลืองพิทักษ์	อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
๕. พระครูประโชติพัฒน์	แกนนำพระสงฆ์นักพัฒนา
๖. นางอรรณพ ขว้างจิต	รองนายกเทศมนตรีตำบลอุโมงค์
๗. นายอินแก้ว โอชาวัฒน์	ประธานกลุ่มอาสาป็นสุข
๘. นางจันทนา อุตรงค์ดี	รองประธานกลุ่มอาสาป็นสุข
๙. นางพัชรินทร์ ดอนไพรักษ์	เลขานุการกลุ่มอาสาป็นสุข
๑๐. นายทวีหมื่น สีทธิโรจน์	ประชาสัมพันธ์ชุมชน
๑๑. นางประภาพรรณ ตีอุโมงค์	แกนนำชุมชน ม.๑ บ้านอุโมงค์
๑๒. นางสาววิไลพรรณ ปันมงคล	แกนนำชุมชน ม.๒ บ้านกอม่วง
๑๓. นางสุมิตรา นุชจำนงค์	แกนนำชุมชน ม.๓ บ้านสันกับตอง
๑๔. นายบรรยง สาริชาติ	แกนนำชุมชน ม.๔ บ้านฮ่องกอก
๑๕. นางจันทร์ขจร คงสมัย	แกนนำชุมชน ม.๕ บ้านป่าเหว
๑๖. นายบุญมี ศรีธัญชัย	แกนนำชุมชน ม.๖ บ้านป่าลาน
๑๗. นางศรีแก้ว จูทะศรี	แกนนำชุมชน ม.๗ บ้านเขตวัน
๑๘. นางสาวเฉลิมวรรณ ศรีวิชัย	แกนนำชุมชน ม.๘ บ้านไร่
๑๙. นางชวนพิศ โสภณจิตร	แกนนำชุมชน ม.๙ บ้านป่าเส้า
๒๐. นางพัชรภา ทิพย์มณี	แกนนำชุมชน ม.๙ บ้านป่าเส้า
๒๑. นางวันเพ็ญ ส่น้อย	แกนนำชุมชน ม.๑๐ บ้านชัยสถาน
๒๒. นางอุทุมพร มณีชัย	แกนนำชุมชน ม.๑๑ บ้านแม่ร่องน้อย
๒๓. นางอัมพร ชัยธรรม	แกนนำชุมชนและกลุ่มดอกขอมพอ
๒๔. นางบัวเรียว อริยะ	แกนนำชุมชนและกลุ่มดอกขอมพอ
๒๕. นางอุษา วีระชะ	แกนนำชุมชนและกลุ่มดอกขอมพอ

๒๖. นางวันเพ็ญ ส่องน้อย	แกนนำชุมชนและกลุ่มดอกขอมพอ
๒๗. นางจันทร์เพ็ญ สุทธิจิระพันธ์	แกนนำชุมชนและกลุ่มดอกขอมพอ
๒๘. นางสาวชลธิดา คำทา	นักวิจัยชุมชน
๒๙. นางสาวสุพัตรา ยานะสอน	นักวิจัยชุมชน
๓๐. นางสาวรัตนา ปันจุมติ	นักวิจัยชุมชน

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน เพื่อทบทวนบริบทของชุมชน เพื่อทบทวนทุนทางสังคมในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม โดยดำเนินการวิจัย ๒ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ชมรมอาสาป็นสุขเพื่อคนตำบลอุโมงค์ และโรงเรียนดอกขอมพอ (ผู้สูงอายุ) เพื่อหารูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ และเพื่อหาแนวทางการพัฒนาระบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) รูปแบบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) และใช้กระบวนการศึกษาวิจัยจึงเป็นการระดมพลังสร้างสรรค์(AIC)ของชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์กับการกระทำและการวางแผน และการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนที่มีประสบการณ์ในการดำเนินงานการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการของชุมชน โดยใช้เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แผนที่ชุมชน ทำเนียบผู้รู้ แบบสัมภาษณ์ การสังเกต แบบสอบถาม การสนทนากลุ่มย่อย และเวทีชุมชน เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

พบว่า รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน มีเป้าหมายเพื่อเพื่อให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตตามหลักภาวนา ๔ ทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นหลักธรรมสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ ประกอบไปด้วย กายภาวนา จิตตภาวนา ศิลภาวนา และปัญญาภาวนา นอกจากเป้าหมายการส่งเสริมให้คนตำบลอุโมงค์ดำรงชีวิตที่เป็นไปตามภาวนา ๔ แล้วนั้น กระบวนการวิจัยยังอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักไตรสิกขา หลักอปริหานิยธรรม หลักอริยมรรค และหลักสังคหัตถุ นำมาเป็นเครื่องมือในกระบวนการทำงาน จึงการการขับเคลื่อนสุขภาวะเชิงพุทธเป็นไปด้วยการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน เน้นการเห็นพ้องต้องกัน และความมีจิตอาสาเพื่อส่งเคราะห์ชุมชน จึงได้เน้นการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ด้วยการตระหนักรู้ถึงสถานการณ์ของปัญหาสุขภาวะในชุมชน การค้นหาทุนทางสังคมในชุมชนเพื่อนำมาประยุกต์ใช้การขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชน ทำให้เกิดรูปแบบการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ ที่ได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการชุมชนตามหลักสากล ได้แก่ การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ การแก้ไขปัญหา และการพัฒนาต่อยอด ซึ่งได้อาศัยกระบวนการทำงานแบบ PDCA ประกอบไปด้วย การวางแผน การดำเนินการ การติดตามประเมินผล และการนำสู่ปฏิบัติการของชุมชน รูปแบบการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตำบลอุโมงค์จึงขับเคลื่อนไปอย่างเป็นระบบ ถึงแม้ว่าการส่งเสริมและการพัฒนาชุมชนตำบลอุโมงค์ให้มีวิถีชีวิตอย่างมีสุขภาวะอย่างไม่ครอบคลุมทั้งหมด แต่ทำให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนสุขภาวะที่ขยายวงกว้างเพิ่มขึ้น มีจำนวนจิตอาสาและคนในชุมชนสนใจด้านสุขภาวะมากขึ้น กลุ่มเป้าหมายของชุมชนตำบลอุโมงค์มีสุขภาวะที่ดีขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงด้านการดำรงชีวิตที่นำไปสู่การส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะเชิงพุทธ และเป็นการยกระดับต่อยอดถึงกระบวนการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งของชุมชนตำบลอุโมงค์

บทสรุปองค์ความรู้การวิจัย

การดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ เป็นการเสริมสร้างชุมชนให้มีสุขภาวะองค์รวม โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนเกิดความสุขทางกาย ใจ สังคม และปัญญา โดยได้นำศาสตร์ทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเนืองด้วยวิถีชีวิตของคนในชุมชนมีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ถึงแม้กิจกรรมตามแผนงานของโครงการวิจัยจะไม่สามารถทำได้ครบคลุมประชากรทั้งตำบลอุโมงค์ แต่ปรากฏการณ์ของชุมชนได้เกิดความตระหนักของการจัดการสุขภาวะ และทีมวิจัยได้เรียนรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ จากการสืบค้นทุนทางสังคมเพื่อการจัดการสุขภาวะ

จะเห็นได้ว่ากระบวนการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการดำเนินการเพื่อยกระดับและการหนุนเสริมกระบวนการดำเนินการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ โดยอาศัยกลุ่มการดำเนินงานอยู่ ๒ กลุ่ม ได้แก่ ชมรมอาสาป็นสุขเพื่อคนอุโมงค์ ที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ๒๕๕๗ และโรงเรียนดอกขอมพอ (ผู้สูงอายุ) ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ๒๕๕๘ ทั้ง ๒ กลุ่มนี้ได้สะท้อนถึงสถานการณ์ด้านสุขภาวะชุมชนที่ส่งผลกระทบในวงกว้าง สถิติด้านการเจ็บป่วยและความมีโรคภัยไข้เจ็บในตำบลอุโมงค์มีสภาวะที่เพิ่มขึ้น การพัฒนาและส่งเสริมด้านสุขภาวะชุมชนจึงได้อาศัยแกนนำชุมชนได้มีจิตอาสาเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม เพื่อการส่งเสริมด้านสุขภาวะเมื่อเกิดกระบวนการวิจัยในปี ๒๕๕๙ - ๒๕๖๐ จึงได้นำกระบวนการจัดการสุขภาวะที่เป็นระบบกระบวนการภายใต้ฐานคิดของการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ด้วยเป้าหมายสำคัญเพื่อสุขภาวะชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักภavana ๔ ทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นหลักธรรมสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ ประกอบไปด้วย กายภavana จิตตภavana ศีลภavana และปัญญาภavana นอกจากนี้เป้าหมายการส่งเสริมให้คนตำบลอุโมงค์ดำรงชีวิตที่เป็นไปตามภavana ๔ แล้วนั้น กระบวนการวิจัยยังอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักไตรสิกขา หลักอปริหานิยธรรม หลักกริยมรรค และหลักสังคหวัตถุ นำมาเป็นเครื่องมือในกระบวนการทำงาน จึงเกิดการขับเคลื่อนสุขภาวะเชิงพุทธเป็นไปด้วยการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน เน้นการเห็นพ้องต้องกัน และความมีจิตอาสาเพื่อสงเคราะห์ชุมชน

รูปแบบการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ ยังได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการชุมชนตามหลักสากล ได้แก่ การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ การแก้ไขปัญหา และการพัฒนาต่อยอด ซึ่งได้อาศัยกระบวนการทำงานแบบ PDCA ประกอบไปด้วย การวางแผน การดำเนินการ การติดตาม ประเมินผล และการนำสู่ปฏิบัติการของชุมชน รูปแบบการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตำบลอุโมงค์จึงขับเคลื่อนไปอย่างเป็นระบบ ถึงแม้ว่าการส่งเสริมและการพัฒนาชุมชนตำบลอุโมงค์ให้มีวิถีชีวิตอย่างมีสุขภาวะอย่างไม่ครอบคลุมทั้งหมด แต่ทำให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนสุขภาวะที่ขยายวงกว้างเพิ่มขึ้น มีจำนวนจิตอาสาและคนในชุมชนสนใจด้านสุขภาวะมากขึ้น กลุ่มเป้าหมายของชุมชนตำบลอุโมงค์หลายร้อยชีวิต มีสุขภาวะที่ดีขึ้นและเป็นการยกระดับต่อยอดถึงกระบวนการที่เข้มแข็งของชุมชนตำบลอุโมงค์

หลักการดำเนินการขับเคลื่อนสุขภาวะภายในรูปแบบการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ ได้เสริมสร้างความมีจิตอาสา เกิดความตระหนักของคนในชุมชนตำบลอุโมงค์ในการให้ความสำคัญด้านสุขภาวะ ด้วยการใช้หลักจิตตภavana เป็นปัจจัยหลักของการดำเนินการ ทีมงานวิจัย แกนนำชุมชน และคนในชุมชนมีสภาวะทางจิตที่ดีขึ้น พร้อมปฏิบัติการเชิงรุกด้วยผลกระทบด้านสุขภาวะ และก่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาสุขภาวะอันจะทำให้ชุมชนตำบลอุโมงค์มีสุขภาวะที่ดีอย่างยั่งยืนต่อไป

สารบัญ

	หน้า
รายชื่อคณะวิจัย	ก
บทคัดย่อ	ค
บทสรุปองค์ความรู้การวิจัย	ง
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
คำถามการวิจัย	๔
วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
ผลวิจัยที่ได้รับ	๕
นิยามศัพท์	๕
 บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	 ๗
บริบทชุมชนตำบลอุโมงค์	๗
แนวคิดการจัดการชุมชน	๑๕
แนวคิดการมีส่วนร่วม	๒๓
แนวคิดสุขภาวะและสุขภาวะเชิงพุทธ	๓๕
หลักพุทธธรรมเพื่อสุขภาวะ	๔๙
แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	๖๔
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะ	๖๖
กรอบแนวคิดการวิจัย	๗๑
 บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย	 ๗๒
ขอบเขตการวิจัย	๗๒
วิธีการดำเนินการวิจัย	๗๒
วิธีการศึกษา	๗๒
ประชากรกลุ่มตัวอย่าง	๗๓
เครื่องมือการวิจัย	๗๔
การวิเคราะห์ข้อมูล	๗๔
การสรุปและรายงานวิจัย	๗๔
สรุปการดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน	๗๔
 บทที่ ๔ ผลการดำเนินงาน	 ๘๘
ส่วนที่ ๑ สถานการณ์ เจ็อนไข ปังจัย ที่กลุ่มทุนทางสังคมใน	๘๘
การจัดการสุขภาวะเชิงพุทธธรรม	

สารบัญ(ต่อ)

ส่วนที่ ๒	การสืบค้นทุนทางสังคมในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม ชุมชนตำบลอุโมงค์	๙๘
ส่วนที่ ๓	แนวทางการยกระดับการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม ชุมชนตำบลอุโมงค์	๑๑๑
ส่วนที่ ๔	รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	๑๑๘
ส่วนที่ ๕	แนวทางพัฒนากระบวนการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	๑๔๒
บทที่ ๕	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๑๔๕
	สรุปผลการดำเนินงาน	๑๔๕
	บรรณานุกรม	
	ภาคผนวก	

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๔๙๓ เป็นต้นมา วิถีชีวิตของผู้คนและสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรง (Drastically Change) ภายใต้การประกาศกระบวนทัศน์ใหม่ที่ว่าด้วยการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย (Modernization) อันเป็นวาระที่ประเทศมหาอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลกในช่วงเวลานั้น ต้องการให้โลกดำเนินไปภายใต้วิถีเดียวกัน นั่นคือการพัฒนาสังคมภายใต้ระบอบเศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalism) ด้วยเส้นทางของอุตสาหกรรมนิยม (Industrialism) การพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมเมือง^๑ และเป็นที่ยอมรับว่า แนวคิดการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยก่อให้เกิดการพัฒนาในหลายด้านลักษณะทางกายภาพ โครงสร้างและสถาบันทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งขึ้น ระดับการศึกษาของคนในสังคมสูงขึ้น รายได้ค่าตอบแทนสูงขึ้น การครองชีพที่ดีขึ้น เป็นต้น แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับพบว่าโรงพยาบาลทั่วไปมีขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อรองรับจำนวนผู้ป่วยที่นับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นเป็นทวีคูณ เช่น โรงพยาบาลบำบัดจิต มีแพทย์และบุคลากรแพทย์เพิ่มจำนวนมากขึ้นจากอดีต มีเตียงรองรับผู้ป่วยมากขึ้น แต่ผู้ป่วยกลับล้นโรงพยาบาลยังไม่บรรลุน้ำหนักรับว่าตนเองเป็นผู้ป่วยและไม่สามารถเข้าถึงระบบบริการสุขภาพ เป็นต้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าในอีกด้านหนึ่งของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยเป็นสาเหตุของการส่งผลกระทบต่อสุขภาวะในด้านมิติทางร่างกายและจิตใจแบบแยกส่วน^๒

จึงกล่าวได้ว่าแหล่งความรู้อันยิ่งใหญ่ที่ได้บันทึกข้อค้นพบเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์แบบองค์รวมพร้อมทั้งรวบรวมคำอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติของสภาวะทางจิตและพฤติกรรมของมนุษย์ไว้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวางนั้นก็คือพุทธธรรม อันเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอาศัยความวิริยอุตสาหะอย่างยิ่งยวดจนได้ค้นพบความจริงสูงสุดเกี่ยวกับกฎของธรรมชาติและความเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งคำสอนมุ่งอธิบายถึงกระบวนการต่าง ๆ ของชีวิตและจิตใญ่มนุษย์อย่างละเอียด และวิธีการในการแก้ไขปัญหาสภาพจิตใจของมนุษย์ไว้อย่างชัดเจน นั่นก็คือพระพุทธศาสนาได้เป็นเพียงแต่หลักการหรือทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังวางรากฐานอยู่กับการปฏิบัติที่สามารถก่อให้เกิดผลที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและยกระดับจิตใจของบุคคลได้ในหลากหลายมิติ พุทธธรรมจึงเป็นศาสตร์ที่ศึกษาธรรมชาติของจิตใญ่มนุษย์จากหลักทางพระพุทธศาสนา เช่น สังคหะวัตถุ อริยสัจสี่ ปฏิจจสมุปบาท และไตรลักษณ์ เป็นต้น อันเป็นแหล่งรวบรวมความรู้ การวิเคราะห์จิตใจของมนุษย์ไว้อย่างละเอียด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อบุคคลสามารถจัดการกับชีวิตที่ดำเนินอยู่แต่ละวันในครอบครัวและสังคม ส่งผลต่อการส่งเสริมพัฒนาสุขภาวะองค์รวมอย่างยั่งยืน จึงกล่าวได้ว่า หลักพุทธธรรมเป็นมิติใหม่ในสังคมปัจจุบันที่สามารถส่งเสริมพัฒนาสุขภาวะองค์รวมของสังคมและครอบครัว แต่ปัจจัยสำคัญในการนำเอาหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมพัฒนาสุขภาวะองค์รวมได้นั้น ก็อาศัยองค์ความรู้ของคนในครอบครัวและสังคม ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล หรือเรียกว่า "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" ซึ่งวิถี

^๑ อรรถศรี งามวิทย์พงษ์, การพัฒนาสังคมยุคปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ : ๒๕๕๑), หน้า ๒๓.

^๒ ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และคณะ, สุขภาพคนไทย, (กรุงเทพฯ : ๒๕๕๔), หน้า ๙.

ชีวิตของผู้คนในชุมชนล้วนดำรงอยู่ภายใต้ความหลากหลายของระบบนิเวศ วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น คนในแต่ละสังคมจึงมีความเข้าใจในสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดีตลอดมาในประวัติศาสตร์อันยาวนาน พร้อมไปกับการสั่งสม เรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่แฝงไว้ด้วยระบบวิถีคิด ระบบคุณค่า การประยุกต์สร้างสรรค์องค์ความรู้ในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติเพื่อความสุขทางกายและใจของมนุษย์ในแต่ละสังคม ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผี ตลอดจนประเพณีและพิธีกรรมอื่น ๆ ที่มีการพัฒนาทางสังคมควบคู่กันมาอย่างยาวนาน กระบวนการเหล่านี้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพชนที่สร้างสรรค์สืบทอดไว้ให้กับคนรุ่นหลังในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมและการจัดการชุมชนสุขภาวะองค์รวมได้

ชุมชนตำบลอุโมงค์จึงเป็นชุมชนที่มีวิวัฒนาการของการพัฒนาชุมชน เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ในระยะนี้อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของ “สุขาภิบาลตำบล” ที่มาจากนโยบายของภาครัฐ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ สุขาภิบาลตำบลอุโมงค์ได้รับนโยบายการถ่ายโอนภารกิจตาม “พระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ พ.ศ. ๒๕๔๒” สุขาภิบาลตำบลอุโมงค์ได้รับการยกฐานะเป็น “เทศบาลตำบลอุโมงค์” ในวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๒ ซึ่งเทศบาลตำบลอุโมงค์ มีการพัฒนาตำบลอย่างต่อเนื่อง จากผู้บริหารที่เป็นคนท้องถิ่นได้เห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ เปลี่ยนวิกฤตเป็นโอกาส เน้นการสร้างสัมพันธ์ภาพในชุมชน และศึกษาแหล่งอื่นต่อยอด ให้การสนับสนุนกิจกรรมกลุ่ม/แหล่งปฏิบัติการเพื่อนำสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชน พร้อมทั้งมีการเชื่อมโยงกลุ่ม/เครือข่ายการพัฒนาสู่ตำบลสุขภาวะ

จากแนวคิดของกลุ่มแกนนำและผู้นำการเปลี่ยนแปลงในตำบลอุโมงค์ มีความต้องการสร้างกระแสการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีสังคมที่ดีและมีวิถีชีวิตที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ จึงนำแกนนำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเข้าเป็นเครือข่ายเรียนรู้กับองค์กรปกครองท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาจนเป็นต้นแบบในการสร้างสุขภาวะสู่ตำบลน่าอยู่คือ “ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ครั้งนั้นได้จุดประกายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตำบลหลังจากการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายปากพูน ทางตำบลจึงได้กลับมาคิดวิเคราะห์ระหว่างค้นหากลุ่มแกนนำต่างๆ เพื่อนำมาร่วมในการพัฒนาตำบลอุโมงค์ให้เป็นตำบลสุขภาวะ และเป็นตำบลที่มีวิถีของการปรับวิถีการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง สังคมให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทร คนมีจิตสาธารณะ พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และหันมาดูแลสิ่งแวดล้อม โดยการใช้แผนยุทธศาสตร์เป็นกลไกในการพัฒนา ซึ่งเน้นในด้านการพัฒนาคนและด้านคุณภาพชีวิตเป็นหลัก โดยใช้เครื่องมือการค้นหาทุนและศักยภาพของตำบล ให้คนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการค้นหาทุนที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อนเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยมีองค์กรท้องถิ่นเป็นประสานเชื่อมโยงในแต่ละกลุ่มมีการพัฒนาและขับเคลื่อน นำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้รูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนคือ การมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียรวมทั้งการทำงานแบบบูรณาการกับภาคีเครือข่ายภายในและภายนอกตำบล

ก่อนกับวิถีชีวิตของประชาชนตำบลอุโมงค์ที่มีบริบทเป็นชนบท มีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน คนในชุมชนมีการนับถือพระพุทธศาสนาร้อยละ ๙๖ และมีวิถีพุทธในการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นสังคมไม่ทอดทิ้งกันใช้ชีวิตแบบธรรมชาติ ยังมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในชีวิตประจำวัน พอกระแสบริโภคนิยมเข้ามา การดำเนินชีวิตของประชาชนตำบลอุโมงค์เริ่มเปลี่ยนแปลงไป เปลี่ยนจากวิถีชนบทเข้าสู่วิถีชีวิตแบบสังคมเมือง ต่างคนต่างอยู่ไม่มีความเอื้ออาทร ไม่มีการพึ่งตนเอง ไม่มีจิตสาธารณะ รอรับการช่วยเหลือจากระบบบริการสาธารณสุขหรือองค์กรที่อยู่ในตำบล ร้องขอบริการ ทำให้สังคมไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สังคมขาดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลย ส่งผลให้ธรรมนิเวศถูก

ทำลาย จากปัญหาที่พบหากไม่ได้รับการแก้ไขและพัฒนาจะทำให้สภาพสังคมและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเสื่อมถอยมากขึ้น

ทั้งนี้ ทางชุมชนตำบลอุโมงค์จึงเล็งเห็นความสำคัญ จึงประกาศแนวทางการทำงานอย่างชัดเจนในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตนำการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจากวิสัยทัศน์ของผู้บริหารที่เป็นคนในพื้นที่ มีความมุ่งมั่นในการทำงาน จึงเชื่อมั่นในการกำหนดเป้าหมายยุทธศาสตร์การพัฒนาให้ครอบคลุมอีกทั้งยังมีการสร้างระบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนด้วยข้อมูลบัญชีครัวเรือนและจปฐ. เพื่อเป็นการสะท้อนข้อมูลและประกอบการตัดสินใจให้ประชาชนได้ตระหนักรู้ถึงปัญหาของตนเอง เกิดการจัดการตนเองโดยใช้แผนแม่บทชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน จนทำให้คนในภาคท้องถิ่นได้เห็น และเกิดความคิดในการปรับวิถีคิดการทำงาน เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมคนในพื้นที่มากขึ้น จนเกิดการสนับสนุนกิจกรรมกลุ่ม/แหล่งปฏิบัติการเพื่อนำสู่การจัดการตนเอง เพื่อส่งเสริมเป็นชุมชนสุขภาวะ พร้อมทั้งมีการเชื่อมโยงกลุ่ม/เครือข่ายต่าง ๆ นำมาการพัฒนาตำบล

การส่งเสริมให้ชุมชนตำบลอุโมงค์เป็นชุมชนสุขภาวะได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น **ชมรมอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์** “คนตำบลอุโมงค์ ไม่ทอดทิ้งกัน โดยได้มีการดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อสังคมชุมชนสังคม ด้วยแนวคิด “ความสุข มีความหมาย ก็ต่อเมื่อได้ แบ่งปัน” เพื่อมุ่งเน้นการลงมือทำให้ดีที่สุด และเกิดขึ้นเป็นจริงได้ ด้วยการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ ร่วมกันทั้งการให้ เป็นการให้จากน้ำใจจริง ไม่หวังผลตอบแทน และความรัก รักที่จะเห็นทุกๆ คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความสุขร่วมแรงร่วมใจทำความดี แบ่งปันความสุขบำเพ็ญประโยชน์ให้กับชุมชน สังคม เพื่อสร้างความสุขให้กับประชาชนในชุมชน ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยชมรมอาสาป็นสุขที่มีสมาชิกอยู่ทั้ง ๑๑ หมู่บ้าน ในตำบลอุโมงค์ ร่วมกับเจ้าหน้าที่ทางเทศบาลตำบลอุโมงค์ที่จะคอยเข้าไปดูแลผู้พิการ ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยมีการกิจรับผิดชอบ ๕ อย่างด้วยกัน ได้แก่ ๑) อนามัยส่วนบุคคล ๒) รักษาพยาบาลเบื้องต้น ๓) สุขาภิบาลภายในบ้าน ๔) สุขาภิบาลนอกตัวบ้าน และ ๕) การตรวจสอบความต้องการ ปัจจุบันชมรมอาสาป็นสุขมีสมาชิก ทั้งหมด ๑๒๐ คน จาก ๑๑ หมู่บ้าน **โครงการโรงเรียนดอกขอมพอ** เป็นการส่งเสริมสนับสนุน ผู้สูงอายุ ให้ได้รับการพัฒนาด้านศักยภาพ รวมถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลัง เกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อเป็นผู้สูงอายุที่ทรงคุณค่า รวมทั้งให้ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการอย่างครอบคลุมทุกด้าน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคเครือข่ายใน ปีงบประมาณ ๒๕๕๗ จึงจัดทำโครงการจัดตั้งโรงเรียนดอกขอมพอตำบลอุโมงค์ (โรงเรียนผู้สูงอายุ) เพื่อให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ รวม ๑๑ ชุมชน ได้มีการเรียนรู้ตาม หลักสูตรที่กำหนด ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ร่วมกัน ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งกายและใจ ตามวิสัยทัศน์ “สูงวัยอย่างมีคุณค่า รวมถ่ายทอดภูมิปัญญา ใฝ่ศึกษาทุกช่วงวัย ด้วยกายใจที่แข็งแรง” พันธกิจ “พัฒนาให้เป็น ตามวิสัยทัศน์ “สูงวัยอย่างมีคุณค่า รวมถ่ายทอดภูมิปัญญา ใฝ่ศึกษาทุก ช่วงวัย ด้วยกายใจที่แข็งแรง” พันธกิจ “พัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของ ภูมิปัญญา พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงวัย ให้ครอบคลุมทุกด้าน บนพื้นฐาน การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย” เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ให้ผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาทั้ง ด้านสุขภาพกาย จิตใจ และสังคม มีทักษะ ความเชี่ยวชาญ ความชำนาญ ตามหลักสูตรที่ได้เรียนรู้สามารถนำไปถ่ายทอดให้แก่บุคคลใน ครอบครัวได้ รวมถึงเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุและเป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาให้บุคคลทั่วไปเข้ามาศึกษาค้นคว้า นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมหลายอย่างที่ตำบลอุโมงค์ได้มีการดำเนินการร่วมกันตามแนวหลักของพุทธธรรม เช่น ธนาการ

ความดี เปลี่ยนความดีให้เป็นรูปธรรม กองทุนบุญชยะ หมู่ ๒ อสม.จิตอาสาตาวิเศษ วิถีพุทธ วิถีศีล ๕ เป็นต้น

กิจกรรมการดำเนินการเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนส่งเสริมให้ชุมชนมีสุขภาวะที่ดี แต่เป็นการดำเนินงานที่ต้องอาศัยนโยบายและการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ขาดมิติของการจัดการตนเอง ที่ให้ชุมชนได้เข้ามีส่วนร่วมในบทบาทการส่งเสริมด้านสุขภาวะ ด้วยเหตุดังกล่าวชุมชนอุ้มอ้อมมีทุนทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการบูรณาการระหว่างวิถีชีวิตและการจัดการตนเองเพื่อให้เกิดชุมชนสุขภาวะได้ ทุนทางสังคมเหล่านั้นจึงเป็นทุนที่เกิดมาจากการดำรงชีวิตภายใต้หลักของพระพุทธศาสนา ที่มีหลักพุทธธรรมบูรณาการกับวิถีชีวิตของผู้คน ในการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนสุขภาวะได้เอง

ดังนั้นคณะผู้ศึกษาวิจัยจึงสนใจศึกษารูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุ้มอ้อม อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นการศึกษาถึงการปรับตัวบูรณาการระหว่างการจัดการชุมชนกับหลักพุทธธรรมในมิติที่หลากหลาย การศึกษครั้งนี้จึงมีผลต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่นำทุนทางสังคมของชุมชนมาปรับใช้พัฒนาชุมชน ซึ่งจะเป็ประโยชน์อย่างยิ่งในการส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการของสังคมสืบต่อไป

คำถามการวิจัย

๑) คำถามวิจัยหลัก

รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุ้มอ้อม อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน ควรเป็นอย่างไร

๒) คำถามวิจัยรอง

๒.๑) แนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการจัดการชุมชนสุขภาวะ ตำบลอุ้มอ้อม อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน ควรเป็นอย่างไร

๒.๒) แนวจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการในระดับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์หลัก

เพื่อหารูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุ้มอ้อม อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

วัตถุประสงค์รอง

๑) เพื่อทบทวนบริบทของชุมชนตำบลอุ้มอ้อม อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

๒) เพื่อทบทวนทุนทางสังคมในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม ตำบลอุ้มอ้อม อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

๓) เพื่อหารูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุ้มอ้อม อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

๔) เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุ้มอ้อม อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

ผลวิจัยที่จะได้รับ

๑) ผลที่ได้รับเชิงวิจัย

๑.๑) ได้ข้อมูลบริบทของชุมชนตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน ที่ส่งผลต่อการจัดการชุมชนสุขภาวะ

๑.๒) ได้รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนสุขภาวะ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนเชิงพุทธบูรณาการ

๒) ผลที่ได้รับเชิงพัฒนา

๒.๑) ได้มีการพัฒนาสู่นโยบายท้องถิ่นในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ของตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

นิยามศัพท์เฉพาะ

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาบูรณาการกับงานวิจัย โดยใช้หลักอปริหานิยธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนเป็นฐานในการดำเนินการวิจัย ใช้หลักอริยมรรค ซึ่งเป็นธรรมที่เสริมสร้างเป้าหมายการจัดการสุขภาวะชุมชน และหลักสังคหวัตถุ เป็นธรรมที่มุ่งเน้นให้ชุมชนเข้ามาจัดการชุมชนด้านสุขภาวะ เพื่อให้เกิดรูปแบบการวิจัยการจัดการตนเองของชุมชน และมีหลักพุทธธรรมอื่นๆ ในการประยุกต์ใช้กับรูปแบบงานวิจัยเพื่ออธิบายมิติต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนขึ้น

สุขภาวะเชิงพุทธ หมายถึง การส่งเสริมและพัฒนาให้ถึงพร้อมด้วยสุขภาพองค์รวม ตามหลักภาวนา ๔ ประกอบด้วย กายภาวนา จิตตภาวนา ศีลภาวนา และ ปัญญาภาวนา และมุ่งเน้นเกิดการพัฒนาและส่งเสริมสุขภาพกายและใจ ให้เกิดภาวะความสมดุลซึ่งกันและกัน โดยมีบูรณาการกับวิถีชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา

การจัดการตนเอง หมายถึง รูปแบบการดูแลตนเองด้วยกระบวนการสร้างทักษะการคิด แก้ไขปัญหาและทักษะการคิดวางแผนจัดการปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะในชุมชนตำบลอุโมงค์ ภายใต้การบูรณาการกับหลักพุทธธรรม

กลุ่มชมรมอาสาป็นสุข หมายถึง กลุ่มที่รวบรวมสมาชิกภายในชุมชนตำบลอุโมงค์เพื่อขับเคลื่อนการดูแลช่วยเหลือคนในสังคม โดยมีพันธกิจ “คนตำบลอุโมงค์ ไม่ทอดทิ้งกัน โดยได้มีการดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อสังคมชุมชนสังคม ด้วยแนวคิด “ความสุข มีความหมาย ก็ต่อเมื่อได้ แบ่งปัน”

กลุ่มโรงเรียนดอกขอมพอ หมายถึง กลุ่มสมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุในชุมชนตำบลอุโมงค์ที่รวมตัวเพื่อส่งเสริมสนับสนุน ผู้สูงอายุ ให้ได้รับการพัฒนาด้านศักยภาพ รวมถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลัง เกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อเป็นผู้สูงอายุที่ทรงคุณค่า รวมทั้ง ให้ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการอย่างครอบคลุมทุกด้าน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคเครือข่าย ตามวิสัยทัศน์ “สูงวัยอย่างมีคุณค่า ร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญา ใฝ่ศึกษาทุก ช่วงวัย ด้วยกายใจที่แข็งแรง” และกลุ่มอื่น ๆ ที่สามารถพัฒนาให้เกิดการจัดการตนเองเพื่อสุขภาวะของชุมชน

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน เพื่อทบทวนบริบทของชุมชน เพื่อทบทวนทุนทางสังคมในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม เพื่อหารูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ และ เพื่อพัฒนาระบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งมีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑. บริบทชุมชนตำบลอุโมงค์
๒. แนวคิดการจัดการชุมชน
๓. แนวคิดการมีส่วนร่วม
๔. แนวคิดสุขภาวะและสุขภาวะเชิงพุทธ
๕. หลักพุทธธรรมเพื่อสุขภาวะ
๖. แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
๗. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะ
๘. กรอบแนวคิดการวิจัย

๑. บริบทชุมชนตำบลอุโมงค์

ตำบลอุโมงค์ อำเภอมืองลำพูน จังหวัดลำพูน มีพื้นที่จำนวน ๒๐.๐๙ ตารางกิโลเมตร ระยะห่างจากจังหวัด ๑๐ กิโลเมตร มีหมู่บ้าน ๑๑ หมู่บ้าน ตำบลอุโมงค์ มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน และเป็นชุมชนดั้งเดิม ด้านการปกครองในราว พ.ศ. ๒๔๕๙ ตำบลอุโมงค์ปกครองโดยขุนอุโมงค์มณฑาทร (นายแก้ว พันธุ์อุโมงค์) ได้รับแต่งตั้งเป็นกำนันคนแรกของตำบลอุโมงค์ และหมื่นนรสุขจรุง (นายบุญตัน ยาวุฒิ) เป็นกำนันคนที่ ๒ โดยการแต่งตั้งชื่อเป็น “ขุน” หรือ “หมื่น” ต่อมาได้รับการยกเลิกการแต่งตั้งชื่อดังกล่าว ให้ใช้ชื่อบุคคลตามปกติ อย่างไรก็ตามกำนันตำบลอุโมงค์ ได้รับการแต่งตั้งเรื่อยมาตามสภาพการเมืองแต่ละยุคแต่ละสมัย และได้ยกฐานะเป็นสุขาภิบาลตำบลอุโมงค์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ จากนั้น พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลอุโมงค์ จนถึงปัจจุบัน สำหรับชื่อของหมู่บ้าน ตามคำบอกเล่าของผู้สูงอายุสืบต่อกันมา ซึ่งมีผู้รวบรวมไว้มีที่มาจากแตกต่างกันดังนี้

ประวัติบ้านอุโมงค์

ชุมชนบ้านอุโมงค์ มีอาณาเขตติดต่อ กับอำเภอสาร์ภี จังหวัดเชียงใหม่ และมีสถานที่สำคัญของชุมชนคือหลักเขต “แดนเมือง” และศาลหลักเมืองเป็นสัญลักษณ์แบ่งเขตแดน กล่าวได้ว่าเป็นสถานที่สำคัญของชุมชนบ้านอุโมงค์ ซึ่งประชาชนและผู้สัญจรเดินทางผ่านเส้นทางถนนสาย ๑๐๖ เชียงใหม่ – ลำพูน จะให้ความเคารพ เช่น บิบนตรหรือยกมือไหว้เมื่อขับรถผ่าน และจากคำบอกเล่าชุมชนบ้านอุโมงค์มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์กล่าวคือในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับสั่งให้ข้าราชการบริพาร มาปักหลักแดนเมืองเพื่อกำหนดเขตแดนแต่ละเมือง (เขตจังหวัดในปัจจุบัน) และต่อมาในสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎราชกุมาร รัชกาลที่ ๖ ทรงเสด็จมา ณ บ้านอุโมงค์ ข้าราชการบริพารและ

ประชาชนได้ร่วมกันตั้งพลับพลาที่ประทับ ณ บริเวณหน้าวัดอุโมงค์ ในปัจจุบัน ที่มาของคำว่าอุโมงค์ มีเรื่องเล่าสืบทอดกันมาว่าได้พระเจดีย์ภายในวัดมีอุโมงค์อยู่ภายใน ต่อมาเมื่อพระพุทธรูปหนึ่งได้จารึกผ่านมาได้มีนิมิตเห็นพระยานาคพิทักษ์รักษาสมบัติใต้อุโมงค์ไว้ ด้วยเกรงว่าจะมีผู้ไปรบกวนอันอาจเป็นอันตรายจึงได้สร้างเจดีย์ครอบอุโมงค์ไว้ สมัยต่อมาจึงมีการบูรณะเรื่อยมา และพัฒนาจนเป็นวัดอุโมงค์ ในปัจจุบัน

อีกคำบอกเล่าหนึ่ง เล่าสืบกันมาว่าบริเวณพื้นที่ของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นแอ่ง ซึ่งทางภาคเหนือเรียกว่าแอ่งม้ง พอนานวันเข้าก็เรียกเพี้ยนกันเรื่อย ๆ จนกลายเป็นอุโมงค์ในปัจจุบัน

ประวัติบ้านกอม่วง

บ้านกอม่วง เดิมทีนั้นเรียก “บ้านปันปวกน้ำ” ซึ่งที่มาจากในสมัยก่อนเรียกตามลำน้ำสองสายที่ไหลมาบรรจบกัน จนเกิดน้ำวนและมีปวก (ฟอง) ลอยฟู จึงเรียกตามกันมา ต่อมาจึงยึดเรียกตามชื่อวัดอันมีต้นมะม่วงหลวง (หรือมะม่วงใหญ่) ในวัดกอม่วง และเป็นชื่อหมู่บ้านในปัจจุบัน ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เป็นที่ลุ่มและทิศตะวันตกมีอาณาเขตติดต่อกับการบริหารส่วนตำบลหนองช้างคืน ชุมชนกอม่วง มีสถาปัตยกรรมเก่าแก่ที่ยังคงอนุรักษ์ไว้ คือห้างนาเจ้าจักรคำ คำว่า “ห้างนาเจ้า” หมายถึง ห้างนาซึ่งเป็นของเจ้าเมืองเชื้อเจ้า และในสมัยนั้นมีการทำนาข้าวกันมากเพราะนอกจากใช้เป็นสถานที่พักข้าวแล้วยังเป็นเสมือนเป็นที่เก็บข้าวที่จัดเก็บเป็นภาษีในสมัยนั้นอีกด้วย ลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกับชุมชนบ้านอุโมงค์ ประชาชนมีความหลากหลายมีทั้งชาวฮ่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ โดยสันนิษฐานว่ามาจาก ดอยอ่างขาง ดอยป่าคา ดอยสามหมื่น เป็นต้น นอกจากนั้นในเขตบ้านกอม่วง ยังมีต้นยางแฝด เป็นที่เคารพของชุมชนเล่ากันว่าในสมัยอดีตดินแดนแห่งนี้เต็มไปด้วยต้นยางป่า แต่ต่อมาคนเข้ามาจับจองกันมาก แต่ยังคงเหลือเพียงต้นยางหลวงแฝดที่ประชาชนต่างเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่

ประวัติบ้านสันกับตอง

บ้านสันกับตอง เป็นชุมชนที่มีตำนานเล่าขานกันถึงที่มาของชื่อบ้าน เล่ากันว่า ในอดีตนั้น พื้นที่ตั้งของหมู่บ้านมีต้นกับตองหลวงอยู่ที่บ้านสันกับตองเหนือ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นสัญลักษณ์ ต่อมาจึงยึดเอาชื่อต้นกับตองเป็นชื่อวัด และชื่อหมู่บ้านในที่สุด ชุมชนบ้านสันกับตอง เป็นหมู่บ้านที่ประชากรนับถือทั้งศาสนาคริสต์ และศาสนาพุทธ ซึ่งประชากรนับถือศาสนาคริสต์ มีศูนย์รวมศาสนสถานคือ โบสถ์คริสต์ตั้งอยู่ที่บ้านสันกับตองเหนือ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และประชากรที่นับถือศาสนาพุทธมีศาสนสถานหรืออยู่ที่ชุมชนบ้านสันกับตองตำบลอุโมงค์จังหวัดลำพูน คือวัดศรีดอนทอง และประชาชนที่นับถือศาสนาต่างกล่าวต่างมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและมีกิจกรรมร่วมกันเสมอมา

ประวัติบ้านฮ่องกอก

ชุมชนบ้านฮ่องกอกเป็นชุมชนเล็กๆ ตั้งอยู่บริเวณข้างริมฝั่งลำน้ำกวง (ทิศตะวันตก) และมีเหมืองพญาคำไหลผ่านกลางหมู่บ้าน ทำให้พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสำหรับการเพาะปลูก ทำการเกษตร และเป็นแหล่งกำหนดต้นไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่า “ต้นเหย่ง” เป็นไม้เศรษฐกิจชนิดหนึ่ง ที่สำคัญของชุมชน นำมาสานสานแห่ (เสื่อ) เป็นการสร้างรายได้ของประชาชนในชุมชนและที่มาของชื่อหมู่บ้าน ฮ่องกอก มีการเล่าสืบทอดกันมาว่า ในอดีตพื้นที่ของหมู่บ้านมีต้นกอกหลวง (ใหญ่) หลายคนโอบและเชื่อกันว่าได้ต้นกอกมักจะเป็นบ้านพักของ เจ้านายฝ่ายเหนือทั้งจากเชียงใหม่ และลำพูนด้วยความเป็นพื้นที่ที่เป็นเมืองท่า สังเกตได้จาก ชื่อต่างๆ เช่น บ้านท่าเจ้าขาว ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของชุมชน

ประวัติบ้านป่าเหว

พื้นที่อาณาเขตบ้านป่าเหว เป็นที่รู้จักกันมาช้านานในอดีตตำบลอุโมงค์ ชุมชนบ้านป่าเหว ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก แต่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปเพราะชื่อ “ป่าเหว” จะปรากฏตามชื่อป้ายบอกทาง หรือชื่อสถานที่ต่างๆ เช่น แยกป่าเหว ถนนสายป่าเหว – ป่าลาน เขตวัน – ป่าเหว ป่าเหว – ริมปิง ตลาดป่าเหว เป็นต้น มีการเล่าสืบต่อกันว่าที่มาของชื่อชุมชนบ้านป่าเหวนั้น แต่เดิมบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านมีต้นเหวหลวง หรือต้นตะเคียนหมู ซึ่งเป็นไม้ยืนต้นขึ้นอยู่จำนวนมาก จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนและเป็นที่รู้จักของผู้คนที่สัญจรไปมา ชุมชนบ้านป่าเหว แบ่งการปกครองดูแลภายในชุมชน เป็น ๓ หมวด ได้แก่ บ้านโฮ่ง – หล่ายเหมือง ป่าจิว บ้านกอม่วง ซึ่งแต่ละชื่อ ก็จะบ่งบอกถึงลักษณะพื้นที่ของแต่ละหมวด เป็นที่รู้จักกันภายในชุมชนเป็นอย่างดี

ประวัติบ้านป่าลาน

บ้านป่าลานในอดีตนั้นเล่าสืบต่อกันว่า บริเวณอาณาเขตที่ตั้งของหมู่บ้านมีต้นลานขึ้นอยู่ทั่วไป ทำให้พื้นที่มีความร่มรื่น สวยงาม เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน และเป็นที่รู้จักของผู้สัญจรไปมา จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ชื่อชุมชนจึงมีตามลักษณะพิเศษของพื้นที่ คือบ้านป่าลาน ประชากรในชุมชนบ้านป่าลานส่วนใหญ่ทำการเกษตรหลายรูปแบบทั้งการเกษตร ลำไย และเกษตรสวนครัวหลากหลาย การเพาะเห็ดสังเกตได้จากชุมชนมีความหลากหลายทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม และรูปแบบการดำเนินชีวิต ในชุมชนยังมีชนชาวยองด้วย จะเห็นว่าชุมชนบ้านป่าลานประชากรส่วนหนึ่งมีการใช้ภาษายองสำหรับการสื่อสารระหว่างกันภายในชุมชน ทำให้ชุมชนมีเสน่ห์และเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

ประวัติบ้านเขตวันหนองหมู

ชุมชนบ้านเขตวันหนองหมู จากคำบอกเล่าความเป็นมาและประวัติของชุมชน กล่าวกันว่า ในอดีตชุมชนบ้านเขตวัน เดิมเรียกบ้านแสนตอ ตามชื่อวัดที่ชาวบ้านเคารพศรัทธา ซึ่งต่อมาวัดได้รับการพัฒนาบูรณะ ได้ขุดค้นพบศิลาที่จารึกชื่อวัดว่า วัดเขตวัน จึงเปลี่ยนมาเรียกชื่อวัดเป็น วัดเขตวัน นับแต่นั้นตามหลักฐานที่พบ นอกจากนี้ ยังมีชื่อที่เรียกต่อท้ายคำว่าเขตวันว่า หนองหมู สาเหตุเนื่องจากมีเรื่องเล่า ต่อกันมาว่า บริเวณข้างคันดิน (ปัจจุบันคือ ถนนลำปาง-เชียงใหม่) เป็นแอ่งน้ำจะมีหมูป่าจำนวนมากมักจะลงมาเล่นน้ำ และหาอาหาร ชาวบ้านจึงเรียกว่า หนองหมูป่า จนเปลี่ยนมาเป็นหนองหมูในปัจจุบัน และเรียกรวมกับชื่อเดิมเป็น “เขตวันหนองหมู”

ประวัติหมู่บ้าน/ชุมชน

บ้านไร่ มีที่มาของชื่อหมู่บ้านมีความเชื่อ บ้างก็ว่าเกิดจากที่ชุมชนอื่นมักจะมาปลูกไร่อยู่ที่พื้นที่หมู่บ้านแห่งนี้ จึงเรียกกันต่อมาว่า “บ้านไร่” บ้างก็ว่าสมัยก่อนนั้นบ้านไร่เดิมเรียกว่า บ้านไร่กอเดิม เพราะในอดีตพื้นที่ชุมชนบ้านไร่มีต้นเดิมซึ่งเป็นไม้ท้องถิ่นขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ต่อมาเมื่อมีการย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ของผู้คนมีการปลูกบ้านเรือนที่อยู่อาศัยจำนวนมากขึ้น คำว่า “ต้นเดิม” ก็ค่อย ๆ เลือนหายไป นอกจากนั้น บ้านไร่ยังมีแม่น้ำหรือลำน้ำปิงท่ามกลางหมูบ้าน ทั้ง ๓ หมวด คือ บ้านไร่ ตะวันออก บ้านไร่ตะวันตก บ้านไร่พระบาท เรียกชื่อลำน้ำ ดังกล่าวว่า “ลำน้ำร่องเขียว” เป็นแม่น้ำสายหลักที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของประชาชน และชุมชนได้อาศัยในการทำการเกษตร อุปโภค บริโภค การประมง

ประวัติบ้านป่าเส้า

บ้านป่าเส้า นับเป็นจุดใจกลางชุมชนตำบลอุโมงค์ชุมชนหนึ่งในอดีตสมัยมหาสงครามบูรพาสงครามโลกครั้งที่ ๒ สถานีรถไฟป่าเส้า เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญแห่งหนึ่งในสถานการณ์เพื่อรักษาอธิปไตยของประเทศชาติให้พ้นประเทศล่าอาณานิคม (ญี่ปุ่น) เนื่องจากสถานีรถไฟป่าเส้าตั้งอยู่ใกล้โกดังเก็บผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญคือข้าว และแร่ฟอสฟอรัสซึ่งส่วนประกอบสำคัญในกระบวนการแปรรูปเป็นเหล็กสามารถนำมาใช้ในยามสงคราม และที่มาของคำว่าบ้านป่าเส้า นั้นเล่ากันว่า ในอดีตบริเวณหน้าวัดป่าเส้าในปัจจุบัน มีต้นเส้าขึ้นอยู่เป็นป่าทึบจำนวนมาก จึงเป็นชื่อเรียกหมู่บ้านและวัดต่อกันมานอกจากนี้ บ้านป่าเส้ายังมีลำไยพันธุ์ดี หายาก และเป็นพันธุ์ที่มีชื่อเรียกของท้องถิ่นด้วย ได้แก่ “เปี้ยวเขียวป่าเส้า” “เปี้ยวเขียวลุดต้อ” นับว่าเป็นลำไยพันธุ์ดีหายากของตำบลอุโมงค์ และจังหวัดลำพูน ปัจจุบันยังคงได้รับการพัฒนาพันธุ์ให้เกษตรกรได้ขยายและปลูกโดยทั่วไป

ประวัติหมู่บ้านชัยสถาน

ความเป็นมาของบ้านชัยสถาน เล่ากันว่าสมัยหนึ่ง พระนางเจ้าจามเทวีผู้ครองนครหริภุญชัย ได้เสด็จมา ณ “บ้านยางกายเก็ง” โดยบรรยายว่าในอดีตนั้นมีต้นยางขึ้นพาดกายอยู่อย่างหนาแน่นทั่วไปต่อมาเมื่อทัพของพระนางจามเทวีตั้งทัพอยู่เป็นเวลานาน ครั้นพอถึงหน้าแล้ง(ฤดูแล้ง) ไม่มีแหล่งน้ำพอเพียง จึงได้ย้ายทัพไปตั้งแหล่งพื้นที่ใหม่ ด้วยเหตุดังกล่าว ชาวบ้านจึงเรียกพื้นที่นั้นว่า “หนองแล้ง” คำว่าหนองแล้ง จึงเริ่มเป็นที่รู้จักกันในหมู่บ้าน และต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “ชัยสถาน” ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อเป็นเกียรติแก่พ่อท้าวชัยยะสัณฐาน (ต้นตระกูลวงศ์สถาน) เป็นผู้อุปถัมภ์บูรณะวัดเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระศาสนาและส่วนรวม นอกจากนี้ในอดีตชุมชนบ้านชัยสถานยังเป็นที่ตั้งของคุ้มเจ้าดลดารา (เจ้าน้อยค้อน) และเจ้านานเมืองอินซึ่งเป็นผู้ครองที่นาเกือบทั้งหมดของตำบลอุโมงค์ เว้นहांนาเจ้าจักรคำที่บริเวณบ้านกอม่วงซึ่งทั้งสองถือได้ว่าเป็นทายาทของเจ้าผู้ครองนครลำพูนในอดีต

ประวัติบ้านแม่ฮ่องน้อย

บ้านแม่ฮ่องน้อย มีชื่อมาจากลักษณะภูมิประเทศของชุมชนซึ่งมีแม่น้ำร่องเขียวไหลเข้ามาสู่ชุมชนบ้านแม่ฮ่องน้อย ไหลลงสู่ลำน้ำกวง ชุมชนบ้านแม่ฮ่องน้อย บางครั้งเรียกว่า บ้านตา(บ้านท่า) หมายถึง บริเวณเป็นทำน่าน้ำหรือท่าเทียบเรือ ท่าอาบน้ำ เป็นทำน่าน้ำซึ่งติดกับลำน้ำกวง ในอดีตเล่ากันว่าบริเวณดังกล่าว เป็นทางขึ้นลงของเรือสะเปา เป็นเรือสำเภานขนาดเล็กที่บรรทุกสินค้าต่าง ๆ แล้วขนถ่ายลง ณ ท่าลำน้ำลำน้ำกวง จากนั้น จึงมีการขนส่งสินค้าเข้าตัวเมืองลำพูนอีกต่อหนึ่ง ชุมชนบ้านแม่ฮ่องน้อย เริ่มเป็นชุมชนที่เข้มแข็งขึ้นมาหลังจากที่มีวัดแม่ฮ่องน้อย ซึ่งตั้งชื่อเรียกตามชื่อหมู่บ้านเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในชุมชน

สภาพทั่วไปของชุมชน

เขตการปกครอง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลสารภี อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
ทิศใต้	ติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลเหมืองง่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองช้างคืน

สภาพภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศตำบลอมงค์เป็นที่ราบลุ่มตามแนวชายฝั่งตะวันตกแม่น้ำกวังและมีลำเหมืองปิงห่างไหลผ่านส่วนกลางของพื้นที่เพื่อหล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรม สภาพดินเป็นดินร่วนซุยเหมาะแก่การทำไร่ทำนาและทำสวน โดยเฉพาะสวนลำไย ซึ่งแต่ละปีช่วยทำรายได้แก่เกษตรกรเป็นจำนวนมาก

สภาพภูมิอากาศ

ตำบลอมงค์ตั้งอยู่ในจังหวัดลำพูน ซึ่งอยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ซึ่งอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินใหญ่ของทวีปเอเชีย จึงได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านทะเล และมหาสมุทรอินเดียนำเอาฝนมาตกในฤดูฝนและลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่านประเทศจีน นำเอาความแห้งแล้งและความหนาวเย็นมาให้ในฤดูหนาว นอกจากนี้มักจะมีพายุหมุนเขตร้อนเป็นบางครั้ง เช่น พายุดีเปรสชันเคลื่อนที่พัดผ่านมาเป็นครั้งคราวในช่วงฤดูฝน พายุฝนฟ้าคะนองซึ่งเกิดจากความกดอากาศแปรปรวนทำให้มีลมกรรโชกแรงเป็นครั้งคราวหรือมีลูกเห็บตกด้วย ฤดูกาลของตำบลอมงค์ พิจารณาตามลักษณะลมฟ้าอากาศของภาคเหนือประเทศไทย แบ่งออกเป็น ๓ ฤดู ดังนี้

๑. ฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีลมมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่าน ทำให้มีอากาศหนาวเย็นทั่วไป เดือนที่มีอากาศหนาวจัดคือ เดือน ธันวาคมและมกราคม

๒ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม ระยะนี้เป็นช่วงว่างของฤดูมรสุม อากาศจะร้อนอบอ้าวทั่วไปเดือนเมษายนจะมีอากาศร้อนที่สุด

๓. ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม ซึ่งเป็นฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ อากาศจะชุ่มชื้นและมีฝนชุกโดยเฉพาะเดือนที่มีฝนตกมากที่สุดคือเดือน สิงหาคม

การตั้งถิ่นฐานและการประกอบอาชีพของประชากร

ราษฎรส่วนใหญ่เป็นผู้ตั้งรกรากสืบต่อมาจากบรรพบุรุษราษฎรนิยมตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ราบลุ่ม และอยู่อาศัยตามริมลำคลอง เป็นกลุ่มชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน และมีชุมชนหนาแน่นบริเวณสองข้างถนนสายหลัก คือ ทางหลวง หมายเลข ๑๐๖ เป็นถนนสายเก่าเชื่อมระหว่างจังหวัดลำพูน เชียงใหม่ การประกอบอาชีพ ราษฎรส่วนใหญ่คือ เกษตรกรรม ทำสวน เป็นอาชีพหลัก รองลงมา คือ รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ อุตสาหกรรมในครัวเรือน และอาชีพอื่น ๆ

ข้อมูลโครงสร้างพื้นฐาน

การคมนาคม การจราจร

ถนน สะพาน ประกอบ ด้วย

๑. ถนนสายหลัก คือ ทางหลวง หมายเลข ๑๐๖ เป็นถนนสายเก่าเชื่อมระหว่างจังหวัดลำพูน และจังหวัดเชียงใหม่

๒. ถนนซูเปอร์ไฮเวย์เชียงใหม่ – ลำปาง

๓. ถนนสายริมปิง – หนองข้างคีน หรือริมปิง – ป่าเหว

๔. ถนนเลียบริมรางรถไฟ หรือ Local Road

แม่น้ำ/คลอง ที่ใช้เป็นทางสัญจรทางน้ำ

๑. แม่น้ำกวัง
๒. ลำเหมืองปึงห่าง

การจัดการขนส่งมวลชน

๑. รถประจำทางถนนสายเชียงใหม่ – ลำพูน ทางหลวงหมายเลข ๑๐๖
๒. รถยนต์ขนส่งสายนารัฐ เชียงใหม่ – ลำพูน
๓. รถไฟสายเหนือเชียงใหม่ – กรุงเทพฯ สถานีรับ – ส่งผู้โดยสาร ๑ สถานี

การประปา

๑. การใช้ในประปาในตำบลอุโมงค์ทั้งหมด
 - จำนวนผู้ใช้น้ำประปาใช้ จำนวน ๓,๗๓๔ ครัวเรือน
 - แหล่งน้ำดิบผลิตน้ำประปา ไคแก่ บ่อบาดาลน้ำลึก

ไฟฟ้า

๑. จำนวนครัวเรือนที่ใช้ไฟฟ้า ๓,๗๓๔ ครัวเรือน
๒. พื้นที่ที่ได้รับบริการไฟฟ้า ร้อยละ ๙๕ ของพื้นที่ทั้งหมด
๓. ไฟฟ้าสาธารณะ (ไฟฟ้าส่องสว่าง) ครอบคลุมพื้นที่ หมู่ที่ ๑ – ๑๑ ครอบคลุมถนนสายลำพูน – เชียงใหม่ ถนนสายเชียงใหม่ – ลำปาง ถนนสายป่าเหว – ริมปิง

การสื่อสาร

การสื่อสารในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลอุโมงค์ โดยองค์การโทรศัพท์ ครอบคลุมทุกพื้นที่ ในเขตเทศบาลมีครัวเรือนที่มีโทรศัพท์ ร้อยละ ๙๐ และมีโทรศัพท์สาธารณะในสถานที่สำคัญครอบคลุมเกือบทุกพื้นที่

๑. จำนวนชุมสายโทรศัพท์ในเขตพื้นที่ ๑ ชุมสาย คือ ชุมสายตำบลอุโมงค์
๒. ที่ทำการไปรษณีย์มี ๑ แห่ง คือ ไปรษณีย์โทรเลขตำบลอุโมงค์
๓. สื่อมวลชนในพื้นที่ไม่มี
๔. สถานีวิทยุกระจายเสียงมี ๒ แห่ง คือ
 - ๔.๑ สถานีวิทยุกระจายเสียงราชดำริสัมพันธ์ จังหวัดลำพูน
 - ๔.๒ สถานีวิทยุกองทัพอากาศที่ ๓ จังหวัดลำพูน
๕. ระบบเสียงตามสาย
 - ๕.๑ ระบบเสียงตามสายของเทศบาลตำบลอุโมงค์ ตั้งแต่หมู่ที่ ๑ – ๑๑
 - ๕.๒ หอกระจายข่าวของแต่ละหมู่บ้าน ตั้งแต่หมู่ที่ ๑ – ๑๑ คิดเป็น ๑๐๐%
๖. หน่วยงานที่มีข่าววิทยุสื่อสารในพื้นที่
 - ๖.๑ บัณฑิตตำรวจป่าเหว
 - ๖.๒ ปกครองอำเภอเมืองลำพูน
 - ๖.๓ เทศบาลตำบลอุโมงค์

ลักษณะการใช้ที่ดิน

ตำบลอุโมงค์ที่ตั้งชุมชนจะรวมกันอยู่เป็นแนวยาวริมสองฝั่งถนนเชียงใหม่ - ลำพูนสายเก่า โดยมีการใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่ตั้งของสถานที่ประกอบธุรกิจการค้ารวมกันอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ในบริเวณตลาดกลางป่าเหว และริมสองฟากถนนเชียงใหม่ - ลำพูน สายเก่าในบริเวณใกล้เคียง นอกจากนั้นแล้ว ยังมีร้านค้า ขนาดเล็กตั้งกระจายอยู่ริมสองฟากถนนสายเชียงใหม่ - ลำพูนสายเก่าและห่างจากถนนเข้าไปในซอย โดยมีกลุ่มใหญ่ตั้งอยู่ด้านเหนือและส่วนกลางของพื้นที่ และมีจำนวนน้อยลงในตอนใต้ของพื้นที่ สภาพของที่พักอาศัยในบริเวณริมถนนส่วนใหญ่จะเป็นบ้านเดี่ยวสูง ๑ - ๒ ชั้นและมีบริเวณโดยรอบ และเมื่อห่างจากถนนใหญ่ออกไปจะเป็นบ้านเดี่ยวที่ตั้งอยู่ในสวนลำไยล้อมรอบที่พื้กอาศัยจะเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสวนลำไย ยกเว้นด้านใกล้ถนนสุขุมเปอร์ไฮเวย์จะเป็นพื้นที่ที่ริมสองฟากถนนสุขุมเปอร์ไฮเวย์ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาที่มีพื้นที่ว่างยังไม่ได้ถูกใช้งานรวมทั้งมีโรงงานและสถานที่ประกอบธุรกิจการค้าขนาดใหญ่ เช่น โรงงานบริษัท ฟริโตเลย์ ประเทศไทย บริษัท ซี.เค.คาร์ตัน โขว์รูม รอยน့်เซฟโรเรต เป็นต้น ตั้งกระจายอยู่ห่างกันบนริม สองฟากถนน และพื้นที่ระหว่างถนนสุขุมเปอร์ไฮเวย์ไปจนถึงลำน้ำแม่กวงส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมโดยมีพื้นที่พื้กอาศัยปนอยู่ด้วย

สภาพเศรษฐกิจ

๑. **การเกษตร** ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จากผลการสำรวจจากครัวเรือนทั้งหมด มีครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาก คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๒๘ ส่วนอาชีพรองลงมา คือ รับจ้าง ร้อยละ ๘.๗๔ อาชีพค้าขาย ร้อยละ ๒.๑๖ อาชีพรับราชการ ร้อยละ ๑.๒๓ และประกอบอาชีพอื่น ๆ ร้อยละ ๒.๕๙

๒. **การอุตสาหกรรม** มีโรงงานประเภทต่าง ๆ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ จำนวน ๑๐ แห่ง ประเภทและจำนวนสถานประกอบการด้านการพาณิชย์กรรมและการบริการ

๓. สถานประกอบการด้านพาณิชย์กรรม

- ก) สถานีบริการน้ำมัน ๕ แห่ง
- ข) ร้านค้าทั่วไป ๓๐๔ แห่ง
- ค) ตลาดสด ๓ แห่ง

๔. สถานประกอบการเทศพาณิชย์

- ก) โรงฆ่าสัตว์ ๑ แห่ง

๕. สถานประกอบการด้านบริการ

- ธนาคาร ๓ แห่ง
- สถานที่จำหน่ายอาหาร ตาม พ.ร.บ.สาธารณสุข ๓ แห่ง

๖. การท่องเที่ยว

ตำบลอุโมงค์ มีองค์ประกอบส่วนท้องถิ่นที่สำคัญ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เช่น การปลูกต้นไม้และจัดสร้างศาลาริมทางที่จะสะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และการดูแลสภาพภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อมของ ชุมชนให้มีความสะอาดสวยงามเป็นระเบียบ หรือสร้างจุดสนใจสำหรับนักท่องเที่ยว ประกอบกับเทศบาลตำบลอุโมงค์ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินงานตามโครงการมาตรการเสริมการพัฒนาชนบท และชุมชน โดยปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้สวยงามสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย คงเอกลักษณ์ศิลปะความเป็นอยู่แบบล้านนา มีการจัดสภาพแวดล้อมชุมชนที่ดีจะเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่จะเดินมาเที่ยวจังหวัด

ลำพูน นอกจากนั้นจะมีศูนย์วัฒนธรรมตำบล และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติในการศึกษา วิถีชีวิตของคนในชุมชน กิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยว อาทิ งานวัฒนธรรมสืบสานปิงห่าง – ไล่ฮั่วหละปูน โฮมสเตย์ ศูนย์ท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลอุโมงค์ เป็นต้น

๗. การปศุสัตว์ มีการเลี้ยงเป็ด ไก่ และสุกรเพื่อเป็นอาหารของราษฎร ซึ่งเป็นการเลี้ยงระดับครัวเรือน มีการเลี้ยงสุกร เพื่อจำหน่าย จำนวน ๑ แห่ง

ด้านสังคม

๑. ชุมชน

ชุมชน จำนวน ๑๑ ชุมชน จำนวนบ้าน ๕,๐๙๙ หลังคาเรือน จำนวนประชากรในชุมชนรวม ๑๓,๓๕๕ คน (ข้อมูล ณ เดือนเมษายน ๒๕๕๔)

๒. ศาสนา

มีผู้นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ ๙๘ ของจำนวนประชากรทั้งหมดในเขตเทศบาลตำบลอุโมงค์ จำนวน ๑๐ วัด ที่เหลือร้อยละ ๒ นับถือศาสนาอื่น ๆ และประชาชนส่วนใหญ่นับถือนในหลักพระศาสนา และปฏิบัติศาสนกิจตลอดจนประเพณีท้องถิ่นอย่างเคร่งครัด

๓. วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ

ก) ประเพณีสงกรานต์ (ประเพณีปีใหม่เมือง) อยู่ในช่วงเดือนเมษายน มีการจัดงานประเพณีสงกรานต์ ทำบุญ ปล่อยนก ปล่อยปลา เล่นน้ำสงกรานต์

ข) ประเพณีลอยกระทง (ประเพณียี่เป็ง) อยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายนมีการจัดงานประเพณีลอยกระทง เผาเทียน เล่นไฟ ประกวดกระทง การแข่งขันปล่อยโคมลอย

ค) การแข่งขันกีฬาสัมพันธ์เทศบาลตำบลอุโมงค์ อยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์มีการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ เช่น วิ่งกระสอบ ชักกะเย่อ

ง) ประเพณีวันเข้าพรรษา อยู่ในช่วงเดือนกรกฎาคม มีการทำบุญที่วัดและถวายเทียนพรรษา

จ) เทศกาลงานชิมไวน์กับไล่ฮั่ว ซึ่งจะจัดขึ้นในเดือนมกราคม ของทุกปี

ฉ) ปอยลูกแก้ว ศรัทธาญาติโยมนิยมส่งบุตรหลานเข้ามาบวช มีการขี่ม้าแห่ลูกแก้ว หรือไม่ก็บวชห่อหมาก (บวชธรรมดา) เป็นประจำทุกปีในราวเดือนมีนาคมและเมษายน

ช) ประเพณี ตานก๋วยสลาก งานตานก๋วยสลาก วัดต่าง ๆ ในตำบลอุโมงค์จะร่วมสืบสานประเพณีตานก๋วยสลาก ร่วมกับวัดพระธาตุหริภุญชัย ซึ่งมีการจัดงานกันทุกปีและจัดกันอย่างยิ่งใหญ่ วัดต่าง ๆ ได้ส่ง ต้นสลากย้อม ด้วยความร่วมมือของชาวบ้านทุกคนทั้งผู้เฒ่า หนุ่มสาว มาร่วมช่วยกันอย่างขันแข็ง และงานในส่วนของภายในหมู่บ้านการ ตานก๋วยสลากก็มีการจัดกันขึ้นทุกปีโดยเวียนกันไปตามวัดต่าง ๆ ในตำบลอุโมงค์ เพื่อรักษาประเพณี อันดงามสืบไป

ซ) ประเพณี สรงน้ำธาตุ แต่ละวัดในตำบลอุโมงค์จะจัดประเพณีสรงน้ำพระธาตุ มีการประกอบพิธีสืบชาติบ้าน สรงน้ำธาตุ มอบทุนการศึกษาพระภิกษุสามเณร จัดงานมหรสพสมโภชและการแสดงทางวัฒนธรรม ฟ้อนรำ มีการอัญเชิญน้ำทิพย์ จากยอดดอยชะม้อ นำมาทำการสรงเจดีย์ธาตุของวัดต่าง ๆ ด้วย

๒. แนวคิดการจัดการชุมชน

การจัดการชุมชน เป็นรูปแบบการจัดการตนเองของคนในชุมชนเพื่อชุมชน เน้นการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญโดยการรับการสนับสนุนจากรัฐในด้านกระบวนการและงบประมาณในบางส่วน เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นระบบ ระเบียบ และสามารถบริหารจัดการให้เป็นรูปธรรมและนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ชุมชน “Community” หมายถึง สถานภาพ/สภาพการ หรือสถานที่ ซึ่งคนหลายๆ คนหลายๆ ครอบครัว มารวมตัวกัน และอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมเดียวกัน เพราะว่า^๑

๑. มีความเป็นเครือญาติ เกี่ยวข้องผูกพันกัน และสัมพันธ์กันฉันญาติมิตร/เกื้อกูลกัน

๒. มีความผูกพัน เช่น เชื้อชาติ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อคล้ายๆ กัน

๓. มีอาชีพ หน้าที่การงาน มีความชอบ ความน่าเชื่อถือ และศรัทธาบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน แม้แต่มีงานอดิเรกร่วมกัน

ชุมชน นอกจากจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยรวมกันของมนุษย์อย่างหลากหลายทั้งเชิงชาติพันธุ์ ศาสนา วัฒนธรรม ทั้งที่เหมือนกัน คล้ายกัน หรือแม้กระทั่งแตกต่างกัน แต่หากเป็นการอยู่รวมกันในแห่งใดแห่งหนึ่งที่มีการยอมรับนับถือว่ามีอยู่ร่วมกันแล้วนั้น ถือได้ว่าเป็นชุมชนด้วย ซึ่งชุมชนเป็นสิ่งที่รวมกันซึ่งกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน หรือมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจการซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรมความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน^๒ ในทางสังคมวิทยา ชุมชนคือกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิต และมีการติดต่อสื่อสารหรือสัมพันธ์กันอย่างเป็นปกติต่อเนื่องอันเนื่องมาจากการมีถิ่นที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรือมีความสนใจร่วมกัน เช่น มีอาชีพเดียวกัน ประกอบกิจการเดียวกัน มีวัฒนธรรม หรือความเชื่อร่วมกัน^๓ ซึ่งชุมชนในปัจจุบันเป็นชุมชนที่รวมเอาทุกกลุ่มคนทางสังคมไว้ด้วยกัน ด้วยสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ความเป็นชุมชนดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ซึ่งรวมถึงการเข้ามาของปัญหาต่างๆ ในชุมชนอย่างมากมายที่มีทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในเองที่เป็นตัวสร้างปัญหาให้กับชุมชน ซึ่งการหันกลับมาใส่ใจดูแลชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่ชุมชนควรดำเนินการอย่างเร่งด่วน ด้วยการบริหารจัดการชุมชนที่เรียกว่า การจัดการชุมชน หรือท้องถิ่นจัดการตนเอง

การจัดการ มีความหมายแตกต่างกันเล็กน้อยกับการบริหาร โดยการบริหารจะสนใจและสัมพันธ์กับการกำหนดนโยบายไปลงมือปฏิบัติ นักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่าการบริหารใช้ในภาครัฐ ส่วนการจัดการใช้ในภาคเอกชน อย่างไรก็ดี ในตำราหรือหนังสือส่วนใหญ่ทั้ง ๒ คำนี้มีความหมายไม่แตกต่างกัน สามารถใช้แทนกันได้และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป จากความหมายต่างๆ ข้างต้น การบริหาร

^๑อริญ จิตตะเสน และคณะ, “หลักการและวิธีการบริหารจัดการชุมชน, ใน เอกสารประกอบการเรียนรู้ชุมชน ในโครงการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาวะองค์กรรวมภายใต้แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา, (มปท. : มปป.), หน้า ๑๖.

^๒ไพฑูย์ วัฒนศิริธรรม, อ่างใน อับดุลสุโก ดินอะ, “ชุมชนจัดการตนเอง : กรณีศึกษาตำบลอาซ่อง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา”, หนังสือสรุปรายงานเวทีวิชาการ “พลังชุมชนท้องถิ่นสู่การอภิวัฒน์ประเทศไทย”, (มปท. : มปป.), หน้า ๕.

^๓สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, สุขภาพคนไทย ๒๕๕๗ : ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ... สู่การปฏิรูปประเทศจากฐานราก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๙๑.

จัดการจึงเป็นกระบวนการของกิจกรรมที่ต่อเนื่องและประสานงานกัน ซึ่งผู้บริหารต้องเข้ามาช่วยเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กร^๔ ทั้งการบริหารและการจัดการนั้นมีลักษณะของกิจกรรมที่คล้ายกัน เพียงแต่ว่าลักษณะการนำไปใช้อาจมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง ซึ่งการบริหารเป็นกระบวนการของการวางแผน การจัดการและการสั่งการควบคุมกำกับความพยายามของสมาชิกขององค์กร และใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้^๕ ในการบริหารจัดการทุกอย่างจำเป็นที่จะต้องใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหารมาประกอบเป็นกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นลักษณะของการบริหารได้คือ การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์ การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นสำคัญ การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน การบริหารมีลักษณะการดำเนินการที่เป็นกระบวนการการบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่มคน การบริหารอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคลและของกลุ่มคน และการบริหารมีลักษณะเป็นการร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผล^๖ ซึ่งในการจัดการนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นการจัดการในภาคเอกชนหรือภาครัฐ แต่ในภาคประชาสังคมหรือภาคพลเมืองก็สามารถนำแนวคิดการบริหารจัดการเข้ามาใช้ได้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการบริหารจัดการชุมชน หรือการจัดการชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเอง

การจัดการชุมชน เป็นนิยามใหม่ของการบริหารชุมชนแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน ให้การดูแลแก้ปัญหาต่างๆ ที่มีในชุมชนอย่างครบด้านและหลากหลายทั้งในวิถีทางและการปฏิบัติ ชุมชนจัดการตนเองไม่ได้มองในเรื่องของการบริหารจัดการชุมชนให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายรวมถึงการจัดการทางด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การปกครอง หรือแม้กระทั่งสุขภาพร่างกายหรือสภาวะ ซึ่งการบริหารจัดการชุมชนคืองานของหัวหน้าหรือผู้ที่จะต้องกระทำเพื่อให้กลุ่มคนที่มีคนหมู่มากที่มาอยู่ร่วมกันนั้น ร่วมกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จนสำเร็จ กล่าวได้ว่าเป็นการทำงานให้เสร็จลงโดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำให้เสร็จนั่นเอง^๗ การจัดการชุมชนเป็นการบริหารจัดการภายในชุมชน ด้วยการบริหารจัดการคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งมิติด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และสุขภาพ ประเด็นสำคัญของการบริหารจัดการชุมชนมีอยู่ ๓ ประเด็น คือ^๘

๑. การบริหารจัดการชุมชน อาจไม่ใช่เพียงแค่การกระทำที่ก่อให้เกิดการดำเนินกิจกรรมโดยคนหมู่มากที่อยู่ร่วมกันเท่านั้น หากแต่ต้องดำเนินกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้นด้วยความสมัครใจและมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันด้วย เนื่องจากองค์ประกอบต่างๆ ภายในชุมชนที่ต้องบริหารจัดการนั้นเป็นเรื่องของส่วนรวมและหลายสิ่งก็ล้วนเป็นสาธารณะสมบัติ

๒. ในการบริหารจัดการชุมชนนั้นต้องมีวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่ชัดเจนซึ่งน่าจะเป็นเป้าหมายร่วมกันของชุมชนเป็นสำคัญ

^๔ รัชชัย สันติวงษ์, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๑๙.

^๕ สมยศ นาวิการ, **การบริหารเชิงกลยุทธ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๗๘.

^๖ สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพบูลย์ สำราญภูติ, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

^๗ อินสอน บัวเขียว, **สาระสำคัญการบริหารงานชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิราบ, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^๘ อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ, “ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำท้องถิ่นในการบริหารจัดการชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕ – ๑๖.

๓. บทบาทภารกิจสำคัญในการบริหารจัดการชุมชนอาจแบ่งได้ ๒ ระดับ คือ บทบาทหน้าที่ในการคิดและวางแผนเชิงนโยบาย มีหัวหน้ากลุ่มหรือผู้นำเป็นผู้กระทำ และบทบาทหน้าที่ในเชิงปฏิบัติหรือการลงแรงกระทำ ซึ่งสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ร่วมกันกระทำ

การจัดการชุมชนเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับและมีการนำไปปฏิบัติในบางชุมชนของประเทศไทย ซึ่งลักษณะการจัดการชุมชนที่สำคัญนั้นจะต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากคนในชุมชนเองเป็นผู้ขับเคลื่อนงานต่างๆ ในการจัดการชุมชน โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นที่ในปัจจุบันยังมีความเข้มแข็งอยู่ในเชิงการมีส่วนร่วม ซึ่งต่างจากชุมชนเมืองอยู่บ้างที่การมีส่วนร่วมไม่ค่อยได้รับความร่วมมือมากเท่าที่ควรด้วยภาระหน้าที่ การงานต่างๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การมีส่วนร่วมของคนชุมชนเมืองไม่ได้มีการมีส่วนร่วมเท่าที่ควร ซึ่งต่างจากชุมชนท้องถิ่นที่สภาพสังคม การดำเนินชีวิต และเศรษฐกิจยังเป็นไปในลักษณะที่เรียบง่ายและดั้งเดิม ถึงแม้ว่าในบางชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมกึ่งชนบทกึ่งเมืองก็ตาม แต่การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นยังได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

ความเป็นมาของท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ ไม่ได้มีความหมายเพียงหน่วยงานในการตั้งถิ่นฐาน ณ ที่ตั้งทางภูมิรัฐศาสตร์เฉพาะเท่านั้น ท้องถิ่นมีความหมายมากกว่าหน่วยการตั้งถิ่นฐานอย่างหนึ่งของมนุษย์ มีความหมายมากกว่าการบรรยายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม มากกว่าการเป็นหน่วยงานการเมืองการปกครองรัฐแห่งหนึ่งเท่านั้น ท้องถิ่นไม่ว่าจะหมายถึงทางสังคมวัฒนธรรมหรือท้องถิ่นใดๆ บนผิวโลกมีความหมายเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งก็คือ เป็นชุมชนทางวาทกรรม (Juncture of Discourses) ที่เป็นผลผลิตของปฏิสัมพันธ์ พลวัต ระหว่างผู้คนในท้องถิ่นกับทรัพยากรธรรมชาติรอบตัวระหว่างคนในท้องถิ่นด้วยกันเองและระหว่างคนในท้องถิ่นกับสังคมเพื่อนบ้านและสังคมภายนอก โดยเฉพาะรัฐตัวแทน ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์^{๑๐}

จากความหมายข้างต้นจะเห็นได้ว่า คำว่า “ท้องถิ่น” โดยความหมายของคนทั่วไปมักจะหมายถึงพื้นที่ในชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ และชุมชนดังกล่าวมีการจัดโครงสร้างระบบการปกครองอย่างเป็นทางการ ซึ่งในที่นี้ได้แก่หน่วยการปกครองท้องถิ่นต่างๆ และพื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งหากพิจารณากันให้ดีแล้วความหมายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของท้องถิ่นใน ๒ ลักษณะดังต่อไปนี้^{๑๑}

ลักษณะที่ ๑ ท้องถิ่นในลักษณะของพื้นที่ของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบนพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งปฏิสัมพันธ์ไม่เกิดขึ้นเพียงเฉพาะคนในชุมชนเท่านั้น หากแต่ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ด้วย ดังนั้นท้องถิ่นในลักษณะนี้จึงยึดโยงเอาคนในชุมชนให้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ที่คนเหล่านั้นอาศัยอยู่ด้วย เช่น วิถีชีวิตของคนในพื้นที่ที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก หรือชุมชนใดที่อาศัยอยู่ใกล้ทะเลก็จะถูกยึดโยงเข้ากับพื้นที่นั้นกลายเป็นวิถีชีวิตแบบชาวประมง เป็นต้น

ลักษณะที่ ๒ เป็นลักษณะที่เป็นผลพวงมาจากการแรก กล่าวคือ เมื่อคนกับพื้นที่มีความสัมพันธ์กันจนกลายเป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่งแล้วจำเป็นต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวให้เป็นระบบระเบียบกฎเกณฑ์ในการอาศัยอยู่ร่วมกันใช้ประโยชน์จากพื้นที่ร่วมกัน และรวมไปถึง

^{๑๐}โกวิท พวงงาม, ธรรมชาติท้องถิ่น : ว่าด้วยการมีส่วนร่วมและความโปร่งใส, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๒๕๕๓), หน้า ๓๐ – ๓๑.

^{๑๑}ปัญญาวัฒน์ กระพุ่มเขต, “ปัจจัยที่มีผลต่อการนำนโยบายชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองมาปฏิบัติในจังหวัดจันทบุรี : กรณีศึกษาสภาองค์กรชุมชนตำบล จังหวัดจันทบุรี”, ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘.

การพัฒนาพื้นที่ของตนให้มีความเจริญและเป็นที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนต่อไป เพื่อให้การจัดระเบียบดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและให้คนในชุมชนหรือพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในการบริหารพัฒนาชุมชนหรือพื้นที่ของตนจำเป็นต้องมีการจัดระบบการปกครอง ซึ่งในที่นี้ก็คือ “หน่วยการปกครองท้องถิ่น” นั่นเอง ดังนั้นท้องถิ่นในลักษณะที่สองถ้าจะกล่าวกันให้ชัดก็คือ การปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่ควบคู่ไปกับ “ชุมชนท้องถิ่น” เมื่อเป็นดังนี้แล้วจึงไม่แปลกเลยที่ว่าทำไมคนโดยทั่วไปจึงมักใช้คำว่าท้องถิ่น กับ ชุมชน ทดแทนกันจนในบางครั้งทำให้เข้าใจได้ว่าทั้งสองคำมีความหมายเหมือนกัน

ชุมชนในประเทศไทยมีหลากหลายชุมชนที่มีทั้งความเหมือนและแตกต่างกัน ชุมชนส่วนใหญ่แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ชุมชนเมือง และชุมชนท้องถิ่น ซึ่งองค์ประกอบหรือบริบททางสังคมของทั้งสองลักษณะนี้มีความแตกต่างกันอย่างมาก โดยเฉพาะในชุมชนท้องถิ่นที่เปรียบเสมือนหน่วยงานทางสังคมที่มีความสัมพันธ์ค่อนข้างเป็นทางการที่เกือบจะเล็กที่สุดของระบบสังคมก็ได้ เช่น หมู่บ้าน ตำบล หรือ องค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อชุมชนท้องถิ่นเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็กแล้ว ดังนั้นหน้าที่ของชุมชนท้องถิ่นจึงออกมาในลักษณะปฐมภูมิ ลักษณะคล้ายกับหน้าที่ของสถาบันครอบครัว และอาจจะมีจุดแตกต่างกันบ้างซึ่งประเภทของชุมชนท้องถิ่นมีการแบ่งประเภทไว้ดังนี้^{๑๑}

๑. แบ่งตามลักษณะการปกครอง ซึ่งสามารถจัดแบ่งชุมชนออกได้ ๘ ประเภท โดยอาศัยการพิจารณาจากลักษณะการปกครองของไทยตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๕๗ ได้แก่

๑.๑ ชุมชนหมู่บ้าน หมายถึง หมู่บ้านซึ่งประกอบไปด้วยบ้านหลายบ้านในท้องที่เดียวกัน โดยจัดอยู่ในความปกครองเดียวกันของหมู่บ้านหนึ่ง โดยหากคนอาศัยอยู่ร่วมกันมีมากแต่จำนวนบ้านมีน้อย ก็ให้ถือเอาเกณฑ์จำนวนคนเป็นสำคัญ กล่าวคือ การมีประชาชนอย่างน้อย ๒๐๐ คน ก็สามารถจัดตั้งหมู่บ้านได้ และอย่างน้อยการจัดตั้งหมู่บ้านก็ควรมีไม่น้อยกว่า ๕ บ้าน โดยทั่วไปแล้ว ชุมชนประเภทนี้จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม

๑.๒ ชุมชนเขตสุขาภิบาล หมายถึง ชุมชนที่มีเนื้อที่ขอบเขตชุมชนไม่น้อยกว่า ๑-๔ ตารางกิโลเมตร และควรมีร้านค้าไม่ต่ำกว่า ๑๐ ร้าน และประชาชนพักอาศัยอยู่ในเขตร่วมกันไม่น้อยกว่า ๑,๕๐๐ คน โดยประมาณ ในปัจจุบันได้มีพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พุทธศักราช ๒๕๔๒ มีผลทำให้สุขาภิบาลทั่วประเทศ จำนวน ๙๘๐ แห่ง ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบล

๑.๓ ชุมชนเขตเทศบาลตำบล หมายถึง ชุมชนในเขตสุขาภิบาลที่มีความเจริญและมีความหนาแน่นของประชากรในระดับหนึ่ง และเป็นชุมชนที่ยกฐานะมาจากสุขาภิบาลเพื่อความสะดวกในการจัดระบบบริการสาธารณะ และมีการปกครองตนเองซึ่งรับรองโดยกฎหมาย โดยทั่วไปแล้วชุมชนเทศบาลตำบลมักเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอ

๑.๔ ชุมชนเทศบาลเมือง หมายถึง ชุมชนที่มีราษฎรรวมกันในท้องที่ไม่น้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ คน มีค่าเฉลี่ยความหนาแน่นของประชากร ๓๐๐ คนต่อตารางกิโลเมตร โดยทั่วไปแล้ว ชุมชนเขตเทศบาลเมืองจะตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง ซึ่งเป็นตัวจังหวัดและเป็นศูนย์กลางของการบริหารส่วนราชการต่างๆ ระดับภูมิภาค

๑.๕ ชุมชนเขตเทศบาลนคร หมายถึง ชุมชนที่ยกฐานะขึ้นมาจากเทศบาลเมือง หรือชุมชนที่เทศบาลเมืองสามารถยกฐานะขึ้นไปได้โดยที่ท้องที่นั้นจะต้องมีประชากรตั้งแต่ ๕๐,๐๐๐ คนขึ้นไป และมีความหนาแน่นของจำนวนประชากรไม่น้อยกว่า ๓๐๐ คนต่อตารางกิโลเมตร

^{๑๑}โกวิท พวงงาม, ธรรมภิบาลท้องถิ่น : ว่าด้วยการมีส่วนร่วมและความโปร่งใส, หน้า ๓๓๓ - ๓๖๖.

๑.๖ ชุมชนเขตกรุงเทพมหานคร หมายถึง ชุมชนที่ประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นมาก และเป็นนคร ซึ่งเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่โตกว่าเมืองในระดับรองลงไป ในชุมชนเขตกรุงเทพมหานครนี้ จัดเป็นชุมชนที่มีการปกครองตนเองในรูปของการปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ มีการเลือกตั้งผู้บริหารงาน และมีสมาชิกสภากรุงเทพมหานครที่มีที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน

๒. แบ่งตามกิจกรรมทางสังคม โดยสามารถจำแนกลักษณะของชุมชนตามเกณฑ์การจัดแบ่งนี้ออกได้เป็นชุมชน ๕ ลักษณะ ประกอบด้วย

๒.๑ ชุมชนเกษตรกรรม หมายถึง ชุมชนที่ประชาชนส่วนใหญ่ที่พักอาศัยในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม

๒.๒ ชุมชนศูนย์กลางการค้า หมายถึง ชุมชนตามหัวเมืองต่างๆ ที่เป็นศูนย์กลางทางการค้า ซึ่งอาจจะเป็นตัวอำเภอเมืองหรือตำบลที่เป็นที่ตั้งของเทศบาลตำบลก็ได้ โดยมักมีร้านค้าจำหน่ายสินค้าเพื่อใช้ในชีวิตรประจำวัน มีตลาดสดจำหน่ายอาหารและผักสดต่างๆ ในตอนเช้า ชุมชนศูนย์กลางการค้าจึงมักจะมีอยู่ทั่วไปในเขตเมืองต่างๆ และเขตชุมชนหนาแน่นในเขตอำเภอ

๒.๓ ชุมชนศูนย์กลางขนส่ง หมายถึง ชุมชนที่เกิดตามเส้นทางคมนาคม หรือเส้นทางขนส่งทางรถยนต์ ทางเรือ หรือทางอากาศ โดยทั่วไปพบชุมชนลักษณะนี้ตามทางแยกที่เป็นศูนย์กลางการเดินทาง

๒.๔ ชุมชนเขตอุตสาหกรรม หมายถึง ชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในเขตอุตสาหกรรมที่มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่ และที่พักอาศัยของแรงงานที่ทำงานในโรงงานมักตั้งอยู่ในเขตของชุมชนอุตสาหกรรม

๒.๕ ชุมชนศูนย์กลางของการให้บริการ หมายถึง ชุมชนที่ตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของการบริการต่างๆ เช่น ชุมชนในเขตตัวเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นชุมชนแหล่งท่องเที่ยวและซื้อสินค้า โดยในเขตตัวเมืองสงขลาจะแตกต่างกับเขตอำเภอหาดใหญ่ โดยมีลักษณะเป็นศูนย์กลางส่วนราชการของจังหวัด

๓. แบ่งตามความสัมพันธ์ของบุคคลในชุมชน เป็นการแบ่งประเภทของชุมชนอีกเกณฑ์หนึ่งที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นเงื่อนไขและเป็นการมองในทัศนะของนักสังคมวิทยาที่มองลักษณะของความสัมพันธ์ในสังคมทุกด้าน ไม่เพียงเฉพาะการเมืองการปกครองหรือกิจกรรมทางสังคมเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงความสัมพันธ์ของสถาบันต่างๆ ตลอดจนลักษณะทางนิเวศวิทยาอีกด้วย ลักษณะของชุมชนที่จัดแบ่งตามเกณฑ์นี้จำแนกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๓.๑ ชุมชนชนบท เป็นชุมชนที่มีความใกล้ชิดหรืออาศัยอยู่ในสภาพธรรมชาติ มักเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมเป็นหลัก

๓.๒ ชุมชนเมือง เป็นชุมชนที่มีความแตกต่างจากชุมชนชนบท ประชาชนในเขตชุมชนเมืองมีความเป็นอิสระในการประกอบอาชีพและการพักอาศัยกันอยู่อย่างหนาแน่น

ชุมชนตามลักษณะดังกล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าชุมชนมีหลายประเภทตามลักษณะการแบ่ง ซึ่งที่สำคัญและปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนคือ ชุมชนเมืองและชุมชนชนบท ชุมชนเกษตรกรรมและชุมชนอุตสาหกรรม ซึ่งการจัดการตนเองของชุมชนแต่ละประเภทนั้นย่อมมีความแตกต่างกันไปตามสภาพของชุมชนและบริบทแวดล้อม ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองมีหลักการสำคัญคือ^{๑๒}

^{๑๒} ปัญญาวัฒน์ กระทุ่มเขต, “ปัจจัยที่มีผลต่อการนำนโยบายชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองมาปฏิบัติในจังหวัดจันทบุรี : กรณีศึกษาสภาองค์กรชุมชนตำบล จังหวัดจันทบุรี”, ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๒๗.

๑. ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองเป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมจากชุมชนฐานรากทั้งในเมืองและชนบท ด้วยขบวนการองค์กรชุมชน โดยความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒. การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะดำเนินการทุกเรื่อง ทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโดยการวางแผนแม่บทการพัฒนาชุมชน ให้ชุมชนกำหนดอนาคตของตนเองด้วยแผนพัฒนานี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงกายภาพและจิตสำนึกของคนในชุมชน

๓. กระบวนการทำงานเป็นกระบวนการแบบมีส่วนร่วมทั้งภายในและภายนอกชุมชน สมาชิกชุมชนแต่ละกลุ่มคน เจ้าของปัญหาต้องมาขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง ไม่รอคอยให้ผู้นำหน่วยงานหรือกลไกต่างๆ มาแก้ปัญหาให้

๔. การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ใช่แค่การทำกิจกรรมแก้ปัญหาต่างๆ เท่านั้น แต่ทุกเรื่องทุกประเด็นงานจะผลักดันการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานควบคู่กันไปด้วย ทั้งในระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับชาติ

๕. กระบวนการทำงาน กิจกรรม โครงการ มาตรการ กลไก ข้อตกลง ฯลฯ ที่กำหนดขึ้นจะต้องนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ขององค์กรชุมชนและการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม

หลักการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นทั้งเครื่องมือและดัชนีชี้วัดการจัดการตนเองของชุมชน ซึ่งสังเกตได้ว่า กระบวนการจัดการดังกล่าวมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเอง เน้นไปที่การจัดการในทุกภาคส่วนของปัญหาในชุมชนซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วยตนเอง โดยที่สำคัญแล้วไม่จำเป็นต้องรอให้ผู้อื่นมาดำเนินการให้ ทั้งนี้กระบวนการทำงานต่างๆ ในการจัดการชุมชนจะต้องเป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาของชุมชนและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน และสามารถพึ่งพาตนเองได้ ก่อให้เกิดเป็นรูปแบบชุมชนจัดการตนเองด้วยการพึ่งพาตนเอง ซึ่งคุณลักษณะของการจัดการตนเอง ประกอบด้วย^{๓๓}

๑. มีข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ ข้อมูลปัญหา ข้อมูลศักยภาพ มีการวิเคราะห์พื้นที่โดยใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือให้คนในพื้นที่รู้จักตัวตน ใช้ข้อมูลในการวางแผนแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

๒. มีการจัดทำแผนการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่น โดยทุกคน ทุกกลุ่ม/องค์กรชุมชน หน่วยงานภาคีในพื้นที่ มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย แผนงาน และตัวชี้วัดการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่นและการติดตามความคืบหน้าการพัฒนาตามแผนอย่างต่อเนื่อง

๓. มีเวทีการศึกษาหารือของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ รวมถึงมีการจัดทำรายงานผลการพัฒนาของพื้นที่ต่อสาธารณะ

๔. มีการจัดการทุนภายในชุมชนทั้งที่เป็นเงิน (กลุ่มออมทรัพย์/องค์กรการเงิน) และทุนที่ไม่เป็นเงิน เช่น ทรัพยากร ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ฯลฯ

๕. มีกิจกรรมการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ

๖. มีแกนนำที่มีจิตอาสาจากทุกช่วงวัย อาชีพ เพศ กลุ่ม/องค์กรต่างๆ มีการพัฒนาผู้นำและคนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

๗. มีการพัฒนากลุ่ม/องค์กรชุมชนให้เข้มแข็งมีระบบการบริหารจัดการที่ดี เป็นฐานการพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่

^{๓๓} อัมพร แก้วหนู, “สังเคราะห์ภูมิปัญญาชุมชน : พื้นที่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง”, เอกสารประกอบการสัมมนา, (กรุงเทพมหานคร : มปท., ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

๘. มีการประสานเชื่อมโยง/จัดความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น ท้องที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการที่จะนำไปสู่ท้องถิ่นจัดการตนเองนั้น มีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้^{๑๔}

๑. การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล

๑.๑ สำรวจข้อมูลพื้นฐาน สถานการณ์ปัญหา ความเดือดร้อน และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นอย่างรอบด้าน

๑.๒ ค้นหาตัวตน ศักยภาพ จุดอ่อน จุดแข็งและทุนทางสังคมต่างๆ ที่มีในชุมชนท้องถิ่น

๑.๓ พัฒนาระบบการวิเคราะห์ข้อมูลให้ครอบคลุมทุกด้าน เปิดโอกาสให้คนในชุมชนรับรู้ข้อมูลอย่างเท่าทัน วิเคราะห์บริบทต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นในทุกๆ มิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม

๒. การมีส่วนร่วมและการสื่อสาร

๒.๑ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนที่มีความรู้ระหว่างกันที่มีปัญหา เพื่อร่วมกันคิดค้นวิธีการแก้ไข ร่วมปฏิบัติการ รวมถึงแลกเปลี่ยนวิธีการแก้ปัญหาระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง

๒.๒ ใช้ฐานทางประเพณีวัฒนธรรมเป็นกุศโลบาย เป็นเครื่องมือในการรวมใจ รวมคน รวมพลัง ปฏิบัติการร่วมกัน เช่น ใช้งานบุญประเพณี บุญข้าวใหญ่ ฮีต ๑๒ คลอง ๑๔

๒.๓ เปิดพื้นที่ให้ทุกคน หน่วยงาน ภาคีทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทเพื่อร่วมเรียนรู้สร้างความเข้าใจไม่จำกัดบทบาทการทำงานอยู่เพียงบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

๒.๔ กระตุ้นจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความตระหนักในปัญหา/สถานการณ์การพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากินของคนในชุมชนท้องถิ่น สร้างความตื่นตัว ระดมคนให้ลุกขึ้นมาจัดการตนเอง

๒.๕ ใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการรณรงค์ สะท้อนปัญหา ผลกระทบ สร้างกระแสในวงกว้าง สร้างการรับรู้ต่อสาธารณะ

๓. การจัดตั้งกลุ่ม/องค์กร/เครือข่ายและแกนนำชุมชน

๓.๑ กระตุ้นให้เกิดการรวมตัว รวมกลุ่ม เครือข่ายภาคประชาชนที่ขับเคลื่อนงานพัฒนาในพื้นที่ เพื่อจัดตั้งกลุ่มองค์กร/เครือข่าย

๓.๒ ใช้สถานการณ์ปัญหาร้อน ปัญหาร่วม เป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มคน จัดกระบวนการเรียนรู้ จุดประกายความคิดให้กับคนในชุมชนท้องถิ่น

๓.๓ ใช้สภาองค์กรชุมชน เป็นเวทีกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกลุ่ม ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม ประชาธิปไตยจากชุมชนฐานราก

๓.๔ พัฒนาความรู้ และทักษะการทำงานอย่างต่อเนื่องให้แก่แกนนำทั้งเก่าและใหม่

๓.๕ ค้นหาแกนนำหรือผู้ก่อการดี ที่มีจิตอาสา วิสัยทัศน์

๓.๖ จัดกลไกการทำงานร่วม แบ่งบทบาทการทำงานตามความถนัด ความรับผิดชอบ

๔. การจัดทำและบริการแผนการพัฒนา

๔.๑ กำหนดทิศทาง เป้าหมายร่วม ตัวชี้วัดที่ชัดเจนในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น

๔.๒ กำหนดยุทธศาสตร์หรือประเด็นหลักในการขับเคลื่อนสู่การจัดการตนเอง

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕ – ๗.

๔.๓ แต่ละกลุ่ม/องค์กร จัดการงานปัญหาและงานพัฒนาพื้นที่ฐานในพื้นที่ของตนเอง โดยมีการกำหนดปัญหาร่วม/ปัญหากลาง ซึ่งทุกกลุ่ม/ทุกองค์กรต้องร่วมกันจัดการอย่างเป็นขบวนการ

๔.๔ ใช้ฐานงานพัฒนาเดิมในการต่อยอดหรือแก้ไขปัญหาย่อยอย่างต่อเนื่องขยายผลสู่การพัฒนาอื่น โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง

๔.๕ ใช้ระบบความสัมพันธ์ดั้งเดิม มีความคุ้นเคย ใกล้ชิด ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความไว้วางใจ การเกื้อกูล ช่วยเหลือ พึ่งพาซึ่งกันและกัน เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อน

๔.๖ ขับเคลื่อน ปฏิบัติการจริงในระดับพื้นที่ให้เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อใช้เป็นพื้นที่ถ่ายทอดบทเรียน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และขยายผล

๔.๗ กิจกรรมการพัฒนาต้องตอบสนองปัญหาความต้องการ ทุกคนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาร่วมกันอย่างทั่วถึง ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย

๔.๘ ประสาน จัดระบบและบทบาทการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานภาคี ท้องถิ่น ท้องที่ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

การจัดการชุมชนนอกจากจะเป็นการจัดการที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโดยส่วนรวมแล้วนั้น ยังรวมไปถึงการจัดการตนเองของคนในชุมชนด้วย เพื่อให้สามารถจัดการตนเองให้มีประสิทธิภาพในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องของสุขภาพที่เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข

ความหมายของการจัดการตนเอง มีผู้ให้นิยามไว้ว่า “การจัดการ” หมายถึง การพัฒนา การฝึกหัดพัฒนา ระบบการฝึกหัดพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ “ตนเอง” หมายถึง ชีวิต ชีวิตของเราแต่ละคน อัดภาพ เมื่อนำทั้งสองคำมารวมกันเป็น “การจัดการตนเอง” จึงหมายถึง ระบบการฝึกหัดพัฒนาชีวิตของเราแต่ละคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์^{๑๔}

กล่าวโดยสรุปแล้ว การจัดการชุมชนโดยการจัดการตนเองของคนในชุมชนนั้น เป็นการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นสำคัญ เน้นการร่วมกันจัดการในทุกด้านของชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง และวิถีชุมชน เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนในชุมชนโดยลดการพึ่งพาจากภาครัฐ แต่ยังไม่ละทิ้งการช่วยเหลือจากภาครัฐในบางส่วน เช่น งบประมาณ กระบวนการบริหารต่างๆ เป็นต้น การจัดการชุมชนโดยทั่วไปเน้นให้คนในชุมชนรู้จักการจัดการตนเองของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมในทุกๆ ด้าน เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีและทำให้สังคมชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

๓. แนวคิดการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิด ริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเองการมีส่วนร่วมเป็นการร่วมมือของประชาชน ไม่ว่าปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้ามาร่วมรับผิดชอบ เพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ กระทำผ่านกลุ่มหรือองค์การเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคล ได้มีส่วนช่วยเหลือระหว่างกัน ด้วยจิตใจและอารมณ์ของแต่ละบุคคลในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงานและร่วม

^{๑๔} พระมหาจุติชัย วชิรเมธี, “การจัดการตนเอง”, ใน มุมมองใหม่ จัดการใหม่ ในระบบสุขภาพชุมชน, สุมาลี ประทุมรัตน์ และคณะ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๗๔.

รับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อส่วนรวมในการบริหารจัดการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของสังคม การมีส่วนร่วม คือการที่ประชาชนจะต้องเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจระดับต่างๆ ทางการบริหารจัดการและทางการเมือง เพื่อกำหนดความต้องการในชุมชนของตน

๓.๑ การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation)

การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้และความชำนาญร่วมกับวิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง จึงหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้ทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมและการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

มีนักวิชาการและหน่วยงานต่างๆ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้

การมีส่วนร่วมคือการร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมดำเนินการร่วมติดตามประเมินผลร่วมรับผลประโยชน์จากการกระทำและร่วมรับผิดชอบ^{๑๖} สอดคล้องกับความหมายของการมีส่วนร่วมในทัศนะอื่นที่ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมตั้งแต่การศึกษาปัญหาการวางแผนดำเนินการตัดสินใจการแก้ไขปัญหาและการประเมินร่วมกันเพื่อขับเคลื่อนให้กิจกรรมนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมคือร่วมคิดร่วมทำ ร่วมตรวจสอบร่วมรับผิดชอบ^{๑๗} ซึ่งเป็นการเกี่ยวข้องของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจว่าจะทำอะไรโดยใครการเกี่ยวข้องนี้เป็นการนำโครงการไปปฏิบัติแบ่งปันประโยชน์ติดตามและประเมินผลโครงการ^{๑๘} การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมาร่วมกับรัฐโดยรัฐเป็นผู้คิดริเริ่มต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ของการมีส่วนร่วมการมีส่วนร่วมแบบนี้รัฐเป็นผู้มีอำนาจแต่ต้องการความชอบธรรมด้วยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมจึงถูกออกแบบโดยรัฐประชาชนมีฐานะเป็นเป้าหมายของการมีส่วนร่วม^{๑๙} นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมยังเป็นรูปแบบกิจกรรมหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ ร่วมกันเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนเองซึ่งสอดคล้องกับความหมายของการมีส่วนร่วมที่ว่า การมีส่วนร่วมคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการร่วมรับรู้ร่วมคิดร่วมทำในสิ่งที่มีผลกระทบต่อตนเองหรือชุมชน^{๒๐} การมีส่วนร่วมประกอบด้วย ๔ มิติคือ มิติที่หนึ่งการมีส่วนร่วม

^{๑๖} สถาบันพระปกเกล้า, บันทึกเรื่องเด่นรางวัลพระปกเกล้า'๕๒ ด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

^{๑๗} ฉลาด จันทรมบัติ, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น”, วารสารการบริหารและพัฒนา, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๓) : ๑๗๖.

^{๑๘} Cohen and Uphoff, cited in Narayanasamy,N., Participatory rural appraisal : Principles, methods and application,(California : Sage Publications, ๒๐๐๙), p. ๒.

^{๑๙} ทศพล สมพงษ์, การสังเคราะห์บทเรียนเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๖๖.

^{๒๐} อนุรักษ์ นิยมเวช, บทความเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๕.

ร่วมในการตัดสินใจว่าจะไรควรหรือไม่ควรมิติที่สองการมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนาโดยลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจมิติที่สามการมีส่วนร่วมในการแข่งขันเพื่อผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงานและมีมิติที่สี่การมีส่วนร่วมในการประเมินผลในการดำเนินงาน^{๒๑} ซึ่งความหมายต่าง ๆ นี้แตกต่างจากความหมายที่ว่ามีส่วนร่วมคือการมุ่งเน้นให้สาธารณชนผู้มีอำนาจในการตัดสินใจและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์และความคิดเห็นต่างๆเพื่อนำไปการตัดสินใจการวางแผนการดำเนินงานและนโยบายต่างๆร่วมกัน^{๒๒} และการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนรวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ^{๒๓}

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การกระทำของบุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียกับผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก ได้แก่ การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับผิดชอบและร่วมประเมินผล ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นกิจกรรมของประชาชนร่วมกับหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน และยังมุ่งเน้นเป้าประสงค์ของการมีส่วนร่วมไปที่การกำหนดนโยบายของภาครัฐอีกด้วย

๓.๒ ประเภทของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมมีอยู่หลายประเภทขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และกิจกรรมของการเข้าร่วม ซึ่งกิจกรรมนั้นอาจไม่ได้กำหนดขึ้นมาก่อนก็ได้แต่การกำหนดกิจกรรมจะเกิดขึ้นหลังจากการมีส่วนร่วมนั้นแล้ว ซึ่งประเภทของการมีส่วนร่วมนั้นก็จะเป็นตัวกำหนดกิจกรรมนั้นๆด้วยได้มีนักวิชาการกล่าวถึงประเภทของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปมี๒ประเภทได้แก่^{๒๔}

๑. การมีส่วนร่วมโดยตรงเช่นการเสนอแนะการให้ข้อคิดร่วมในการตัดสินใจการเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ

๒. การเข้าร่วมโดยอ้อมเช่นการบริจาคเงินทรัพย์สินวัสดุอุปกรณ์แรงงานเข้าร่วมสมทบไม่ร่วมประชุมแต่ยินดีให้ความร่วมมือ

การมีส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อมนั้นถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมเช่นเดียวกันถึงแม้ว่าจะไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางตรงก็ตามที่แต่ก็ยังคงเป็นผู้สนับสนุนการมีส่วนร่วมนั้นๆให้เกิดขึ้นและถูกดำเนินการซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นเป็นการกระทำกิจกรรมที่จะเป็นการส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักโดยที่มีการกำหนดรูปแบบกิจกรรมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการทั้งนำเสนอต่อรัฐและต่อ

^{๒๑} Alastair, *Kinds of Literature : An Introduction to the Theory of Genres and Modes*, (Cambridge : Mass, ๑๙๘๒), p. ๒.

^{๒๒} องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน), *แนวทางการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมและการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการที่ยื่นขอคำรับรอง* เป็นโครงการกลไกการพัฒนาที่สะอาด, (กรุงเทพมหานคร : วี พลัส กรู๊ป (ไทยแลนด์) จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔.

^{๒๓} ถวิลวดี บุรีกุล, *พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน : จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒.

^{๒๔} เมตต์เมตต์การุณจิต, *การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม*, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพอยท์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘.

กลุ่มผลประโยชน์ด้วยกันเองมีนักวิชาการได้เสนอประเภทของการมีส่วนร่วมซึ่งสอดคล้องกับนักวิชาการดังกล่าวข้างต้นไว้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น ๔ แบบดังนี้^{๒๕}

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ซึ่งประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจการดำเนินการตัดสินใจกำหนดนโยบายจากความต้องการและการตัดสินใจปฏิบัติการอาจจะเป็นการตัดสินใจในช่วงระยะเวลาเริ่มแรกการตัดสินใจในช่วงของกิจกรรมหรือการตัดสินใจในช่วงการดำเนินกิจกรรม

๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโครงการโดยให้การสนับสนุนด้านการบริหารการประสานความร่วมมือรวมทั้งการลงมือปฏิบัติการด้วยแรงงานแรงงานและการสนับสนุนทรัพยากรอื่นๆ

๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการร่วมกันที่จะรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดขึ้นหรือการมีส่วนร่วมต่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในทุกๆด้าน

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการร่วมกันควบคุมตรวจสอบผลการดำเนินงานตลอดจนเข้าไปแก้ไขปัญหากที่เกิดขึ้น

การมีส่วนร่วมยังสามารถแบ่งออกได้เป็นอีก ๒ ประเภท คือ^{๒๖}

๑. ลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine Participation) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ถ้าหากไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกขั้นตอน

๒. การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง (Non- Genuine Participation) การร่วมลงแขก ร่วมลงแรงในการทำโครงการ ร่วมบริจาคเงิน หรือสิ่งของอื่นๆ บางส่วน หรือร่วมบำรุงรักษา โดยไม่ได้ร่วมขั้นตอนการตัดสินใจ

นอกจากนั้นแล้ว การมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่นยังแบ่งประเภทออกเป็น ๔ ประเภท คือ^{๒๗}

๑. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวบ้านยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาลงมือปฏิบัติประโยชน์

๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่างๆ มาใช้ในการวางแผน

๓. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีความสามารถของตนเองที่สามารถใช้ร่วมกันได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชาวบ้านสามารถคิดค้นทุนการดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

^{๒๕} Cohen, J and N.T. Uphoff, "Participation's Place in Rural Development : Seeking Clarify Through Specificity", **World Development**, (8,1980), pp. 213 – 218.

^{๒๖} สุพรรณิ ไชยอำพร และสนธิ สมัครการ, การวิเคราะห์สังคมเพื่อการพัฒนาแนวคิดวิธีการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การคลังสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๓), หน้า ๓๗.

^{๒๗} โกวิท พวงงาม, การประเมินองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน ประจำปี ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท มิสเตอร์ก๊อปปี้ (ประเทศไทย) จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๘.

๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วม ชาวชนบทย่อมไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี และได้ประโยชน์หรือไม่เพียงใด การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปจึงอาจประสบความล้มบาก

ดังนั้นพอที่จะสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นการมีส่วนร่วมในเรื่องการตัดสินใจการดำเนินกิจกรรมการรับผลประโยชน์และการประเมินผลซึ่งการมีส่วนร่วมมีทั้งการมีส่วนร่วมแบบโดยตรงและแบบโดยอ้อมโดยกิจกรรมการมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้ไม่จำเป็นที่จะต้องมีการเข้าร่วมโดยตรงก็ได้แต่สามารถเป็นผู้สนับสนุนแทนก็ถือว่าได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆแล้วซึ่งการมีส่วนร่วมอันมีการตัดสินใจเป็นต้นนั้นก็สามารถดำเนินการทั้งทางตรงและทางอ้อมได้เช่นเดียวกัน

๓.๓ ลักษณะของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านต่างๆ นั้นนับได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่มีวิถีแห่งการจัดการตนเองมักพบได้ว่าในชุมชนนั้นมีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมให้กับคนในชุมชนได้ตระหนักรู้และเห็นความสำคัญ ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในลักษณะต่างๆ อย่างเต็มที่ ซึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น มีนักวิชาการได้ให้แนวคิดไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้

นำชัย ทนุผล ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ ๓ ประการ คือ^{๒๘}

๑) การปรากฏตัว (Presence) หมายถึง การเข้าร่วมในโครงการที่องค์การสถาบันหรือหน่วยงานจัดให้ การมีส่วนร่วมจึงมีความหมายเพียงการปรากฏตัวหรือเข้าร่วมในโครงการนั้นๆซึ่งจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับแรงจูงใจและองค์ประกอบทางสังคมอื่นๆ

๒) การเกี่ยวข้อง (Involvement) หมายถึง การมีส่วนร่วมในโครงการอย่างแข็งขันของผู้เข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการที่ เหมาะสมกับตนและการนำไปใช้โดยเน้นที่ ตัวผู้เข้าร่วมไม่เน้นสถาบันองค์การ

๓) การควบคุม (Control) หมายถึง การมีบุคคลหรือกลุ่มผู้เข้าร่วมเป็นผู้กำหนด หรือควบคุมกระบวนการศึกษาเอง เช่น ควบคุมองค์ประกอบ (เนื้อหา เป้าหมาย ผลที่ต้องการ) และควบคุมกระบวนการเรียนรู้ (จะเรียนอย่างไร)

จินตวิทย์ เกษมสุข ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไปสามารถสรุปได้เป็น ๔ ลักษณะคือ^{๒๙}

๑. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการรวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบเพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น

^{๒๘} นำชัย ทนุผล, **หลักการและยุทธวิธีการพัฒนาชุมชน**, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้, ๒๕๓๑), หน้า ๓๑.

^{๒๙} จินตวิทย์ เกษมสุข, “การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม”, เอกสารประกอบการเรียนรู้ด้วยตนเองหมวดวิชางานชุมชนและมวลชนสัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๔), หน้า ๓-๔.

๓. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมและผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจและค้นหาเหตุผลในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้นซึ่งมีหลายรูปแบบได้แก่

๓.๑ การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) โดยจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการโดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วมเพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นและตอบข้อซักถาม

๓.๒ การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการจำเป็นต้องเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายและให้ความเห็นต่อโครงการซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

๓.๓ การประชุมสาธารณะ (Public Hearing) เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบังทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับมีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจนและแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน

๔. การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งประชาชนจะมีบทบาทในการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่

สมยศ พุ่มหว่า กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้^{๓๐}

๑. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ชุมชนและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ขั้นตอนนี้จะรวมไปถึงการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับก่อนหลัง โดยมีนักพัฒนาทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงผู้คอยสะท้อนภาพหรือคอยซักถามกระตุ้นให้ประชาชนได้พิจารณาสภาพรอบตัวและปัญหาต่างๆ และให้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาด้วยตนเอง

๒. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการวางแผนการดำเนินกิจกรรม การวางแผนการดำเนินกิจกรรมจะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยจะให้ประชาชนตัดสินใจว่าจะเลือกวิธีการใด

๓. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน การดำเนินงานตามแผนนี้แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ การลงทุนและการปฏิบัติงาน เช่น การบริจาคทรัพย์และการใช้แรงงาน

๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ทำให้รู้ว่าการดำเนินการผ่านไปแล้วนั้นได้ผลดีหรือได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร ช่วยให้บุคคลที่ร่วมในกลุ่มกิจกรรมรู้จักค้นหาข้อบกพร่องของการทำงาน สามารถที่จะปรับปรุงแก้ไขข้อขัดข้องและอุปสรรคได้

ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะการมีส่วนร่วมจากน้อยไปหามาก ดังนี้^{๓๑}

๑. ถูกบังคับให้ร่วม ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการเพราะถูกบังคับโดยไม่มีทางเลือกเลย

^{๓๐} สมยศ พุ่มหว่า, “การพัฒนาชนบท”, เอกสารประกอบการสอนภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ, (สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๓๔), หน้า ๒๒๐ – ๒๒๒.

^{๓๑} ปรีดี เกษมทรัพย์, ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง, (กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน, ๒๕๓๖), หน้า ๒๑-๒๒.

๒. ถูกหลอกให้ร่วม ลักษณะนี้ประชาชนจะถูกล่อใจด้วยผลประโยชน์ในรูปแบบของค่าจ้างแรงงาน หรือความสะดวกสบายบางอย่าง แต่เบื้องหลังจริงๆ แล้วเป็นการหาเสียงของนักการเมืองผู้หยิบยื่น โครงการมาหลอกล่อเท่านั้น

๓. ถูกชักชวนให้ร่วม การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ส่วนมากเป็นโครงการที่ทางราชการคิดขึ้นเอง เรียบร้อยแล้ว พยายามชักชวนประชาชนให้ร่วมมือทุกรูปแบบโดยอาศัยระบบการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ผ่านสื่อมวลชนต่างๆ ว่าเป็นโครงการที่ดี ขอให้ประชาชนให้ความร่วมมือ

๔. สัมภาษณ์แล้ววางแผนให้ ลักษณะการมีส่วนร่วมชนิดนี้จะปรากฏว่าปัญหาความต้องการ และเสียงเรียกร้องของประชาชนจะได้รับการเอาใจใส่ขึ้นบ้าง กล่าวคือ ผู้ที่วางโครงการจะสำรวจปัญหา ความต้องการด้านต่างๆ ของชาวบ้านด้วยการเรียกประชุม สอบถาม สัมภาษณ์ แต่การตัดสินใจว่าปัญหา ของชาวบ้านคืออะไร ควรจะแก้ไขด้วยวิธีใด จะวางแผนอย่างไรและจะปฏิบัติตามแผนอย่างไร แต่ยังคง เป็นเรื่องของทางราชการ

๕. มีโอกาสเสนอความคิดเห็น ประชาชนจะเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นที่ เกี่ยวข้องกับการวางโครงการและการดำเนินการตามโครงการ แต่ด้านการตัดสินใจยังคงเป็นของส่วน ราชการอยู่

๖. มีโอกาสเสนอโครงการ ในระดับนี้ทางราชการกับประชาชนจะมีการปรึกษาหารือกันอย่าง ใกล้ชิด ประชาชนจะมีโอกาสตัดสินใจว่าปัญหาของตนคืออะไร จะแก้ไขได้อย่างไร วิธีใดที่ดีที่สุดจนกระทั่ง มีสิทธิเสนอโครงการและเข้าร่วมปฏิบัติด้วย

๗. มีโอกาสตัดสินใจ ในระดับนี้ประชาชนจะเป็นหลักสำคัญของการตัดสินใจในทุกเรื่องตั้งแต่ การวางแผน จนถึงปฏิบัติตามแผนและการประเมินผลโครงการ

กล่าวโดยสรุปแล้ว ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นไปในลักษณะของทั้งการรับรู้ โดยทั่วไปจนถึงลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นปรากฏทั้งในลักษณะของ การมีส่วนร่วมแท้และการมีส่วนร่วมเทียม ซึ่งการมีส่วนร่วมแท้นั้นมีลักษณะสำคัญคือการตั้งใจเข้าไปมีส่วนร่วม ส่วนการมีส่วนร่วมเทียมนั้นจะมีลักษณะของการถูกบังคับมากกว่า ซึ่งผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมของ ทั้งสองลักษณะนั้นย่อมมีความแตกต่างกัน ซึ่งหากประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยความตั้งใจแล้วนั้นก็ จะสามารถดำเนินการต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่หากเป็นการถูกบังคับก็จะทำให้การดำเนินการต่างๆ ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

๓.๔ ระดับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปแล้วมีหลายระดับ ซึ่งแต่ละระดับนั้นก็จะมีลักษณะของกิจกรรมหรือความ เข้มขันของการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันไป ซึ่งระดับการมีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพนั้นจะต้อง เป็นการมีส่วนร่วมที่มาจากความตั้งใจจริงและไม่ใช่เป็นการบังคับให้มีส่วนร่วม มีนักวิชาการได้แบ่งระดับ การมีส่วนร่วมไว้หลากหลายระดับ ดังนี้

การจัดระดับการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น ๕ ระดับดังนี้^{๓๒}

^{๓๒} International Association for Public Participation (IAP2), อ้างใน พรหมงคล ชิดชอบ และคณะ, “คู่มือการ จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (ภาคปฏิบัติ...กรณีศึกษาจริง)”, (กรุงเทพมหานคร :บริษัทอะเลทกรุ๊ปจำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐-๑๒.

๑. การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) ซึ่งเป็นระดับเริ่มต้นประชาชนมีบทบาทน้อย เป้าหมายคือการให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้องแก่ประชาชนรวมทั้งเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางเลือกและทางเลือกตัวอย่างเช่นการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์เช่นแผ่นพับเสียงตามสาย ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชนคือการให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้อง

๒. การมีส่วนร่วมในระดับปรึกษาหารือ (Consult) ระดับนี้ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงความรู้สึกและแสดงความคิดเห็นประกอบการตัดสินใจเป้าหมายคือการได้รับข้อมูลและรับความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับสภาพปัญหาทางเลือกและแนวทางแก้ไขตัวอย่างเช่นการสำรวจความคิดเห็นการสนทนากลุ่มย่อยการจัดเวทีสาธารณะ ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชนคือการให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชนที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยการรับฟังความคิดเห็นตระหนักถึงข้อมูลและความคิดเห็นของประชาชนในการตัดสินใจ

๓. การมีส่วนร่วมในระดับการเข้ามามีบทบาท (Involve) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำงานตลอดกระบวนการตัดสินใจมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลข่าวสารระหว่างรัฐและประชาชนอย่างจริงจังเป้าหมายคือการทำงานร่วมกับประชาชนเพื่อสร้างความมั่นใจว่าความต้องการและความคิดเห็นของประชาชนจะได้รับการพิจารณาตัวอย่างเช่นการประชุมเชิงปฏิบัติการการสำรวจความคิดเห็นโดยการปรึกษาหารือ ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชนคือการทำงานกับประชาชนเพื่อให้ความคิดเห็นและข้อมูลจากประชาชนสะท้อนในทางเลือก

๔. การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ (Collaborate) เป็นการให้บทบาทแก่ประชาชนในระดับสูงโดยประชาชนและรัฐทำงานร่วมกันในกระบวนการตัดสินใจเป้าหมายคือการเป็นหุ้นส่วนกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจตั้งแต่การระบุปัญหาพัฒนาทางเลือกและแนวทางแก้ไขตัวอย่างเช่นการตั้งเป็นคณะที่ปรึกษาฝ่ายประชาชนการสร้างฉันทามติกระบวนการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชนคือการทำงานกับประชาชนเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะและแนวคิดใหม่จากประชาชนโดยสัญญาว่าจะนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการตัดสินใจทางออกของปัญหาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๕. การมีส่วนร่วมในระดับให้อำนาจแก่ประชาชน (Empower) ถือเป็นขั้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมสูงสุดเป้าหมายคือการให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจลงมือด้วยตนเองโดยรัฐจะดำเนินการตามการตัดสินใจนั้นรูปแบบการมีส่วนร่วมคือการลงประชามติและการแก้ไขปัญหาคัดแย้งโดยกระบวนการระดมความคิดเห็นเป็นประจำที่มีผลกระทบต่อประชาชนโดยตรงประโยชน์ของการตัดสินใจขั้นนี้คือการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเข้าใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชนคือการปฏิบัติตามสิ่งที่ประชาชนตัดสินใจเลือก

การมีส่วนร่วมนอกจากจะสามารถจัดระดับตามลักษณะดังกล่าวได้แล้วนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจสามารถจัดระดับจากระดับต่ำสุดไปสู่ระดับสูงสุดได้^{๓๓}

๑. ระดับการให้ข้อมูล (Informing) เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่ต่ำที่สุดโดยรัฐหรือเจ้าของโครงการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประชาชนเมื่อกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาต่างๆได้ถูกคิดริเริ่มแล้วโดยประชาชนมีสิทธิเพียงการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเท่านั้นโดยไม่มีช่องทางในการแสดงความคิดเห็นหรือ

^{๓๓} จูทาร์ตัน ชมพันธ์ุ, “The Public Participation Handbook: Making Better Decisions through Citizen Involvement”, โดย James L. Creighton, ใน วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๕) : ๑๓๓-๑๓๔.

เกี่ยวข้องใดๆกับการตัดสินใจนั้นๆอย่างไรก็ตามกล่าวได้ว่าระดับการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียเป็นจุดเริ่มต้นของการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมวิธีการให้ข้อมูลมีได้หลายเทคนิควิธีการเช่นการประกาศผ่านหนังสือพิมพ์การแจกแผ่นพับการแสดงนิทรรศการ เป็นต้น

๒. ระดับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (Information Provision) เป็นระดับที่สูงขึ้นซึ่งเมื่อประชาชนผู้มีส่วนได้เสียได้รับข้อมูลข่าวสารแล้วพวกเขาก็สามารถที่จะค้นหาสาเหตุของปัญหาวิเคราะห์ความจำเป็นและความต้องการของกิจกรรมหรือโครงการและพิจารณาถึงข้อดีข้อเสียของทางเลือกต่างๆได้ดียิ่งขึ้นโดยที่รัฐหรือผู้มีอำนาจตัดสินใจเชิญชวนให้ประชาชนผู้มีส่วนได้เสียได้ร่วมแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมหรือโครงการนั้นๆเพื่อให้ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจต่อไป

๓. ระดับการปรึกษาหารือ (Consultation) เป็นระดับขั้นที่มีการเปิดโอกาสให้มีการเจรจากันอย่างเป็นทางการระหว่างผู้กำหนดนโยบายเจ้าของโครงการประชาชนผู้ได้รับผลกระทบและสาธารณชนมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำข้อมูลและผลการศึกษามาปรึกษาหารือกับประชาชนในประเด็นปัญหาทางเลือกทางแก้ไขที่เกี่ยวข้องกับนโยบายหรือโครงการนั้นๆโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้แต่ไม่มีหลักประกันว่าแนวความคิดเหล่านั้นจะถูกนำไปสู่กระบวนการพิจารณาอย่างเหมาะสมและมีผลต่อการตัดสินใจเพียงใดซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมในประเทศไทยส่วนใหญ่อยู่ในระดับนี้โดยประเทศไทยได้ให้มีการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการที่มีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนและคุณภาพของสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับนี้ผ่านทางกฎหมายต่างๆที่เกี่ยวข้องได้แก่ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ. ๒๕๔๘และประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเรื่องกำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและหลักเกณฑ์วิธีการระเบียบปฏิบัติและแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๓

๔. ระดับการสร้างความร่วมมือการวางแผนร่วมกัน (Involvement) เป็นระดับที่เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารแบบสองทางมีขอบเขตที่กว้างขึ้นมีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับโครงการเปิดโอกาสให้มีการวางแผนร่วมกันในการเตรียมหรือการดำเนินโครงการโดยเฉพาะความคิดเห็นที่นำไปสู่การลดผลกระทบที่อาจเกิดจากการดำเนินโครงการหรือการลดปัญหาความขัดแย้งเหมาะสำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนหรือมีข้อโต้แย้งมากอย่างไรก็ตามผู้มีอำนาจตัดสินใจยังคงอำนาจการตัดสินใจขั้นสุดท้ายวิธีการมีส่วนร่วมเช่นการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วมกลุ่มที่ปรึกษา

๕. ระดับการร่วมดำเนินการ (Partnership) ระดับนี้ผู้มีอำนาจตัดสินใจผู้ดำเนินนโยบายหรือโครงการและประชาชนร่วมกันจัดทำหรือดำเนินการตามนโยบายหรือโครงการนั้นๆเป็นการปฏิบัติตามนโยบายหรือดำเนินโครงการร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมายที่วางไว้

๖. ระดับการร่วมตัดสินใจร่วมติดตามตรวจสอบและประเมินผล (Delegated Power) เป็นระดับที่ประชาชนมีสิทธิในการแลกเปลี่ยนกับผู้มีอำนาจตัดสินใจและสามารถเข้าร่วมตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินการกิจกรรมหรือโครงการนั้นๆว่าบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินนโยบายและโครงการพัฒนาต่างๆ

๗. ระดับการควบคุมโดยประชาชน (Citizen Control) เป็นระดับการมีส่วนร่วมขั้นสูงสุดโดยประชาชนสามารถริเริ่มนโยบายวางแผนและดำเนินโครงการต่างๆได้เองตั้งแต่ต้นโดยเจ้าหน้าที่/หน่วยงานของรัฐเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินงาน

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีนักวิชาการได้แบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้อีกดังนี้^{๓๔}

๑. ระดับการรับข้อมูล เป็นระดับที่ต่ำที่สุดและเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการดำเนินการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เป็นการให้ข้อมูลกับประชาชนเพื่อประกอบการตัดสินใจ แต่ไม่ได้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นสะท้อนกลับมา

๒. ระดับเปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ มีการเริ่มรับข้อมูลสะท้อนกลับจากประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาแสดงความคิดเห็น แนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการสำรวจความคิดเห็น และการบรรยายให้ความรู้ โดยมีการชักถามได้ในประเด็นที่มีความสงสัย

๓. ระดับของการให้คำปรึกษาหารือ เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้น เป็นการเปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และการเจรจาอย่างเป็นทางการ เพื่อประเมินความก้าวหน้า และระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่างๆ สำหรับแนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

๔. ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้นจากระดับของการให้คำปรึกษาหารือ ซึ่งมีขอบเขตไปถึงการร่วมกันวางแผนดำเนินการ และการรับผิดชอบผลการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งจะพบว่ามีความซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมากมาย

๕. ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่สูงกว่าการวางแผนร่วมกัน กล่าวคือ เป็นระดับที่ผู้ดำเนินการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๖. ระดับการร่วมติดตามตรวจสอบ ประเมินผล เป็นระดับที่มีประชาชนเข้าร่วมน้อยแต่มีประโยชน์ต่อการดำเนินงานเป็นอย่างมาก แนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ คือ การจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผลที่มาจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๗. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว ระดับการมีส่วนร่วมมีตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับการมีส่วนร่วมสูงสุด ซึ่งการมีส่วนร่วมในระดับพื้นฐานนั้นส่วนใหญ่แล้วสัดส่วนการมีส่วนร่วมหรือเป้าหมายที่ต้องการนั้นจะเป็นไปเพื่อส่วนราชการหรือโครงการเป็นสำคัญ บทบาทต่างๆ ยังเป็นของภาครัฐเป็นสำคัญ แต่ในระดับสูงสุด เป้าหมาย วิธีการ ผลประโยชน์ต่างๆ จะเป็นไปโดยประชาชนและเพื่อประชาชนเป็นสำคัญ ซึ่งการมีส่วนร่วมในเบื้องต้นนั้นจะเป็นเพียงการรับรู้ข้อมูลข่าวสารก่อน เพื่อเป็นการศึกษาในเบื้องต้น จากนั้นจึงมีการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงหาว่าโครงการหรือกิจกรรมนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ จนกระทั่งถึงการร่วมกันวางแผน ดำเนินการ ประเมินผล และรับผลประโยชน์ร่วมกัน อันเป็นการมีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์แบบ

๓.๕ ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมต่างๆ นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปัจจัยที่เสริมสร้างหรือชักนำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งปัจจัยสำคัญที่สุดคือผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าไปมีส่วนร่วมนั้นๆ ด้วย ซึ่งเป็น

^{๓๔} ถวิลวดี บุรีกุล, ทศธรรม : ตัวชี้วัดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

สิ่งสำคัญที่เกื้อหนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง มีนักวิชาการได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับปัจจัยการมีส่วนร่วมไว้หลากหลาย ดังนี้

William W. Reeder (วิลเลียม ดับบลิว รีเดอร์) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่นั้น มีดังนี้^{๓๕}

๑. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐาน ทัศนคติ และค่านิยมของตน

๒. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นมีคุณค่าสอดคล้องกับผลประโยชน์ของตน

๓. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นมีเป้าหมายที่จะส่งเสริม และปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตน

๔. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อตนเองมีประสบการณ์ที่เป็นอดีตต่อกิจกรรมนั้นมาแล้ว

๕. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่ตัวเองได้มาหรือหวังเอาไว้

๖. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่

๗. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลจะกระทบโดยการบีบบังคับก็หาไม่

๘. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับอุปนิสัยและจารีตประเพณี

๙. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับโอกาสที่เอื้ออำนวย

๑๐. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถ

๑๑. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุน กระตุ้น ยั่วแหย่และจูงใจให้เกิดขึ้น

แมคโคลสกี (McClosky) ได้อธิบายถึงปัจจัยในการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๓ ปัจจัย คือ ^{๓๖}

๑. ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ เชื้อชาติ เพศ ระยะเวลาที่อยู่อาศัย และการเปลี่ยนแปลงชนชั้นทางสังคม ซึ่งปัจจัยแวดล้อมทางสังคมนั้นมีทั้งปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยสังคม เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจหรือแรงผลักดันในการเข้าไปมีส่วนร่วมต่างๆ เพื่อที่จะเป็นการแสดงออกถึงศักยภาพภายในของตนเองในการนำเสนอสู่สาธารณะ อันเป็นการชี้ให้เห็นว่ากระบวนการมีส่วนร่วมนั้นจำเป็นที่จะต้องอาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอกตัวตนของผู้เข้าร่วมเองในการที่จะขับเคลื่อนหรือผลักดันกิจกรรมต่างๆ ที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วม ทั้งในนามกลุ่มหรือองค์กร ทั้งนี้

^{๓๕} Reeder, William W., *Some Aspects of the Information Social Participation of FarmFamillies in New York State*, (New York : Cornell University, 1978), p. 39.

^{๓๖}McClosky, Herbert, อ้างใน สุริยัน ปันชัย, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ชะนิ้ง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน”, *ภาคินพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๒-๓๓.

อุดมการณ์ก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะชี้ให้เห็นถึงทิศทางที่ควรจะเป็นของการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ ด้วย ซึ่งอุดมการณ์นั้นจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ร่วมกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเป้าหมายเดียวกัน การเข้าไปมีส่วนร่วมจึงจะสามารถดำเนินการหรือขับเคลื่อนต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา การเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนจะคงมีอยู่ได้ก็ขึ้นอยู่กับว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมนั้นให้ผลประโยชน์หรือผลตอบแทนแก่ผู้เข้าร่วมอย่างไรบ้าง นั่นก็หมายถึงเป้าหมายของการมีส่วนร่วมว่ามีเป้าหมายเช่นใด ทำแล้วได้อะไร ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมนั้นส่วนใหญ่แล้วมักเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มหรือองค์กรเป็นสำคัญ หากมองว่าเป็นไปเพื่อตนเองแล้วนั้น อาจไม่เรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วม เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สำคัญเป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และความเห็นพ้องต้องกันจะต้องมากจนเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อปฏิบัติการนั้นๆ เหตุผลเบื้องต้นของการที่คนมารวมกันได้ ควรจะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมดที่ทำโดยกลุ่มหรือทำในนามกลุ่มนั้นกระทำผ่านองค์การเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมนั้นจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์มาจากการที่มีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องบางเรื่อง และมีแนวความคิดที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น แล้วจึงร่วมมือกันในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งทั้งหมดนั้นกระทำผ่านองค์การ ซึ่งจะเป็นตัวนำในการขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมาย

๓. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมทางการเมือง เพราะการเมืองเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับประชาชน การมีส่วนร่วมส่วนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อเป็นการสะท้อนถึงปัญหาที่เกิดขึ้นของประชาชนเพื่อเสนอต่อผู้ปกครองรัฐ หรือเป็นการนำเสนอแนวความคิดในการพัฒนาสังคมเสนอต่อกลุ่มการเมืองเพื่อให้ออกเป็นนโยบายสาธารณะในการนำมาใช้ปฏิบัติ และบางครั้งอาจเป็นไปเพื่อการต่อต้านทางการเมืองที่ประชาชนเล็งเห็นแล้วว่าผู้มีอำนาจนั้นไม่มีส่วนยึดโยงกับประชาชนมากเท่าที่ควร ซึ่งสิ่งแวดล้อมทางการเมืองนั้นถือได้ว่าเป็นอิทธิพลสำคัญในการกำหนดให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมกันมากในปัจจุบัน ซึ่งอุดมการณ์ทางการเมืองก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ประชาชนออกมารวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมืองต่างๆ ร่วมกัน

กล่าวโดยสรุปแล้ว ปัจจัยที่มีส่วนทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ นั้น กิจกรรมนั้นๆ จะต้องมีคุณค่า สอดคล้องกับทัศนคติพื้นฐาน ค่านิยม ผลประโยชน์ ของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ รวมไปถึงประสบการณ์พื้นฐานที่มีต่อกิจกรรม เมื่อเข้าร่วมแล้วผลประโยชน์ที่จะได้รับยังต้องมีความสอดคล้องกับความคาดหวังด้วย มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น แสดงออกในการดำเนินการต่างๆ เพื่อเป็นการสื่อให้เห็นถึงความสำคัญของผู้เข้าไปมีส่วนร่วมว่าสามารถเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมนั้นๆ ได้ อีกทั้งยังต้องมีโอกาสที่เอื้ออำนวยต่อการทำกิจกรรมนั้นด้วย เพราะหากไม่มีโอกาสหรือไม่มีเวลาที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมแล้วนั้นก็อาจทำให้การมีส่วนร่วมไม่เป็นไปตามที่คาดหวังหรือเป้าประสงค์ของการมีส่วนร่วมนั้นได้ นอกจากนั้นแล้ว ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ เพศ และปัจจัยแวดล้อมทางสังคม เช่น ตำแหน่งหน้าที่การงาน ระดับทางสังคม เป็นต้น ยังเป็นตัวบ่งชี้สำคัญที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมด้วย

๓.๖ ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมใดๆ ก็ตามนั้น ผู้เข้าไปมีส่วนร่วมย่อมคาดหวังว่าจะได้รับประโยชน์จากการมีส่วนร่วมนั้นๆ เพราะการร่วมรับผลประโยชน์นั้นเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการมีส่วนร่วม มีนักวิชาการได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้^{๓๗}

๑. เพิ่มคุณภาพการตัดสินใจช่วยให้เกิดการพิจารณาทางเลือกใหม่ในการตัดสินใจให้รอบคอบขึ้น

๒. การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลาเมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับจะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ

๓. การสร้างฉันทามติลดความขัดแย้งทางการเมืองและเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ

๔. การเพิ่มความง่ายในการนำไปปฏิบัติสร้างให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

๕. การมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้าและความขัดแย้งที่รุนแรงได้

๖. ช่วยทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความใกล้ชิดกับประชาชนและไวต่อความรู้สึกห่วงกังวลของประชาชนและเกิดความตระหนักในการตอบสนองต่อความห่วงกังวลของประชาชน

นอกจากนี้แล้วประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนยังสรุปได้ดังนี้^{๓๘}

๑. เพิ่มคุณภาพการตัดสินใจช่วยให้เกิดการพิจารณาทางเลือกใหม่ทำให้การตัดสินใจรอบคอบขึ้น

๒. การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลาเมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับจะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ

๓. การสร้างฉันทามติลดความขัดแย้งทางการเมืองและเกิดความชอบธรรม

๔. การเพิ่มความง่ายในการนำไปปฏิบัติสร้างให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

๕. การมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้าและความขัดแย้งที่รุนแรงได้

๖. ช่วยทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความใกล้ชิดกับประชาชนและไวต่อความรู้สึกห่วงกังวลของประชาชนและเกิดความตระหนักในการตอบสนองต่อความกังวลของประชาชน

๗. การพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชนถือว่าเป็นการให้การศึกษาชุมชนเพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจและเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน

๘. ช่วยทำให้ประชาชนสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้นเป็นการเพิ่มทุนทางสังคมและช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นสอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

^{๓๗} พิชรี ลิโรส และคณะ, **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๓๘} สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, **คู่มือการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : cursalaadpraw, ๒๕๔๘), หน้า ๙.

๔. แนวคิดสภาวะและสภาวะเชิงพุทธ

สภาวะ (Well-Being) คือการมีสุขภาพดี มีความรู้สึกเป็นสุข ความสมดุล ความเป็นองค์รวมของ ๔ มิติ คือ กาย จิต สังคม ปัญญาหรือจิตวิญญาณ ที่บูรณาการอยู่ในการพัฒนามนุษย์และสังคม เพื่อสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขให้เกิดขึ้นกับตนเอง

คำว่า “สภาวะ” ได้มีการจำแนกออกไปเป็นหลายด้าน ได้แก่ สภาวะทางกาย สภาวะทางสังคม สภาวะทางจิตและสภาวะทางปัญญาหรือทางจิตวิญญาณ

สภาวะทางกาย หมายถึง การที่มีสุขภาพทางกายดี มีปัจจัยสี่พอเพียงแก่การดำเนินชีวิต ไม่เป็นโรคขาดอาหาร ไม่เจ็บป่วยด้วยโรคภัยใดๆ มีสวัสดิภาพในชีวิต ตลอดจนอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี คือ ปราศจากมลภาวะ เป็นต้น

สภาวะทางสังคม หมายถึง การมีสวัสดิภาพที่ราบรื่น กลมกลืนทั้งในระดับครอบครัว ในระดับชุมชนไปจนถึงสังคม ได้รับการเคารพ ได้รับการเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เรียกว่าอยู่ในสภาพแวดล้อมที่อบอุ่น ครอบครัวเข้มแข็ง ซึ่งเชื่อมโยงกับสภาวะทางจิต

สภาวะทางจิต หมายถึง การที่มีจิตปลอดพ้นจากความทุกข์ ไม่เครียด มีอารมณ์ในเชิงบวก เช่น ความเมตตา ความผาสุก ปลอดพ้นจากโรคจิต หรือว่าโรคประสาท หรือความบีบคั้นทางจิตใจ

สภาวะทางปัญญา หมายถึง การที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต สามารถวางจิต วางใจได้อย่างถูกต้อง คิดดี คิดเป็นและเห็นตรง จนกระทั่งสามารถแก้ไขปัญหาชีวิต หรือแก้ปัญหาการทำงานได้ด้วยตัวเอง

ทั้งสี่ประการนี้ นอกจากจะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะทำให้ผู้คนได้มีความสุข ความสบาย มีความสงบร่มเย็นแล้ว ยังจะเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญให้สังคมมีความอยู่เย็นเป็นสุข^{๓๙}

องค์การอนามัยโลก ให้ความหมายสุขภาพว่าหมายถึง สภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ ไม่ใช่เพียงการปราศจากโรคหรือความพอกพูนเท่านั้น ต่อมาได้ให้นัยความหมายเพิ่มเติมว่าเป็นสภาวะที่สมบูรณ์ (Complete Well-being) นั่นคือมีสภาวะทั้งทางด้านร่างกาย (Physical) ทางจิตใจ (Mental) ทางสังคม (Social) และทางจิตวิญญาณ (Spiritual) พร้อมทั้งขยายความว่า สภาวะทางด้านร่างกายได้แก่ ร่างกายที่สมบูรณ์ คล่องแคล่ว มีกำลัง ไม่เป็นโรค การมีเศรษฐกิจที่ดี มีอาหารอย่างเพียงพอและเหมาะสม มีสภาพแวดล้อมที่ดี และไม่ได้รับบาดเจ็บ ไม่พิการ สุขภาวะทางจิตใจ หมายถึง มีความคิดที่เป็นอิสระ ผ่อนคลาย ไม่เครียด คล่องแคล่ว สุขภาวะทางสังคม บ่งชี้ถึงการอยู่ร่วมกันด้วยดีในระดับต่างๆ ทั้งในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในสังคม ในโลก รวมทั้งบริการที่มีในสังคม ความสงบสุข นโยบายสังคมที่ดี สุขภาวะทางจิตวิญญาณ ครอบคลุมถึงความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ มีจิตสำนึกของความเอื้ออาทรต่อกัน รวมถึงการปฏิบัติทางจิตวิญญาณ^{๔๐}

สภาวะ เป็นการดำรงชีพของบุคคลอย่างมีความสุขทั้งกาย และ จิต อาจกล่าวได้ว่ามิใช่เพียงไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ แต่รวมถึงการมีชีวิตที่มีร่างกายแข็งแรง จิตแข็งแรง มีความสุขอยู่ในสังคม โลกในปัจจุบัน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว บางอย่างที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดภาวะคุกคามต่อสุขภาวะคนไทย

^{๓๙} พระไพศาล วิสาโล, “ธรรมเพื่อสภาวะบนวิถีความพอเพียง”, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.visalo.org/article/healthDhamperSukapawa.htm> [๕ มิถุนายน ๒๕๕๙]

^{๔๐} พิชรี ดำรงสุนทรชัย, “แนวทางการจัดการความรู้เพื่อสุขภาวะชุมชน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๓ – ๕๔.

เกิดเป็นปัญหาด้าน สุขภาพ มลภาวะที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับอาหาร วิถีชีวิต ค่านิยมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปแล้วแต่ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพตามมาทั้ง สิ้นก่อให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บเช่นเกิดโรคเอดส์ เกิดโรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจขาดเลือด เกิดอุบัติเหตุสูงขึ้น เป็นต้น มีโรคหลายโรคที่อาจป้องกันหรือสามารถลดอัตราเสี่ยงลงได้ ซึ่งต้องการความร่วมมือร่วมใจจากหลายๆฝ่ายช่วยการส่งเสริมสุขภาพให้กับคนในสังคม

สุขภาวะเป็นสิ่งที่เรียนรู้และได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไปในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา การหันมาดูแลใส่ใจสุขภาพของตนเองนับได้ว่าเป็นมิติใหม่ทางสังคมที่ก่อให้เกิดกระแสการรักสุขภาพขึ้น เห็นได้จากการหันมาสนใจในเรื่องของการออกกำลังกาย เช่น การปั่นจักรยาน การเดินแอร์โรบิคแดนซ์ เป็นต้น การให้ความสำคัญกับการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์และคุณค่าแก่ร่างกายอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นกระแสทางสังคมด้านสุขภาวะที่กำลังได้รับความนิยมและได้รับการเอาใจใส่จากประชาชนโดยทั่วไปเป็นอย่างดี

ความหมายของสุขภาวะ

แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะ เป็นการให้แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพด้วยเช่นกัน เพราะสุขภาวะที่ดีย่อมเกิดขึ้นจากการมีสุขภาพที่ดีเป็นเบื้องต้น และสุขภาวะไม่ได้หมายถึงความมีโรคหรือความไม่มีโรค แต่หมายถึงการอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างปกติสุขทั้งทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งสุขภาวะมีมิติในตัวเอง ๔ ด้าน ได้แก่ กาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งสุขภาวะทั้ง ๔ ด้านนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้จากการมีสุขภาพกายที่ดีก่อนเป็นเบื้องต้น ซึ่งได้มีนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพและสุขภาวะไว้ดังนี้

สุริยัน สุวรรณกาล กล่าวว่า คำว่า สุขภาพ ในขอบข่ายความเข้าใจที่มากกว่าการไม่เป็นโรค การรักษาโรคร้ายไข้เจ็บเพียงอย่างเดียว ซึ่งความหมายได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมของคนที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมากในโลกปัจจุบัน โดยในยุคแรกๆ ของการสาธารณสุข มักได้ยินคำว่า อนามัย (ก่อน ๒๕๐๐) อนามัย มาจาก อน+อามัย ซึ่งตามรูปศัพท์หมายถึง ความไม่มีโรค พิจารณาแล้วจะเห็นว่าเน้นเรื่องความทุกข์ โรคภัย เป็นความหมายในเชิงลบ^{๕๑}

ประเวศ วะสี กล่าวว่า สุขภาวะไม่ใช่เรื่องของหมอ พยาบาล เรื่องของยาในโรงพยาบาลเท่านั้น แต่หมายถึงสุขภาวะทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา^{๕๒} และ สุขภาพ หมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ สุขภาพจึงแยกไม่ได้จากวิถีชีวิตที่จะต้องดำเนินไปบนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักพอ ประมาทอย่างมีเหตุผล และมีความรอบรู้เท่าทันโลก โดยสังคมจะต้องพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม และสะท้อนถึงขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทยและพุทธศาสนา^{๕๓}

พัชรี ดำรงสุนทรชัย ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะ ไว้ว่า สุขภาวะมีความหมายเดียวกับสุขภาพที่มีบริบทที่กว้างขึ้น ไม่ได้ให้ความสำคัญเฉพาะการไม่มีโรค ความทุกข์ทางกายหรือการมีอายุยืนยาวเท่านั้น แต่รวมถึงวิถีชีวิตที่มีความสุขหรือสภาวะที่มีความสุขที่เรียกว่าสุขภาวะ และไม่ใช่ความสุขที่ตั้งอยู่บนฐาน

^{๕๑}สุริยัน สุวรรณกาล, บทความเรื่อง ความหมายสุขภาพ (Health), ใน การพัฒนาองค์ความรู้การสื่อสารเพื่อสุขภาพ, พรทิพย์ เย็นจะบก บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : มปป.), หน้า ๖๐ – ๖๒.

^{๕๒}ประเวศ วะสี, สุขภาวะชุมชนเป็นรากฐานของสุขภาวะทั้งมวล, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ. ลีฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

^{๕๓}ประเวศ วะสี, พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ: ธรรมนูญสุขภาพของคนไทย เครื่องมือนวัตกรรมทางสังคม, (นนทบุรี : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๙ – ๑๐.

ของการบริโภค แต่เป็นความสุขที่เกิดจากความพอเพียง ต้องมองแบบองค์รวมและมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม^{๔๔}

ปณิธาน หล่อเลิศวิทย์ ได้กล่าวว่า สุขภาพ ตามความหมายขององค์การอนามัยโลกในอดีตที่ผ่านมา ธรรมนูญแห่งองค์การอนามัยโลกได้บัญญัติความหมายของสุขภาพไว้ว่า สุขภาพ หมายถึง สภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจประกอบกัน ไม่ใช่แต่เพียงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บหรือความพิการเท่านั้น^{๔๕}

นิตยา ปรุกระโทก ได้กล่าวไว้ว่า สุขภาวะ หมายถึง สภาวะที่ดีและมีความสุข ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา โดยให้ความสำคัญต่อพฤติกรรมหรือการกระทำที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะทุกๆ ด้านอย่างเชื่อมโยงกัน รวมถึงปัจจัยทางด้านสังคม สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลนั้นด้วย^{๔๖}

ปัญหาสุขภาพในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชน และยังกระทบออกไปเป็นวงกว้างทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอื่น มีการสะสมประสบการณ์และบทเรียนในการคิดวิเคราะห์และมีบทบาทในกระบวนการที่หลากหลาย เพื่อมุ่งสู่การทำงานพัฒนาชุมชนและสุขภาพของประชาชนให้เกิดความยั่งยืน โดยการทำงานเพื่อสุขภาพของชุมชนมีประเด็นที่กว้างขวางและเชื่อมโยงอยู่กับชีวิตของชาวบ้านในด้านต่างๆ เช่น การพัฒนาเกษตรกรรม การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การดูแลสุขภาพตนเองด้านสุขภาพ เป็นต้น^{๔๗} สุขภาวะที่ดีจึงย่อมส่งผลดีต่อประสิทธิภาพในการดำรงชีวิต ตลอดจนถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีด้วย ซึ่งการเสริมสร้างสุขภาวะนั้นเป็นสิ่งที่ทั้งประชาชนทั่วไปและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำเป็นต้องให้การส่งเสริมทั้งในด้านการสร้างองค์ความรู้และการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะในการดำรงชีวิตที่ดีในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข เพราะสุขภาวะนั้นไม่ได้จำเพาะเฉพาะสุขภาพทางกายเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการมีสุขภาพที่ดีทั้งทางจิต สังคม และปัญญาด้วย ในปัจจุบันมีกระบวนการทัศน์ใหม่ที่มองสุขภาพในความหมายที่กว้าง ครอบคลุมถึงสุขภาพหลายมิติ ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ประชาชนและทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการพัฒนาสุขภาพของประชาชน^{๔๘} ซึ่งนับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่การเสริมสร้างสุขภาวะแก่ประชาชนควรได้รับการดูแลเอาใจใส่จากทุกภาคส่วนและร่วมกันผลักดันให้เป็นวาระแห่งชาติ ซึ่งหากสามารถดำเนินการได้จะเป็นมิติที่สำคัญในการเสริมสร้างสุขภาวะให้กับประชาชนได้อย่างยั่งยืน

อำพล จินดาวัฒนะ กล่าวไว้ว่า สุขภาวะ ตาม พรบ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐ หมายถึง เรื่องที่เกี่ยวข้องกับร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา มิติสุขภาพทั้ง ๔ ด้านมีความเชื่อมโยงและส่งผลต่อกันและกันอย่างเป็นองค์รวม ประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้ มิติทางกาย หมายถึง การมีร่างกายแข็งแรงไม่เจ็บป่วยโดยไม่จำเป็น ไม่พิการ ไม่ตายก่อนวัยอันสมควร เมื่อป่วยมีการเข้าถึงบริการที่ได้รับการดูแลที่ดี

^{๔๔}พัชรี ดำรงสุนทรชัย, “แนวทางการจัดการความรู้เพื่อสุขภาวะชุมชน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๑.

^{๔๕}ปณิธาน หล่อเลิศวิทย์, **นิยามศัพท์ส่งเสริมสุขภาพ ฉบับปรับปรุง ๒๕๔๑**, (กรุงเทพมหานคร : ดีไซน์, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^{๔๖}นิตยา ปรุกระโทก, “ทุนทางสังคมกับการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๒๔ – ๒๕.

^{๔๗}ยงยุทธ ตรีสุขกร, อ่างใน มณฑลพาวดี ครุฑมีชัย, “สุขภาพกับการพัฒนาสังคม”, ใน **การเสริมสร้างสุขภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๖.

^{๔๘}สุรเกียรติ์ อาชานานภาพ, “สุขภาพและกำหนดปัจจัยสุขภาพ”, ใน **การเสริมสร้างสุขภาพ**, หน้า ๒.

มิติทางจิตใจหมายถึง มีจิตใจดีมีความสุข ไม่เครียด ไม่บีบคั้น ไม่เจ็บป่วยทางจิตใจ ทางประสาท รู้จักคลายเครียดได้ และเมื่อเจ็บป่วยก็ได้รับการรักษาที่ดี มิติทางสังคม หมายถึง สังคมมีการพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูล มีสิ่งแวดล้อมที่ดี อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่มีอาชญากรรม และมีนโยบายสาธารณะระบบต่างๆ มีความเสมอภาคและเป็นธรรม มิติทางปัญญา หมายถึง การเข้าใจสรรพสิ่งอย่างเป็นจริง มีจิตใจที่เปี่ยมสุข เข้าถึงความดีงามถูกต้อง จิตใจมีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีศักดิ์ศรีคุณค่าความเป็นมนุษย์^{๔๙}

วาสนา คุณาภิสิทธิ์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสุขภาพและสุขภาวะไว้ว่า สุขภาพ กับสุขภาวะ หมายถึง ความเป็นดีอยู่ดี หรือภาวะที่เป็นสุขในลักษณะองค์รวม สุขภาพด้านต่างๆ คือ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางปัญญา สุขภาวะทางอารมณ์ สุขภาวะทางสังคม และสุขภาวะทางจิตวิญญาณ มีพื้นฐานโยงใยมาจากการมีสุขภาพดี (Health) แบบดีที่สุด เหมาะสมที่สุด และเป็นที่น่าพอใจที่สุด^{๕๐}

สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ ได้ขยายความมิติสุขภาพ ๔ ด้าน ไว้ดังนี้^{๕๑}

๑. สุขภาพทางกาย (Physical well-being) หมายถึง การมีร่างกายที่แข็งแรง มีกำลังคล่องตัว กระฉับกระเฉง ทั้งนี้ยังหมายถึงผู้ที่มีโรคทางกาย (เช่น เบาหวาน ความดันเลือดสูง โรคภูมิแพ้ โรคข้อเสื่อม เอ็ดส์ มะเร็ง เป็นต้น) และผู้ที่มีความพิการทางกายที่ได้รับการดูแลรักษาจนสามารถประกอบกิจกรรมได้ เช่นคนปกติหรือเกือบเท่าคนปกติ

๒. สุขภาพทางจิต (Mental well-being) หมายถึง การมีสุขภาพจิตที่ดี มีความสบายใจ มีอารมณ์สดชื่น ร่าเริง แจ่มใส นอนหลับดี ไม่มีความเครียดวิตกกังวล ความคิดฟุ้งซ่าน อารมณ์ซึมเศร้าหรือความคิดอยากฆ่าตัวตาย ไม่เสพยาอนอนหลับและสารเสพติดรวมทั้งแอลกอฮอล์

๓. สุขภาพสังคม (Social well-being) หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดีกับผู้อื่น ทั้งในครอบครัว สถานศึกษา ที่ทำงาน ชุมชน และวงสังคมต่างๆ โดยมีความรักใคร่ กลมเกลียว เอื้ออาทรและช่วยเหลือกัน รวมทั้งการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ไม่มีการทะเลาะวิวาททำร้ายกัน รู้จักแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี นำมาซึ่งการมีครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมมีความยุติธรรม มีความเสมอภาค มีภราดรภาพ และสันติภาพ

๔. สุขภาพทางจิตวิญญาณ (ปัญญา) (Spiritual well-being) หมายถึง การมีความสงบสุข หรือสันติสุขภายในด้วยการมีสติและปัญญาสมบูรณ์ มีความฉลาดรู้เท่าทันสิ่งต่างๆ เข้าใจสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เข้าถึงความดีงามถูกต้อง มีคุณธรรม และไม่เห็นแก่ตัว

สอดคล้องกับ กาญจนินุณยวงศ์วิมรณ ที่ได้สรุปสุขภาวะไว้ว่า หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์และเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม ประกอบด้วย ๔ มิติ ซึ่งขึ้นอยู่กับการให้ความหมายในบริบทของแต่ละชุมชนและท้องถิ่น ได้แก่

ไพสุตา ตรีเดซี ได้ให้ทัศนะไว้ว่า สุขภาพ ในความหมายแบบองค์รวมหมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์พร้อมทั้งทางร่างกาย (Physical) ทางจิตใจ (Mental) ทางสังคม (Social) และทางจิตวิญญาณ (Spiritual) คือการมีร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ไม่เจ็บป่วย มีปัจจัยในการดำรงชีวิตที่พอเพียง มีจิตใจที่เบิกบาน มีปัญญาดี ไม่เครียด ไม่ถูกบีบคั้น ครอบครัวอบอุ่น สิ่งแวดล้อมดี ชุมชนเข้มแข็ง สังคมปกติสุข มี

^{๔๙} อ่ำพล จินดาวัฒน์, ถามมาตอบไป เข้าใจ สุข., (นนทบุรี : เจเอส การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙.

^{๕๐} วาสนา คุณาภิสิทธิ์, บทความเรื่องสุขภาวะคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗ – ๒๒.

^{๕๑} สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ, “สุขภาพและกำหนดปัจจัยสุขภาพ”, ใน การเสริมสร้างสุขภาพ, หน้า ๒ – ๕.

ความเสมอภาคและสมานฉันท์ ได้ทำความดี จิตใจเปี่ยมสุข มีศาสนธรรมเป็นเรื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สังคมมีความเห็นแก่ตัวน้อยลง เป็นต้น ซึ่งก็คือ สภาวะการอยู่เย็นเป็นสุข^{๕๒}

Smith ได้วิเคราะห์แนวคิดของสุขภาพเชิงปรัชญาพบว่า มี ๔ แนวคิด คือ

๑. แนวคิดทางด้านคลินิก (Clinical Model) แนวคิดนี้ให้ความหมายเกี่ยวกับสุขภาพว่าเป็นภาวะที่ปราศจากอาการและอาการแสดงของโรค หรือปราศจากความพิการต่างๆ ส่วนความเจ็บป่วยหมายถึงการมีอาการ และอาการแสดง หรือมีความพิการเกิดขึ้น

๒. แนวคิดการปฏิบัติตามบทบาท (Role Performance Model) ความหมายของสุขภาพในแนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลมาจากนักสังคมวิทยา ซึ่งสนใจเกี่ยวกับบทบาทของบุคคลในสังคมเป็นหลัก คำว่าสุขภาพจึงหมายถึงความสามารถของบุคคลในการกระทำตามบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ครบถ้วน เช่นเดียวความสามารถในการทำงานอื่นๆ ส่วนความเจ็บป่วยหมายถึง ความล้มเหลวในการทำหน้าที่ตามบทบาท เมื่อเจ็บป่วยบุคคลสามารถหยุดกระทำในบทบาทต่างๆ ได้ เช่น หยุดงาน นอนพัก เป็นต้น

๓. แนวคิดทางด้านการปรับตัว ความหมายของสุขภาพในแนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลมาจาก Dubos ซึ่งเชื่อว่าบุคคลมีการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังและต่อเนื่องตลอดเวลาเพื่อรักษาดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม สุขภาพที่ดีจึงหมายถึงความยืดหยุ่นในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล เป็นการใช้ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับชีวิต ส่วนการเกิดโรคหมายถึง ความล้มเหลวในการปรับตัวที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อม การรักษาสุขภาพเน้นที่การดำรงชีวิตให้มีความประสานสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ธรรมชาติและความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างราบรื่น เจ้าหน้าที่สุขภาพจะเน้นที่การส่งเสริมให้บุคคลมีชีวิตที่สมดุล บุคคลแต่ละคนจะมีบทบาทมากที่สุดในการดูแลสุขภาพของตนเองโดยการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติเพื่อให้เกิดดุลยภาพ การมีสุขภาพดีไม่ใช่ขึ้นอยู่กับความก้าวหน้าทางการแพทย์ ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่ดี เช่น อากาศปราศจากมลภาวะ มีน้ำใช้ที่ดื่มรวมทั้งมีครอบครัวที่อบอุ่นและชุมชนที่เอื้ออาทรต่อกัน

๔. แนวคิดทางด้านยูโดโมนิสติก (Eudemonistic Model) คำว่า Eudemonistic หมายถึง Spiritual well being หรือ Happiness เป็นภาวะที่บรรลุถึงซึ่งความสำเร็จสูงสุดในชีวิตของตนเอง (Self-Actualization) และเป็นยอดสูงสุดของการพัฒนาบุคลิกภาพของคน ในแนวคิดนี้สุขภาพจึงหมายถึงการพัฒนาและบรรลุถึงความไฝ่ฝันในชีวิต สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ส่วนความเจ็บป่วยเป็นภาวะที่เหนี่ยวรั้งไม่ให้บุคคลพัฒนาไปถึงจุดสูงสุดในชีวิตในชีวิตตามที่ไฝ่ฝัน

มิติทางด้านสุขภาพเชิงปรัชญานี้ เป็นการมองสุขภาพตามความเป็นจริงตั้งแต่ขั้นพื้นฐานไปจนถึงขั้นสูงสุดของการมีสุขภาพดี ในขั้นแรกของการมีสุขภาพดีนั้นคือความไม่มีโรค จนถึงขั้นมีความสนใจในสุขภาพของตนเองโดยไม่พึ่งพาบุคคลอื่น ถือได้ว่าเป็นบทบาทหลักของการดูแลสุขภาพของตนเอง รวมไปถึงการปรับตัวให้สามารถอยู่กับสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและลงตัว เน้นการอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยอาศัยธรรมชาติเป็นตัวกำหนดสุขภาพที่ดี ทั้งสภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน ซึ่งการดูแลสุขภาพในมิติด้านสิ่งแวดล้อมนี้ไม่ได้อาศัยความก้าวหน้าทางการแพทย์เป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งในขั้นสุดท้ายของการมีสุขภาพดีนั้นคือการบรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิต คือการอยู่อย่างปราศจากโรค มีความสุขในการดำเนินชีวิตในสังคม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข

^{๕๒}ไพสุตา ตรีเดช, “กระบวนทัศน์ของสุขภาพแบบใหม่ (Paradigm Shift of Health)”, ใน การพัฒนาองค์ความรู้การสื่อสารเพื่อสุขภาพ, พรทิพย์ เย็นจะบก บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : มปป), หน้า ๑๑๓.

ประเวศ วะสี ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพว่าคือ สุขภาวะ สุขภาพ หมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ สุขภาพจึงแยกไม่ได้จากวิถีชีวิตที่จะต้องดำเนินไปบนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักพอ ประมาณอย่างมีเหตุผล และมีความรอบรู้เท่าทันโลก โดยสังคมจะต้องพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม^{๕๓} และนอกจากนั้นแล้วยังให้แนวคิดที่สะท้อนถึงขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทยและพุทธศาสนาไว้ว่า^{๕๔}

สุขภาพ คือ สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ หรือสุขภาวะที่สมบูรณ์ทุกๆ ทางเชื่อมโยงกัน โดย

สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางกาย ย่อมหมายถึงการมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีเศรษฐกิจพอเพียง มีสิ่งแวดล้อมดี ไม่มีอุบัติเหตุ เป็นต้น

สุขภาวะทางจิตใจ หมายถึง จิตใจที่เป็นสุข ผ่อนคลาย ไม่เครียด คล่องแคล่ว มีความเมตตา กรุณา มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น

สุขภาวะทางสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดี ในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในสังคม ในโลก ซึ่งรวมถึงการมีบริการทางสังคมที่ดี และมีสันติภาพด้วย เป็นต้น

สุขภาพทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความสุขอันประณีตที่เกิดจากการมีจิตใจสูง เข้าถึงความจริงทั้งหมด ลดละความเห็นแก่ตัว มุ่งเข้าถึงสิ่งสูงสุด ซึ่งหมายถึงพระนิพพาน หรือพระผู้เป็นเจ้า หรือความดีสูงสุดแล้วแต่ความเชื่อที่แตกต่างกันของแต่ละคน

การมีสุขภาพที่ดีนั้นจำเป็นต้องมีพฤติกรรมที่ดีในการเสริมสร้างสุขภาพด้วย ซึ่งพฤติกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพมีดังนี้^{๕๕}

๑. การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ช่วยให้ร่างกายแข็งแรง จิตใจแจ่มใส และป้องกันโรคได้หลายอย่าง

๒. กินอาหารที่ถูกต้อง คือ กินพอประมาณได้สัดส่วน ครบถ้วน กินผักผลไม้หลายๆ ช่วยป้องกันโรคอ้วน เบาหวาน โรคหัวใจ โรคกระเพาะ โรคสมองเสื่อม

๓. หลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยงอย่างน้อย ๔ อย่าง คือ การสูบบุหรี่ ดื่มสุรามากเกินไป สำส่อนทางเพศ และพฤติกรรมเสี่ยงต่ออุบัติเหตุและภัยอันตราย

๔. สร้างทักษะในชีวิต เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ มีความสามารถในการเผชิญสถานการณ์ทางสังคมที่เป็นลบ เช่น ความกดดันหรือการถูกชักชวนให้มีพฤติกรรมเสี่ยง

๕. จัดสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อสุขภาพ ทั้งทางกายภาพ ทางชีวภาพ และทางสังคม

๖. มีพัฒนาการทางจิตวิญญาณ ซึ่งมีวิธีการหลากหลายที่จะช่วยให้บุคคลละความเห็นแก่ตัว เข้าถึงความดี เช่น การเล่น การเรียนรู้ การศาสนา การรวมกลุ่ม การเจริญเมตตา การสัมผัสธรรมชาติ ทำให้เข้าถึงความสุขทางจิตวิญญาณอันทำให้สุขภาพดียิ่ง

๗. มีการเรียนรู้ที่ดี เป็นการเรียนรู้ที่ทำให้สนุก เกิดปัญญา มีอิสรภาพ ทำให้มีความสุขและมีแรงจูงใจอยากเรียนรู้

^{๕๓}สำนักข่าวประชาธรรม, อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

^{๕๔}ประเวศ วะสี, พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ: ธรรมนูญสุขภาพของคนไทย เครื่องมือนวัตกรรมทางสังคม, (นนทบุรี : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๙ – ๑๐.

^{๕๕}ประเวศ วะสี, บนเส้นทางใหม่แห่งการส่งเสริมสุขภาพ : อภิวัฒน์ชีวิตและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

พฤติกรรมสำคัญของการมีสุขภาพที่ดีคือ การออกกำลังกาย การกินอาหาร และการมีอารมณ์ที่สดชื่นแจ่มใส พฤติกรรมของมนุษย์ในปัจจุบันนั้นกล่าวได้ว่าละเลยหลักการมีสุขภาพดีไปเป็นส่วนมาก ทั้งนี้เนื่องจากพฤติกรรมการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะอาหารที่จำเป็นต้องพึ่งพาจากภายนอกหรือผู้อื่นเป็นหลัก โภชนาการที่ดื่มน้ำไม่ได้ถูกกล่าวถึงเท่าที่ควรในชีวิตประจำวัน สภาพการทำงานที่เร่งรีบและมีการแข่งขันสูง ทำให้พฤติกรรมทางสุขภาพเปลี่ยนไปเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ตามมา และส่งผลกระทบเป็นวงกว้างไปถึงการรักษาพยาบาลที่เป็นภาระของรัฐในปัจจุบัน

แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพของเพ็นเดอร์ (Pender)^{๕๖}

Pender เป็นศาสตราจารย์ทางการพยาบาลชาวอเมริกัน ที่สนใจและศึกษาค้นคว้าวิจัยในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพอย่างกว้างขวางลึกซึ้งจนสามารถสร้างทฤษฎีที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ในการทำนายพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพ และทฤษฎีของท่านเป็นที่นิยมแพร่หลาย Pender มีความเชื่อว่า

๑. การให้ความหมายเกี่ยวกับสุขภาพจะต้องบูรณาการทั้งทัศนะของผู้ใช้บริการและเจ้าหน้าที่สุขภาพเข้าด้วยกัน เพราะการให้ความหมายจากทัศนะที่แตกต่างกันระหว่างเจ้าหน้าที่สุขภาพกับประชาชนทั่วไปจะไม่สามารถทำให้บรรลุถึงซึ่งภาวะสุขภาพที่ดีได้

๒. สุขภาพ หมายถึง การบรรลุถึงซึ่งการใช้ศักยภาพของบุคคลที่ติดตัวมาแต่กำเนิดและที่ได้รับการพัฒนา ซึ่งบุคคลจะบรรลุภาวะนี้ได้จากการปฏิบัติพฤติกรรมที่มีเป้าหมาย การใช้ความสามารถในการดูแลตนเอง และมีความพึงพอใจในสัมพันธภาพกับบุคคลรอบข้าง ในขณะเดียวกันมีการปรับตัวตามความจำเป็น เพื่อรักษาความมั่นคงของโครงสร้าง และความสอดคล้องกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญกับตนเอง

Pender เชื่อว่า การแสดงออกของภาวะสุขภาพมีทั้งทางด้านพฤติกรรมและอารมณ์ ซึ่งประกอบด้วยมิติหลัก ๕ มิติ คือ อารมณ์ เจตคติ กิจกรรม ความใฝ่ฝัน และความสำเร็จในชีวิต ดังรายละเอียดในแต่ละมิติดังนี้

๑. มิติทางด้านอารมณ์ เป็นประสบการณ์เชิงจิตวิสัยของบุคคล คือ รู้สึกสงบ กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม มีชีวิตชีวาและไวต่อความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น

๒. มิติทางด้านเจตคติ ซึ่งพัฒนาจากประสบการณ์ และการคิดอย่างมีเหตุผล ได้แก่ การมองโลกในแง่ดี ไม่ว่าจะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นทุกอย่างก็จะคลี่คลายลงไปได้ ซึ่งจะทำให้บุคคลมีพัฒนาการแม้ในภาวะยากลำบาก

๓. ด้านกิจกรรม ซึ่งสะท้อนถึงแบบแผนการใช้พลังงานอย่างเหมาะสมในสภาวะแวดล้อมและสถานการณ์ต่างๆ ได้แก่

๑) การมีวิถีชีวิตที่ดี คือ รับประทานอาหารดี ออกกำลังกายสม่ำเสมอ รู้จักจัดการกับความเครียด พักผ่อนอย่างเพียงพอ หลีกเลี่ยงการใช้สารเสพติด รู้จักแสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารทางด้านสุขภาพให้เป็นประโยชน์ ใฝ่ดูแลและระวังสุขภาพ มีทักษะชีวิตที่ดี รักษาสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อสุขภาพ

๒) ทำงานอย่างมีเป้าหมาย โดยรู้จักวางเป้าหมายที่แท้จริง มีความคิดริเริ่ม ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนางาน พัฒนาคณะบุคคล รู้จักท้าทายกับงานใหม่ๆ รับผิดชอบตนเอง รู้จักประสานความร่วมมือกับผู้ร่วมงาน และมีความพึงพอใจในผลงานที่ได้กระทำ

^{๕๖} พิชรี ดำรงสุนทรชัย, “แนวทางการจัดการความรู้เพื่อสุขภาพชุมชน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๕๗ – ๕๘.

๓) เล่นอย่างสนุกสนาน หมายถึงการมีงานอดิเรกที่มีความหมาย หาส่อย่างใหม่ กระทำ เพื่อช่วยให้เกิดความกระปรี้กระเปร่า และใช้เวลาว่างอย่างเพลิดเพลิน

๔. มีความใฝ่ฝันในชีวิต และใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ เพื่อให้เป็นไปตามที่ใฝ่ฝันไว้ รวมทั้งมีส่วนทำประโยชน์ให้กับสังคม สร้างสังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อชนรุ่นหลัง

๕. ประสบความสำเร็จ หมายถึง สิ่งที่ได้จากการดำรงชีวิตที่ดี คือมีความสุขอย่างแท้จริง มีความคิดสร้างสรรค์ มีความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิตและสามารถละความเห็นแก่ตัว

แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพของ Pender เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับคำว่า สุขภาพของทั้งประชาชนทั่วไปและเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ เพราะการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพที่ตรงกันนั้นจะทำให้บรรลุเป้าหมายความมีสุขภาพดีได้ นอกจากนั้นยังต้องอาศัยอารมณ์ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม การมองโลกในแง่ดี มีทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น มีวิธีการดำรงชีวิตที่ดี ทั้งด้านอาหาร การออกกำลังกาย การพักผ่อน การมีเป้าหมายที่มั่นคงในการทำงาน กิจกรรมนั้นหนาแน่นเพื่อความผ่อนคลาย สร้างความหวังให้กับชีวิตและไปถึงเป้าหมายนั้นด้วยความสำเร็จดังที่ตั้งใจ

คำว่า สุขภาพ ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะสุขภาพทางกายและทางใจเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสุขภาพทางสังคมและสุขภาพจิตวิญญาณด้วย ความหมายของสุขภาพในปัจจุบันมีองค์ประกอบ ๔ ส่วนด้วยกัน คือ^{๕๗}

๑. สุขภาพกาย (Physical Health) หมายถึง สภาพที่ดีของร่างกาย กล่าวคืออวัยวะต่างๆ อยู่ในสภาพที่ดี มีความแข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ร่างกายสามารถทำงานได้ตามปกติและมีความสัมพันธ์กับทุกส่วนเป็นอย่างดี และก่อให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีในการทำงาน

๒. สุขภาพจิต (Mental Health) หมายถึง สภาพของจิตใจที่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ มีจิตใจเบิกบานแจ่มใส มิให้เกิดความคับข้องใจหรือขัดแย้งในจิตใจ สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข สามารถควบคุมอารมณ์ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งผู้ที่มีสุขภาพจิตดีย่อมมีผลมาจากสุขภาพกายที่ดีด้วย

๓. สุขภาพสังคม (Social Health) หมายถึง บุคคลที่มีสภาวะทางกายและจิตใจที่สุขสมบูรณ์ มีสภาพของความเป็นอยู่หรือการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่ทำให้อื่นหรือสังคมเดือดร้อน สามารถปฏิสัมพันธ์และปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดีและมีความสุข

๔. สุขภาพจิตวิญญาณ (Spiritual Health) หมายถึง สภาวะที่ดีของปัญญาที่มีความรู้ทั่วเท่าทันและความเข้าใจอย่างแยกได้ในเหตุผลแห่งความดีความชั่ว ความมีประโยชน์และความมีโทษ ซึ่งนำไปสู่ความมีจิตอันดีงามและเอื้อเพื่อเผื่อแผ่

องค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสุขภาพ ๓ องค์ประกอบ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีความเป็นพลวัตตลอดเวลา คือ

๑. องค์ประกอบด้านตัวบุคคล (Person Factors) ได้แก่

๑.๑ ลักษณะทางพันธุกรรม (Genetic) การที่มีความผิดปกติของยีนหรือ DNA ก่อให้เกิดโรคหรือความเจ็บป่วยทางกายได้หลายๆ โรค เช่น ปัญญาอ่อนชนิดดาวน์ซินโดรม ความพิการแต่กำเนิด

^{๕๗} ศตราจารย์สำนักวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ, “การดำรงชีวิตอย่างมีสุขภาพ (Healthy Living)”, เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการดำรงชีวิตอย่างมีสุขภาพ (Healthy Living), (เขียนราย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๗), หน้า ๔.

ตาบอดสี เนื่องจากหรือมะเร็ง ซึ่งปัจจุบันเชื่อว่าบางส่วนเกิดจากความผิดปกติของ DNA และอาจถ่ายทอดทางพันธุกรรม เช่น มะเร็งเต้านม มักพบในครอบครัวเดียวกัน โรคเลือดธาลัสซีเมีย และโรคคนเฝ้า

๑.๒ เชื้อชาติ (Race) เชื้อชาตินับเป็นตัวแปรที่สำคัญอีกตัวแปรหนึ่งในการศึกษาทางระบาดวิทยา คนผิวขาวมักจะมีอัตราการเป็นโรคมะเร็งผิวหนังได้มากกว่าคนผิวดำ เนื่องจากมี Pigment น้อยกว่ามาก เป็นต้น

๑.๓ เพศ (Sex) อายุและระดับพัฒนาการ (Age and Development Level) เนื่องจากอัตราการตายจากโรคต่างๆ ในเพศชายมากกว่าในเพศหญิง เช่น โรคหลอดเลือดสมองจากการสูบบุหรี่ ความแตกต่างเกี่ยวกับนิสัยของชายและหญิง เพศชายมีลักษณะก้าวร้าวรุนแรงและทะเลาะเถียงกันในหน้าที่การงานมากกว่าเพศหญิง นอกจากนี้ความแตกต่างของฮอร์โมนยังมีผลต่อการเกิดโรคที่แตกต่างกันระหว่างเพศชายกับเพศหญิง กลไกในการสร้างความต้านทานโรคสัมพันธ์กับอายุ เมื่ออายุมากขึ้น การสร้างภูมิคุ้มกันของร่างกายจะลดลง นอกจากนี้ภาวะฮอร์โมนต่างๆ ของร่างกายมีการเปลี่ยนแปลง ส่วนในวัยทารกการสร้างภูมิคุ้มกันโรคยังไม่พัฒนาเต็มที่ ทำให้ร่างกายมีความไวในการติดเชื้อมากขึ้น อีกทั้งอายุขัยโดยเฉลี่ยของเพศหญิงมักจะสูงกว่าเพศชาย

๑.๔ ปัจจัยทางสรีรวิทยา (Physiological Factors) มีส่วนสำคัญกับการเกิดโรคได้ หากไม่มีการป้องกันหรือระมัดระวังอย่างดีพอ เช่น ภาวะการตั้งครรภ์อาจทำให้เกิดภาวะการแพ้ท้อง การตั้งครรภ์นอกมดลูก การแท้ง พิษแห่งครรภ์ ภาวะเครียด อาจทำให้เกิดภาวะการแปรปรวนทางจิตทำให้เป็นโรคจิตหรือโรคประสาท ภาวะความเหนื่อยล้าและขาดการพักผ่อนทำให้ความต้านทานของร่างกายต่ำกว่าปกติและเกิดโรคได้ง่าย

๑.๕ ปัจจัยทางด้านจิตใจ (Psychological Factors) ลักษณะทางด้านจิตใจ เช่น บุคลิกภาพจะมีผลทำให้บุคคลไวต่อการเป็นโรคบางชนิด เช่น บุคลิกภาพชนิดที่มีความก้าวร้าว ทะเยอทะยาน ใฝ่ร้อนจะมีโอกาสเป็นโรคหัวใจโคโลนารี โรคความดันโลหิต โรคแผลในกระเพาะอาหารได้ง่าย ความผิดปกติทางด้านจิตใจทำให้เกิดความวิตกกังวล ความเศร้าใจ ความคับแค้นใจ อาจทำให้เกิดโรคทางกาย เช่น ไมเกรน โรคผิวหนังอักเสบ มีการหดเกร็งของหลอดเลือด โรคปวดศีรษะ ไร้สมรรถภาพทางเพศหรือทำให้เกิดโรคทางใจได้ เช่น โรคซึมเศร้า

๑.๖ ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติ ระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน ทำให้บุคคลมีความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลทางด้านสุขภาพได้แตกต่างกัน

๑.๗ พฤติกรรมสุขภาพ (Health behavior) หรือสุขปฏิบัติ (Health Practice) พฤติกรรมบางชนิดทำให้บุคคลไวต่อการเกิดโรค เช่น การดื่มเหล้าทำให้ไม่ยอมรับประทานอาหารอื่นและทำให้เกิดการขาดสารอาหารได้นอกเหนือไปจากสารเคมีในเหล้าที่มีผลต่อดับโดยตรง การสูบบุหรี่จัดทำให้การทำงานของปอดเสียไป พฤติกรรมในการดำรงชีวิตซึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อ การดูแลตนเองทั้งในยามปกติและเมื่อเวลาเจ็บป่วย

สุขภาวะ ๔ ประการ^{๕๘}

สุขภาวะทางกาย: “บริโภคนิยม” สู่ “โรคจากการบริโภค”

ปัจจุบัน เป็นยุคแห่งความล้นเหลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับชนชั้นกลาง พุดให้ชัดก็คือ เป็น “ยุคบริโภคนิยม” การที่คนจะมีสุขภาพกายที่สมดุลกับการดำเนินชีวิต ไม่ใช่เรื่องง่ายเสียแล้ว ดังที่ทราบกัน

^{๕๘} พระไพศาล วิสาโล, “ธรรมเพื่อสุขภาวะบนวิถีความพอเพียง”, [ออนไลน์] อ้างแล้ว.

สุขภาวะทางจิต: คิดให้ (อภัย) เป็น

ด้าน “สุขภาวะทางจิต” ปัจจุบัน ปัญหาความเจ็บป่วยทางจิตมีมากขึ้น คนที่มีปัญหาทางจิตเวลานี้ไม่ต่ำกว่า ๒ ล้านคน ฆ่าตัวตายประมาณ ๗.๗ คนต่อประชากร ๑๐๐,๐๐๐ คน ซึ่งสูงมาก ... ความเครียด ความกดดันอาจมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ แต่ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากปัจจัยที่ชุมชนสังคมครอบครัวเผลอบาง ลูกขาดความอบอุ่น ครอบครัวทะเลาะกัน

จากสถิติด้านครอบครัว พบว่า ๑ ใน ๔ ของพ่อแม่แยกทางกัน เด็กในชนบทประมาณร้อยละ ๓๐ ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ครบหน้า แต่อาจอยู่กับยายหรืออยู่กับ “พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว” ทั้งหมดนำไปสู่ปัญหาทางจิต ซึ่งสะท้อนได้จากปัญหายาเสพติด หรือการใช้จ่ายคลาญเครียดมากขึ้น ปัจจุบันปรากฏว่าประมาณ ๑ ใน ๔ ของใบสั่งยาในโรงพยาบาลชุมชน เป็นยาเกี่ยวกับการคลายเครียด หรือยาระงับประสาท บางคนมีอาการแปลกๆ พวกใจสั้น หายใจไม่เต็มที แ่นหน้าอก พวกนี้เมื่อสาวไปจริงๆ สาเหตุมักเกิดจากความเครียด เกิดจากความโกรธ โกรธพ่อโกรธแม่ บางคนโกรธพี่สาว ทำให้มีอาการปวดท้อง ปวดศีรษะ

นี่คือปัญหาทางจิต ที่นำไปสู่สุขภาวะทางกาย ซึ่งเวลานี้เป็นเรื่องใหญ่

สุขภาวะทางปัญญา: ความสุขที่เกิดจากความพอเพียงและการให้

ความร่ำรวย การไม่รู้จักรักการให้อภัย การแข่งดีชิงเด่นกัน ครอบครัวที่ไม่อบอุ่นเพราะผู้คนต่างสนใจเรื่องของตัวเอง ทุกคนต่างสนใจแต่การหาเงินหาทอง จน “เงินกลายเป็นพระเจ้า” หลายคนอ้างว่าต้องหาเงินเพื่อ “ความอยู่รอด” แต่ความอยู่รอดของเขา คือ การมีบ้านหลังใหญ่ มีที่ดิน มีเครื่องเพชรเครื่องประดับ ทรัพย์สิน มีเงินหลายล้าน ความอยู่รอดของเขาไม่ใช่แค่การมีกินมีใช้ แต่มั่นเกินเลย “ความพอเพียง” ไปแล้ว นี่คือข้ออ้างของคนจำนวนมากที่ทำให้ไม่มีเวลาอยู่กับครอบครัว ทั้งหมดนี้สะท้อนถึง “สุขภาวะทางปัญญา” คือ ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตที่ไม่ถูกต้อง มีคนพูดเอาไว้ว่า “ปัญหาของคนเราเกิดจากความไม่เข้าใจในเรื่องเงินและความไม่เข้าใจในเรื่องชีวิต” คือ ไปคิดเอาว่าเงินจะเป็นคำตอบในชีวิตได้ คิดว่าเงินสามารถซื้อทุกอย่างได้ หรือคิดว่า “ชีวิตที่ดี คือ ชีวิตที่มีเงินมาก”

แต่ มีฉันทิฐหรือความหลงเกี่ยวกับเงินและวัตถุที่ทำให้สุข ทำให้เกิด “สุขภาวะทางปัญญา” ไม่ได้ ข้าจะนำไปสู่ปัญหาสุขภาวะทางอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นสุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางสังคม สุขภาวะทางกาย

บางคนไม่เข้าใจคิดว่าต้องมีการบริโภคจึงจะมีความสุข ยิ่งบริโภคมากก็ยิ่งมีความสุขมาก เหล่านี้คือความหลง เพราะพบว่า บางครั้งคนที่มั่งมีเงินมากก็ไม่มีความสุข บางคนมีธุรกิจเป็นหมื่นล้าน แต่ก็ไม่มีความสุข

แต่ว่าแท้ที่จริงแล้ว ความสุขมาจากการเสียสละ จากการทำความดี ตอนนี้มีทัศนคติที่ผิดพลาดเกี่ยวกับเรื่องของความสุข เพราะไปเข้าใจว่า “ยิ่งมั่งมียิ่งมีความสุขมาก” แต่ไม่ได้ตระหนักว่า “ความพอเพียง” ก็สามารถทำให้คนเรามีความสุขได้

ทัศนคติพื้นฐานเพื่อพัฒนาสุขภาวะ : ปัจจัยกำหนดสุขภาวะ

ทัศนคติพื้นฐานที่นำไปสู่สุขภาวะทั้ง ๔ ประการ ได้แก่

หนึ่ง คิดถึงส่วนรวม คิดถึงผู้อื่นมากกว่าตัวเอง เวลานี้คนไทยคิดถึงตัวเองมากกว่าคนอื่น จะทำอะไรก็จะถามว่าทำแล้วฉันจะได้อะไร ไม่เคยถามว่าทำแล้วสังคมจะได้อะไร การรณรงค์เรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นไปได้อย่างลำบาก เพราะรณรงค์สิ่งแวดล้อมต้องทำให้คนคิดถึงส่วนรวมมากกว่าความสะดวกสบายส่วนตัว ทำไมไม่ควรใช้โฟม หรือเปิดแอร์เต็มที่ ก็เพราะมันก่อปัญหาแก่ส่วนรวม คนเราจะไม่ใช่โฟมหรือไม่เปิดแอร์ฟุ่มเฟือยก็ต่อเมื่อคิดถึงส่วนรวมมากกว่าความสะดวกสบายส่วนตัว แต่คนไทยตอนนี้คิดถึงตัวเอง

มากกว่าส่วนรวม คิดถึงตนเองมากกว่าคนอื่น คิดถึงตัวเองมากกว่าลูก คิดถึงตัวเองมากกว่าผัวหรือเมียด้วยซ้ำ

สอง เห็นว่าความสุขไม่ได้เกิดจากวัตถุอย่างเดียวนอกจากที่อื่นด้วย ตอนนี้มีภรรยาคนแรก “ไม่ซื้อความสุขได้” คนมักจะคิดว่ามีความสุขจากการซื้อ แต่อาจมาคิดที่ไม่พอ ต้องบอกว่า “สุขได้เพราะไม่ซื้อ” ซื้อแล้วทุกข์ไม่รู้ว่าจะเก็บไว้ที่ไหน ไม่รู้จะเที่ยวที่ไหนเพราะมีเงินมากเกินไป ทุกข์เพราะซื้อมากเกินไป บางคนมีเสียมากไม่รู้จะใส่ตัวไหน มีรองเท้าเป็นพันคู่ไม่รู้จะใส่คู่ไหน แต่ที่จริง ความสุขหาได้จากการทำงานและเสียสละ เช่น โครงการจิตอาสา ชวนคนทำความดี มีความสุขได้โดยทำความดี มีคนหนึ่งเขาไปนวดเด็กที่บ้านปากเกร็ด (เป็นเด็กกำพร้า กล้ามเนื้อลีบเพราะไม่มีใครอุ้ม) ๒-๓ ครั้งทุกสัปดาห์ เดิมเขาเป็นไมเกรน แต่การทำเช่นนี้ทำให้เขาหายไมเกรน ลืมกินยาไปเลย เด็กให้ความสุขแก่เขามาก ไม่ใช่เขาไปให้ความสุขแก่เด็กเท่านั้น กรณีนี้เป็นตัวอย่างการได้รับความสุขที่ไม่ได้มาจากการบริโภคเพียงอย่างเดียว

ตอนนี้คนไทยวัยรุ่น หนุ่มสาวไม่ค่อยเข้าใจ แต่เมื่อเขาได้ทำเขาจะรู้ได้และพบว่า ความสุขเป็นเรื่องที่ทำหาย และเป็นสิ่งที่เงินทองซื้อไม่ได้

สาม พึ่งพาอำนาจน้ำแรงและความเพียรพยายามของตนเอง ไม่หวังลาภลอยคอยโชคและรวยลัด เช่น เล่นการพนัน เล่นหวย หวังพึ่งแต่ดวงตามราเมเทพ (ซึ่งแม้ทุกวันนี้จะตกสมัยแล้วสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นก็มาแทนที่) การโกงข้อสอบ การคอร์รัปชัน เป็นผลมาจากความคิดว่าทำอะไรจะรวยโดยไม่ต้องเหนื่อย นักศึกษาก็คิดว่าทำอะไรจะเรียนดีได้โดยไม่ต้องเหนื่อย ทำอย่างไรจะได้คะแนนดีโดยไม่ต้องสอบ ถ้าไม่โกงก็ไปขอคะแนนจากอาจารย์ โดยการให้บริการพิเศษแก่อาจารย์เพื่อที่จะได้คะแนนดี

สี่ คิดดี คิดเป็น เห็นตรง ไม่คิดเอาแต่ใจตนเอง คือ รู้จักคิด คิดเกื้อกูลคิดเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เอาความถูกต้องเป็นหลัก ความถูกต้องเป็นรอง

นี่คือทัศนคติที่จะนำไปสู่สุขภาวะ ๔ ประการ

การพัฒนาดัชนีการมีสุขภาวะของคนไทย^{๕๔}

การประเมินสุขภาวะของคนไทย นอกจากจะประเมินผลกระทบสุดท้ายของความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาแล้ว ยังพิจารณาถึงกระบวนการ และพฤติกรรมที่นำไปสู่สุขภาวะที่ดี ได้แก่ การมีพฤติกรรมดำรงชีวิตที่เหมาะสม มีคุณภาพชีวิตที่ดี ตระหนักถึงภัยอันตรายที่มีผลเสียต่อร่างกาย และจิตใจ ยึดมั่นในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีทักษะความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทัน และดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างปกติสุข มีการศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างโอกาส และพัฒนาสติปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของคนให้สามารถ “คิดเป็น ทำเป็น” เรียนรู้ที่จะพึ่งตนเอง และใช้ประสบการณ์ศักยภาพ และทักษะความสามารถของตนเองให้เป็นประโยชน์ในการดูแลสุขภาพกาย สุขภาพใจ และสติปัญญา ตลอดจนสามารถปฏิบัติการกิจในสังคม และมีส่วนร่วมในการพัฒนา และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีภูมิคุ้มกันจากกระแสทุนนิยม หรือกระแสโลกาภิวัตน์ อันจะนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของสังคมโดยรวม

ดังนั้น การมีสุขภาวะ จึงหมายถึง ภาวะที่บุคคลปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีร่างกายที่แข็งแรง มีอายุยืนยาว มีจิตใจที่ดี มีความเมตตากรุณา ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม ดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ

^{๕๔}ปาริชาติ เทพรักษ์ และ อมรารัตน ทิพนอม, “สุขภาวะของคนไทย จุดเริ่มต้นของความอยู่เย็นเป็นสุข”, วารสารเศรษฐกิจและสังคม, ปีที่ ๔๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๕๐) : ๑๔ – ๑๕.

และใฝ่รู้ สามารถ “คิดเป็น ทำเป็น” มีเหตุผล อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข จากความหมายดังกล่าว นั้น สามารถแจกแจงออกเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะส่งผลให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุขได้ แบ่งออกเป็น ๓ องค์ประกอบย่อยที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นบูรณาการ ดังนี้

องค์ประกอบที่ ๑ สุขภาพกายดี มีความหมายครอบคลุมถึงการมีร่างกายที่แข็งแรง มีภาวะโภชนาการที่ดี มีพฤติกรรมการดำรงชีวิตที่เหมาะสม ส่งผลให้ห่างไกลจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่มีโรคประจำตัว/โรคเรื้อรัง และมีอายุยืนยาวอย่างมีคุณภาพ โดยได้กำหนดประเด็นการประเมินไว้ ๒ ประเด็น คือ ๑) ร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ มีพฤติกรรมการดำรงชีวิตที่เหมาะสม ไม่เป็นปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพ ไม่เจ็บป่วย ไม่มีโรคประจำตัว/โรคเรื้อรัง ส่งผลให้การใช้จ่ายในด้านการรักษาพยาบาลลดลง และ ๒) อายุยืนยาวอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี และช่วยเหลือตนเองได้ โดยมีตัวชี้วัด ๒ ตัว ได้แก่ ร้อยละของประชากรที่มีโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัว และอายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด

องค์ประกอบที่ ๒ สุขภาพจิตดี มีคุณธรรม จริยธรรม หมายถึง ความสามารถในการใช้กลไกปรับตัวที่ถูกต้อง สามารถปรับอารมณ์ ความรู้สึกสู่สภาวะสมดุลได้โดยที่ตนเองและสิ่งแวดล้อมไม่เดือดร้อน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น ตลอดจนมีจิตใจที่ดีงาม เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ รวมทั้งมีจิตสำนึกความเป็นไทย โดยกำหนดประเด็นการประเมินไว้ ๒ ประเด็น ได้แก่ ๑) จิตใจดี ไม่เจ็บป่วยทางจิต มีสติ สามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และ ๒) ยึดมั่นในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต ตลอดจนมีความเมตตา กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ จะใช้ตัวชี้วัด ๒ ตัว คือ อัตราการฆ่าตัวตายต่อประชากรแสนคน และสัดส่วนคดีอาญาต่อประชากรพันคน

องค์ประกอบที่ ๓ มีสติปัญญา และใฝ่รู้ คือ การรู้เท่าทันและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมได้ สามารถใช้ประสบการณ์ ศักยภาพและทักษะความสามารถของตนเองให้เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติการกิจต่างๆ ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยกำหนดประเด็นการประเมินไว้ ๓ ประเด็น คือ ๑) ความสามารถในการเรียนรู้ มีโอกาสทางการศึกษาที่เป็นพื้นฐานทำให้คิดเป็น ทำเป็น รู้เท่าทันและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดี ๒) มีการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ สามารถคิดค้น พัฒนานวัตกรรม และ ๓) ใฝ่รู้ กระตือรือร้นต่อการรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร ติดตามค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม ซึ่งจะใช้ตัวชี้วัด ๓ ตัว คือ อัตราการเรียนรู้ จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรอายุ ๑๕ – ๕๙ ปี และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

สุขภาวะเชิงพุทธ

สุขภาวะเชิงพุทธ เป็นวิธีการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างสุขภาวะให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน หลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ได้ เช่น ไตรสิกขา ภาวนา ๔ เป็นต้น ซึ่งการบูรณาการหลักธรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะให้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องสุขภาวะทางด้านร่างกายให้มีความพร้อมเป็นเบื้องต้น เพราะสุขภาวะเชิงพุทธนั้นเป็นการเสริมสร้างสุขภาวะทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจควบคู่ไปด้วยกัน พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้ให้คำนิยามของคำว่า สุขภาพ คือ ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย จิต สังคม และปัญญา เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ดังนั้น การพัฒนาสุขภาวะที่สมบูรณ์จึงต้องพัฒนาทั้งระดับภายในตัว

บุคคลและท่าทีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม มีหลักในการวัดว่าบุคคลจะมีภาวะเช่นนี้หรือไม่ ให้ดูจากผลของการพัฒนาในด้านต่างๆ สี่ด้านตามหลักพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ภาวนา ๔ ได้แก่^{๖๐}

๑. กายภาวนา พัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ
๒. ศีลภาวนา พัฒนาพฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม
๓. จิตตภาวนา พัฒนาจิต คือ การฝึกจิตให้มีความเข้มแข็ง เจริญองงามด้วยคุณธรรมและเป็นสุข
๔. ปัญญาภาวนา พัฒนาปัญญา คือการฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

ผลการศึกษาวิจัยการพัฒนาแบบวัดสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ พบว่า จากการรวบรวมแนวคิดและองค์ประกอบสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ ทำให้สามารถกำหนดขอบเขต (Domain) ของสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ เป็นองค์ประกอบย่อยตามหลักภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา และแบ่งเป็นองค์ประกอบย่อย ๑๒ ด้าน ได้แก่^{๖๑}

๑. กายภาวนา หรือการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกาย ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม ต้องมีความเป็นอยู่ที่สอดคล้องและไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ด้านการเสพ บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ รวมทั้งอุปกรณ์และเทคโนโลยี อย่างถูกต้องเหมาะสมรวมทั้งมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อการเสพ บริโภค ใช้สอยอย่างสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ ด้านการใช้อินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ในการรับรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม รู้เท่าทันไม่เกิดโทษ และ ด้านสุขภาพร่างกาย คือ การดูแลสุขภาพทั้งร่างกาย และมีทัศนคติต่อการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงเพื่อเป็นเครื่องเกื้อหนุนชีวิตที่ดีงาม

๒. ศีลภาวนา หรือการพัฒนาพฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม ได้แก่ ด้านปฏิสัมพันธ์ คือ รู้จักสงเคราะห์ เกื้อกูล และไม่เบียดเบียนต่อกันบุคคลต่างๆ สามารถปฏิบัติต่อผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ด้านการหาเลี้ยงชีพ ที่ประกอบสัมมาอาชีพ และการจัดสรรการใช้รายได้ที่ดี และด้านวินัย คือ เคารพกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบ จรรยาบรรณ เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข รวมทั้งการรู้จักปรับปรุงวินัยภายในตนเองให้สามารถทำงานได้ดียิ่งขึ้นไป

๓. จิตตภาวนา หรือการฝึกฝนพัฒนาตนในด้านจิตใจ ได้แก่ ด้านคุณภาพจิต เป็นด้านคุณสมบัติด้านคุณธรรมและจริยธรรม มีความเสียสละแก่ส่วนรวม ด้านสมรรถภาพจิต เป็นด้านความสามารถของจิตที่จะช่วยควบคุมการทำงาน ความมุ่งมั่นในงาน หรือการคิด การตัดสินใจได้อย่างสมเหตุสมผล ได้แก่ สติ สมาธิ และความมุ่งมั่น และ ด้านสุขภาพจิต คือความสามารถที่จะมีความสุขท่ามกลางสถานการณ์ต่างๆ

๔. ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญาซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยควบคุมจิตและพฤติกรรมทั้งหมดของมนุษย์ ได้แก่ ด้านการปฏิบัติต่อความรู้ คือ การสามารถขวนขวายหาความรู้ในการทำหน้าที่ หรือดำเนินชีวิตอย่างเข้าใจ และนำมาใช้แก้ไขปัญหาต่างๆ ตรงตามจริง สามารถถ่วงถ่วงสิ่งต่างๆ ได้อย่าง

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), อังโน พระครุชิต คุณวโร ชูฤทธิ์ เตังไตรสรณ์ และ อรุณวิชราพรทิพย์, “การพัฒนาแบบวัดสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ, วารสารวิชาการสาธารณสุข, ปีที่ ๑๗ ฉบับเพิ่มเติม ๖ (กันยายน – ตุลาคม ๒๕๕๑): ๑๖๕๑.

^{๖๑} พระครุชิต คุณวโร ชูฤทธิ์ เตังไตรสรณ์ และ อรุณวิชราพรทิพย์, “การพัฒนาแบบวัดสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ, วารสารวิชาการสาธารณสุข, หน้า ๑๖๕๔ – ๑๖๕๕.

ถูกต้อง ลึกซึ้ง และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งรับรู้ และเข้าใจทุกอย่างได้อย่างเท่าทันความเป็นจริง

ดังนั้นแล้ว สุขภาวะเชิงพุทธนั้นคือการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการดูแลสุขภาพเพื่อให้เกิดสุขภาวะที่ดี ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธนั้นเป็นการสร้างสุขภาพได้อย่างยั่งยืน เพราะสามารถดูแลได้ทั้งร่างกายและจิตใจ อันจะเป็นการพัฒนาสุขภาวะให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข

๕. หลักพุทธธรรมเพื่อสุขภาวะ

การมีสุขภาพดีเป็นสิ่งที่ต้องแสวงหามาให้ได้ในชีวิตด้วยความวิริยะอุตสาหะ จึงจะทำให้ชีวิตมีสุขภาพที่ดีขึ้น พระพุทธศาสนาจึงได้สอนเรื่องความดี ความไม่เที่ยง และความทุกข์ เพื่อให้ขุดรากเหง้าที่แท้จริงของปัญหาผาสุก แก้อาพาธ ซึ่งมีแนวทางในการแก้ไขที่ต้นตอสาเหตุปัญหาสุขภาพที่สลับซับซ้อน พร้อมแนวทางในการป้องกันโรค ซึ่งมีองค์ประกอบด้านพฤติกรรมที่สำคัญคือ การรักษาศีล ๕ พฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นก็ไม่มีปัจจัยเสริม เมื่อไม่เกิดพฤติกรรมเสี่ยงตั้งแต่ต้น แม้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระยะถัดไปที่มีความสลับซับซ้อนก็จะไม่เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน แต่ในทางตรงกันข้าม หากมีสติและรักษาศีล ๕ ก็จะลดพฤติกรรมเสี่ยงและมีพื้นฐานจิตใจที่เข้มแข็งต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนปัญหาสุขภาพที่สลับซับซ้อนทุกวันนี้ เกิดจากเทคโนโลยีในแต่ละด้านที่มีความพยายามอย่างเต็มที่ที่จะพัฒนาให้ทันสมัยเพียงพอที่จะยังยั้ง บรรเทา และก้าวหน้ามากกว่าปัญหาสุขภาพ แต่ยิ่งเทคโนโลยีพัฒนามาก ก็จะมีอีกด้านของเทคโนโลยีที่มีผลกระทบเป็นลูกโซ่ให้ จึงต้องระมัดระวังและแก้ไขอยู่เสมอ

คำว่าสุขภาพในพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้มีระบุไว้อย่างตรง แต่มีคำที่บ่งชี้ถึงการมีสุขภาวะที่ดีอยู่ ๒ คำ คือ อปิปาพาโธ มีความเจ็บป่วยน้อย และ อปุปาตงโก มีโรคน้อย ดังนี้

“บุคคลในโลกนี้...เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์...กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย”^{๖๒}

“ภิกษุทั้งหลาย องค์ของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียรมี ๕ ประการ คือ ...หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติสวรรค์ เป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง”^{๖๓}

การมีสุขภาพทางกายที่ดีคือการมีโรคน้อย ร่างกายเรานี้เปรียบเสมือนฐานที่ตั้งแห่งโรค ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า ร่างกายเป็นรังแห่งโรค^{๖๔} การที่ร่างกายเปรียบเสมือนรังแห่งโรคนี้น้อยจะต้องมีความเจ็บป่วยเกิดขึ้นเป็นธรรมดา แต่พระพุทธองค์ก็ยังทรงกล่าวถึงผู้ไม่มีโรคไว้ว่า อโรคยา ปรมา ลาภา แปลว่า ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ ดังนั้น สุขภาพ หรือสุขภาวะ จึงหมายถึงความมีโรคน้อย จนถึงความไม่มีโรคเลย ซึ่งสุขภาวะที่ดีนั้นย่อมได้มาจากการดูแลตนเองและการส่งเสริมสุขภาพ คือกระบวนการเพิ่มความสามารถของคนเราในการควบคุมดูแลและพัฒนาสุขภาพตนเองให้ดีขึ้น^{๖๕}

^{๖๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๗/๓๐๖-๓๐๗.

^{๖๓}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๓-๕๔/๙๒-๙๓.

^{๖๔}ช.อป. (ไทย) ๓๓/๑๕๕/๔๐๘.

^{๖๕}พิสมัย จันทวิมล, นิยามศัพท์ส่งเสริมสุขภาพฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

สุขภาวะเชิงพุทธ คือการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับการดูแลสุขภาพ หลักธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพคือหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตน พัฒนากาย พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา

ในพระพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมมากมายกว่า ๘๔,๐๐๐ ข้อ และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนนั้นก็อีกมากมายเช่นกัน แต่หลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาสุขภาวะให้ดีขึ้นนั้นมีเพียงไม่กี่หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ หลักไตรสิกขา หลักภาวนา ๔

หลักไตรสิกขา

ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการปฏิบัติ หรือ กระบวนการพัฒนา ๓ ด้าน คือ ศีล เป็นหลักการพัฒนาในระดับความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม สมาธิ เป็นหลักการพัฒนาจิตใจให้มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำการใดๆ ปัญญา เป็นหลักการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ รู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่เป็น และสามารถแยกแยะวิเคราะห์สาเหตุของสิ่งทั้งหลายได้ชัดเจน ไตรสิกขาคือเป็นกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการ

ไตรสิกขา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาในด้านต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ มีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่^{๖๖}

๑. อธิศีลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง
๒. อธิจิตตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง
๓. อธิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

เรียกง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของไตรสิกขาไว้ว่า การศึกษา ในภาษาไทย หมายถึง การศึกษาเล่าเรียน ซึ่งตรงกับคำว่า สิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติได้รับปริญญา คือ สิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ ผลของการปฏิบัติสิกขาเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาน ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็เรียกว่าอันไม่พึงปรารถนา แก้ไขด้วยการศึกษา^{๖๗} และสิกขา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูก ต้องดีงามของมนุษย์ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่ปริยัติ ๔ ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึงพาวิชา ตัณหา อุปาทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำของมันพร้อมกับ

^{๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗) , หน้า ๑๐๗.

^{๖๗} พุทธทาสภิกขุ,การศึกษาสมบูรณ์แบบคือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด, (กรุงเทพมหานคร : อุดมการพิมพ์, ๒๕๔๙) , หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

ที่เรามีปัญหาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญหามากขึ้นตามลำดับจนกระทั่งในที่สุดพอสุมัทยหมดทุกข์ก็หมดก็บรรลุนิโรธโดยสมบูรณ์^{๖๘}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า ไตรสิกขา เป็นหลักการศึกษาแบบพุทธ หรือการศึกษาแบบธรรมชาติ ๓ อย่าง คือ^{๖๙}

๑. ศีล หมายถึง ขั้นตอนประพฤติเบื้องต้นในการดำเนินชีวิต โดยมีพฤติกรรมที่ถูกต้องในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและเพื่อนมนุษย์ ตั้งแต่การดู การฟัง การกินอยู่ บริโภค ซึ่งความหมายในที่นี้ คือหมายถึงศีล ๕

๒. สมาธิ หมายถึง การฝึกฝนจิตให้ยิ่งขึ้นด้วยสภาพจิตที่หนักแน่นมั่นคง มีความสุข ความสงบ มีความแน่วแน่ เรียกว่าใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับงาน เป็นต้น

๓. ปัญญา หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจเหตุผล รู้ความจริงของโลกและชีวิต จนสามารถทำให้จิตใจเป็นอิสระได้ ไม่ตกอยู่ใต้การครอบงำของสิ่งทั้งหลาย

ในหนังสือเรื่อง พุทธธรรม ได้กล่าวถึงความสำคัญของไตรสิกขาไว้ว่า^{๗๐}

๑. สาระของอริศีล คือการดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูล ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์รักษาให้เอื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและการเจริญปัญญา

๒. สาระของอริจิตต์ คือ การพัฒนาคุณภาพจิต หรือปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงามและพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาได้อย่างดีที่สุด

๓. สาระของอริปัญญา คือ การมองดูรู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารธรรมทั้งหลายที่ทำให้เป็นอยู่และทำการต่างๆ ด้วยปัญญา คือรู้จักวางใจ วางท่าที และปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ในทางที่เป็นไปเพื่อแผ่ขยายประโยชน์สุข มีจิตใจผ่องใส ไร้ทุกข์ เป็นอิสระเสรี และสดชื่นเบิกบาน

บุญมี แท่นแก้ว ได้กล่าวไว้ว่า ไตรสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติ ๓ ขั้น คือ^{๗๑}

๑. ขั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อย ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่าศีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่ควรศึกษาอบรม เป็นขั้นศีล

๒. ขั้นสมาธิ (จิต) ได้แก่ การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสมตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงาน คือพิจารณาความเป็นจริงเพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกรู้ตัวพร้อมดังนี้เรียกว่า จิตตสิกขา เป็นขั้นจิต

๓. ขั้นปัญญา ได้แก่ การฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หมายถึงการฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง ถึงกับเกิดความรู้

^{๖๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), “หัวใจพระพุทธศาสนา”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๐) : ๗.

^{๖๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), สามไตร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐ - ๔๔.

^{๗๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), อ้างใน สำราญ วงศ์คำพันธ์, “กระบวนการสอนตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนไตรจิตไทย - อเมริกัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐.

^{๗๑} บุญมี แท่นแก้ว, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘๘.

สลดสังเวชเปื้อนหน้าในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาได้จริงๆ การฝึกฝนเช่นนี้เรียกว่า ปัญญาสิกขา เป็นขั้นปัญญา

การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาสำหรับการเสริมสร้างสุขภาวนั้น สามารถประยุกต์ใช้ได้โดยการนำไปประพฤติปฏิบัติให้เข้ากับวิถีชีวิต กล่าวคือ นำไปเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตได้ ดังนี้

๑. ศีล คือความปกติ การดูแลรักษาสุขภาพนั้นให้ถือว่าเป็นการทำให้ปกติของความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ดูแลรักษาสุขภาพของตนเองให้สมบูรณ์แข็งแรง หมั่นออกกำลังกาย บริโภคอาหารให้ถูกสุขลักษณะ

๒. สมาธิ คือการอบรมจิตใจ มีความตั้งมั่นในการทำกิจการงานอย่างมั่นคง หมั่นตรวจตราสุขภาพของตนเองอย่างสม่ำเสมอ ฝึกสมาธิเพื่อให้เกิดความสงบภายในจิตใจ ไม่มีความฟุ้งซ่าน วิตกกังวล เศร้าซึม อันเป็นสาเหตุของการเกิดโรคต่างๆ

๓. ปัญญา คือ การพัฒนาสติปัญญาให้รอบรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคม พฤติกรรมการบริโภคที่เปลี่ยนไป อาหารที่ต้องพึ่งพาจากภายนอกมากกว่าทำเอง ใช้ปัญญาในการพิจารณาพิจารณาการเลือกบริโภค โดยเฉพาะการรู้เท่าทันต่อสภาวะการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนไปอย่างมากในปัจจุบัน วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลง การแข่งขันเพิ่มสูงขึ้น ค่านิยมต่างๆ การพึ่งพิงไปกับสังคมบริโภคนิยมและวัตถุนิยม หากไม่ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบแล้ว ย่อมนำมาซึ่งปัญหาต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะปัญหาสังคม อันนำมาสู่ความฟุ้งซ่านทางจิตใจ เกิดโรคภัยไข้เจ็บตามมา ทำยที่สุดสุขภาวะที่ดีย่อมไม่เกิดขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับอริยมรรค

มรรค ๘ เป็นหนทางแห่งการปฏิบัติสู่ความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ คือเข้าสู่กระแสแห่งนิพพาน เพราะมีหลักในการปฏิบัติตนเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองและผู้อื่น รวมถึงการใช้เป็นหลักยึดถือในการเสริมสร้างสุขภาวะได้เป็นอย่างดี

มรรคมืองค์ ๘ หรือ อัฐังคิกมรรค แปลว่า ทางมืองค์แปดประการ อันประเสริฐ มีดังนี้^{๗๒}

๑. สัมมาทิฐิ เห็นชอบ
๒. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ
๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ
๔. สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ
๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ
๖. สัมมาวายามะ พยายามชอบ
๗. สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ
๘. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ

คำว่ามรรค อธิบายว่า ชื่อว่ามรรค เพราะมีสถานะคือ ในขณะแห่งโสดาปัตติมรรคชื่อว่าสัมมาทิฐิ เพราะมีสถานะเห็น เป็นมรรคและเป็นเหตุ เพื่อละมิฉฉาทิฐิ เพื่ออุปถัมภ์สหชาติธรรม เพื่อครอบงำกิเลส

^{๗๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, หน้า ๒๑๕.

๓) สัมมาวาจา หมายถึง การเจรจาชอบ กล่าวแต่ถ้อยคำสุภาสิตอันประกอบด้วยลักษณะ ๕ ประการ คือ ๑) วาจานั้นย่อมเป็นวาจาที่กล่าวถูกกาล ๒) เป็นวาจาที่กล่าวเป็นสัจ ๓) เป็นวาจาที่กล่าวอ่อนหวาน ๔) เป็นวาจาที่กล่าวประกอบด้วยประโยชน์ ๕) เป็นวาจาที่กล่าวด้วยเมตตาจิต

๔) สัมมากัมมันตะ หรือการกระทำชอบ ในพระพุทธศาสนา การกระทำชอบจะเน้นเรื่องจิตที่ตั้งมั่น หรือการกระทำที่จิตใจ ซึ่งสัมมากัมมันตะเป็นความตั้งใจที่จะงดเว้น หรือไม่ประพฤตินสิ่งที่ไม่ดีทางกายสามประการ คือการจงใจฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติดนินทาในกามทั้งหลาย พุทธศาสนิกชนที่รักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ อย่างสม่ำเสมอ ชีวิตของตนย่อมประสบแต่ความเจริญ ความสำเร็จในการดำเนินชีวิต

๕) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ การเลี้ยงชีวิตที่ไม่ทำให้ใครเดือดร้อนสำหรับคฤหัสถ์ เช่น การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย ฯ และเน้นในเรื่องของการประกอบอาชีพที่สุจริต มิใช่มิฉฉาอาชีวะ ซึ่งหมายถึง อาชีพที่ไม่ควรทำ ๕ ประการ คือ การขายอาวุธ การขายสัตว์ การขายเนื้อสัตว์ที่ยังเป็น การขายสุรายาเสพติด และการขายยาพิษ ซึ่งเป็นอาชีพที่อุบาทว์บาปไม่ควรทำ สัมมาอาชีวะจึงมีความสำคัญ เพราะผู้ประพฤติปฏิบัติจะอยู่ในสถานะใดก็ตามสามารถจะบรรลุถึงจุดประสงค์ได้ เมื่อผู้ปฏิบัติได้ปฏิบัติอย่างถูกต้อง ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ขณะเดียวกันก็ทำให้ระบบสังคมมีอิสระจากการถูกวัตถุนิยมครอบงำ ความทุกข์ที่เกิดจากการแก่งแย่งวัตถุนิยมจะลดน้อยลง สังคมก็จะสงบสุข เพราะทุกคนทำตามหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ใจ โดยมุ่งหวังประโยชน์สุขให้เกิดกับบุคคลรอบข้าง

๖) สัมมาวายามะ หมายถึง ความเพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น ความเพียรการละความชั่วที่ทำแล้ว ความเพียรในการทำความดีให้เจริญยิ่งขึ้น และความเพียรในการรักษาความดีที่ทำไว้แล้ว สัมมาวายามะในระดับเบื้องต้นจึงหมายถึงความเพียรในการละชั่ว ทำดี และทำจิตใจให้ผ่องใส

๗) สัมมาสติ หมายถึง ความระลึกชอบ ความระลึกที่ดำเนินถูกต้องตามหลักสติปัฏฐาน กล่าวคือ การตั้งสติให้มั่นคง เพื่อละความยินดียินร้ายในสิ่งทั้งปวง สัมมาสติเป็นองค์มรรคข้อที่ ๒ ในหมวดสมาธิ หรืออิทธิจิตตสิกขา สติจึงเป็นธรรมสำคัญในทางจริยธรรมเป็นอย่างมาก เพราะเป็นตัวควบคุมรื้อเตือนการปฏิบัติหน้าที่ และเป็นตัวคอยป้องกันยับยั้งตนเอง ทั้งที่จะไม่ให้หลงเพลินไปตามความชั่ว และที่จะไม่ให้ความชั่วเล็ดลอดเข้ามาในจิตใจได้

๘) สัมมาสมาธิ หมายถึง ความตั้งใจมั่นชอบ เป็นเรื่องของการฝึกอบรมจิตขั้นลึกซึ้ง อันเป็นของละเอียดของสมาธิ หมายถึง ใจที่เป็นกุศลจิตและตั้งมั่นเป็นหนึ่งอยู่ในอารมณ์เดียว หรือภาวะที่จิตเป็นหนึ่ง ที่เรียกว่า เอกัคคตา คือ การที่จิตกำหนดอยู่อย่างแน่วแน่กับสิ่งหนึ่งสิ่งใด ปราศจากความฟุ้งซ่าน หรือที่เรียกว่า ความตั้งมั่นของจิตเป็นหนึ่งและอยู่ในอารมณ์เดียว

แนวคิดเกี่ยวกับหลักอปริหานิยธรรม

หลักอปริหานิยธรรมคือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาผู้วิจิตรได้ประมวลผลจากเอกสารปรากฏว่า มีผู้ให้ความหมายและแนวความคิดเกี่ยวกับหลักอปริหานิยธรรม ไว้ดังนี้

หลักอปริหานิยธรรมที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

หลักอปริหานิยธรรมที่ปรากฏในมหาปริณีพพานสูตร พระสูตรต้นตปิฎก ที่มณิกาย มหาวรรค ไว้ว่าสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น พระราชาแห่งแคว้นมคธ พระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร มีพระประสงค์จะเสด็จไป ปราศจากแคว้นราชสิริรับสั่งเรียก วัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แคว้นมคธมาตรัสว่า “มาเถิด พราหมณ์ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ

และจงกราบทูลว่า “เราจะโค่นล้มพวกวัชชีผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอำนาจมากอย่างนี้ให้พินาศย่อยยับ”

พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์แก่ท่านอย่างไร ท่านพึงจำคำพยากรณ์นั้นให้ดีแล้วมาบอกเราเพราะว่าพระตถาคตทั้งหลายย่อมไม่ตรัสคำเท็จ เมื่อวัสสการพราหมณ์ ไปยังภูเขาคิชฌกูฏเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจพอเป็นที่ระลึกถึงกันจึงนั่ง ณ ที่สมควรได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตมพระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหิบุตร ขอกราบพระยุคลบาทของพระโคตมด้วยพระเศียรทูลถามว่า อชาตศัตรู เวเทหิบุตร มีพระประสงค์จะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชีมีรับสั่งอย่างนี้ว่า “เราจะโค่นล้มพวกวัชชีผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอำนาจมากอย่างนี้ให้พินาศย่อยยับ”^{๗๘} ได้อย่างไร

ราชอธิปหานิยธรรม

สมัยนั้น ท่านพระอานนท์ยืนถวายงานพัดพระผู้มีพระภาคอยู่ ณ เบื้องพระปฤษฎางค์พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสถามว่า

๑. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า” “พวกเจ้าวัชชีหมั่นประชุมกันเนื่องนิยต์ ประชุมกันมากครั้ง” ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า “พวกเจ้าวัชชีหมั่นประชุมกันเนื่องนิยต์ประชุมกันมากครั้ง” พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังหมั่นประชุมกันเนื่องนิยต์ ประชุมกันมากครั้ง”

๒. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่าพวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีจะพึงทำ”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า” “พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกัน ประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีจะพึงทำ” “อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุมและพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีจะพึงทำ”

๓. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า” “พวกเจ้าวัชชีไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้วถือปฏิบัติมันตามวัชชีธรรมที่วางไว้เดิม”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า” “พวกเจ้าวัชชีไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมันตามวัชชีธรรมที่วางไว้เดิม” “อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมันตามวัชชีธรรมที่วางไว้เดิม”

๔. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า” “พวกเจ้าวัชชีสักการะ เคารพ นับถือบูชาเจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชีและสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า” “พวกเจ้าวัชชีสักการะ เคารพ นับถือบูชาเจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชีและสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง” “อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังสักการะเคารพ นับถือบูชาเจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชีและสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง”

๕. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า พวกเจ้าวัชชีไม่อุคคร่าขึ้นใจกุลสตรีหรือกุลกุมารีให้อยู่ร่วมด้วย” “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า” “พวกเจ้าวัชชีไม่อุคคร่าขึ้นใจกุลสตรีหรือกุลกุมารีให้อยู่

ร่วมด้วย” “อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังไม่ผิดคร่ำขึ้นใจกุลสตรีหรือกุลกุมารีให้อยู่ร่วมด้วย”

๖. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่าพวกเจ้าวัชชีสักการะเคารพนับถือบูชาเจดีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชีทั้งในเมืองและนอกเมืองและไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า” “พวกเจ้าวัชชีสักการะเคารพนับถือบูชาเจดีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชีทั้งในเมืองและนอกเมืองและไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป” “อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชีสักการะเคารพนับถือบูชาเจดีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชีทั้งในเมืองและนอกเมืองและไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป”

๗. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า พวกเจ้าวัชชีจัดการรักษาคุ้มครองป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่าทำอะไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มาพึงมาสู่แคว้นของเราท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในแคว้น”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่าพวกเจ้าวัชชีจัดการรักษาคุ้มครองป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่าทำอะไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มาพึงมาสู่แคว้นของเรา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในแคว้น” อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชีจัดการรักษาคุ้มครองป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลาย โดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่าทำอะไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มาพึงมาสู่แคว้นของเราท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในแคว้น”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกับวัสสการพราหมณ์หาอำมาตย์แคว้นมคธว่า “พราหมณ์ สมัยหนึ่งเราอยู่ที่สารินทพเจดีย์ เขตกรุงเวสาลี ได้แสดงอภิธานียธรรม ๗ ประการนี้แก่พวกเจ้าวัชชี พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังมีอภิธานียธรรมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่และใส่ใจอภิธานียธรรมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่” เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ วัสสการพราหมณ์หาอำมาตย์แคว้นมคธ ได้กราบทูลดังนี้ว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตม พวกเจ้าวัชชีมีอภิธานียธรรมแม้เพียงข้อเดียวก็พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวไม่มีความเสื่อมเลยไม่จำต้องกล่าวว่ามีครบทั้ง ๗ ประการ”

ข้าแต่ท่านพระโคตมพระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหิบุตร ไม่ควรทำสงครามกับพวกเจ้าวัชชี นอกจากจะใช้วิธีปรองดองทางการทูตหรือไม่ก็ทำให้แตกสามัคคีกันข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าอย่างนั้น บัดนี้ข้าพระองค์ขอทูลลากลับเพราะมีกิจมากมีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมากพระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ ขอท่านจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด” จากนั้น วัสสการพราหมณ์หาอำมาตย์แคว้นมคธมีใจยินดีขึ้นชมพระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคแล้วลุกจากที่นั่งจากไป

สาระสำคัญในพระไตรปิฎกมีความสอดคล้องกับข้ออธิบายของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เพื่อให้เกิดความเข้าใจโดยง่ายในเนื้อหาของหลักอภิธานียธรรม ท่านได้กล่าวถึงคุณธรรมที่นักบริหารพึงมี คืออภิธานียธรรม ๗ ประการ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง ดังต่อไปนี้

- ๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
 - ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่งว่าพร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย
 - ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้(ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม
 - ๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้นเห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง
 - ๕) บรรดากุลสตรีกุลกุมารีทั้งหลายให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจ
 - ๖) เคารพสักการบูชาเจตีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ) ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหลายทั้งภายใน และภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจตีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป
 - ๗) จัดให้ความอารักขาคุ่มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย(ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้นที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก
- อุปทานิยธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่าเมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรือยุแหย่ให้แตกสามัคคี^{๗๙}
- หลักอุปทานิยธรรมนี้ยังมีความสอดคล้องกับนักคิดอีกท่านที่อธิบายไว้ว่าการปกครองในสมัยพุทธกาลมีระบอบการปกครองอยู่ ๒ ระบอบ คือระบอบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ที่กษัตริย์มีอำนาจสิทธิขาดแต่ผู้เดียว กับระบอบสามัคคีธรรม ซึ่งมีพลเมืองชั้นสูงที่มีอำนาจ ตำแหน่งและเงินเลืกตั้งบุคคลในชนชั้นสูงด้วยกันให้เป็นประธานที่ประชุมหรือเป็นพระราชาที่มีอำนาจจำกัด ต้องขึ้นอยู่กับสภาชนชั้นสูง เช่น การปกครองของแคว้นสักกะที่มีพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดาเป็นกษัตริย์ เพราะได้รับเลือกจากพวกราชวงศ์ศากยะด้วยกันให้เป็นพระราชา โดยมีสภาชื้อศากยะสังฆะเป็นผู้ร่วมใช้อำนาจปกครองด้วยการปกครองระบอบสามัคคีธรรมนี้มีลักษณะบางประการคล้ายคลึงกับระบอบประชาธิปไตย คือมีการเลือกตั้งผู้ปกครอง และมีการประชุมสภาที่มีระเบียบปฏิบัติหลายประการคล้ายคลึงกับการประชุมรัฐสภาในปัจจุบัน คือหลักธรรมที่ชื่อว่า อุปทานิยธรรม (ธรรมที่ทำให้เจริญโดยส่วนเดียว คือไม่มีความเสื่อม) แคว้นวัชชีของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีก็ปกครองด้วยระบอบสามัคคีธรรมแล้วประสบความสำเร็จรุ่งเรืองมั่งคั่งและเข้มแข็งแม้แต่พระเจ้าอชาตศัตรูกษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ “อภิมหาอำนาจแห่งชมพูทวีป” ในเวลานั้น ยังมีกล้ายกกองทัพไปตีในตอนแรกต้องส่งไส้ศึก คือ วัสสการพราหมณ์ ไปยุยงให้แตกความสามัคคีและมิได้ตั้งมั่นอยู่ในอุปทานิยธรรมเสียก่อนจึงสามารถกรีธาพลไปตีแคว้นวัชชีได้หลักอุปทานิยธรรม มี ๗ ประการ ดังนี้^{๘๐}

^{๗๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม”, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า๒๑๑-๒๑๒.

^{๘๐} สโรช สันตะพันธ์, พระพุทธศาสนากับหลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.pub-law.net/ [๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๘].

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและทำกิจที่ควรทำ
๓. ไม่บัญญัติหรือเลิกล้มข้อบัญญัติตามอำเภอใจ
๔. เคารพให้เกียรติและรับฟังความเห็นของผู้ใหญ่
๕. ให้เกียรติคัมภีร์คองสตรี้และเด็ก
๖. เคารพสักการบูชาปูชนียสถาน
๗. ให้ความอารักขาแก่พระอรหันต์ สมณพราหมณ์และผู้ทรงวิชาคุณ

หลักอภิธานิยธรรม ๗ นี้สามารถนำมาใช้ในการประชุมทั่วไปแม้แต่การประชุมของข้าราชการบริหารของกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และแม้ในการประชุมรัฐสภาในระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันก็นำมาใช้ได้ เช่นนี้แล้วการขาดประชุมจนไม่ครบองค์ประชุมและความวุ่นวายอื่น ๆ ในที่ประชุมรัฐสภา เช่น การไม่เคารพเชื่อฟังประธานในที่ประชุมก็ลดลงได้บ้าง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยอมรับระบอบการปกครองทั้งสองแบบที่มีอยู่ในชมพูทวีปดังกล่าวแล้ว พระองค์ไม่ได้สนับสนุนหรือแสดงความเห็นว่าระบอบการปกครองแบบใดดีกว่ากันเพราะทรงเห็นว่าระบอบการปกครองใดก็ไม่สำคัญ สิ่งสำคัญอยู่ที่ผู้ปกครองต้องเป็นคนดีมีศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรมปกครองโดยธรรม ถ้าเป็นพระราชาก็เป็นธรรมราชาใช้อำนาจแบบธรรมาธิปไตยการที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงแสดงการโต้แย้งคัดค้านระบอบการปกครองที่เป็นอยู่นั้นน่าจะเป็นผลดีต่อการเผยแผ่พระธรรมของพระองค์ทำให้พระพุทธศาสนาสามารถเผยแผ่เจริญรุ่งเรือง และประดิษฐานอยู่ได้ทั้งในแคว้นที่ปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตยและระบอบสามัคคีธรรม

สรุปได้ว่าหลักอภิธานิยธรรม สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกภาคส่วนของสังคมไทย เพราะพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญต่อการเมืองการปกครองที่จะทำให้มวลมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักการความคิด และเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติทั้งผู้ปกครองรัฐและประชาชนในรัฐ รวมทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วโลก เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นแก่โลกได้อย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมหลักอภิธานิยธรรม เพื่อนำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์กระบวนการนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการชุมชนได้

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสังคหัตถุธรรม

สังคหัตถุธรรมเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคีกันหรือเป็นหลักสงเคราะห์ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติพึงทุกข์สามารถเข้าถึงความสุขได้ ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับหลักสังคหัตถุธรรม ไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของสังคหัตถุธรรม หมายถึง คุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปเป็นการปลูกไมตรีเต็มน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมเป็นสุข^{๘๑} เพราะมนุษย์ขึ้นชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม

^{๘๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๗.

จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันและมีการพึ่งพาอาศัยกัน และการมารวมกันของคนหมู่มากก็มักจะนำไปสู่ความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน อันนำไปสู่ความขัดแย้งในเวลาต่อมา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์หรือหลักยึดเพื่อให้คนในสังคมยึดถือและปฏิบัติเพื่อให้เกิดความถูกต้องเป็นธรรม และนำความเจริญมาสู่สังคม หลักสังคหวัตถุ ๔ ถือว่าเป็นหลักธรรมอย่างหนึ่งที่ช่วยประสานชนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึง สังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่า เป็นสังคหวัตถุ(ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔ ประการ คือ

๑. ทาน (การให้)
๒. ปิยวาจา (วาจาเป็นที่รัก)
๓. อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)
๔. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)^{๕๒}

ทาน(การให้) ปิยวาจา(วาจาอันเป็นที่รัก) อตถจริยา(การประพฤติตนยังให้เกิดประโยชน์) สมานัตตตา(การวางตนสม่ำเสมอในธรรมทั้งหลายตามสมควร) สังคหวัตถุธรรมเหล่านี้ช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิมสลักที่ยึดคบริดซึ่งเล่นไปมาได้ฉะนั้น^{๕๓} ซึ่งในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาเป็นที่รักของคนรอบข้าง เป็นที่ยอมรับนับถือของทุกคน และปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังคำยกย่องสรรเสริญมากกว่าเสียงนินทาว่าร้าย พระพุทธองค์ได้ทรงสอนวิธีที่จะทำตนให้เป็นที่รักของสังคมว่า ขั้นแรก ให้ปรับที่ตัวของเราเองก่อน คือต้องทำตัวเราให้เป็นคนน่ารักเสียก่อน โดยการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนนั้น ประกอบด้วยหลัก ๔ ประการ ดังนี้

๑. ทาน(โอบอ้อมอารี) คือ การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยการให้สิ่งของหรือให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนด้วยน้ำใจไมตรี จะช่วยผูกใจคนไว้ได้ การทำทานจะไม่สูญเปล่าผู้ที่ให้สิ่งที่ดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทนดังพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ให้สิ่งที่น่าพอใจย่อมได้รับสิ่งที่น่าพอใจ การให้ทานอาจให้ได้ ๓ วิธีด้วยกัน คือ

ก) อามิสทาน ให้สิ่งของแก่เพื่อนหรือผู้อื่นที่ดีต่อยกกว่ารวมทั้งการให้รางวัลต่างๆ เป็นต้น ข) วิทยาทานหรือธรรมทานหมายถึง การให้ธรรมการให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนหรือการให้ในสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์

ค) อภัยทาน หมายถึง การให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการทำงาน หรือล่วงเกินซึ่งกันและกัน การให้อภัยไม่ทำให้ผู้ให้ต้องสูญเสียอะไร เป็นการลงทุนราคาถูกแต่ได้ผลตอบแทนราคาสูง

นั่นคือ ได้มิตรภาพกลับคืนมา และมีคนสนองงานเพิ่มขึ้น เราจะทำอย่างนั้นได้ก็ต่อเมื่อเรารู้จักให้อภัย

ทาน ๓ อย่าง คือ อามิสทาน (การให้สิ่งของ) ธรรมทาน (การให้ธรรม) และอภัยธรรม(การให้อภัย) บรรดาทาน ๓ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ^{๕๔}

๒. ปิยวาจา(วจีไพเราะ) คือ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก พูดอย่างรักกัน วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดเต็มใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าววาจาสุภาพไพเราะ อ่อนหวาน มีหางเสียง สมานสามัคคี ซาบซึ้งใจ ทำให้เกิดไมตรีรักใคร่นับถือตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจงใจให้นิยามยอมตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงตรัสเตือนพระภิกษุให้พยายามหลีกเลี่ยงถ้อยคำที่ขัดแย้งกัน พูดจาสุ่อเสียด

^{๕๒} อก.นวก. (ไทย) ๒๓/๕/๔๓๙-๔๔๑.

^{๕๓} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

^{๕๔} พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

เสียดสีกัน อันนำไปสู่การทะเลาะวิวาทกัน พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงการพูดที่ประกอบด้วยประโยชน์ ดังปรากฏในอภัยราชกุมารสูตร ดังนี้^{๘๕}

ตถาคตรู้ว่าจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าวคำนั้น

ตถาคตรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าวคำนั้น

ตถาคตรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่นในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้ว่าจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนอื่นในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะตถาคต มีความเอ็นดูในหมู่สัตว์ทั้งหลาย^{๘๖}

สรุป พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้หลักการพูดไว้ดังนี้^{๘๗}

๑. ต้องเป็นความจริง
๒. เป็นคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน
๓. พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์
๔. พูดแล้วเกิดการสมานสามัคคี
๕. พูดด้วยจิตเมตตา
๖. พูดถูกกาลเทศะ คือ ถูกเวลาและสถานที่

จะเห็นได้ว่าการให้แต่เพียงอย่างเดียวนั้นไม่สามารถที่จะทำให้เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปได้ จึงต้องรู้จักพูดจาปราศรัยให้ไพเราะนุ่มนวล น่าฟัง เมื่อได้ฟังแล้วเกิดกำลังใจที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกคนอยากทำความดีให้ยิ่งขึ้นไป ไม่พูดจาส่อเสียดอันก่อให้เกิดความแตกแยกพูดแต่คำที่จะทำให้เกิดความสามัคคีเปรียบเสมือนน้ำทิพย์ชโลมใจ ประสานใจทุกๆ ดวงให้เป็นหนึ่งเดียวเหมือนน้ำฝนประสานดินเหนียวที่แตกกระแหงให้เป็นผืนแผ่นดินเดียวกัน

๓. อัตถจริยา(ทำตนให้เป็นประโยชน์) คือการทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การประพฤติประโยชน์ทำประโยชน์แก่เขาหลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนตน ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์และการทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

ก) การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ความสามารถมีคุณธรรมเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดาเป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษาเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนาตลอดไป

^{๘๕} พุ.ม.(ไทย) ๑๓/๘๓/๘๘.

^{๘๖} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๘๕/๘๖.

^{๘๗} ที.ส.(ไทย) ๙/๙/๔.

ข) การทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้ว ก็ต้องสร้างตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่นด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่นิ่งดูตาย มีน้ำใจไมตรีต่อกัน บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตามสติกำลังทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “คนทำหมู่คณะให้ดังงาม”

๔. สมานัตตตา(วางตนเหมาะสม) เอาตัวเข้าสมาน คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ตลอดถึงวางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะภาวะ บุคคลเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม^{๘๘}

ก) วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้านกันเป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำอย่างเสมอต้นเสมอปลาย

ข) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอาวัดเอาเปรียบผู้อื่นเสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหามาเพื่อประโยชน์ของสังคม

สอดคล้องกับความหมายที่ว่าสังคหัตถ์ ๔ คือ เป็นหลักธรรมการสงเคราะห์ หรือหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ประกอบด้วย

๑. ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ หุนหรือ ทรัพย์สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจรู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหามาช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหามาให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๘๙}

สอดคล้องกับความหมายที่ว่าสังคหัตถ์ ๔ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อเกื้อกูลหรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันมีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๑. ทาน คือการให้ปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ แบ่งปัน ช่วยสงเคราะห์ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และศิลปวิทยา เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว

๒. ปิยวาจา คือการพูดจา ด้วยถ้อยคำสุภาพที่ไพเราะ อ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล ชักจูงในทางที่ดีงาม แสดงความเห็นอกเห็นใจ เป็นกำลังใจให้รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจอันดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่ นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ

๓. อตถจริยา คือการสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤตินในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ให้ความช่วยเหลือ ด้วยแรงกายและขวนขวายกิจการต่างๆบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหามาช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

^{๘๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต.), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๗๑.

^{๘๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต ฉบับชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

๔. สมานัตตตา คือการเป็นผู้มีความสม่ำเสมอหรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอ ต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบร่วมทุกข์ ร่วมสุข ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข ปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยมและไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย^{๙๐}

สอดคล้องกับความหมายที่ว่า สังคหัตถ์ ๔ คือ สิ่งที่เป็นเครื่องสงเคราะห์ และยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกัน ๔ ประการ

๑. ทาน คือ การแบ่งปันวัตถุสิ่งของ รวมถึงอุปกรณ์ในการทำงานหรือเอกสารที่ใช้ในการทำงาน เช่น หากเพื่อนร่วมงานขาดหรือเหลืออุปกรณ์สิ่งของ ก็นำมาแบ่งปันกันใช้ การเริ่มต้นด้วยการแบ่งปันวัตถุสิ่งของภายนอก จะช่วยสร้างนิสัยให้บุคลากรในหน่วยงานมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีการให้และรับ (Give and Take) เพราะนอกเหนือจากการแบ่งปันเรื่องของความรู้ ประสบการณ์อันเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) แล้ว การแบ่งปันเอกสารต่าง ๆ ที่ใช้ในการทำงานก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้วงจรของความรู้มีการขับเคลื่อน โดยเป็นการแบ่งปันความรู้ที่เป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ด้วย

๒. ปิยวาจา คือ การแบ่งปันคำพูดดี ๆ คำพูดที่ไพเราะ พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะกับกาลเทศะ พูดให้กำลังใจกัน ซึ่งในมุมมองของผู้เขียนเห็นว่า “ปิยวาจา” มีความสำคัญมากต่อการจัดการความรู้ในองค์กร เพราะการจะนำเครื่องมือต่าง ๆ มาใช้ในกระบวนการจัดการความรู้ เพื่อที่จะดึงความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ออกมาแลกเปลี่ยนกันนั้น ต้องใช้ลักษณะของการ “พูดแลกเปลี่ยนกัน” เป็นหลัก

๓. อุตถจริยา คือ การแบ่งปันความรู้ การให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ที่เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็นสิ่งที่ทำได้ยากกว่าการแบ่งปันความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ดังนั้น หากองค์กรใดสามารถปลูกฝังให้บุคลากรในองค์กรมี “อุตถจริยา” แล้ว ก็ไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป ที่จะทำให้คนในองค์กรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน เพราะเมื่อเพื่อนร่วมงานขาดความรู้ในเรื่องใด หรือต้องการแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องใด ผู้ที่มีความรู้ก็จะแบ่งปันให้โดยไม่หวงความรู้ หรือถ้าไม่ได้ขาดความรู้ แต่ขาดกำลังใจ เพื่อนคนอื่น ๆ ก็ยินดีที่จะเข้าไปช่วยให้งานสำเร็จ หรืออาจเรียกได้ว่า ทำให้พนักงานในองค์กรเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน

๔. สมานัตตตา คือ การมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ จริ่งใจต่อกันความเสมอดันเสมอปลาย จะช่วยให้เกิดความรู้สึกลดอดภัย ไม่ระแวงกัน และเป็นการสร้างความไว้วางใจกัน เชื่อใจกัน (Trust) เพราะถ้าคนในองค์กรไม่มีความไว้วางใจกัน หรือไม่เชื่อใจกัน พนักงานก็จะไม่อยากรนำความรู้ประสบการณ์ เทคนิคในการทำงานต่าง ๆ มาแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ดังนั้น จึงถือได้ว่า “สมานัตตตา” เป็นแรงกระตุ้นในระยะยาว ที่จะผลักดันให้คนในองค์กรเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

^{๙๐} พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๙.

นอกจากนี้ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอในการร่วมแบ่งปันความรู้ต่างๆ จะช่วยให้การจัดการความรู้ “มีชีวิต” อยู่เสมอ การที่พนักงานในองค์กรเป็นผู้ที่มีความสม่ำเสมอ จริ่งใจต่อกัน ถือเป็นนิสัยความรับผิดชอบอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ในการทำงานหากงานที่ทำประสบผลสำเร็จ ก็จะไม่แย่งกันเอาความดีความชอบใส่ตัวว่าฉันเป็นคนทำงานนั้นเอง หรือหากมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้น พนักงานก็จะไม่มีการกล่าวโทษกัน แต่จะช่วยกันแก้ไขปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น บรรยากาศของความร่วมแรงร่วมใจ ก็จะเกิดขึ้นพนักงานรู้สึกว่าการแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การทำงานของตนเองและองค์กรดีขึ้น^{๙๑}

สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าเป็นหลักธรรมอีกอย่างที่จะทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปได้ด้วยความสุขคือ สังคหวัตถุ ๔ การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน หลักธรรมนี้จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถยืดหยุ่นจิตใจของผู้อื่นได้ สร้างมิตรไมตรีที่ดีต่อกันและกันได้ หลักธรรมทั้ง ๔ ประการนั้น ได้แก่

๑) ทาน การให้ การเสียสละวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ตามสมควรแก่กำลังตน เพื่อให้คนอื่นได้รับความสุขจากการมีวัตถุบ้าง เช่น การให้ทานแก่คนยากจน คนกำพร้า คนด้อยโอกาส การให้ทานนอกจากจะช่วยทำให้สังคมได้รับประโยชน์แล้ว ยังช่วยให้ตัวผู้ทำทานลดกิเลสตัณหาที่มีอยู่ในจิตใจได้ นั่นก็คือความโลภ ความตระหนี่ถี่เหนียว ความเห็นแก่ตัว นอกจากนี้การให้ทานยังเป็นพื้นฐานที่จะทำให้เราสามารถปฏิบัติความดียิ่ง ๆ ขึ้นไปได้

๒) ปิยวาจา การพูดด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่หยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะกับกาลเทศะ เรามักจะได้ยินกันบ่อยว่า อยู่คนเดียวระวังความคิด อยู่ร่วมกับมิตรระวังคำพูด การอยู่ร่วมกับผู้อื่น คำพูดเป็นสิ่งที่สำคัญมาก หากพูดเป็น รู้จักพูดเราก็จะได้ประโยชน์จากคำพูดนั้นมากมาย คำพูดที่ดีถูกกาลเทศะเพียงไม่กี่คำก็อาจเปลี่ยนจิตใจคนเลวให้กลายเป็นดีได้ เช่น พระพุทธเจ้าพูดกับองคุลิมาล ในขณะที่องคุลิมาลถือมีดไล่ฟันพระพุทธเจ้าและเรียกให้พระองค์หยุด พระองค์ไม่หยุดแต่พูดว่า เราหยุดแล้วท่านต่างหากที่ยังไม่หยุด เพียงแค่นี้ก็ทำให้องคุลิมาลได้สติและหันมาฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด ฉะนั้น เวลาจะพูดอะไรออกไป เราควรคิดให้ดีเสียก่อน คำพูดของเราจึงจะมีค่า คำพูดที่เป็นปิยวาจา นั่นคือคำพูดที่เว้นการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ

๓) อตถจริยา การสงเคราะห์ทุกชนิด หรือ การประพัตติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ทำตัวเป็นประโยชน์ เห็นใครทำอะไรที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมก็อาสาเข้าไปช่วยเหลือ แบ่งเบาภาระ หากสังคมมีคนประเภทนี้มาก ๆ ก็จะมีแต่ความสุขความเจริญ เกิดความรักความสามัคคีต่อกันและกัน การอาสาเข้าไปช่วยเหลือนี้เป็นเหมือนทุกคนได้หลอมละลายจิตใจเข้าเป็นหนึ่งเดียว ร่วมแรงร่วมใจกันทำสิ่งต่าง ๆ ที่จะเกิดผลดีแก่สังคมโดยรวม

๔) สมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอ เป็นผู้มีตนเสมอในธรรมทั้งหลายตามสมควร การทำตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ ด้วยการร่วมสุข ร่วมทุกข์ ไม่ถือตัว มีความเสมอภาคต่อกัน วางตัวเหมาะสม สังคมเข้าปฏิบัติอย่างไร เราก็ปฏิบัติอย่างนั้นตามสมควร เขาอยู่อย่างไรรก็อยู่อย่างนั้น เขากินอย่างไรเราก็กินอย่างนั้น จะทำให้การอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมเป็นไปได้ด้วยความสุข ไม่มีการแบ่งแยก

^{๙๑} อรศิริ เกตุศรีพงษ์, “สังคหวัตถุ ๔ : วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้”, วารสาร Productivity World เพื่อการเพิ่มผลผลิต, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๖๘, (พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๕๐), หน้า ๔๓ - ๔๖.

หลักธรรมทั้ง ๔ ประการนั้น มีผู้ประพันธ์เป็นคำกลอนเพื่อให้จำได้ง่ายๆ ว่าโอบอ้อมอารี วิจิไพเราะ สงเคราะห์ประชาชน วางตนเสมอ ในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ได้กล่าวถึงสังคหวัตถุ ๔ ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อนกำเนิดก่อน เป็นผู้สงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ การให้การกล่าว คำเป็นที่รัก การประพฤติให้เป็นประโยชน์ และความเป็นผู้มีตนเสมอ ตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เองหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้น อันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์แล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปุริสลักษณะ ทั้ง ๒ นี้”

จึงกล่าวได้ว่า สังคหวัตถุ ๔ ประการนี้นอกจากจะทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างมีความสุข ยังทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับบุญกุศลไปเกิดบนสวรรค์ด้วย และหากเกิดมาเป็นมนุษย์ในโลกนี้อีก ก็ย่อมจะเป็นมนุษย์ที่มีรูปร่างสมบูรณ์^{๙๒}

และสอดคล้องกับแนวคิดที่ได้กล่าวว่า สังคหผล แปลว่า กำลังแห่งการสงเคราะห์ หรือมนุษย์สัมพันธ์ ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญมากสำหรับนักบริหาร ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ถ้านักบริหารบกพร่องเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ ก็จะไม่มีคนมาช่วยทำงาน เมื่อไม่มีใครช่วยทำงานเขาก็เป็นนักบริหารไม่ได้^{๙๓}

จากการที่ผู้วิจัยได้รวบรวมค้นคว้าแนวคิดเกี่ยวกับหลักสังคหวัตถุ ๔ จึงนำมาสรุปได้ว่า การให้บริการประชาชนนั้น ผู้ให้บริการจะต้องให้บริการด้วยความเป็นกัลยาณมิตร มีความมุ่งมั่นปรารถนา เต็มใจที่จะช่วยเหลือประชาชนอย่างเต็มความสามารถ เมื่อมีปัญหาติดขัด ก็คิดหาวิธีแก้ไข ช่วยแก้ปัญหาให้ประชาชนได้รับการบริการที่ดี ประทับใจกลับไป โดยการนำหลักธรรมหลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งประกอบด้วย ๑) ทาน(โอบอ้อมอารี) ๒) ปิยวาจา(วิจิไพเราะ) ๓) อัจฉริยา(สงเคราะห์ประชาชน) ๔) สมานัตตตา(วางตนเสมอต้นเสมอปลาย) มาประยุกต์ใช้เพื่อให้การบริการนั้นประสบความสำเร็จ มีความพอใจและประทับใจในการขอรับบริการต่อไป

๖. แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กระบวนการ CBR^{๙๔}

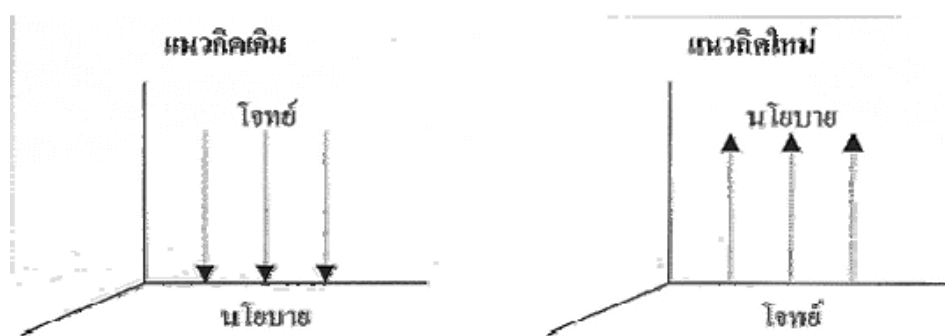
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงพยายามสร้างสรรค์แนวคิดใหม่ ในการสนับสนุนงานวิจัย คือ “ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม ที่จะทำวิจัย โจทย์ควรมาจากชุมชนท้องถิ่นทำแล้วก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชน ทำให้คนในชุมชน ได้เรียนรู้และเก่งขึ้น” บนฐานคิดตามความหมาย การวิจัยของศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริกที่ได้กล่าวไว้ว่า “วิจัยที่แท้จริงนั้น จะต้องเป็นการวิจัยที่หมายความถึงการแสวงคำตอบที่เป็นระบบเปิด .. และเรื่องของพัฒนาจะต้องตั้งโจทย์ที่เป็นระบบเปิด เพราะฉะนั้นนอกจากเข้าใจปัญหาและมองแนวทางในการแก้ปัญหา ... เราก็มองโจทย์ ในการวิจัยนั้นซึ่งได้ชี้ช่องทางให้เราเห็นถึง .. แนวทางการพัฒนา หมายความว่า เป็นการพัฒนาต่อไป ... เป็นการกำหนดแนวทาง

^{๙๒} พระมหาบุญมี มาลาวิชโร, ธรรมใจ, (กรุงเทพมหานคร : ดีเอ็มจี, ๒๕๕๑), หน้า ๗๗-๗๘.

^{๙๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗๑-๗๕.

^{๙๔} วันเพ็ญ พรินทรากุล. 2557. รายงานโครงการวิจัยศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ปี 2557. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

การพัฒนาที่ขึ้นอยู่กับศักยภาพของท้องถิ่นโดยเฉพาะ ... การทำงานวิจัยในรูปแบบนี้ .. เราจะต้องมอง
เงื่อนไข ศักยภาพ เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาตัวเองต่อไปได้” ท้ายที่สุดแล้ว เมื่อมีงานวิจัยมี
ข้อมูลและประสบการณ์จากหลายๆ พื้นที่ หลายๆ ชุมชนทั่วประเทศเพียงพอ ก็คาดว่าจะสามารถนำไป
สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ เพื่อผลักดันสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายในระดับภาค ระดับประเทศ ทำให้
ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นคลี่คลายในที่สุด

๑. รูปแบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
๒. การวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ ๒ ลักษณะใหญ่ๆ ดังนี้

๑. การวิจัยแบบเต็มรูปแบบ (PAR)

เป็นงานวิจัยที่มีลักษณะสมบูรณ์แบบตามแนวความคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในเชิงเนื้อหา และ
ในเชิงกระบวนการภายใต้หลักการว่า “เป็นปัญหาของชาวบ้าน ชาวบ้านเป็นทีมวิจัยและมีปฏิบัติการเพื่อ
แก้ปัญหา” กล่าวคือ มีการสร้างความรู้ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนสั่งสมมา และจากบทเรียนการ
ทำงานของท้องถิ่นในอดีตเพื่อนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการทดลอง แก้ปัญหาของตนเอง ทั้งระดับบุคคล
ครอบครัวกลุ่มคน ชุมชน ท้องถิ่น และระดับเครือข่าย ผ่านการวางแผน ดำเนินการ ติดตามประเมิน
สรุปผล และรับผิดชอบร่วมกันของชุมชน โดยใช้ระยะเวลาดำเนินการไม่เกิน ๒ ปีงานวิจัยแบบนี้มี ๒
ลักษณะ กล่าวคือ

๑.๑ การวิจัยที่เน้นกระบวนการแก้ปัญหาสังคมในทุกประเด็น

เป็นการศึกษาในเชิงกระบวนการเคลื่อนไหว ของชุมชนท้องถิ่น ในบริบทหนึ่งๆ ต่อการแก้ปัญหา
ต่างๆที่ชุมชนท้องถิ่น ร่วมกันดำเนินการ ได้แก่ ชุมชนกับการจัดการปัญหาต่างๆที่ชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน
ดำเนินการ ได้แก่ ชุมชนกับการจัดการปัญหาต่างๆ การรวมกลุ่มหรือการสร้างเครือข่ายปัญหาหรืออาชีพ
การเรียนรู้และการศึกษาทางเลือกซึ่งสามารถใช้เกณฑ์การสนับสนุนตามปกติ ของ สกว.ภาค ที่มีอยู่แล้ว

๑.๒ การวิจัยที่เน้นการทดลองเปรียบเทียบและทดสอบปัจจัยต่างๆ

เป็นการศึกษาเพื่อที่จะทดลองทดสอบทางเลือกจากหลายๆ ทางเลือก เพื่อที่จะหาทางเลือกที่มี
ประสิทธิภาพคุ้มค่าและคุ้มค่าที่สุดของชุมชน โดยเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก ได้แก่การทดลองปัจจัยต่างๆ
ในการผลิต การแปรรูป และการตลาด โดยเน้นทางเลือกอาชีพเป็นหลักโดยพัฒนาเกณฑ์การสนับสนุน ที่
เหมาะสมกับแต่ละประเด็น ที่ต้องการทดลองเงื่อนไขของแต่ละท้องถิ่น และกลุ่มชาติพันธุ์

๒. การวิจัยทางเลือกใหม่เพื่อท้องถิ่น

เป็นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นรูปแบบใหม่ที่พัฒนามาจากแบบแรก เพื่อให้เหมาะสม กับความต้องการ
และสอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่น และกลุ่มคนซึ่งหลากหลายระดับ หรือเพื่อให้ท้องถิ่น สามารถ

เลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม เป็นการเริ่มต้นทดลอง ทำงานวิจัยอย่างง่าย ๆ โดยใช้ระยะเวลาดำเนินการ ไม่มากนัก ประมาณ ๓ – ๖ เดือน หรือไม่เกิน ๑ ปี มีหลายทางเลือกดังนี้

๑.๑ การวิจัยเบื้องต้นเป็นกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย และการรวบรวมความรู้ รวมถึงการเตรียมชุมชนเตรียมทีมวิจัยชาวบ้าน เพื่อวางแผน และแก้ปัญหาในเบื้องต้น หรือพัฒนาไปสู่ งานวิจัยเต็มรูปแบบต่อไป เช่น การถอดความรู้จากงานพัฒนาในอดีตที่สำเร็จมาแล้ว การรวบรวมข้อมูลความรู้เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนพัฒนา เป็นต้น

๑.๒ การวิจัยที่เน้นการถอดความรู้ และรวบรวมองค์ความรู้ จากการทำงานพัฒนา ของชุมชน เป็นเรื่องที่ชุมชนอยากรู้ อยากรวบรวมความรู้ของตนเอง และชุมชนร่วมกันทำงานวิจัยโดยไม่ได้มุ่ง แก้ปัญหาชุมชนมากนัก เช่น การวิจัยเพื่อรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้าน การศึกษารวบรวมความรู้ ประเพณี ๑๒ เดือนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นต้น

๑.๓ การวิจัยเชิงความร่วมมือ เป็นการสนับสนุน การสร้างความรู้ ร่วมกับหน่วยงาน หรือภาคอื่นๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือ ในการทำงานเพื่อชุมชนท้องถิ่น เป็นความร่วมมือทั้งในแง่การมีเป้าหมายเพื่อท้องถิ่น ความร่วมมือของคนหรือทีมงาน การสนับสนุนปัจจัยและทุนดำเนินการร่วมกัน งานวิจัยลักษณะนี้ จะมุ่งสร้างวิธีการทำงานที่เป็นทางเลือกใหม่ ของภาคีภายนอก ร่วมกับคนท้องถิ่น ต่อการพัฒนาและแก้ปัญหาท้องถิ่น โดยมุ่งสร้างสิ่งต่อไปนี้ เช่น การสร้างกลไกความร่วมมือการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น การสร้างเครื่องมือ/ตัวชี้วัดการพัฒนาและการแก้ปัญหาท้องถิ่น การประเมินผลการทำงานร่วม การเชื่อมความรู้ระหว่างหน่วยงาน เป็นต้น

ทั้งนี้การวิจัยทางเลือกใหม่ทั้งสามลักษณะ เป็นการทำวิจัยในเบื้องต้น เพื่อพัฒนาความพร้อมของประเด็นศึกษา หรือกลุ่มคน โดยคาดหวังว่า จะนำไปสู่การทำวิจัยแบบเต็มรูปแบบต่อไป

๗. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะ

การศึกษารูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อหารูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุโมงค์ เพื่อสร้างสุขภาวะในชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการมีสุขภาวะที่ดี จากการศึกษาเอกสารและแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนการศึกษารายละเอียดจึงได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ซึ่งมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะดังนี้

ผศ.ไพศาล รุ่งรัชชัย^{๔๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างสุขภาวะโดยพลังชุมชนตำบลนาบัว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก” ผลการศึกษาพบว่า ในด้านสุขภาวะ ชุมชนมีการใช้ทุนเดิมทางสังคมเข้ามา ร่วมในการแก้ปัญหาด้านสุขภาพ เช่น การใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในหมู่บ้านในการรักษาสุขภาพ โดย “กินยาให้เป็นอาหาร กินอาหารให้เป็นยา” และชุมชนตำบลนาบัวได้มีการดำเนินวิถีสุขภาวะภายในชุมชนได้อย่างครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล และยังมีการเชื่อมโยงของพลังชุมชนในการขับเคลื่อนความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น

^{๔๕} ผศ.ไพศาล รุ่งรัชชัย, “การสร้างสุขภาวะโดยพลังชุมชนตำบลนาบัว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก”, รายงานการศึกษา, (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม), ๒๕๕๗.

ภายในชุมชนดังจะเห็นได้จากกิจกรรมที่หลากหลาย โดยมุ่งเน้นการสร้างพลังทางปัญญา มีการทำกันอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยปัจจัยภายในชุมชนเป็นหลัก ทุกคนมีส่วนร่วมและทำด้วยจิตวิญญาณที่แท้จริง

อมวาลี อัมพันศิริรัตน์ กัญญ์สิริ จันท์เจริญ และเมธา บุญยประวิตร^{๙๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาสถานะของการพัฒนาสู่ตำบลสุขภาวะ: กรณีตำบลชะแล อำเภอสว่างนคร จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า ๑) วิวัฒนาการของการพัฒนาตำบล มี ๓ ระยะ คือ ๑.๑) กระจายอำนาจสู่การปกครองส่วนท้องถิ่น ๑.๒) องค์การบริหารส่วนตำบลขยายบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ๑.๓) พัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพสู่การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ๒) ทิศทางสังคมที่แสดงถึงศักยภาพของชุมชน ได้แก่ ๒.๑) คนสำคัญ ผู้นำ คนเก่ง อาสาสมัคร ๒.๒) กลุ่ม/เครือข่าย ที่รวมตัวกันทำกิจกรรมต่างๆ ๒.๓) แหล่งเรียนรู้ ๒.๔) หน่วยงานที่สนับสนุนการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน ๒.๕) ทุนเงิน ได้แก่ ธนาคารหมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้าน ๒.๖) ทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการพัฒนา ศักยภาพทุนทางสังคม สะท้อนให้เห็นระบบย่อยต่างๆของตำบล ประกอบด้วยระบบการดูแลสุขภาพชุมชน เช่น ระบบการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานระบบการดูแลผู้สูงอายุและระบบสนับสนุน เช่น ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ระบบอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ๓) ศักยภาพของตำบลที่ใช้ในการจัดการปัญหา ประกอบด้วย ๓.๑) องค์การจัดการ (ทุนทางสังคมที่เป็นบุคคล กลุ่ม) ๓.๒) กลไกการจัดการ (เงิน กองทุน) ๓.๓) เวทีการสื่อสาร ๔) องค์กรหลักในตำบลที่ร่วมกันพัฒนาระบบต่าง ๆ ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และภาคประชาชน ๕) เป้าหมายของกระบวนการพัฒนา คือสุขภาพของประชาชนดีขึ้น เกิดผู้นำใหม่ เกิดนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ

เกศสิริ ปันธุระ^{๙๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิถีชีวิตที่มีผลต่อการเสริมสร้างสุขภาวะของประชาชน เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในเขตดินแดงมีสุขภาวะรวมและรายด้านระดับดีเมื่อเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยสุขภาวะรวมตามประเภทชุมชนแล้วพบว่า ประชาชนในเคหะชุมชนและชุมชนจัดสรร มีสุขภาวะรวมระดับดี มากกว่าสุขภาวะรวมของประชาชนเขตดินแดง ในขณะที่ชุมชนแออัดและชุมชนเมืองมีค่าเฉลี่ยสุขภาวะรวมดีน้อยกว่าสุขภาวะรวมของประชาชนดินแดง

ดวงดี ลาสุขะ และคณะ^{๙๘} ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพผู้นำในการสร้างเสริมกระบวนการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า

๑. การสร้างเสริมกระบวนการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในชุมชน ไม่ได้เป็นปรากฏการณ์ที่จะเน้นให้ผู้สูงอายุป้องกันปัจจัยเสี่ยงที่จะเกิดโรคเรื้อรังแต่เพียงอย่างเดียว ยังครอบคลุมถึงการสนับสนุนให้ครอบครัว ชุมชน ได้เข้าใจถึงปัญหาสุขภาพผู้สูงอายุอย่างถ่องแท้ โดยการให้ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆ เพื่อปฏิบัติกิจกรรมในการสร้างเสริมสุขภาพ

^{๙๖}อมวาลี อัมพันศิริรัตน์ กัญญ์สิริ จันท์เจริญ และเมธา บุญยประวิตร, การศึกษาสถานะของการพัฒนาสู่ตำบลสุขภาวะ: กรณีตำบลชะแล อำเภอสว่างนคร จังหวัดสงขลา, (สงขลา : วิทยาลัยบรมราชชนนี สงขลา, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^{๙๗}เกศสิริ ปันธุระ, “วิถีชีวิตที่มีผลต่อการเสริมสร้างสุขภาวะของประชาชนเขตดินแดง กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา), ๒๕๕๒.

^{๙๘}ดวงดี ลาสุขะ และคณะ, “การพัฒนาศักยภาพผู้นำในการสร้างเสริมกระบวนการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในชุมชน”, รายงานการศึกษา, (แผนงานพัฒนาเครือข่ายพยาบาลศาสตร์เพื่อสร้างเสริมสุขภาพ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ), ๒๕๕๓.

ผู้สูงอายุ ครอบคลุมทุกมิติด้านร่างกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ หากชุมชนมีการร่วมมือกันปฏิบัติอย่างจริงจังจนสามารถสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้หันมาสนใจผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุเองมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพอย่างเหมาะสม จะสามารถลดผลกระทบที่จะเกิดกับตัวผู้สูงอายุและครอบครัวได้ สังคมนั้นๆ ก็จะเกิดแต่ความผาสุกตลอดไป

๒. การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ จะทำให้ชุมชนรู้สึกความมีอิสระ ลดการพึ่งพิงและสามารถดูแลตนเองได้ นอกจากนั้นยังทำให้ชุมชนมีโอกาที่จะได้ใช้และพัฒนาความสามารถของตนเอง สร้างความรับผิดชอบ ระดมทรัพยากรในชุมชนในที่ต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด กระบวนการเหล่านี้จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

๓. การจัดการเรียนการสอน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น นับว่าเป็นรูปแบบที่แตกต่างไปจากการสอนแบบเดิมๆ อย่างสิ้นเชิง การดำเนินการสอนที่เน้นกระบวนการอย่างเป็นระบบจะนำไปสู่ผลลัพธ์ของการจัดการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนมีสมรรถนะขั้นสูงในการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ

เบญจวรรณ สุจริต^{๙๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการสุขภาวะและการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ จังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาของผู้สูงอายุในจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมปัญหาของผู้สูงอายุอยู่ในระดับน้อย และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีปัญหาน้อยทุกด้าน ได้แก่ ด้านสังคม ด้านจิตใจ อารมณ์ และด้านร่างกาย ตามลำดับ

แนวทางการแก้ไขปัญหของผู้สูงอายุ ด้านร่างกาย ได้แก่ การดูแลตนเองของผู้สูงอายุ ครอบครัว และหน่วยงานภาครัฐ ด้านจิตใจและอารมณ์ ได้แก่ การให้กำลังใจของครอบครัว การจัดกิจกรรม ด้านสังคม ได้แก่ การเข้าร่วมสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย การจัดทำโปรแกรมการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ การสร้างกลุ่มอาชีพ

รูปแบบการจัดการสุขภาวะและการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ จังหวัดอุดรธานีมี ๖ ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผนตนเอง การตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง การสร้างที่ปรึกษาให้กับผู้สูงอายุ การปฏิบัติตามแผน การเข้าร่วมเครือข่ายผู้สูงอายุ และการตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน

สมเกียรติ ศรีธราธิคุณ^{๑๐๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการเสริมสร้างสุขภาพเพื่อสุขภาวะที่เพียงพอของชุมชนในเขตเศรษฐกิจชายแดน จังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงสูงสุดต่อสุขภาวะที่เพียงพอของประชาชน ได้แก่ พฤติกรรมสุขภาพ รองลงมา คือ การเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายและการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลรวมทั้งทางและทางอ้อมสูงต่อสุขภาวะที่เพียงพอ ได้แก่ พฤติกรรมสุขภาพ การเรียนรู้และพฤติกรรมผู้นำ ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยอิทธิพลของการเรียนรู้ยังอ้อมผ่านพฤติกรรมผู้นำ การสร้างเครือข่าย และการปรับเปลี่ยนทัศนคติ และอิทธิพลของพฤติกรรมผู้นำยังอ้อมผ่านการสร้างเครือข่ายและการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ส่วนองค์ประกอบของแบบการเสริมสร้างสุขภาพเพื่อสุขภาวะที่เพียงพอของชุมชนในเขตเศรษฐกิจชายแดน ประกอบด้วย

^{๙๙}เบญจวรรณ สุจริต, “รูปแบบการจัดการสุขภาวะและการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ จังหวัดอุดรธานี”, **รายงานวิจัย**, (สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี), ๒๕๕๗.

^{๑๐๐}สมเกียรติ ศรีธราธิคุณ, “การพัฒนาแบบการเสริมสร้างสุขภาพเพื่อสุขภาวะที่เพียงพอของชุมชนในเขตเศรษฐกิจชายแดน จังหวัดเชียงราย”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย), ๒๕๕๑.

๑. การเรียนรู้ โดยอาศัยภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพ ซึ่งการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ เรียนรู้พื้นฐาน การทราบผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นและการเรียนรู้ทั้งหมดหรือแต่เพียงบางส่วน

๒. พฤติกรรมสุขภาพ ประกอบด้วย การค้นหาปัญหาภาวะสุขภาพ ซึ่งครอบคลุมเรื่องอาหาร การออกกำลังกาย อารมณ์ อนามัยสิ่งแวดล้อม โรคภัยและอบายมุข โดยการจัดเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การดำเนินกิจกรรม การติดตามและประเมินผล

๓. การปรับเปลี่ยนทัศนคติ ได้แก่ การใช้อำนาจและการบังคับ การสังเกตและการใช้เหตุผล และการให้ข้อมูลและความรู้

๔. พฤติกรรมผู้นำ ประกอบด้วย พฤติกรรมผู้นำแบบสนับสนุน พฤติกรรมผู้นำแบบสั่งการ พฤติกรรมผู้นำแบบมุ่งความสำเร็จของงาน และพฤติกรรมผู้นำแบบให้มีส่วนร่วม

๕. การสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย การสร้างความตระหนัก การติดต่อกับองค์กรที่จะเป็นสมาชิก การสร้างพันธกิจร่วม การพัฒนาความสัมพันธ์ และการทำกิจกรรมร่วม

พัชรี ดำรงสุนทรชัย^{๑๐๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการความรู้เพื่อสุขภาวะชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า มีวิธีการดังนี้ ๑) การรวมกลุ่มคนที่มีความตระหนักในทุกสถานะ ๒) การกำหนดเป้าหมายสุขภาวะร่วมกันของชุมชน ๓) การใช้หน่วยงานต่างๆ ที่ให้ความร่วมมือเป็นแหล่งเรียนรู้ ๔) การสร้างพื้นที่/เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน ๕) การทำวิจัยโดยชุมชนเพื่อหาความรู้ที่เหมาะสมกับบริบท ๖) การสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคล/กลุ่ม ด้วยเครื่องมือเพื่อนช่วยเพื่อน ๗) การขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ๘) การที่ผู้นำชุมชนเป็นตัวแทนสำคัญของการเพิ่มพูนความรู้ ๙) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนเพื่อเป็นคลังความรู้ ๑๐) การสร้างนักจัดการความรู้อย่างต่อเนื่องโดยไม่มองข้ามเด็กและเยาวชน

สุริยวรรณ ชัยวารทิพย์^{๑๐๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุตำบลนาม่วง อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี” การวิจัยนี้ดำเนินการเป็น ๓ ระยะ ซึ่งแต่ละระยะนั้น ผลการวิจัยพบว่า ระยะที่ ๑ โดยภาพรวมปัญหาสุขภาวะผู้สูงอายุตำบลนาม่วง อยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านจิตวิญญาณเป็นปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง อยู่ในเกณฑ์ควรได้รับการพัฒนา และเป็นด้านที่สามารถส่งผลต่อสุขภาวะที่เหลืออีก ๓ ด้าน เมื่อพิจารณาปัญหาอย่างเป็นองค์รวม

ระยะที่ ๒ เป็นการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุ ตำบลนาม่วง ดำเนินการรวบรวมข้อมูลโดยการประชุมระดมสมอง ได้ยุทธศาสตร์การพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุ ตำบลนาม่วง ๑ แผนงาน คือ แผนงานการพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุด้านจิตวิญญาณ

ระยะที่ ๓ เป็นการประเมินความเป็นไปได้ของยุทธศาสตร์การพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุด้านจิตวิญญาณ ผลการประเมินพบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุด้านจิตวิญญาณมีความเป็นไปได้อยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้

^{๑๐๑}พัชรี ดำรงสุนทรชัย, “แนวทางการจัดการความรู้เพื่อสุขภาวะชุมชน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

^{๑๐๒}สุริยวรรณ ชัยวารทิพย์, “ยุทธศาสตร์การพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุตำบลนาม่วง อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย ; มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี), ๒๕๕๓.

ธิดารัตน์ อัฐกิจ^{๑๐๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมในเขตเทศบาลตำบลแม่ตื่น อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน” ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมสามารถส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาด้านสุขภาวะทางสังคม คือ การพัฒนาด้านสุขภาพ และเศรษฐกิจ เนื่องจากชาวบ้านมีการตัดสินใจร่วมกันในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เช่น การเลือกกิจกรรมรณรงค์ป้องกันโรค และ การตั้งแอโรบิกเป็นกิจกรรมออกกำลังกายเพื่อพัฒนาด้านสุขภาพ และโครงการอบรมโยคีโยคะ โครงการทอดผ้าฝ้าย โครงการทำปลาหมึก และโครงการทำขนมพูนสมุนไพร เป็นกิจกรรมพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนมีการวางแผนจัดทำโครงการ และมีการดำเนินการโดยมีการจัดตั้งให้มีคณะกรรมการรับผิดชอบนอกจากนี้ยังพบว่า ตลอดระยะดำเนินการชาวบ้านที่เป็นผู้สูงอายุก็ยังมาเข้าร่วมกิจกรรมการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ แต่เยาวชนและชาวบ้านวัยกลางคนมีการร่วมทำกิจกรรมค่อนข้างน้อย และยังพบว่าชาวบ้านที่จัดทำโครงการพัฒนาเศรษฐกิจเข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นจากอดีต แม้จะมีจำนวนเพิ่มไม่มากนักแต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพราะแต่เดิมมีแต่ชาวบ้านกลุ่มเดิมเท่านั้นที่ร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ

เสาวนีย์ ฤดี^{๑๐๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ : กรณีศึกษาผู้ป่วยโรคเบาหวานโรงพยาบาลราชวิถี” ผลการวิจัยพบว่า โดยรวมกลุ่มตัวอย่างรับรู้สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธโดยรวมทุกด้านและในแต่ละด้านในระดับมาก (๓.๖๐) ซึ่งสามารถจัดลำดับการรับรู้จากมากไปหาน้อย คือ ด้านกาย ด้านจิตใจด้านปัญญา และด้านสังคมตามลำดับ (๓.๖๘, ๓.๖๗, ๓.๕๒ และ ๓.๕๑)

และความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาวะด้านต่างๆ พบว่า สุขภาวะองค์กรรวมด้านกายและด้านสังคม ด้านกายและโดยรวมทุกด้าน ด้านสังคมและด้านจิตใจ ด้านสังคมและด้านปัญญา(รู้คิด) ด้านสังคมและโดยรวมทุกด้าน ด้านจิตใจและด้านปัญญา(รู้คิด) ด้านจิตใจและโดยรวมทุกด้าน ด้านปัญญา(รู้คิด)และโดยรวมทุกด้าน มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ด้านกายและด้านจิตใจ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนด้านกายและด้านปัญญา(รู้คิด) ไม่มีความสัมพันธ์

ชูฤทธิ์ เตังไตรสรณ์^{๑๐๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ของแนวแนวคิดภาวะองค์กรรวมเชิงพุทธกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการวิจัยพบว่า หลักสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธที่เสนอโดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ใช้หลักการพัฒนาดตนเองให้ครบ ๕ หมวดหลัก ตามหลักภาวะ ๔ คือ หมวดกายภาพ สังคม จิต และปัญญา สามารถแยกได้เป็น ๑๒ หมวดย่อย หมวดกายภาพประกอบด้วย ๔ หมวด คือ ๑.สิ่งแวดล้อม ๒.ปัจจัยสี่ อุปกรณ์ และเทคโนโลยี ๓.การใช้อินเทอร์เน็ต และ ๔.สุขภาพร่างกาย หมวดสังคมประกอบด้วย ๓ หมวดย่อย คือ ๑.ปฏิสัมพันธ์ ๒.อาชวะ และ ๓. วินัย หมวดจิตประกอบด้วย ๓ หมวดย่อย คือ ๑.คุณภาพจิต ๒.สมรรถภาพจิต และ ๓.สุขภาพจิต และหมวดปัญญา ประกอบด้วย ๒ หมวดย่อย คือ ๑.การปฏิบัติตนต่อความรู้ และ ๒.ระดับความรู้ สามารถนำหลักการนี้ไปพัฒนามนุษย์ได้ทุก

^{๑๐๓}ธิดารัตน์ อัฐกิจ, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมในเขตเทศบาลตำบลแม่ตื่น อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การส่งเสริมสุขภาพ)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย เชียงใหม่), ๒๕๔๘.

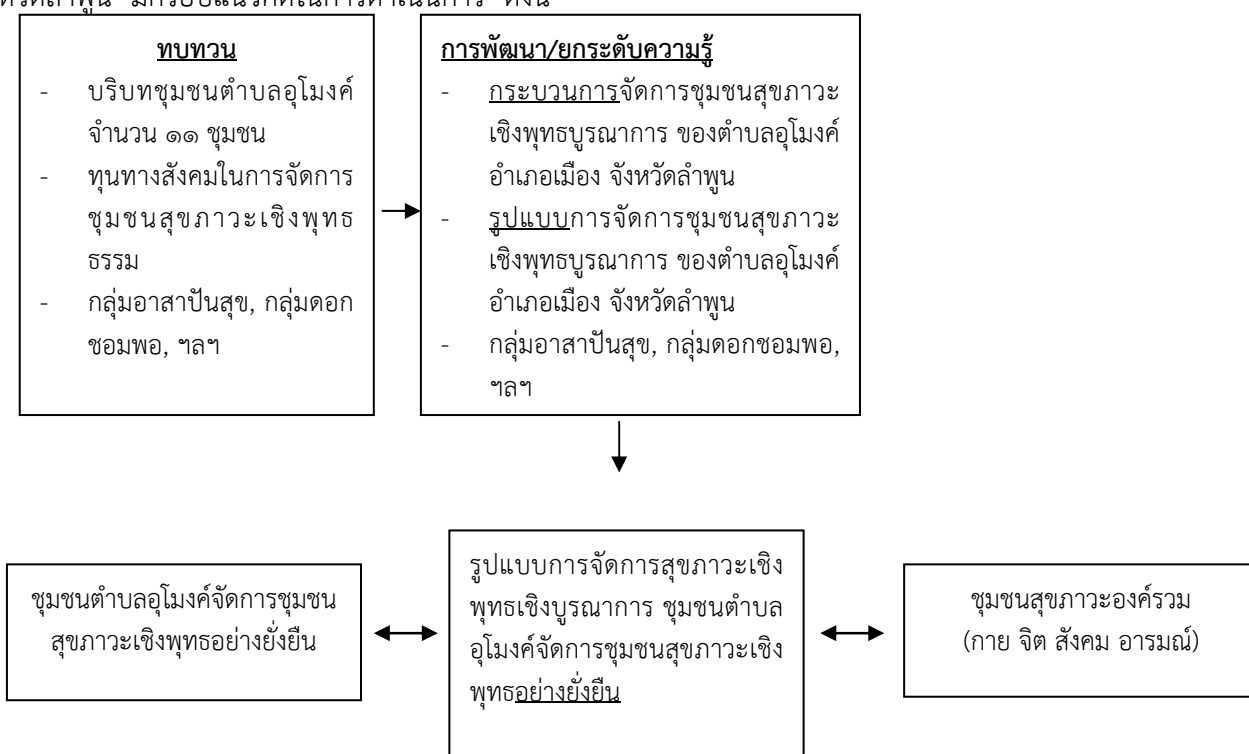
^{๑๐๔}เสาวนีย์ ฤดี, “สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ : กรณีศึกษาผู้ป่วยโรคเบาหวานโรงพยาบาลราชวิถี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

^{๑๐๕}ชูฤทธิ์ เตังไตรสรณ์, “การศึกษาความสัมพันธ์ของแนวแนวคิดภาวะองค์กรรวมเชิงพุทธกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

กลุ่ม ได้ทั้งในระดับการดำเนินชีวิตประจำวันทั่วไป ไปจนถึงการพัฒนาตนเองในระดับสูงจนถึงพระนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา ส่วนผลการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า ทั้งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และแนวคิดสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธมีหลักการที่สอดคล้องกันเป็นองค์รวมสามารถนำไปใช้แบบบูรณาการเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักไตรสิกขาทั้งในระดับพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และการใช้เหตุผลและความรู้ (ปัญญา)

๘. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษารูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน มีกรอบแนวคิดในการดำเนินการ ดังนี้

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน เพื่อทบทวนบริบทของชุมชน เพื่อทบทวนทุนทางสังคมในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม เพื่อหารูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ และ เพื่อพัฒนาระบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

ขอบเขตของการวิจัย

๑) ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาวิจัยในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน ประกอบไปด้วย ๑๑ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านอุโมงค์ บ้านกอม่วง บ้านป่าเหว บ้านป่าลาน บ้านไร่ บ้านหนองหมู บ้านป่าเส้า บ้านหนองแร้ง บ้านสันคืบตอง บ้านฮ่องกอก และบ้านแม่ร่องน้อย

๒) ขอบเขตด้านเนื้อหา

๒.๑) บริบทชุมชน ได้แก่ สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม สภาพทางวัฒนธรรม และสภาพของดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา ของชุมชนตำบลอุโมงค์

๒.๒) ทุนทางสังคม ได้แก่ ทุนบุคคล ทุนกลุ่มทางสังคม ทุนทรัพยากรชุมชน ทุนระดับหมู่บ้าน และทุนระดับตำบล

๒.๓) กลุ่มทุนทางสังคม ได้แก่ กลุ่มอาสาป็นสุข, กลุ่มโรงเรียนดอกขอมพอ ฯ, ฯ

๒.๔) หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่นำมาบูรณาการกับงานวิจัย โดยใช้หลักอปริหานิยธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน เป็นฐานในการดำเนินการวิจัย ใช้หลักอริยมรรค ซึ่งเป็นธรรมที่เสริมสร้างเป้าหมายการจัดการสุขภาวะชุมชน และหลักสังคหวัตถุ เป็นธรรมที่มุ่งเน้นให้ชุมชนเข้ามาจัดการชุมชนด้านสุขภาวะ เพื่อให้เกิดรูปแบบการจัดการจัดการตนเองของชุมชน และมีหลักพุทธธรรมอื่นๆ ในการประยุกต์ใช้กับรูปแบบงานวิจัยเพื่ออธิบายมิติต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนขึ้น

๒.๕) แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการจัดการตนเองของชุมชนในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เกี่ยวกับสุขภาวะองค์รวมของสังคมไทย ตลอดจนโครงสร้าง รูปแบบการพัฒนาส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของครอบครัวและสังคม การบูรณาการที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนสอดคล้องกับการส่งเสริมด้านสุขภาวะองค์รวมของครอบครัวและสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

๑) **วิธีการศึกษา** ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้ศึกษาวิจัยได้เลือกสถานที่ศึกษาวิจัยในชุมชนเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน เนื่องจากเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทที่ประชากรมีอาชีพหลากหลาย มีกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาวะที่เป็นรูปธรรม โดยเข้าไปทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนด้วยตัวเองเพื่อศึกษาสภาพชุมชนในต่าง ๆ เช่น สภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การทำมาหากิน รายได้ การใช้จ่ายสภาพทางสังคม ได้แก่ การสัมพันธ์ของบุคคล ครอบครัวและสังคม กลุ่มองค์กรในชุมชน ระบบ

เครือข่าย สภาแวดล้อมทางสังคม และบรรพตฐานของสังคม สภาพทางศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณีต่าง ๆ ความเชื่อ ภูมิปัญญา การถ่ายทอดความรู้ ศักยภาพของชุมชน การสื่อสาร ค่านิยม ทศนคติ และสภาพความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ ลักษณะงานที่ทำ ด้านสังคม ได้แก่ การคบเพื่อน การไปวัด การอยู่ร่วมกับลูกหลานหรือญาติ การร่วมกิจกรรมกับชุมชน ด้านที่อยู่อาศัย ได้แก่ มีบ้านเป็นของตนเองหรืออาศัยกับลูกหลานหรือพึ่งพิงผู้อื่น ด้านสุขภาพ ได้แก่ การเจ็บป่วย การออกกำลังกาย และศึกษาปัญหาความต้องการของชุมชน ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ความต้องการได้รับความเหลือจากบุตรหลาน หรือญาติพี่น้อง การเลี้ยงดู บำเหน็จ บำนาญ การสงเคราะห์คนชราหรือประกันรายได้ ด้านที่อยู่อาศัย ได้แก่ สภาพที่อยู่อาศัย การมีบ้านของตัวเอง บ้านเช่า หรืออาศัยผู้อื่น ด้านสุขภาพอนามัย ได้แก่ ความมีสุขภาพดี การออกกำลังกาย การเจ็บป่วย การเข้ารับบริการด้านสุขภาพและการประกันความเจ็บป่วย ด้านสังคม ได้แก่ การได้รับการยอมรับนับถือจากบุตรหลาน การเอาใจใส่ของคนในครอบครัว การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม ด้านนันทนาการและงานอดิเรก ได้แก่ ตนตรี รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ที่ชอบ การพักผ่อน การท่องเที่ยว ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยใช้พื้นฐานแนวคิดทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดเครือข่ายทางสังคม แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ และแนวคิดอื่น ๆ ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ตรวจสอบและวิเคราะห์ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้คณะผู้ศึกษาวิจัย ได้แก่กลุ่มอาสาป็นสุข และกลุ่มโรงเรียนดอกหมอกพอได้เข้าไปศึกษาชุมชนด้วยตนเอง และมีความคุ้นเคยกับคนในชุมชนมาก่อนโดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการดำเนินกิจกรรม เคยทำกิจกรรมร่วมกันในชมรม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นภายในตำบลอุโมงค์ และเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนนโยบายเทศบาลสุขภาวะ ซึ่งมีการประสานงาน และเป็นวิทยากร จึงเป็นการง่ายในการเข้าถึงข้อมูลและได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ ในการศึกษาข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ของการศึกษาวิจัย ผู้ศึกษาวิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลซ้ำ ๆ กันหลายครั้ง ในกลุ่มเป้าหมายแตกต่างกันไปตามประเด็นการศึกษา ได้แก่

๑.๑) การศึกษาในเชิงเอกสารเพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนากับการจัดการตนเองของชุมชน

๑.๒) การศึกษาภาคสนามจากการลงมือปฏิบัติการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่และการประชุมกลุ่มย่อย ร่วมกับชุมชน พระนักพัฒนา ประชาญ์ท้องถิ่น เครือข่าย องค์กรภาคประชาชน หรือกลไกหน่วยงานสนับสนุนอื่น ๆ ที่มีกระบวนการทำงานเชิงบูรณาการกับการจัดการตนเองของชุมชนด้านจิตใจและปัญญา

๑.๓) การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ชุมชนและภาคีต่าง ๆ ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และหาแนวทางในการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การจัดการตนเองเพื่อส่งเสริมสุขภาวะของชุมชน และการถอดบทบทเพื่อสร้างองค์ความรู้สู่องค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อผลักดันเป็นนโยบายท้องถิ่น

๑.๔) การสร้างสมรรถนะของชุมชนในการใช้หลักพุทธธรรมสู่วิถีชีวิตเชิงพุทธเพื่อจัดการตนเองอย่างยั่งยืน และเพื่อสุขภาวะองค์กรของชุมชน

๒) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่ ดังนั้นจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของบุคคลและคณะบุคคลโดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบ

เจาะจงตามความสำคัญของการศึกษา โดยคณะผู้วิจัยจะกำหนดกลุ่มในการศึกษา โดยศึกษาข้อมูลจาก พระสงฆ์ แกนนำชุมชน ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ภาคประชาชนในพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วย **ชมรมอาสาป็นสุข ตำบลอุโมงค์** “คนตำบลอุโมงค์ ไม่ทอดทิ้งกัน โดยได้มีการดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อสังคม ชุมชนสังคม ด้วยแนวคิด “ความสุข มีความหมาย ก็ต่อเมื่อได้ แบ่งปัน” **กลุ่มโรงเรียนดอกขอมพอ** เป็น การส่งเสริมสนับสนุน ผู้สูงอายุ ให้ได้รับการพัฒนาด้านศักยภาพ รวมถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลัง เกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อเป็นผู้สูงอายุที่ทรงคุณค่า รวมทั้ง ให้ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการอย่าง ครอบคลุมทุกด้าน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคเครือข่าย ตามวิสัยทัศน์ “สูงวัยอย่างมีคุณค่า ร่วม ถ่ายทอดภูมิปัญญา ใฝ่ศึกษาทุก ช่วงวัย ด้วยกายใจที่แข็งแรง” และกลุ่มอื่น ๆ ที่สามารถพัฒนาให้เกิดการ จัดการตนเองเพื่อสุขภาวะของชุมชน

๓) เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วยแบบ การประชุมกลุ่มย่อย การใช้เวทีชุมชน และการใช้ กระบวนการสุนทรียะสนทนา การลงมือปฏิบัติ ร่วมกับพระสงฆ์ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ตัวแทนองค์กร/ หน่วยงาน ภายใต้กระบวนการ PDCA ได้แก่ การวางแผน การดำเนินการ การวัดและประเมิน และการ ปฏิบัติการ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการจัดการตนเองและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

๔) การวิเคราะห์ข้อมูล เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลความรู้ในเชิงคุณภาพจากเอกสาร การ ประชุมสัมมนา การสุนทรียะสนทนา การเข้าไปปฏิบัติการในชุมชน จากกิจกรรมการพัฒนา เพื่อให้เห็น ชัดความรู้ และกระบวนการที่ได้จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล ความรู้ โดยวิธีการเชิงประจักษ์ตามหลักสังคมวิทยา

๕) การสรุปและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยใช้การสรุปเชิงประจักษ์จาก ข้อมูลส่วนต่าง ๆ มาสังเคราะห์ร่วมกัน โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการและแนวทางการองค์ความรู้ แบบบูรณาการ และการประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการจัดการตนเองของชุมชน

๖) การเสนอผลงานวิจัย การเผยแพร่และการนำเสนอผลงานจะนำไปสู่การเผยแพร่ในวาร สนที่จะนำไปสู่การนำเสนอผลงานในระดับนานาชาติ

สรุปผลการดำเนินกิจกรรม ระยะที่ ๑

กิจกรรมที่ ๑ การประชุมคณะทำงาน

วัน เวลา สถานที่ พฤศจิกายน ๒๕๕๘ - เมษายน ๒๕๕๙ (อย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง)

ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลอุโมงค์

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อทำความเข้าใจคณะทำงานในแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน
- ๒) เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวและวางแผนแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน

วิธีการ/ขั้นตอน

- ๑) ประชุมคณะทำงานเพื่อสร้างความเข้าใจให้ไปในทิศทางเดียวกัน
- ๒) เตรียมเนื้อหาการประชุม
- ๓) จัดเวทีประชุมสร้างความเข้าใจกับชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง
- ๔) สรุปการประชุม

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัยและที่ปรึกษา ๒๕ คน

ผลการดำเนินงาน

การเข้าร่วมของทีมวิจัยในครั้งนี้ ถึงแม้ว่าไม่ใช่ครั้งแรกของปรีกษาหรือเนืองด้วยทีมวิจัยในเป็นสมาชิกของกลุ่มอาสาป็นสุข และกลุ่มดอกหอมพอ ซึ่งได้มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะในชุมชนตำบลอุโมงค์ เมื่อได้รับการอนุมัติให้ดำเนินงานวิจัยดังกล่าว ทีมวิจัยได้ปรีกษาหรือเพื่อสร้างความเข้าใจให้เป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อรับทราบและเป้าหมายของการดำเนินงานวิจัย พร้อมกับมอบหมายภาระหน้าที่แต่ละประเด็นของการดำเนินการวิจัย

การทำงานของทีมนักวิจัยนับเป็นอีกมิติหนึ่งของชุมชน ที่ทีมนักวิจัยมีทุนทางปัญญาที่สามารถนำองค์ความรู้สู่การบูรณาการกับการวิจัยได้ ฐานความรู้และศักยภาพของทีมนักวิจัยจึงนับทุนทางปัญญาที่สำคัญของการดำเนินการวิจัย เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดผลการดำเนินงานที่สามารถพัฒนาและต่อยอดถึงกระบวนการพัฒนาชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ เนืองด้วยชุมชนมีทุนทางวัฒนธรรมภายใต้วิถีทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งทีมนักวิจัยได้ประกอบด้วยสมาชิกที่มีทั้งนักวิชาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสงฆ์ และแกนนำชุมชน การเข้ากิจกรรมของทีมนักวิจัยจึงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และมีความพร้อมในการดำเนินวิจัยตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

การประชุมของคณะทำงานวิจัยจึงปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม เนืองด้วยคณะทำงานได้ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนด้านสุขภาวะ จึงทำให้มิติการประชุมของคณะทำงานวิจัยเป็นไปด้วยองค์ความรู้ที่หลากหลาย และเป็นแนวทางของการสร้างความรู้สู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

กิจกรรมที่ ๒ อบรมการพัฒนาทักษะนักวิจัยในการเก็บข้อมูล

วัน เวลา สถานที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๙

ณ ห้องประชุมหริภุญชัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อพัฒนาทักษะนักวิจัยในการดำเนินงานวิจัยชุมชน
- ๒) เพื่อพัฒนาทักษะนักวิจัยในการออกแบบเครื่องมือเก็บข้อมูล

๓) เพื่อวางแผนเตรียมการในการใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลในชุมชน

วิธีการ/ขั้นตอน

- ๑) ทีมวิทยากรผู้เชี่ยวชาญฝึกอบรมทีมวิจัย
- ๒) ทดลองให้ทีมวิจัยได้สร้างเครื่องมือและปฏิบัติจริง
- ๓) วางแผนเตรียมการในการเก็บข้อมูลในชุมชน
- ๔) สรุปลักษณะ

กลุ่มเป้าหมาย

วิทยากร ๕ คน ทีมวิจัยและที่ปรึกษา ๓๐ คน

ผลการดำเนินงาน

ผลการเข้าร่วมการพัฒนาทักษะนักวิจัย นับเป็นการสร้างองค์ความรู้สำหรับทีมวิจัยในชุมชน เนื่องด้วยการอยู่ในชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของทีมวิจัย ได้ใช้ทักษะของการดำเนินชีวิตแบบธรรมชาติ เมื่อได้รับการแนะนำจากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างเครื่องมือและการเก็บข้อมูล ทำให้มิติของการทำงานบนพื้นฐานของการวิจัยชุมชนมีระบบระเบียบมากขึ้น จึงนับเป็นกระบวนการสำคัญของการดำเนินงานวิจัยของทีมวิจัย

การพัฒนาทักษะการสร้างเครื่องมือและการเก็บข้อมูล เป็นกระบวนการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริง ปรากฏการณ์ที่บ่งบอกถึงการมุ่งมั่นของทีมวิจัยคือการทดลองใช้เครื่องมือในรูปแบบปฏิบัติการ อาทิ เช่น การสร้างแผนที่ชุมชน การสร้างปฏิทินชุมชน และการค้นหาทุนทางสังคมในชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดแนวคิดของทีมวิจัยที่สามารถเลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสม ในการดำเนินการวิจัยต่อไป

เนื่องจากงานวิจัยดังกล่าว เป็นการวิจัยเชิงพุทธจึงมีปัจจัยแห่งการนำหลักพุทธธรรมสู่กระบวนการวิจัย ทีมวิจัยจึงพยายามสังเคราะห์องค์ความรู้จากวิทยากร เพื่อพยายามสร้างเครื่องมือพร้อมกับเตรียมการวางแผนในการเก็บข้อมูลตามกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อให้บรรลุเป้าหมายต่อไป

กิจกรรมที่ ๓ ศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ/ทุติยภูมิจากชุมชน

วัน เวลา และสถานที่ พุทธศักราช ๒๕๕๘ – เมษายน ๒๕๕๙

ณ ชุมชนตำบลอุโมงค์ อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนตำบลอุโมงค์
- ๒) เพื่อทบทวนและสังเคราะห์ข้อมูลของชุมชนตำบลอุโมงค์
- ๓) เพื่อเรียบเรียงข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิชุมชนตำบลอุโมงค์

วิธีการ/ขั้นตอน

- ๑) เตรียมตัว/เตรียมเครื่องมือ เก็บข้อมูลบริบทชุมชน
- ๒) นำข้อมูลสู่การทบทวนและสังเคราะห์
- ๓) เรียบเรียงข้อมูล

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัย ๓๐ คน

ผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากชุมชนตำบลอุโมงค์ ทีมวิจัยได้วางแผนและมอบหมายในส่วนของทีมวิจัยเพื่อเก็บข้อมูล ซึ่งนับเป็นการเก็บและรวบรวมข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ในเชิงของระบบและกระบวนการ เนื่องด้วยทีมวิจัยเป็นผู้ที่อาศัยในชุมชนนั้นๆและเป็นแกนนำสำคัญในการพัฒนาสุขภาวะของชุมชน การศึกษาและรวบรวมข้อมูลจึงมีความหลากหลายในกระบวนการศึกษา เพราะเกิดการบูรณาการกับกิจกรรมต่าง ๆ และอาศัยวิถีชีวิตที่ทีมวิจัยในคันทันเคยจึงทำให้การศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูลได้พบมิติต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากค้นพบกับทีมวิจัย

การสังเคราะห์เนื้อหาจากการศึกษาและรวบรวมข้อมูล ในส่วนของทุนทางสังคมในชุมชนเพื่อการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ นอกจากการเก็บข้อมูลของทีมวิจัยในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ ยังได้นำเนื้อหาจากการสังเคราะห์ในกิจกรรมอื่น ๆ ที่ทีมวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลมาก่อนการศึกษาวิจัย เพื่อให้การรวบรวมข้อมูลได้มีความชัดเจนของบริบทชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของทีมวิจัยในการพัฒนาชุมชนและดำเนินการวิจัยในกระบวนการอื่นๆต่อไป

กิจกรรมที่ ๔ เวทีการสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชน

วัน เวลา สถานที่ กุมภาพันธ์ - เมษายน ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อการดำเนินโครงการวิจัย
- ๒) เพื่อขอความร่วมมือคนในชุมชนในการมีส่วนร่วมของโครงการวิจัย

วิธีการ/ขั้นตอน

- ๑) เตรียมเนื้อหาของโครงการ
- ๒) จัดเวทีชุมชน
- ๓) สรุปกิจกรรม

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัย แกนนำ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน เยาวชน จำนวน ๕๐ คน

ผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้ นับเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างแรงจูงใจในชุมชน เนื่องด้วยผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย แกนนำ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน เยาวชน ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมาโดยตลอด เมื่อได้รับทราบข้อมูลจากการดำเนินการโครงการ จึงเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแนะแนวทางของการพัฒนาโครงการวิจัย เพื่อให้มีคุณภาพ

การสร้าง ความเข้าใจในการดำเนินโครงการวิจัย ผู้เข้าร่วมพร้อมที่จะให้ความร่วมมือ และเห็นด้วยกับกระบวนการวิจัย ซึ่งมุ่งหวังของการพัฒนาชุมชนในด้านสุขภาวะเชิงพุทธ ด้วยความเห็นว่าการนำศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาสู่การพัฒนาชุมชนด้านสุขภาวะ จะเป็นทางการพัฒนาชุมชนที่ใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน และเป็นการนำทุนทางสังคมสู่การฟื้นฟูชุมชนให้เกิดชุมชนสุขภาวะที่ยั่งยืนต่อไป

กิจกรรมที่ ๕ เวทีชุมชนเพื่อยกระดับความรู้

วัน เวลา สถานที่ กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม ๒๕๕๙

ณ ชุมชนตำบลอุโมงค์ ๑๑ ชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อคืนข้อมูลจากการศึกษาบริบทและทุนทางสังคมแก่ชุมชน
- ๒) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาระดับความรู้ในการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ

วิธีการ/ขั้นตอน

- ๑) เตรียมเนื้อหาที่สังเคราะห์จากการเก็บข้อมูล
- ๒) จัดเวทีชุมชน ๑๑ ชุมชน
- ๓) สรุปกิจกรรม

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัย พระสงฆ์ แกนนำ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน เยาวชน จำนวน ๓๐ คน ในแต่ละชุมชน

ผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ นับเป็นการระดมองค์ความรู้ของทีมวิจัยและชุมชนที่มีความหลากหลาย บทบาทสำคัญของการจัดกิจกรรมครั้งนี้คือการถ่ายทอดข้อมูลบริบทชุมชนและทุนทางสังคมในชุมชน เพื่อให้ชุมชนให้เห็นความสำคัญของการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ ปรากฏการณ์สำคัญในการจัดกิจกรรมจึงเป็นการสร้างแรงจูงใจให้คนในชุมชนได้ให้แนวทางและยกระดับของการพัฒนาต่อยอดตามเป้าหมายของการดำเนินการวิจัย

การหาแนวทางในการพัฒนาและยกระดับความรู้ในครั้งนี้ ได้ข้อมูลที่มีความสำคัญอย่างหลากหลาย จึงทำให้ทีมวิจัยได้สังเคราะห์ถึงกระบวนการตามหลักการของระบบแห่งการพัฒนาชุมชนที่ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และปัจจัยนำออกที่บ่งบอกถึงการทำงานที่มีประสิทธิภาพ บนพื้นฐานฐานของการใช้ศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา โดยให้พระสงฆ์และชุมชนที่มีความเข้าใจด้านพระพุทธศาสนา ได้ให้แนวคิดและเชื่อมโยงปัจจัยต่างๆ ให้เกิดรูปแบบของการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ จึงนับเป็นกระบวนการหลักของการหาแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อไป

กิจกรรมที่ ๒ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้

วัน เวลา สถานที่ พฤษภาคม ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุมมหาวิทยาลัยอุโมงค์สร้างพลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานอื่นๆ
- ๒) เพื่อนำองค์ความรู้บูรณาการกับการดำเนินโครงการวิจัย

วิธีการ/ขั้นตอน

- ๑) เชิญหน่วยงานที่เชี่ยวชาญได้ถ่ายทอดองค์ความรู้
- ๒) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงบูรณาการ
- ๓) สรุปกิจกรรม

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัย จำนวน ๓๐ คน

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินกิจกรรมครั้งนี้ เนื่องด้วยระยะทางและสถานที่ไม่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่และโครงการอื่นๆ ทีมวิจัยจึงบูรณาการการเรียนรู้กับหน่วยงานอื่นๆ ที่มีเป้าหมายคล้ายคลึงกันในการจัดการสุขภาวะชุมชน โดยได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้ให้ความร่วมมือจากวิทยาลัยผู้เชี่ยวชาญด้านการดูแลและสุขภาพของชุมชน และได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการให้แนวทางด้านการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพชุมชน

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกิจกรรมครั้งนี้ ทีมวิจัยได้ตระหนักถึงกระบวนการที่เป็นระบบพยายามใช้ทุนทางสังคม บนพื้นฐานพระพุทธศาสนา เพื่อบูรณาการกับการดำเนินงานวิจัยดังกล่าว ซึ่งนับเป็นความโชคดีของชุมชนตำบลอุโมงค์ ที่หน่วยงานดังกล่าวได้ให้ความสนใจและพร้อมที่จะร่วมมือในการยกระดับของกาพัฒนาชุมชนสุขภาวะ ที่ตระหนักถึงวิถีพุทธภายใต้การจัดการสุขภาวะชุมชน เพื่อดำเนินการวิจัยต่อไป

กิจกรรมที่ ๗ การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปบทเรียน

วัน เวลา สถานที่ กุมภาพันธ์ - เมษายน ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่
- ๒) เพื่อวิเคราะห์และสรุปบทเรียนในระยะที่ ๑

วิธีการ/ขั้นตอน

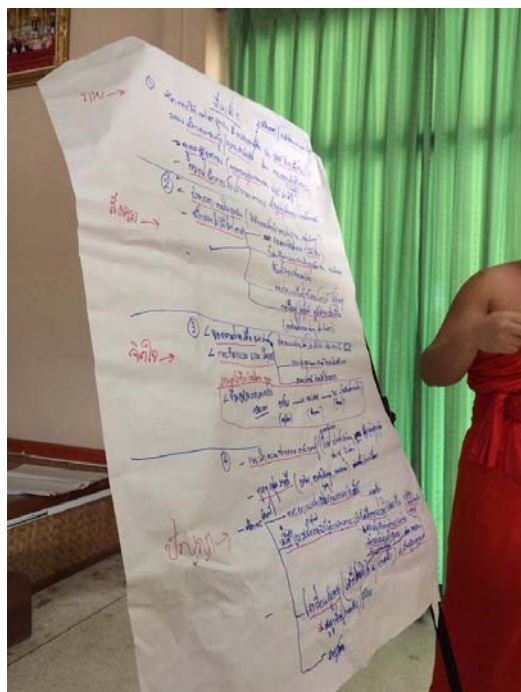
- ๑) เตรียมเนื้อหาข้อมูล
- ๒) วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลเป็นหมวดหมู่
- ๓) สรุปบทเรียน

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัย จำนวน ๒๕ คน

ผลการดำเนินงาน

การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปบทเรียนการดำเนินงานในระยะที่ ๑ ได้ดำเนินการผนวกกับการประชุมทีมวิจัยประจำเดือน ซึ่งได้กลั่นกรองเรียบเรียงข้อมูลจากการศึกษาวิจัยดังกล่าว เพื่อให้ทีมวิจัยได้ร่วมการตรวจสอบและเพื่อเติมของข้อมูลที่ขาดหาย เพื่อสรุปบทเรียนต่อหน่วยงานที่ให้ทุนวิจัย และเป็น การทบทวนองค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยในระยะที่ ๑

กิจกรรมที่ ๘ การจัดทำรายงานการวิจัย ระยะที่ ๑

วัน เวลา สถานที่ มิถุนายน ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน
- ๒) เพื่อสรุปองค์ความรู้สู่การพัฒนาต่อยอดในระยะที่ ๒

วิธีการ/ขั้นตอน

- ๑) รวบรวมข้อมูลการวิจัย
- ๒) เรียบเรียงจัดทำรายงานการวิจัย
- ๓) นำเสนอผู้ทรงวุฒิ

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัย จำนวน ๒๕ คน

ผลการดำเนินงาน

การจัดทำรายงานการวิจัยในระยะที่ ๑ เป็นไปตามกระบวนการแผนงานของโครงการวิจัย จำนวน ๘ กิจกรรม ทีมวิจัยพยายามรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียบเรียงเนื้อหาการวิจัยได้ตามแผนงาน เพื่อให้หน่วยงานที่สนับสนุนทุนการวิจัย และผู้ทรงวุฒิ ได้ให้แนวทางของการวิจัยเพื่อพัฒนาสู่การดำเนินงานในระยะที่ ๒ ต่อไป

สรุปผลการดำเนินกิจกรรม ระยะที่ ๒

กิจกรรมที่ ๑ การประชุมคณะทำงาน

วัน เวลา สถานที่ พฤษภาคม ๒๕๕๙ – เมษายน ๒๕๖๐ (อย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง)

ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลอุโมงค์

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อทำความเข้าใจคณะทำงานในแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน
- ๒) เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวและวางแผนทางการดำเนินงานร่วมกัน

วิธีการ/ขั้นตอน

- ๑) ประชุมคณะทำงานเพื่อสร้างความเข้าใจให้ไปในทิศทางเดียวกัน
- ๒) เตรียมเนื้อหาการประชุม
- ๓) จัดเวทีประชุมสร้างความเข้าใจกับชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง
- ๔) สรุปการประชุม

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัยและที่ปรึกษา ๒๕ คน

ผลการดำเนินงาน

การเข้าร่วมของทีมวิจัยในครั้งนี้ สืบเนื่องมาจากการดำเนินการวิจัยในระยะที่ ๑ ซึ่งได้องค์ความรู้และกระบวนการดำเนินงานภายใต้การทบทวนบริบทของชุมชนตำบลอุโมงค์ และการทบทวนทุนทางสังคมในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม นำไปสู่การยกระดับความรู้ที่เกิดจากการดำเนินการวิจัย เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการในระยะที่ ๒

การประชุมครั้งนี้จึงเป็นการทบทวนในด้านการจัดการสุขภาวะภายใต้การขับเคลื่อนของชมรมอาสาป็นสุข และกลุ่มโรงเรียนดอกซอมพอ โดยใช้หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนด้านการจัดการสุขภาวะในชุมชนตำบลอุโมงค์ และได้มอบหมายทีมวิจัยที่เป็นนักวิจัยชุมชนทั้ง ๑๑ ชุมชน ได้พยายามรวบรวมข้อมูลจากการดำเนินการวิจัยในระยะที่ ๒ เพื่อเป็นการติดตามประเมินผล และหาแนวทางการพัฒนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพของการดำเนินการ

การประชุมของคณะทำงานวิจัยจึงปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม และใช้เครื่องมือสื่อสารทางเทคโนโลยีได้แก่ facebook line เป็นต้น เพื่อให้เกิดการประสานงานและรับสารอย่างรวดเร็ว เนื่องด้วยคณะทำงานได้ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนด้านสุขภาวะ จึงทำให้มิติการประชุมของคณะทำงานวิจัยเป็นไปด้วยองค์ความรู้ที่หลากหลาย และเป็นแนวทางของการสร้างความรู้สู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

กิจกรรมที่ ๒ จัดเวทีประชุมการดำเนินกิจกรรม และเสริมสร้างกิจกรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ
วัน เวลา สถานที่ มิถุนายน ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลอุโมงค์

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างกิจกรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ
- ๒) เพื่อติดตามและประเมินการดำเนินกิจกรรม

วิธีการ/ขั้นตอน

- ๑) เตรียมข้อมูลแนวทางการดำเนินกิจกรรม
- ๒) จัดเวทีชุมชน
- ๓) สรุปกิจกรรม

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัย แกนนำ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน เยาวชน จำนวน ๕๐ คน

ผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้เป็นการเตรียมความพร้อมในการจัดดำเนินกิจกรรม ที่ได้อาศัยการวางแผน การดำเนินการ การติดตามประเมินผล และการปฏิบัติการของกิจกรรม โดยเป้าหมายของการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความสุขภาวะ ตามหลักภาวนา ๔ ทางพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วย กายภาวนา (กาย) จิตตภาวนา (ใจ) ศีลภาวนา (สังคม) และปัญญาภาวนา (ปัญญา)

การจัดเวทีประชุมครั้งนี้จึงได้คืนข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ของปัญหาสุขภาพของชุมชนตำบลอุโมงค์ และทุนทางสังคมของชุมชน ที่จะสามารถนำไปสู่การส่งเสริมและจัดการสุขภาพ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ได้เกิดความตระหนักถึงสถานการณ์ และมีความมุ่งมั่นในการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมด้านสุขภาพชุมชนตามหลักพุทธธรรม

การดำเนินการกิจกรรมของทีมวิจัยและชุมชนจึงได้กำหนดการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นทางการ ของชมรมอาสาป็นสุข ทุกวันเสาร์ที่ ๒ และที่ ๔ ของทุกเดือน และอย่างเป็นทางการได้อาศัยแกนนำชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมในแต่ละชุมชนของตนเอง สำหรับกลุ่มโรงเรียนดอกขอมพอได้ดำเนินการทุกวันพุธ

กิจกรรมที่ ๓ การประชุมติดตามและประเมินผลการดำเนินกิจกรรม

วัน เวลา สถานที่ มกราคม ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลอุโมงค์

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อติดตามและประเมินผลการดำเนินกิจกรรมการจัดการสุขภาพชุมชน
- ๒) เพื่อวิเคราะห์ความสำเร็จและผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม

วิธีการ/ขั้นตอน

- ๑) เตรียมข้อมูลผลการติดตามและประเมินผลการดำเนินกิจกรรม
- ๒) จัดประชุม
- ๓) สรุปกิจกรรม

กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัย จำนวน ๒๕ คน

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินการติดตามและประเมินผล ได้อาศัยเครื่องมือ ได้แก่ แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ได้อาศัยการลงพื้นที่ดำเนินกิจกรรม และการเก็บข้อมูลจากคนในชุมชน เพื่อเป็นการประเมินผลการดำเนินกิจกรรม ซึ่งการติดตามประเมินผลได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

การติดตามและประเมินผลจึงทำให้ทีมวิจัยได้ข้อมูลของการดำเนินกิจกรรม ซึ่งทำให้พบจุดเด่น จุดด้อย อุปสรรค และปัญหาของการดำเนินกิจกรรม จึงมีการปรับเปลี่ยนและหาแนวทางการดำเนินกิจกรรม อาทิเช่น การลงพื้นที่ในชุมชนเพื่อช่วยแนะนำด้านการออกกำลังกายของผู้ป่วยติดเตียง

ซึ่งทำให้คนในครอบครัวไม่เห็นด้วยเพราะอาจทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยของผู้ป่วย ทีมวิจัยจึงจำเป็นต้องมีการอบรมและให้ความรู้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์กับการดำเนินกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ผลของการติดตามประเมินผลยังทำให้ทราบถึงสถานการณ์การดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการสุขภาวะในทางที่ดีขึ้น และมีชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น ทั้งนี้ยังพบสถิติการส่งเสริมสุขภาวะของคนในชุมชนที่เกิดสุขภาวะเพิ่มมากขึ้น

กิจกรรมที่ ๔ การจัดเวทีสรุปบทเรียนเพื่อหารูปแบบและกระบวนการการจัดกิจกรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ ของชุมชน

วัน เวลา สถานที่ มีนาคม ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลอุโมงค์

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อหารูปแบบและกระบวนการการจัดกิจกรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ ของชุมชน

วิธีการ/ขั้นตอน

- ๑) เตรียมเนื้อหาการจัดเวที
- ๒) จัดประชุม
- ๓) สรุปกิจกรรม

กลุ่มเป้าหมาย

นักวิจัย แกนนำ กลุ่มต่างๆ ในชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่ปรึกษา จำนวน ๘๐ คน

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินการวิจัยได้อาศัยชมรมอาสาป็นสุข และชมรมโรงเรียนดอกขอมพอ (ผู้สูงอายุ) ในการขับเคลื่อนการจัดการสุขภาวะชุมชนตามหลักพุทธธรรม ซึ่งเป้าหมายของการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตตามหลักภาวนา ๔ และกระบวนการขับเคลื่อนอาศัยหลักพุทธธรรมในการขับเคลื่อน ได้แก่ หลักไตรสิกขา หลักอปริหานิยธรรม หลักอริยมรรค และหลักสังคหวัตถุ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนในการจัดการสุขภาวะ

เวทีสรุปบทเรียนจึงเป็นการถอดบทเรียนของการดำเนินการวิจัย ซึ่งได้องค์ความรู้ถึงกระบวนการ และกลไกการขับเคลื่อนกิจกรรมที่อาศัยการมีส่วนร่วมของทีมวิจัยและชุมชนในการขับเคลื่อน และรูปแบบการจัดการสุขภาวะที่ได้บูรณาการกับหลักพุทธธรรมในการดำเนินงาน ทั้งนี้ชุมชนและหน่วยงานองค์กร โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ที่ให้ความสำคัญของการนำหลักพุทธธรรมในการขับเคลื่อนด้านสุขภาวะ และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อหาแนวทางในการขับเคลื่อนด้านสุขภาวะเพื่อให้ครอบครัวคนในชุมชนของตำบลอุโมงค์

การถอดบทเรียนครั้งนี้ยังทำให้เกิดเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาวะ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น ที่ได้นำองค์ความรู้ด้านวิชาการทางการแพทย์สมัยใหม่ และวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา ที่จะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการขับเคลื่อนสุขภาวะเชิงพุทธในตำบลอุโมงค์

กิจกรรมที่ ๕ การจัดกิจกรรมเพื่อคืนข้อมูลและระดมความคิดเห็นของคนในชุมชนต่อรูปแบบและกระบวนการการจัดกิจกรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ ของชุมชน
วัน เวลา สถานที่ เมษายน ๒๕๖๐ ณ สวนไม้ไทยบ้านพ่อเลี้ยงหมื่น

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อคืนข้อมูลและระดมความคิดเห็นของคนในชุมชนต่อรูปแบบและกระบวนการการจัดกิจกรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ ของชุมชน

วิธีการ/ขั้นตอน

- ๑) เตรียมเนื้อหาการจัดเวที
- ๒) จัดเวทีชุมชน
- ๓) สรุปกิจกรรม

กลุ่มเป้าหมาย

นักวิจัย แกนนำ กลุ่มต่างๆ ในชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่ปรึกษา จำนวน ๑๐๐ คน

ผลการดำเนินงาน

การจัดเวทีชุมชนครั้งนี้เป็นการถ่ายทอดสถานการณ์การขับเคลื่อนการจัดการสุขภาวะชุมชนเชิงพุทธธรรมในตำบลอุโมงค์ ซึ่งเป็นการคืนข้อมูลจากสถานการณ์และเงื่อนไขของการดำเนินงานวิจัย และผลของการดำเนินการวิจัยที่ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆในชุมชน โดยอาศัยกลุ่มเป้าหมาย ๒ กลุ่ม คือ ชมรมอาสาป็นสุข ชมรมผู้สูงอายุ

การจัดกิจกรรมครั้งนี้นอกจากทำให้คนในชุมชนได้เห็นปรากฏการณ์ของการขับเคลื่อนด้านสุขภาวะของชุมชนแล้วนั้น ชุมชนยังได้ร่วมระดมความเห็นถึงจุดเด่น จุดด้อย อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข เพื่อขับเคลื่อนสุขภาวะของคนในชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจากการระดมความเห็นของชุมชนคือการขยายเครือข่ายการทำงานทุกกลุ่มในตำบลอุโมงค์ ที่ให้ความสนใจในการส่งเสริมด้านสุขภาวะตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ทั้งนี้กระบวนการและรูปแบบการขับเคลื่อนสุขภาวะเชิงพุทธ ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่คนในชุมชนต่างให้ความสำคัญ เพราะเป็นการบูรณาการกับหลักทางพระพุทธศาสนาในการขับเคลื่อนหรือพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป

กิจกรรมที่ ๖ สรุปรวเคราะห์ นำเสนอรายงานการวิจัย

วัน เวลา สถานที่ เมษายน ๒๕๖๐ ณ เทศบาลตำบลอุโมงค์

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อสรุปผลการดำเนินงานและรับทราบปัญหาอุปสรรค

วิธีการ/ขั้นตอน

- ๑) เตรียมเนื้อหาการประชุม
- ๒) จัดประชุม
- ๓) สรุปกิจกรรม

กลุ่มเป้าหมาย

สมาชิกในชุมชน ชุมชนใกล้เคียง หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง ทีมวิจัย และผู้ที่เกี่ยวข้อง

จำนวน ๕๐ คน

ผลการดำเนินงาน

การประชุมครั้งนี้เป็นการนำผลการดำเนินกิจกรรมคืนข้อมูลและการระดมความเห็นของคนในชุมชนตำบลอุโมงค์ ในการขับเคลื่อนสุขภาวะเชิงพุทธ เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาสรุปในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ข้อมูลมีความสมบูรณ์และนำไปสู่การนำองค์ความรู้ไปพัฒนากระบวนการหรือต่อยอดกับขับเคลื่อนต่อไป

การสรุปองค์ความรู้ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการทบทวนการทำงานด้านวิจัยของทีมวิจัยและคนในชุมชน เพื่อเป็นรูปแบบของการพัฒนาชุมชนโดยอาศัยสถานการณ์ของปัญหาด้านสุขภาวะซึ่งจำเป็นที่ชุมชนจะต้องนำกระบวนการเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้กับการส่งเสริมและแก้ปัญหาในประเด็นต่างๆ ในชุมชน ถึงแม้ว่าการดำเนินการวิจัยด้านสุขภาวะครั้งนี้ไม่ได้ครอบคลุมคนในชุมชนตำบลอุโมงค์ทั้งหมด แต่ทำให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาสถานการณ์เหล่านั้น และทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน และได้นำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับการพัฒนาชุมชนและสังคมต่อไป

บทที่ ๔

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินการโครงการวิจัยครั้งนี้ได้สรุปผลการดำเนินงานวิจัย ในระยะที่ ๑ โดยนำเสนอผลการวิจัย ๓ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ สถานการณ์ เจ็บป่วย ป่วย ที่กลุ่มทุนทางสังคมในการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ-ธรรม

ส่วนที่ ๒ การสืบค้นทุนทางสังคมในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม ชุมชนตำบลอุโมงค์

ส่วนที่ ๓ แนวทางการยกระดับการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม ชุมชนตำบลอุโมงค์

การดำเนินการโครงการวิจัยครั้งนี้ได้สรุปผลการดำเนินงานวิจัย ในระยะที่ ๒ โดยนำเสนอผลการวิจัย ๒ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๔ รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ส่วนที่ ๕ แนวทางพัฒนากระบวนการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

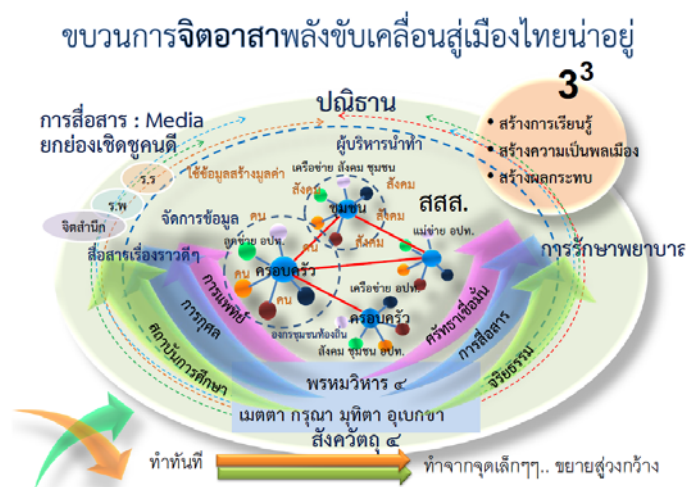
ส่วนที่ ๑ สถานการณ์ เจ็บป่วย ป่วย ที่กลุ่มทุนทางสังคมในการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธธรรม
๑)กลุ่มอาสาป็นสุข

ข้อมูลสภาพปัญหาในพื้นที่ และเหตุผลสำคัญ

สังคมไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะสังคมที่มีความเป็นเมืองที่มีความเจริญทางวัตถุเข้ามาครอบงำความเจริญทางจิตใจ ทุกชีวิตต่างดิ้นแข่งขัน เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินทองและชีวิตที่สุขสบาย ทำให้คนส่วนใหญ่นึกถึงแต่ตนเอง ไม่รับรู้ชีวิตคนรอบข้าง การให้ความรัก การใส่ใจดูแล การแสดงความห่วงใย ความเอื้ออาทรให้แก่กันและกันลดน้อยลงไปทุกที เราจึงพบเห็นปัญหาที่มาจากสังคมที่เสื่อม บกพร่องและอ่อนแอลง เช่น ขวามการพบขากทารกที่ถูกทำแท้ง เป็นจำนวนมาก ภาพการทำร้ายผู้สูงอายุ และการทอดทิ้งผู้ด้อยโอกาส คำถามคือใครเป็นผู้เยียวยาหากไม่ใช่คนในสังคมด้วยกันเอง การให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ทั้งในเชิงรุกและเชิงรับจึงเป็นนโยบายในการทำงานที่สำคัญ

ผลของการดำเนินในลักษณะของการให้สวัสดิการและการดูแลผู้สูงอายุนั้น ไม่สามารถคำนวณความคุ้มค่าเป็นตัวเลขได้ทั้งหมด แต่การดำเนินการดังกล่าวนี้เป็นารแสดงออกถึงความรักและห่วงใยของท้องถิ่น ในการให้บริการอย่างทั่วถึงแก่คนทุกเพศทุกวัยอย่างเท่าเทียม โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการและผู้สูงอายุ ที่สมควรจะได้รับโอกาสในการดูแลเป็นพิเศษ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ตามสภาพ มีสุขภาพจิตที่ดี ลดภาระค่าใช้จ่ายของภาครัฐในด้านการรักษาพยาบาลลงและยังส่งผลให้ครอบครัวอบอุ่นขึ้นด้วย ส่วนผลที่ได้ในเชิงสังคมในวงกว้างนั้น ได้ทำให้

ชุมชนและสังคมมีความตื่นตัวโดยเกิดความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน จากแนวคิดขบวนการจิตอาสาพลังขับเคลื่อนสู่เมืองไทยน่าอยู่

จิตอาสา เป็นกระบวนการที่เริ่มจากหลักคิดการสร้างจิตศรัทธาการทำความดีตามหลักพระพุทธศาสนา กล่าวคือ จิตอาสา เป็นจิตแห่งการให้ความดีงามทั้งปวงแก่เพื่อนมนุษย์ โดยเต็มใจ สมครใจ อิ่มใจ ซาบซึ้งใจ ปิติสุข ที่พร้อมจะเสียสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ ในการทำกิจกรรม หรือ สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นจิต ที่ไม่นิ่งดูดาย เมื่อพบเห็นปัญหา หรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้คน เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี กระบวนการสร้างจิตอาสา ต้องประกอบด้วย การปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา การเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความรู้ ข้อมูล และการติดต่อสื่อสาร การสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง และการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง คุณลักษณะของผู้มีจิตอาสา คือ มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม การทำงานทุกอย่างเป็นไปด้วยความสมัครใจ ไม่มุ่งหวังผลตอบแทนในรูปของอามิส สินจ้าง หรือรางวัล ตลอดจนการอุทิศกาย กำลังใจ และเวลาให้แก่ส่วนรวม

สิ่งที่อาสาสมัครพึงมี และถือปฏิบัติคือ มีความรักมนุษยชาติ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ (เมตตา : ความรัก ความปรารถนาดีให้ผู้อื่นมีความสุข, กรุณา : ความสงสาร เห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์, มุทิตา : ยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข, อุเบกขา : วางเฉยไม่ลำเอียง) และ สังคัตถ ๔ (ทาน : การให้ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่, ปิยวาจา : กล่าวด้วย วาจาที่ซาบซึ้ง สุภาพอ่อนหวาน, อตถจริยา : ทำดี ประพฤติดี เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น, สมานัตตตา : ทำตัวเสมอต้น เสมอปลาย) ในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น คือกระบวนการสร้างความ เป็นพลเมืองที่สามารถตอบสนองต่อนโยบายสาธารณะ และการกิจของอปท. ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

◆ ที่มา/ความสำคัญ/ความจำเป็นของแผนงานหรือโครงการ หรือกิจกรรม

ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

ตำบลอุโมงค์ มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน และเป็นชุมชนดั้งเดิมเป็นชื่อแปลงมาจากคำว่า ไอง์ โมง เป็นคำพื้นเมือง แปลว่า เป็นหลุมเป็นบ่อ อยู่บริเวณ หน้าวัดอุโมงค์ บางท่านบอกว่าอยู่ที่ใต้พระวิหาร วัดอุโมงค์ และมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่าใต้พระเจดีย์มีอุโมงค์อยู่ภายใน ต่อมาเมื่อพระพุทธรูปหนึ่งได้จารึก

ผ่านมาและพระอัฐงค์ ได้มีนิมิตเห็นพระยานาคพิทักษ์รักษาสมบัติได้อุโมงค์ไว้ ด้วยเกรงว่าจะมีผู้ไปรบกวน อันอาจเป็นอันตรายจึงได้สร้างเจดีย์ครอบอุโมงค์ไว้ ต่อมาได้มีการบูรณะและพัฒนาจนเป็นวัดอุโมงค์ในปัจจุบัน ชุมชนบ้านอุโมงค์ ในอดีตมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์กล่าวคือในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงรับสั่งให้ข้าราชการบริพารมาปักหลักแดนเมืองเพื่อกำหนดเขตแดนแต่ละเมือง(เขตจังหวัด)และในรัชสมัยรัชกาลที่ ๙ ทรงเสด็จมา ณ บ้านอุโมงค์พร้อมด้วยข้าราชการบริพารและประชาชนได้ตั้งพลับพลาที่ประทับ ณ บริเวณหน้าวัดอุโมงค์ในปัจจุบัน ด้านการปกครองในราว พ.ศ. ๒๔๕๕ ตำบลอุโมงค์ปกครองโดยขุนอุโมงค์ มนาทร (นายแก้ว พันธุ์อุโมงค์) ได้รับแต่งตั้งเป็นกำนันคนแรกของตำบลอุโมงค์ และหมื่นนรสุขจรุง (นายบุญตัน ยา วุฒิ) เป็นกำนันคนที่ ๒ โดยการแต่งตั้งชื่อเป็น “ขุน” หรือ “หมื่น” ต่อมาได้ยกเลิกการแต่งตั้งชื่อดังกล่าว ให้ใช้ชื่อบุคคลตามปกติ อย่างไรก็ตามกำนันตำบลอุโมงค์ ได้รับการแต่งตั้งเรื่อยมาตามสภาพการเมืองแต่ละยุคแต่ละสมัย และได้ยกฐานะเป็นสุขาภิบาลตำบลอุโมงค์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๑ จากนั้น พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลอุโมงค์ จนถึงปัจจุบัน พื้นที่ของตำบลอุโมงค์ อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน พื้นที่จำนวน ๒๐.๐๙ ตารางกิโลเมตร ระยะห่างจากจังหวัด ๑๐ กิโลเมตร มีจำนวน ๑๑ หมู่บ้าน สำหรับชื่อหมู่บ้าน(ชุมชน) ประกอบด้วย หมู่ที่ ๑ บ้านอุโมงค์ หมู่ที่ ๒ บ้านกอม่วง หมู่ที่ ๓ บ้านสันกับตอง หมู่ที่ ๔ บ้านฮ่องกอก หมู่ที่ ๕ บ้านป่าเหว หมู่ที่ ๖ บ้านป่าลาน หมู่ที่ ๗ บ้านเขตวัน หมู่ที่ ๘ บ้านไร่ หมู่ที่ ๙ บ้านป่าเส้า หมู่ที่ ๑๐ บ้าน ชัยสถาน หมู่ที่ ๑๑ บ้านแม่ร่องน้อย

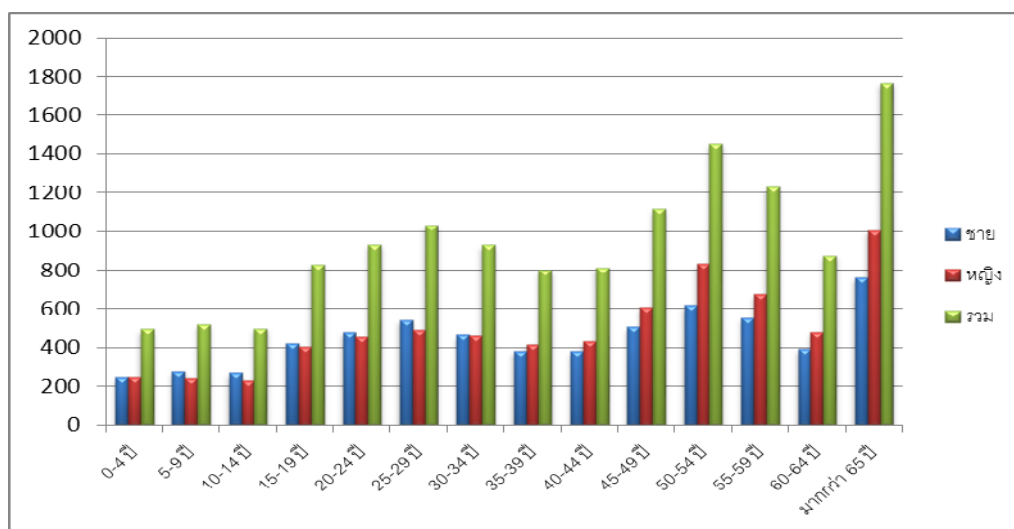
โครงสร้างพื้นฐานในตำบลที่เป็นศักยภาพที่ใช้ประโยชน์ในการจัดการตนเองของตำบลอุโมงค์คือ ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลอุโมงค์มีลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบลุ่มตามแนวชายฝั่งตะวันตกของแม่น้ำกวัง และมีลำเหมื่อนน้ำปิงทางผ่านส่วนกลางของพื้นที่เพื่อหล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรม เหมืองฝายหลายเส้น มีการบริหารจัดการน้ำโดยคณะกรรมการ จึงทำให้มีน้ำในการทำเกษตรตลอดปี สภาพของดินฟ้าอากาศโดยทั่วไปอยู่ในเกณฑ์ปกติ มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบเกษตรกรรม อยู่กันแบบเครือญาติ ทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

เทศบาลตำบลอุโมงค์ที่ตั้งชุมชนจะรวมกันอยู่เป็นแนวยาวริมสองฝั่งถนนเชียงใหม่ – ลำพูนสายเก่า โดยมีการ ใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่ตั้งของสถานที่ประกอบธุรกิจการค้ารวมกันอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ในบริเวณตลาดกลางป่าเหว และริมสองฟากถนนเชียงใหม่ - ลำพูน สายเก่าในบริเวณใกล้เคียง นอกจากนั้นแล้ว ยังมีร้านค้าขนาดเล็กตั้งกระจายอยู่ริมสองฟากถนนสายเชียงใหม่ – ลำพูนสายเก่าและห่างจากถนนเข้าไปในซอยโดยมีกลุ่มใหญ่ตั้งอยู่ด้านเหนือและส่วนกลางของพื้นที่ และมีจำนวนน้อยลงในตอนใต้ของพื้นที่ สภาพของที่พักอาศัยในบริเวณริมถนนส่วนใหญ่จะเป็นบ้านเดี่ยวสูง ๑ – ๒ ชั้นและมีบริเวณโดยรอบ และเมื่อห่างจากถนนใหญ่ออกไปจะเป็นบ้านเดี่ยวที่ตั้งอยู่ในสวนลำไย ล้อมรอบที่ที่พักอาศัยจะเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสวนลำไย ยกเว้นบริเวณใกล้ถนนซูเปอร์ ไฮเวย์จะเป็นที่นา พื้นที่ริมสองฟากถนนซูเปอร์ไฮเวย์ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่นา มีพื้นที่ว่างยังไม่ได้ถูกใช้งานรวมทั้งมีโรงงานและสถานที่ประกอบธุรกิจการค้าตั้งกระจายอยู่ห่างกันบนริมสองฟากถนน และพื้นที่ระหว่างถนนซูเปอร์ไฮเวย์ไปจนถึงลำน้ำแม่กวังส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมโดยมีพื้นที่ พักอาศัยปนอยู่ด้วย

เทศบาลตำบลอุโมงค์ มีประชากรทั้งหมด ๑๓,๓๐๔ คน และมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น ๕,๒๖๑ ครัวเรือน จากโครงสร้างของประชากรซึ่งแยกตามช่วงอายุของประชากรที่อาศัยอยู่ในตำบลอุโมงค์ จะสังเกตได้ว่าประชากรประชากรวัยแรงงาน (อายุ ๑๕-๕๙ ปี) ถ้าคิดเป็นจำนวนร้อยละแล้วจะเท่ากับร้อยละ ๗๐ ของจำนวนประชากร ซึ่งถือว่าตำบลอุโมงค์ประชากรวัยแรงงานยังคงมีจำนวนมาก อันดับที่ ๒ คือ

ในช่วงของวัยผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ ๒๐ ของจำนวนประชาชน และประชากรวัยเด็ก คิดเป็นร้อยละ ๘ ของจำนวนประชากร

ตารางโครงสร้างประชากรแบ่งตามช่วงอายุของประชาชนอุโมงค์

วัยชรา ผู้สูงอายุของตำบลอุโมงค์มีจำนวน ๒,๖๙๓ คน ซึ่งจำนวนของผู้อายุมีอัตราสูงเป็นอันดับหนึ่งของจังหวัดลำพูนที่มีจำนวนผู้สูงอายุจำนวนมาก ซึ่งจะต้องใช้งบประมาณในการจ่ายค่าครองชีพเดือนละไม่ต่ำกว่าหนึ่งล้านบาท ซึ่งควบคู่ไปกับการที่ตำบลอุโมงค์มีกองทุนสวัสดิการ เพื่อใช้สำหรับช่วยเหลือผู้คนแต่ละวัย นอกจากนั้นจะต้องมีการส่งเสริมกิจกรรมทางด้านสุขภาพ จิตใจ ให้เหมาะสมกับแต่ละกลุ่ม เช่น การออกกำลังกายตามความเหมาะสม เช่น การรำไม้พลอง แอโรบิคประยุกต์ กิจกรรมทางด้านจิตใจ เช่น โครงการอุยสอนหลาน กลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้ โครงการธนาคารความดี โครงการอาสาป็นสุข โรงเรียนดอกขอมพอดตำบลอุโมงค์ ซึ่งกิจกรรมประเภทนี้ช่วยให้ผู้สูงอายุไม่เกิดความเหงา ได้พบปะพูดคุย ไม่มีอาการหลงลืม มีสุขภาพจิตที่ดี และยังส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าวัดฟังธรรมะตามหลักพระพุทธศาสนาและกิจกรรมอื่น ๆ มีการตั้งชมรมผู้สูงอายุตำบลอุโมงค์ ชมรมวัยดอกกลาดวน โรงเรียนดอกขอมพอด และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

เทศบาลตำบลอุโมงค์ร่วมกับ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลอุโมงค์จึงจัดให้มีการดำเนินงานทางด้านสุขภาพ เป็นการรักษาในรูปแบบของสมัยใหม่กับรูปแบบของแพทย์ทางเลือก โดยมีกิจกรรมเช่น นวดแผนไทย การอบสมุนไพร การดูแลสุขภาพด้วยวิธีธรรมชาติบำบัด และการรับประทานสมุนไพร (หมอเขียว) จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพที่ผ่านการอบรม และมีความเชี่ยวชาญอย่างดีในการที่จะให้คำแนะนำแก่ผู้ป่วยหรือผู้สนใจที่จะบำรุงสุขภาพ

จากการเห็นความสำคัญในการดูแลสุขภาพของประชาชน โดยเน้นการทำงานทั้งเชิงรับและเชิงรุก รวมถึงประชาชนในพื้นที่ไม่สามารถเข้าถึงการให้บริการด้านสุขภาพ จึงทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของหน่วยงานและประชาชนทุกภาคส่วน ในการร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือและร่วมวางแผนการดำเนินงานของประชาชนทุกภาคส่วน เพื่อให้การทำงานในเชิงรุกและเชิงรับในการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค การรักษา และการฟื้นฟูให้ครอบคลุมอย่างทั่วถึงอย่างมีคุณภาพ รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลและเฝ้าระวังภัยทางด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่องรวมทั้งการบริการด้านสุขภาพที่ครบครันทั้งบุคลากร เครื่องมืออุปกรณ์ ที่มีคุณภาพสามารถให้บริการแก่ประชาชนได้ทั่วถึง สร้างการมี

สืตอาสาในการดูแลสุขภาพคนในชุมชนด้วยคนในชุมชนโดยอาศัยกลไกการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ก่อให้เกิดการดำเนินงานในรูปแบบของอาสาสมัครที่มีจิตอาสาสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่ม สามารถร่วมกันจัดกิจกรรมอันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ทั้งตนเองและส่วนรวม รวมถึงให้การดูแลสุขภาพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นรักษา ธรรมชาติ ปลอดภัยต่อสุขภาพ ดังนั้นการดูแลสุขภาพจึงสามารถให้การดูแลได้ครบครัน

ประสบการณ์ในการทำกิจกรรมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และอธิบายผลการดำเนินกิจกรรมให้ชัดเจน เช่น การสำรวจข้อมูลชุมชน ทำประชาคมหมู่บ้าน การรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมต่างๆ

เทศบาลตำบลอุโมงค์ ได้ดำเนินกิจกรรม การพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ และใช้แผนแม่บทชุมชน เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ วิธีคิดที่สำคัญอย่างยิ่ง เพื่อการพัฒนาให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่อย่างยั่งยืน ตามกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน บนฐานข้อมูลหรือความจริงที่มีอยู่ในชุมชนนำสู่เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อีกอย่าง ที่เรียกว่า “กระบวนการทางปัญญา “ ซึ่งเพื่อให้เกิดความตระหนักรู้โดยชุมชนเพื่อวางแผนในการพัฒนาหรือหาทางออกจากปัญหาของชุมชนด้วยตัวของชุมชนเอง เป็นการได้คิดได้เรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนจนตกผลึกความคิด เห็นทางออกของปัญหาของปัญหาหรือการพัฒนาแต่ละประเด็นจนเกิดเป็นทางเลือกเพื่อนำไปปฏิบัติ โดยกระบวนการในการจัดแผนแม่บทชุมชนของเทศบาลตำบลอุโมงค์โดยให้แกนนำกลุ่ม ต่าง ๆ ร่วมกันเสนอและระดมความคิดเห็น และจากการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ จึงทำให้เกิดกระบวนการในการทำงานอย่างบูรณาการกับทุกภาคส่วนจึงได้เกิดโครงการอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์ ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในการให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ ผู้สูงอายุ ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้หรือถูกทอดทิ้ง สามารถดำรงชีวิตกับครอบครัว ชุมชน สังคมอย่างมีความสุข

จากวิสัยทัศน์การพัฒนาตำบลอุโมงค์ ที่กำหนดคือ **“อุโมงค์เมืองของคนสุขภาพดี ทุกภาคมีส่วนร่วม ศูนย์รวมแห่งภูมิปัญญา”** กล่าวโดยสรุปถึงความหมายของวิสัยทัศน์ ที่ต้องการให้ประชาชนในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ ทุกเพศทุกวัยมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ป่วย ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส พร้อมเปิดโอกาสให้กลุ่ม/ชมรมต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการในการจัดทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ อาสาป็นสุข เทศบาลตำบลอุโมงค์ ได้เริ่มต้นจากการที่ นายชยัน วิพรหมชัย นายกเทศมนตรีตำบลอุโมงค์ และนางอรรณ ขว้างจิตต์ รองนายกเทศมนตรีตำบลอุโมงค์ ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน สำนัก ๓ (สสส.) โดยได้ไปศึกษาดูงานที่ มูลนิธิพุทธรธูจิ ประเทศไต้หวัน และจึงได้นำแนวคิดของจิตอาสาไปปรับใช้ในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ และจากการที่พื้นที่ตำบลอุโมงค์ ประชากรส่วนใหญ่เป็นประชากรในวัยทำงาน ซึ่งจะต้องออกไปทำงานและปล่อยให้ผู้สูงอายุ ผู้พิการ หรือผู้ด้อยโอกาส อยู่บ้านตามลำพังโดยไม่มีผู้ดูแล และส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยว เป็นสังคมที่ต้องแข่งขันกันทำมาหากิน เพื่อการยังชีพของครอบครัว

ชมรมอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์ เป็นชมรมที่เกิดจากการรวมตัวกันของจิตอาสาจากกลุ่มต่างๆของตำบลอุโมงค์ โดยมีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อรวมตัวกันทำงานด้านต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล สังคม ชุมชน แนวคิดของกลุ่ม อาสาป็นสุข ตามแผนภาพประกอบ

แผนภาพความคิดอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์

ประเด็นที่ต้องการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนและท้องถิ่น

ปัญหาที่ซับซ้อนของสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อม ความเสื่อมทางวัฒนธรรม เป็นปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อจิตใจของคน ทำให้คนมีปัญหาเรื่องเป้าหมายชีวิตเน้นด้านวัตถุมากเกินไป มีการใช้เวลาส่วนมากไปในทางที่ไม่เกิดให้เกิดประโยชน์ต่อร่างกายและจิตใจ เหลือเวลาน้อยมากในการประกอบคุณงามความดี ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของทุกศาสนา ความซับซ้อนของปัญหาทำให้เกิดการแตกแยกเป็นปัจเจกบุคคล ต่างคนต่างอยู่ ขาดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อทำความดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน แต่ความมีน้ำใจของคนในสังคมไม่เคยเหือดแห้ง จางหายไป และคนไทยก็มีความรู้ความสามารถไม่แพ้ชาวต่างประเทศในทุก ๆ ด้าน อีกทั้งทรัพยากรในประเทศก็มีมากมายเป็นที่ได้เปรียบกว่าชาติอื่น เช่น เรามีพระมหากษัตริย์ที่เป็นผู้นำด้านจิตอาสาที่ยิ่งใหญ่ที่สุด มีผู้นำในการทำสาธารณะประโยชน์มากมายทุกพื้นที่ เงินงบประมาณแผ่นดินจากการจัดเก็บภาษีก็มีมาก เพียงแต่ยังขาดการประสานเรียงร้อยการทำงานให้มีพลังมากพอที่จะเปิดผลกระทบเป็นวงกว้างในสังคมไทย คนส่วนใหญ่อยากทำความดี แต่คน ๆ หนึ่งจะลงมือทำความดีเป็นเรื่องที่ยาก ถ้ามีปัญหาอุปสรรคมากก็เกิดความท้อใจเลิกทำความดีได้ง่าย และความดีเป็นเรื่องที่สัมผัสได้เฉพาะคน ทำแทนกันไม่ได้

ดังนั้นถ้ามีการเปิดเวทีในการทำควมดีได้ง่ายก่อนและอาศัยความต่อเนื่องของการทำความดีจากหลาย ๆ คนเชื่อมเรียงร้อยกัน ก็จะเป็นกระแสของความดีที่ยิ่งใหญ่ ก็จะดึงดูดให้คนอื่นมาร่วมกันทำความดีได้มากขึ้น

ฉะนั้น การดำเนินงานเพื่อให้ประสบผลสำเร็จเป็นประโยชน์ต่อ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ที่ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อน ให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายของโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ที่ขาดผู้ดูแล และช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ได้รับการดูแลช่วยเหลือจาก อาสาป็นสุข เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่กับชุมชนและครอบครัวได้อย่างปกติ และมีความเชื่อมั่นว่าจะไม่ถูกทอดทิ้ง

๒. เสริมสร้างจิตสำนึกให้ครอบครัว ชุมชนตระหนักและให้ความสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ในชุมชนของตนเอง

๓. สร้างอาสาสมัครให้เป็นนักสังคมสงเคราะห์พื้นบ้าน ทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาส ในชุมชน

๔. เป็นการส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือในท้องถิ่นระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนในการดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ให้ได้รับความช่วยเหลือและฟื้นฟูทางด้าน สุขอนามัย ด้านจิตใจ และสังคม

๕. การเตรียมความพร้อมสังคมก่อนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้ชุมชนเกิดความตื่นตัวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยจัดสร้างระบบการคุ้มครอง ดูแล ช่วยเหลือผู้สูงอายุขึ้นในชุมชน โดยประชาชน หน่วยงานและภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น ร่วมกันดำเนินงาน โดยใช้อาสาป็นสุขเป็นกลไก ดำเนินการตอบสนองต่อปัญหา ความต้องการ ความจำเป็นของผู้สูงอายุและเป็นการเสริมสร้างค่านิยมให้ประชาชนในชุมชนและอนุชนรุ่นหลังได้มีแบบอย่างนำให้เกิดความตระหนักและเตรียมพร้อมต่อภาวะผู้สูงอายุ

๖. เพื่อให้มีกลไกในระดับฐานรากของชุมชน ทำหน้าที่ป้องกัน ลดปัญหาให้การช่วยเหลือฟื้นฟูและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนเสริมสร้างศักยภาพให้กับผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส

๗. เป็นการสร้างมาตรฐานทางสังคมเพื่อให้มีเครื่องมือในการคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส โดยการดำเนินการในลักษณะเชิงรุกเข้าถึงตัวในบ้านพัก ในชุมชน ให้มีความมั่นคง สามารถ มีสิ่งทดแทนในการดูแลและคงภาวะของการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขภายในชุมชนนั้นได้

แนวทางในการดำเนินโครงการ หรือกลวิธีดำเนินงาน เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ตามที่ผู้บริหารท้องถิ่น ได้รณรงค์สร้างจิตสำนึก ส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสาหรืออาสาสมัครเกิดขึ้น เน้นการมีน้ำใจของการเป็นมนุษย์ ที่ผู้รับและผู้ให้มีความสุขเกิดเป็นชุมชนอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน จึงได้แต่งตั้งคณะทำงานพัฒนาแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมอาสาสมัครเป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน โดยมีกลวิธีดำเนินงานต่าง ๆ ดังนี้

บทบาทหน้าที่

- ทบทวนแนวคิดและรวบรวมประการณ์การจัดให้มีอาสาสมัคร รูปแบบต่าง ๆ
- เสนอแนะกลวิธี แนวทางและรูปแบบการพัฒนา

- เสนอมาตรการและแนวทาง ส่งเสริมกิจกรรมให้เป็นรูปธรรมและขยายผลเป็นขั้นตอนอย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์การพัฒนาแนวทางส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสาและอาสาสมัคร

- เพื่อส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมอาสาสมัครในระบบบริการสุขภาพ
- เพื่อพัฒนารูปแบบการดำเนินงานของอาสาสมัครให้สอดคล้องกับระบบบริการสุขภาพภาครัฐ
- การมีส่วนร่วมแบบจิตอาสาของประชาชน
- เกิดสังคมเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

รูปแบบการดำเนินงานของอาสาสมัคร

- ต้องมีความศรัทธา มาทำงานด้วยใจ
- ต้องทำเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น
- การทำงานไม่หวังผลตอบแทนทางวัตถุ
- เกิดองค์กรที่เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย
- สามารถทำงานเป็นทีมและมีระบบ นโยบายชัดเจน
- เกิดทักษะในการปฏิบัติงาน
- เชื่อมต่อระบบอาสาสมัครเดิมกับระบบอาสาสมัครใหม่

กรอบแนวคิดในการส่งเสริมกิจกรรมอาสาสมัครที่สำคัญ

- จิตอาสาต้องเกิดจากส่วนขาดและเติมให้คนอื่นที่มีความทุกข์
- จิตอาสาต้องเกิดขึ้นเอง ไม่มีรูปแบบ ไม่มีการสั่งการ
- จิตอาสาต้องนำสิ่งที่ดี ให้แก่สังคม
- รูปแบบการดำเนินงานจิตอาสาต้องมีความเหมาะสมและมีรูปแบบเฉพาะในแต่ละพื้นที่

การดำเนินงาน

- หารูปแบบเพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบ
- จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการสร้างสรรค์งานจิตอาสาอย่างเป็นรูปธรรม
- สร้างเครือข่ายความร่วมมือการพัฒนาจิตอาสา
- เผยแพร่การดำเนินงานจิตอาสาทางสื่อต่าง ๆ

การพัฒนา

- ประชุมปรึกษาหารือ แกนนำชุมชน ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อวางแผนการดำเนินงาน
- ประชาสัมพันธ์โครงการ และรับสมัครสมาชิกอาสาสมัครตำบลอุโมงค์
- ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำข้อมูลและปัญหาของผู้ป่วย ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ในแต่ละหมู่บ้าน ทั้ง ๑๑ หมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลอุโมงค์ และจัดเตรียมอุปกรณ์ในการดำเนินกิจกรรม
- ประชุมเปิดตัวโครงการ

- อบรมพัฒนาศักยภาพแก่อสาป็นสุขตำบลอุโมงค์ เพื่อใช้ในการป็นสุขด้านต่างๆที่จำเป็็น อาทิเช่น ความหมายของจิตอาสา , การปฐมพยาบาล , การดูแลสิ่งแวดล้อม , การดูแลอนามัยส่วนบุคคล เป็นต้น
- ประชุมวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มเป้าหมายก่อนการลงมือดำเนินการ
- ลงพื้นที่เพื่อร่วมกันดูแลผู้ป่วย ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาสที่บ้าน โดยมีเกณฑ์ที่ใช้คัดเลือกให้ได้รับการออกตรวจเยี่ยม อาทิเช่น ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู ถูกทอดทิ้ง มีฐานะยากจน มีโรคประจำตัว เป็นต้น โดยอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์ร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลอุโมงค์ เจ้าหน้าที่รับผิดชอบด้านต่างๆ
- ศึกษาดูงานเครือข่ายจิตอาสาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- ประชุมเพื่อสรุปผลการดำเนินกิจกรรม เดือนละ ๑ ครั้ง

๒)กลุ่มดอกขอมพอ (โรงเรียนผู้สูงอายุ)

วิสัยทัศน์ “สูงวัยอย่างมีคุณค่าร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาใฝ่ศึกษาทุกช่วงวัยด้วยกายใจที่แข็งแรง”

พันธกิจ “พัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของภูมิปัญญา พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงวัยให้ครอบคลุมทุกด้าน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย”

สถานการณ์ เจ็อนไข ปัญจัย ของการจัดการชุมชนสุขภาวะ

ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุ ๖๐ ปี บริบูรณ์ขึ้นไป ปัจจุบันสังคมไทยมีผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น ด้วยปัจจัยจากการที่ผู้สูงอายุ มีอายุยืนยาวมากยิ่งขึ้น จึงส่งผลให้หน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำหนดนโยบายในการรองรับสังคมผู้สูงอายุในอนาคต รวมทั้งขับเคลื่อนกิจกรรมโครงการ เพื่อเตรียมความพร้อม ในการจัดระบบบริการ การจัดสวัสดิการให้สอดคล้องกับลักษณะ สภาพปัญหาความต้องการ และตรงตามบริบทในพื้นที่ของผู้สูงอายุ ซึ่งจากการที่เทศบาลตำบลอุโมงค์ ได้ลงพื้นที่เพื่อตรวจเยี่ยมสุขภาพองค์รวมของผู้สูงอายุในปัจุบันประมาณที่ผ่านมา ทำให้พบว่า ผู้สูงอายุทั้งชายและหญิงในตำบลอุโมงค์ รวม ๑๑ ชุมชนนั้น มีทั้ง ผู้สูงอายุที่ติดเตียง ติดบ้าน และ ติดสังคม ซึ่งปัญหาแต่ละปัญหาดังกล่าว จึงทำให้ผู้บริหารเทศบาลตำบลอุโมงค์ ได้มีนโยบายในการจัดตั้งโรงเรียนดอกขอมพอตำบลอุโมงค์ (โรงเรียนผู้สูงอายุ) ขึ้น เพื่อให้ผู้สูงอายุที่ติดบ้าน และติดสังคม ได้มาเข้าร่วมโครงการและนำความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาในท้องถิ่น มาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา ได้รับการพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และ สังคม

ที่มา/ความสำคัญ/ความจำเป็นของกลุ่มทุนทางสังคม

เทศบาลตำบลอุโมงค์ มีจำนวนผู้สูงอายุมากเป็นอันดับ ๑ ของ จังหวัดลำพูน ซึ่งจากข้อมูลผู้สูงอายุที่มีสิทธิรับเบี้ยยังชีพ จำนวน ๒,๓๒๓ ราย แยกเป็นช่วงอายุได้ดังต่อไปนี้

อายุ	๖๐ – ๖๙ ปี	จำนวน	๑,๐๙๗	ราย
อายุ	๗๐ – ๗๙ ปี	จำนวน	๘๒๘	ราย
อายุ	๘๐ – ๘๙ ปี	จำนวน	๓๗๒	ราย
อายุ	๙๐ ปี ขึ้นไป	จำนวน	๒๖	ราย

แกนนำชุมชนพยายามหาแนวทางการพัฒนาสุขภาพ และส่งเสริมสนับสนุนผู้สูงอายุ ให้ได้รับการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ให้มีคุณภาพมีศักยภาพ ผู้สูงอายุได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเอง มาถ่ายทอดให้แก่สมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุ เกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมส่งเสริมสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้แก่ตนเอง สร้างผลิตภัณฑ์ภายในท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ ทรงคุณค่า แก้ปัญหาการเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ ที่อาจนำไปสู่การเจ็บป่วยเรื้อรัง หรือ ติดเตียง รวมทั้ง ให้ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการอย่างครอบคลุมทุกด้าน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคเครือข่าย จึงได้จัดทำโครงการจัดตั้งโรงเรียนดอกขอมพอตำบลอุโมงค์ (โรงเรียนผู้สูงอายุ) โดยมีเทศบาลตำบลอุโมงค์ให้การสนับสนุน เพื่อให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ ตำบลอุโมงค์ รวม ๑๑ ชุมชน ได้มีการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่กำหนด ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งกาย ใจ อารมณ์ และ สังคม

วัตถุประสงค์ของแผนงาน หรือ โครงการ หรือ กิจกรรม

เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุที่ติดบ้าน ติดสังคม ได้เข้าร่วมโครงการ นำความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาในท้องถิ่น มาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกัน เกิดการรวมกลุ่มในการผลิตสินค้าผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อเป็นการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ รวมทั้ง ได้รับการพัฒนาด้านศักยภาพเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ และทรงคุณค่า เกิดการเรียนรู้กันอย่างสร้างสรรค์ อยู่ตลอดเวลา ได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม รวมทั้ง เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการอย่างครอบคลุมทุกด้าน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย

ลักษณะการดำเนินงาน

กลุ่มโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุ้มอิ่ง ได้กำหนดหลักสูตรที่เปิดสอนไว้จำนวน ๑๒ หลักสูตร ๑๒ สัปดาห์ / รุ่น ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑. หลักสูตรการดูแลสุขภาพเบื้องต้น
๒. หลักสูตรพุทธศาสนา
๓. หลักสูตรคอมพิวเตอร์เทคโนโลยีการสื่อสาร
๔. หลักสูตรการส่งเสริมอาชีพ
๕. หลักสูตรการเมืองท้องถิ่น / การเมืองสีขาว
๖. หลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง
๗. หลักสูตรงานหัตถกรรมจักสาน
๘. หลักสูตรภาษาการสื่อสาร
๙. หลักสูตรสิ่งแวดล้อม
๑๐. หลักสูตรกีฬานันทนาการ
๑๑. หลักสูตรบำเพ็ญประโยชน์
๑๒. อื่น ๆ

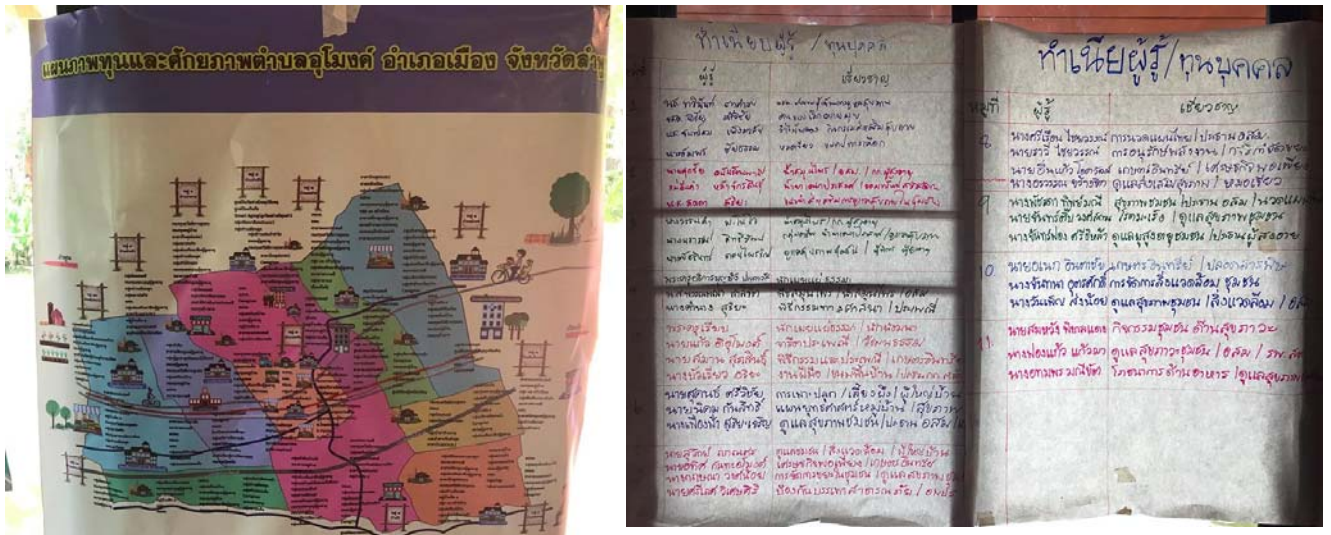
รูปแบบการจัดกิจกรรมของโรงเรียนขอมพอดำบลอุ้มอิ่ง

๑. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุ ได้มีการศึกษาเรียนรู้ ร่วมกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์
๒. ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ มีสุขภาพร่างกาย จิตใจ สังคม โดยการออกกำลังกาย สวดมนต์ ฟังเทศน์ ฟังธรรมบรรยาย
๓. ส่งเสริมให้มีกิจกรรมฝึกอาชีพ ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และนำไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อผลิตสินค้าผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้เสริมแก่สมาชิกภายในกลุ่มและตนเอง
๔. ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๕. สนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง
๖. พัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่า และนำภูมิปัญญามาแลกเปลี่ยนโรงเรียนดอกขอมพอดำบลอุ้มอิ่ง จะเรียนทุกวันพฤหัสบดี เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๖.๐๐ น.

ส่วนที่ ๒ การสืบค้นทางสังคมในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม ชุมชนตำบลอุ้มอิ่ง

การศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิจากชุมชนตำบลอุ้มอิ่งทั้ง ๑๑ ชุมชน โดยการใช้เครื่องมือที่หลากหลาย ได้แก่การสัมภาษณ์ การประชุมสัมมนา การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อค้นหาข้อมูลในชุมชน กิจกรรมการดำเนินครั้งนี้ได้เน้นการศึกษาบริบทชุมชนภายใต้ทุนทางสังคม ที่เป็นปัจจัย

ของการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดการสืบค้นทุนทางสังคมเป็น ๕ ส่วน ได้แก่ ทุนบุคคล ทุนระดับกลุ่ม ทุนระดับหน่วยงาน ทุนระดับชุมชน และทุนระดับตำบล เพื่อเป็น ข้อมูลในการบูรณาการในการพัฒนาระดับความรู้ในการดำเนินงานวิจัย จึงสังเคราะห์ข้อมูลจากการ ศึกษาวิจัย ดังนี้

๑) ทุนบุคคล

การสืบค้นทุนบุคคลในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม คณะผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล เป็น ๑๑ ชุมชน โดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากการสืบค้นทุนบุคคล ดังนี้

หมู่ที่ ๑ บ้านอุโมงค์

ผลการสืบค้นทุนบุคคลในชุมชนนี้ ได้ข้อมูลของทุนบุคคลที่มีความหลากหลายและสอดคล้อง กัน การรวบรวมข้อมูลพยายามสังเคราะห์เนื้อหาให้เห็นเป็นภาพรวม ของการนำทุนบุคคลบูรณาการ กับการจัดการสุขภาวะชุมชนตำบลอุโมงค์

นางสาวทวิณันท์ ตาคำวัน ผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนด้านสุขภาพในชุมชน ได้รับ ตำแหน่งเป็นประธาน อสม. และมีความเชี่ยวชาญด้านการแปรรูปสมุนไพร เช่น ลูกประคบ น้ำสมุนไพร เป็นต้น และยังได้รับหน้าที่เป็นคณะกรรมการจัดทำแผนชุมชน คณะกรรมการชุมชนด้านสุขภาพ จึงเป็น บุคลากรสำคัญในชุมชนที่มีส่วนสำคัญในการบริหารจัดการ และหาแนวทางส่งเสริมสุขภาพในชุมชน

จสอ.พิชัย ศรีวิชัย ผู้เป็นแบบอย่างของการลด ละ เลิก เหล้าบุหรี่ มีบทบาทเป็นวิทยากร และสร้างการเรียนรู้สำหรับคนในชุมชน ให้มีพฤติกรรมห่างไกลอบายมุข พยายามหาเทคนิควิธีการใหม่ๆ ในการดูแลสุขภาพด้วยภูมิปัญญาชุมชน เช่นการนำสมุนไพรลดบุหรี่ และการบำบัดโดยการออกกำลังกาย จึงเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนด้านสุขภาพในชุมชน

นางสาวจันทร์สม เพ็งมาวัน ผู้เป็นผู้นำในการทำกิจกรรมเพื่อสุขภาพของชุมชน มีบทบาทเป็น ผู้นำออกกกำลังกายผู้สูงอายุ(รำไม้พลอง) ทำให้ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมในการสนใจออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ มากยิ่งขึ้นดูแลสุขภาพร่างกายที่ดีขึ้น อีกทั้งยังเป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านพิธีกรรมพื้นบ้านล้านนา ช่วยเหลือ กิจกรรมทางศาสนาโดยตลอด และร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชนเสมอมา จึงเป็นบุคคลสำคัญในการ ขับเคลื่อนด้านสุขภาพในชุมชน

นางอัมพร ชัยธรรม ผู้มีบทบาทสำคัญในการทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชน โดยได้รับตำแหน่งสมาชิกสภาเทศบาลตำบลอุโมงค์ และรองประธานกองทุนออมทรัพย์ สวัสดิการชุมชน เทศบาลตำบลอุโมงค์ และเป็นประธานกองทุนออมทรัพย์ สวัสดิการชุมชนบ้านอุโมงค์ หมู่ที่ ๑ อีกทั้งเป็นปราชญ์ชาวบ้านในการใช้การแพทย์ทางเลือกวิถีธรรม(หมอเขียว) มีบทบาทสำคัญในด้านสุขภาพของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก และยังเป็นคณะกรรมการทำแผน ซึ่งเป็นอีกหนึ่งกำลังสำคัญของชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ พัฒนาชุมชนและเยาวชนให้เกิดการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของชุมชน เพื่ออนุรักษ์ สืบสาน ศิลปะ วัฒนธรรม จึงเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนด้านสุขภาพในชุมชน

หมู่ที่ ๒ บ้านกอม่วง

นายศุภชัย อนันรัตนพานิช ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนให้ห่างจากยาเสพติดและอบายมุขทั้งปวง โดยสนับสนุนนโยบายงดการให้บริการเลี้ยงเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และให้คนในชุมชนยึดถือกฎของชุมชนอย่างถาวรหน้าเพื่อให้เกิดความสงบสุข และมีบรรยากาศชุมชนที่สะอาดเรียบร้อย อีกทั้งส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ยังคงอยู่คู่ชุมชน และยังคงคอยดูแลกลุ่มต่างๆภายในชุมชนให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนด้านสุขภาพในชุมชน

นางคำอิ่น หล้าจักรสินธุ์ ผู้มีจิตอาสาร่วมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ในชุมชน ได้รับตำแหน่งประธาน อสม. ประสานงานกิจกรรมต่างๆของชุมชน มุ่งพัฒนาให้ชุมชนเป็นสีเขียว และเป็นตัวอย่างในการจัดการขยะ โดยการคัดแยกขยะ เพื่อลดปริมาณขยะ และเพื่อให้ชุมชนสะอาด อีกทั้งเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว จึงเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนด้านสุขภาพในชุมชน

นางสาวลัดดา สุริยะ ประธานกลุ่มสมุนไพรแสนดี ผู้เป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านสมุนไพรและเป็นวิทยากรด้านการทำสมุนไพรพื้นบ้าน ผลิตยาหม่อง สเปรย์ไล่ยุง และผลิตยาสมุนไพรพื้นบ้านจำหน่าย มีบทบาทสำคัญในการรักษาวิถีวัฒนธรรมของชุมชน ร่วมสืบสานวัฒนธรรมด้านการใช้สมุนไพรได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนด้านสุขภาพในชุมชน

หมู่ที่ ๓ บ้านสันกับตอง

นางวรรณคำ มะโนใจ ดำรงตำแหน่งประธาน อสม. การทำน้ำสมุนไพร และดำรงตำแหน่งประธานกรรมการกองทุนผู้สูงอายุ และเป็นกรรมการบริหารจัดการขยะในชุมชนและเป็นวิทยากรให้คำแนะนำในการดูแลสุขภาพเป็น มีองค์ความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านพืชสมุนไพร การทำน้ำสมุนไพร อีก

ทั้งมีจิตอาสาเข้าร่วมกิจกรรมอาสาปันสุขตำบลอุโมงค์ในการตรวจเยี่ยมให้กำลังใจผู้ป่วย ผู้พิการ และผู้สูงอายุอีกด้วย จึงเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนด้านสุขภาพในชุมชน

นางนราภรณ์ สิทธิวัฒน์ ผู้เป็นวิทยากรให้คำแนะนำสำหรับการรวมกลุ่มอาชีพ รวมกลุ่มคนในชุมชนในการผลิตน้ำยาอเนกประสงค์ อาทิ เช่น น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า จำหน่ายให้กับสมาชิกในชุมชน และดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเหรัญญิกคณะกรรมการบริหารกองทุนออมทรัพย์สวัสดิการ โดยมีบทบาทสำคัญในการช่วยชาวบ้านให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ จึงเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนด้านสุขภาพในชุมชน

นางพัชรินทร์ ดอนไพรักษ์ ผู้มีบทบาทในด้านการส่งเสริมสุขภาพคนในชุมชนโดยการเป็นวิทยากรให้คำแนะนำในการดูแลสุขภาพและดูแลสุขภาพของคนในชุมชน มีจิตอาสาในการเข้าร่วมช่วยเหลือกิจกรรมสาธารณะของชุมชนอย่างมากมาย โดยเป็นสมาชิกชมรมอาสาปันสุขตำบลอุโมงค์ในการตรวจเยี่ยมให้กำลังใจผู้ป่วย ผู้พิการ และผู้สูงอายุ และเป็นคณะกรรมการและเลขานุการกองทุนขยะบุญผู้สูงอายุผู้พิการและกรรมการบริหารกองทุนออมทรัพย์สวัสดิการ และเป็นคณะกรรมการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสุขภาพในชุมชน

หมู่ที่ ๔ บ้านฮ่องกอก

พระครูอธิการบุญยัง ปัญญาโร เป็นพระนักพัฒนาที่มุ่งหวังให้ชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มุ่งเผยแผ่ธรรมะให้กับชาวบ้าน โดยท่านได้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาภาวะจิตใจของคนในชุมชน ให้มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ส่งผลให้คนในชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชุมชนมีความสุขและเกิดการพัฒนาทางด้านจิตใจ

นางสาวพรรณพณา สาลิตต ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้มีความรู้ด้านพืชสมุนไพร การทำน้ำสมุนไพร และเป็นแกนนำในการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ได้รับหน้าที่ดำรงตำแหน่งประธาน อสม.เนื่องจากมีจิตอาสาในการช่วยเหลือกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ในชุมชนอย่างเต็มที่เสมอมา จึงเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนด้านสุขภาพในชุมชน

นางคำนาง สุริยะ ปราชญ์ชาวบ้านผู้มีความรู้และความเชี่ยวชาญในด้านพิธีกรรมทางศาสนาและมีส่วนร่วมในกิจกรรมประเพณีต่างๆ ของชุมชนเสมอ มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

หมู่ที่ ๕ บ้านป่าเหว

นายแก้ว ตือโหมงค์ ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในด้านจารีตประเพณี มีความรู้ในด้านการทำครัวตาน การทำสลากย้อม และการจักสานกวยตีนช้าง ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่มีองค์ความรู้พื้นบ้านที่หลากหลายมาก ทำให้เป็นการส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมให้คงอยู่และเกิดความสามัคคีในชุมชน

นายสมาน สุภสินธุ์ ปราชญ์ชาวบ้านผู้มีความเชี่ยวชาญในด้านพิธีกรรมหรือประเพณีต่างๆ เช่น ขึ้นบ้านใหม่ พิธีกรรมในงานศพ และงานวิทยากร งานด้านเกษตรอินทรีย์ ความรู้วิธีการในการเผาถ่านด้วยถ่านน้ำมัน ๒๐๐ ลิตร และเป็นสมาชิกสภาเทศบาล และเป็นคณะกรรมการแผนชุมชนและเป็นสมาชิกอาสาปันสุข, สมาชิกอปพร. มีจิตอาสาในการช่วยเหลือกิจกรรมสาธารณะประโยชน์เสมอ ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข เป็นสังคมแห่งความรักและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนด้านสุขภาพในชุมชน

นางบัวเรียว อริยะ เป็นผู้กำลังสำคัญในการขับเคลื่อนงานสาธารณะด้วยจิตอาสา มีความเชี่ยวชาญในด้านงานฝีมือ วิธีการทำขนมพื้นบ้าน เช่น ทำข้าวแต๋น และได้ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการจัดการขยะหมู่ ๕ และเป็นคณะทำงานแผนชุมชนและเป็นสมาชิกอาสาป็นสุข มีบทบาทสำคัญในการรักษาความสะอาดเรียบร้อยในชุมชน และยังมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการขยะในทุกมิติเพื่อให้ชุมชนเป็นชุมชนปลอดขยะ

หมู่ที่ ๖ บ้านป่าลาน

นายสุคนธ์ ศรีวิชัย เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการเพาะเห็ดเพื่อบริโภคและเพื่อจำหน่าย สามารถเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชนเรื่องเห็ดได้เป็นอย่างดี และยังมี ความเชี่ยวชาญเรื่องการเลี้ยงผึ้งเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน อันเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชนได้ในระดับหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการไกล่เกลี่ยเรื่องราวต่างๆ ในชุมชนโดยการเป็นผู้มีจิตอาสารับเรื่องราวร้องทุกข์ของศูนย์ไกล่เกลี่ยประจำหมู่บ้าน เพราะด้วยความที่มีตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านจึงทำให้สามารถดำเนินการต่างๆ เพื่อชุมชนได้อย่างเต็มความสามารถ

นายนิคม กันสิทธิ์ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งของการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของหมู่บ้าน ซึ่งหนึ่งในแผนยุทธศาสตร์นั้นคือยุทธศาสตร์ด้านสุขภาพ และยังเป็นแกนนำชุมชนในการเป็นวิทยากรของแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชน กองทุนสวัสดิการชุมชน นอกจากนั้นยังเป็นผู้ขับเคลื่อนโครงการลดค่าใช้จ่ายในงานศพและประธานลดค่าใช้จ่ายตำบลอุโมงค์ด้วย เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนและในตำบลลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ให้รู้จักการออมให้มากขึ้นผ่านโครงการออมทรัพย์ของหมู่บ้านที่นายนิคม กันสิทธิ์เป็นประธานอยู่ด้วย

นางเฟื่องฟ้า สุริยะเจริญ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน โดยได้รับตำแหน่งเป็นประธาน อสม. บ้านป่าลาน เพื่อดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานให้กับคนในชุมชนได้ตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการดูแลสุขภาพพื้นฐานในทุกช่วงวัย รวมถึงการรู้จักวิธีการปฐมพยาบาลเบื้องต้นเมื่อเกิดอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยฉุกเฉิน นอกจากนั้น ยังเป็นประธานแม่บ้าน โดยมีบทบาทที่น่าสนใจคือการทำอาหารเพื่อสุขภาพ อันเป็นการเสริมสร้างสุขภาพด้านโภชนาการเบื้องต้นได้

หมู่ที่ ๗ บ้านหนองหมู

นายสุวิทย์ ญาณศรี เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดูแลกลุ่มต่างๆ ในชุมชนให้มีการบริหารจัดการเป็นไปด้วยความเรียบร้อย โดยได้รับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน มีบทบาทสำคัญทั้งในเรื่องของความสะดวกของชุมชน อันเป็นการสร้างสังคมที่สงบสุข ปราศจากเหตุเภทภัยต่างๆ การดูแลเรื่องยาเสพติด ที่นับได้ว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องได้รับการปกป้องดูแลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย รวมถึงการดูแลด้านการจัดการขยะในชุมชนเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับชุมชน อันจะนำมาซึ่งสุขภาพกายและสุขภาพใจที่สมบูรณ์แข็งแรง

นายอุทิศ กันทะอุโมงค์ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในด้านการเป็นวิทยากรเผยแพร่ความรู้ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงนับได้ว่าเป็นการสร้างสุขภาวะขั้นพื้นฐานประการหนึ่งที่ควรให้ความสำคัญจากคนในชุมชน รวมถึงการเป็นแกนนำการทำเกษตรแบบครบวงจร เกษตรอินทรีย์ กินที่ปลูก ปลูกที่กิน โดยการปลูกพืชผักสวนครัวภายในบริเวณบ้าน ซึ่งจะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายด้านอาหารได้ในระดับหนึ่ง

นางกฤษณา วงศ์น้อย เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการขยะในชุมชน โดยเป็นกรรมการบริหารจัดการขยะ ส่งเสริมให้คนในชุมชนรู้จักการคัดแยกขยะเพื่อเป็นการลดปริมาณขยะลง อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีจิตอาสาลงพื้นที่เยี่ยมผู้ด้อยโอกาสทุกวันเสาร์ที่ ๒ ของเดือน ซึ่งดำเนินงานโดยชมรมอาสาป็นสุข ซึ่งมีบทบาทสำคัญคือให้การดูแลเบื้องต้นในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยและทำความสะอาดบ้านให้ถูกสุขลักษณะ

นายศรีเลิศ วิเศษศิริ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือ ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยต่างๆ ทั้งในระดับชุมชนและระดับตำบล มีบทบาทหน้าที่เป็น อพปร. เจ้าหน้าที่กู้ชีพ ซึ่งถือได้ว่าเป็นงานจิตอาสาเพื่อชุมชน อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของชมรมอาสาป็นสุข ซึ่งมีบทบาทในการแบ่งปันความสุขให้กับผู้ด้อยโอกาสในชุมชนด้วยการดูแลรักษาพยาบาลเบื้องต้นผู้ป่วยที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ และเป็นกำลังใจสำคัญให้กับผู้ด้อยโอกาสในการอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างปกติสุข

หมู่ที่ ๘ บ้านไร่

นางศรีเรือน ไชยวรรณ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถด้านการนวดแผนไทย ซึ่งในบางโอกาสได้เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ด้านการนวดแผนไทยให้กับผู้ที่สนใจทั่วไปได้ศึกษา อีกทั้งยังเป็นประธาน อสม. หมู่ที่ ๘ ซึ่งมี อสม. ในหมู่บ้านจำนวนกว่า ๓๐ คน ถือได้ว่าเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนการดูแลสุขภาพเบื้องต้นให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

นายราวี ไชยวรรณ เป็นปราชญ์ชาวบ้านในการลดใช้พลังงานด้วยการประดิษฐ์เตาหุงต้มซูเปอร์อั้งโล่ เพื่อลดใช้พลังงานให้มากที่สุด ซึ่งเตาซูเปอร์อั้งโล่เป็นเตาที่ใช้ถ่านจำนวนน้อย แต่ให้พลังงานในเวลาที่นานกว่าการใช้เตาอั้งโล่โดยทั่วไป ซึ่งถือได้ว่าเป็นการประหยัดพลังงานวิธีหนึ่ง นอกจากนั้นยังเป็นประธานคณะกรรมการบริหารจัดการขยะทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบลอีกด้วย

นายอินแก้ว โอชาวัฒน์ ผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนขับเคลื่อนเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดภัย ซึ่งเป็นการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการทำการเกษตร มีการประยุกต์ใช้ความรู้ทางด้านดิน จนได้รับการยกย่องเป็นหมอดินอาสา มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการดูแลบำรุงรักษาดินให้สามารถเพาะปลูกได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเอื้อต่อการทำเกษตรอินทรีย์ได้เป็นอย่างดี และบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุคือ การได้รับตำแหน่งประธานชมรมผู้สูงอายุในระดับตำบลด้วย ซึ่งมีส่วนสำคัญในการเป็นแกนนำผู้สูงอายุให้รู้จักการดูแลเอาใจใส่สุขภาพของตนเองในยามแก่ชรา

นางอรรวรรณ ขว้างจิตต์ รองนายกเทศมนตรีตำบลอุโมงค์ ผู้มีบทบาทสำคัญในการดูแลและส่งเสริมสุขภาพของคนในตำบลอุโมงค์ ด้วยการเป็นวิทยากรให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพตนเองด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน หรือที่เรียกว่าหมอเขียว ลดการพึ่งพาการรักษาจากโรงพยาบาลซึ่งใช้ยาที่เป็นสารเคมีในการรักษาโรค และยังเป็นผู้นำด้านการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ เช่น รำวงย้อนยุค รำไม้พลอง แอโรบิคแดนซ์ เป็นต้น ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีให้กับประชาชน อันเป็นการเสริมสร้างสุขภาพที่ยั่งยืนให้กับคนในชุมชน

หมู่ที่ ๙ บ้านป่าเส้า

นางพัชรดา ทิพย์มณี ผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำด้านสุขภาพในชุมชน ได้รับตำแหน่งเป็นประธาน อสม. และมีความเชี่ยวชาญในด้านการนวดแผนไทยเพื่อการผ่อนคลาย การใช้สมุนไพรร่วมกับ

การนวด และยังร่วมกับชุมชนในการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการเป็นสมาชิกของชมรมอาสาป็นสุข และยังมียุทธศาสตร์สำคัญในการบริหารจัดการขยะในทุกมิติเพื่อให้ชุมชนเป็นชุมชนปลอดขยะ

นางชวนพิศ โสภณจิต เป็นผู้มีบทบาทในการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชมรมอาสาป็นสุขเพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในชุมชน รวมทั้งเป็นคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการตำบลอุโมงค์ในการบริหารจัดการสวัสดิการให้กับสมาชิก และยังเป็นคณะทำงานแผนชุมชนเพื่อสร้างแผนการบริหารจัดการชุมชนให้มีประสิทธิภาพ

นายจันทรดิษฐ์ วงศ์สถาน บทบาทสำคัญคือการส่งเสริมสุขภาพด้านโรคเมเร็ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัญหาสุขภาพที่คุกคามสุขภาพของคนที่อยู่ในชุมชนและในตำบล การให้คำปรึกษา การให้กำลังใจที่ดี และการดูแลสุขภาพเบื้องต้นของผู้ป่วยจึงมีความสำคัญและควรได้รับการดูแลเป็นอย่างยิ่ง

นางสาวจันทรพอง ศรีธิหล้า เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในชุมชน โดยได้รับตำแหน่งประธานกลุ่มผู้สูงอายุ และประธานกรรมการกองทุนขะบะบะผู้สูงอายุ ซึ่งถือได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีให้กับผู้สูงอายุด้วยการเป็นผู้นำทำกิจกรรมต่างๆ ตามโอกาส และยังเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการอาสาป็นสุขที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือและแบ่งปันความสุขให้กับผู้ที่ด้อยโอกาสให้มีความสุขอย่างแท้จริง

หมู่ที่ ๑๐ บ้านชัยสถาน

นายอเนก อินตาชัย เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดภัย ด้วยการเป็นผู้ผลิตผักปลอดจากสารพิษ เป็นตัวอย่างที่ดีในการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญของผักปลอดสารพิษที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร เพื่อสร้างเกษตรปลอดสารพิษในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

นางจันทนา อุดรศักดิ์ ผู้มีบทบาทในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน ตำบล และระดับจังหวัด โดยได้รับตำแหน่งประธานสิ่งแวดล้อมตำบลและจังหวัด ในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้สะอาด ปลอดภัย และเป็นประโยชน์โดยรวมต่อคนในชุมชน

นางวันเพ็ญ ส่น้อย เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพทั้งภายในชุมชนและตำบล โดยได้รับตำแหน่งประธานชมรม อสม. เพื่อขับเคลื่อนงานด้านสุขภาพพื้นฐานให้กับคนในชุมชน เป็นวิทยากรแหล่งเรียนรู้ “จิตอาสา ตาวิเศษ” สุขภาวะตำบลอุโมงค์ เพื่อดูแลด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของชมรมอาสาป็นสุขด้วยการนำเอาการดูแลสุขภาพวิถีพุทธเข้าไปเยี่ยมเยียนผู้ด้อยโอกาส และถ่ายทอดองค์ความรู้การดูแลสุขภาพวิถีพุทธให้คนในชุมชนอีกด้วย

หมู่ที่ ๑๑ บ้านไร่

นายสมหวัง พิบาลแดง เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนด้วยการเป็นผู้ประสานงานกลุ่มและคณะกรรมการหมู่บ้านขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชน ส่งเสริมการประกวดหมู่บ้านปลอดขยะ เพื่อให้ชุมชนน่าอยู่ น่ามอง โดยบูรณาการกับกิจกรรมการประกวดครัวเรือนน่าอยู่ อันเป็นการสร้างชุมชนให้มีสุขภาวะทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา

นางพองแก้ว แก้วมา บทบาทสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาพในชุมชนคือ การรณรงค์กำจัดลูกน้ำยุงลาย เพื่อป้องกันโรคไข้เลือดออก โดยการร่วมกับ อสม. และ รพ.สต. ในการรณรงค์กำจัดลูกน้ำยุงลาย และยังเป็นส่วนหนึ่งของผู้มีจิตอาสาในโครงการค้นหากลุ่มเสี่ยงและผู้ป่วยโรคเรื้อรังและโรคอื่นๆ

อันเป็นการค้นหาผู้ป่วยเบื้องต้นและกลุ่มเสี่ยงเพื่อป้องกันโรคต่างๆ ไม่ให้ลุกลาม และสามารถรักษาเป็นการเบื้องต้นได้

นางอุทุมพร มณีขัตต์ เป็นผู้มีบทบาทในการเสริมสร้างสุขภาพด้านโภชนาการตามโครงการอาหารปลอดภัย ลดหวานมันเค็ม ซึ่งเป็นสาเหตุของโรคในปัจจุบัน เช่น เบาหวาน ไขมัน ไต เป็นต้น ซึ่งบทบาทนี้นับได้ว่าเป็นบทบาทที่สำคัญในการป้องกันโรคเรื้อรังเบื้องต้นและเป็นการส่งเสริมสุขภาพที่ดีให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

๒) ทหารดับกลุ่ม

เนื่องจากเห็นความสำคัญนั้นจึงได้มีกลุ่มจิตอาสาทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ขึ้นมาเป็นจำนวนหลายกลุ่ม เพื่อตอบสนองความต้องการและขับเคลื่อนด้านสุขภาพของคนในชุมชนให้มีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่ดี

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านและชุมชน (อสม.) เป็นกลุ่มบุคคลภายในชุมชนที่ได้รับการอบรมให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และปฏิบัติงานด้านสาธารณสุขด้วยความเสียสละต่อประชาชนในหมู่บ้าน โดยมีบทบาทหน้าที่ในการดูแล ให้คำแนะนำ ในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักสุขอนามัยเพื่อสุขภาพของตนเอง ตลอดจนให้การช่วยเหลือขั้นพื้นฐาน

กลุ่มพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุ ในพื้นที่เทศบาลตำบลอุโมงค์ มีจำนวนผู้สูงอายุมากเป็นอันดับ ๑ ของ จ.ลำพูน มีผู้พิการจำนวน ๔๑๕ ราย และมีผู้ด้อยโอกาสอยู่จำนวนหนึ่ง ดังนั้นเทศบาลจึงจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาส เพื่อเป็นการยกระดับและพัฒนารูปแบบการจัดบริการและสวัสดิการสังคมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเน้นรูปแบบกิจกรรมด้านนันทนาการ ด้านสุขภาพอนามัย ทั้งทางร่างกายและจิตใจเป็นสำคัญ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาสในตำบล ได้มีสถานที่ในการจัดกิจกรรมนันทนาการ สร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพื่อการพัฒนาทั้งด้านสุขภาพกาย จิตใจ และสังคม ตลอดจนเป็นศูนย์ส่งเสริมอาชีพและถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ถ่ายทอดความสามารถของผู้พิการ หรือ ผู้ด้อยโอกาส กลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส รวมถึงสมาชิกในครอบครัวของกลุ่มเป้าหมายหลัก รวม ๑๑ ชุมชน ใน ต.อุโมงค์ กลุ่มเป้าหมายรอง ได้แก่ ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย และสมาชิกกลุ่มองค์กรภาคีเครือข่ายต่างๆ ในพื้นที่ ต.อุโมงค์ จะมีการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผู้พิการ และ ผู้ด้อยโอกาส ให้ผู้เข้าร่วมโครงการ แบ่งเป็น ๔ ฐาน ได้แก่ ฐานการเรียนรู้ อาหารเมนูเพื่อสุขภาพ ฐานสมุนไพรการดูแลสุขภาพ การนวดประคบ การทำคั้วชา ฐานกิจกรรมการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ และฐานกิจกรรมการฝึกอาชีพอย่างง่ายสร้างรายได้ด้วยตัวเราเอง (เหมือนเพื่อสุขภาพ) และกิจกรรมนันทนาการเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ.

ชมรมอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์ เกิดจากการรวมตัวกันของจิตอาสาของประชาชนตำบลอุโมงค์ มีบทบาทในการร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล สังคม และชุมชน ด้วยความเต็มใจ และพร้อมให้บริการ ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม (เบื้องต้น) ในการดูแลผู้พิการ ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส และผู้ป่วย เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคคลกลุ่มดังกล่าว

กองทุนขยะบุญ ในเขตพื้นที่ของเทศบาลตำบลอุโมงค์มีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท และมีประชากรเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่งผลให้ขยะในชุมชนมีมากถึงวันละ ๕-๖ ตัน โดยที่ขยะส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นเกิดจากการบริโภคประจำวันเสียเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับความสะดวกสบายในการใช้

สอยที่มีมากขึ้น แต่ประชาชนยังไม่ได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการกำจัดขยะ นอกจากนี้ ในปัจจุบันตำบลอุโมงค์ยังมีผู้ด้อยโอกาสที่ต้องการได้รับการช่วยเหลืออีกหลายกลุ่ม เช่น ผู้ป่วยเรื้อรัง คนยากจน ผู้ถูกทอดทิ้ง ผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งเทศบาลเห็นว่าน่าจะหาวิธีการที่จะให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในชุมชน ซึ่งโดยปกตินิสัยแล้วคนเหนือชอบทำบุญ มีจิตใจดี มีเมตตา และมีน้ำใจอยู่เสมอ เทศบาลตำบลอุโมงค์จึงมีแนวคิดที่จะรณรงค์ให้ประชาชนในตำบลทำโครงการคัดแยกขยะ นำขยะที่คัดแยกไว้มาบริจาคเพื่อนำเงินไปช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในชุมชนในอีกทางหนึ่ง

กองทุนออมทรัพย์สวัสดิการประชาชนตำบลอุโมงค์ มีแนวคิดที่จะให้มีการออมทรัพย์ขึ้นในหมู่พี่น้องประชาชนในเขตเทศบาลตำบลอุโมงค์ ซึ่งเป็นการออมในลักษณะการให้สัจจะต่อตัวเอง ต่อชุมชน ต่อเพื่อนในสังคม โดยนำมาฝากไว้เป็นสัจจะ เดือนละ ๓๐ บาท การออมสัจจะแม้จะวันละบาท ถ้าหลาย ๆ บาท ก็จะเป็นเงินมหาศาลที่ผู้ออม หรือสมาชิกของชุมชน จะได้รับประโยชน์จากการออมเพื่อนำมาใช้จ่ายเป็นสวัสดิการของชุมชน เป็นการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทรซึ่งกันและกันของผู้ที่เป็นสมาชิกของชุมชนได้ใช้ประโยชน์ที่เกิดจากการออมร่วมกัน ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้ชื่อว่า “ออมวันละบาทเพื่อพ่อ” ในการออมเงินมาใช้เป็นสวัสดิการให้แก่สมาชิกเงินออม พิจารณาให้ครอบคลุมทั้ง ๔ ลักษณะ คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ตามแนวทางสวัสดิการช่วยเหลือด้านต่างๆ ๒๖ ด้าน เช่น เกิด การศึกษา การบวช การเกณฑ์ทหาร การทำบุญ ผู้สูงวัย การเจ็บป่วย และการเสียชีวิต เพื่อสร้างความเข้มแข็ง ประชาชนจะได้รับประโยชน์สูงสุด เนื่องจากผลประโยชน์จากการ “รู้จักใช้ รู้จักเก็บ รู้จักออม คนตำบลอุโมงค์ ชีวิตมั่นคง”

กลุ่มทำน้ายาอเนกประสงค์ เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และวัสดุเหลือใช้ในครัวเรือน เพื่อแปรรูปในการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ แต่กลุ่มนี้ได้ดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมในชุมชน ภายใต้การดูแลคนในชุมชน

กลุ่มคณะกรรมการจัดทำแผนชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนได้ตระหนักถึงการวางแผนชุมชน เพื่อคนในชุมชนเอง แผนชุมชนจึงให้ความสำคัญของสุขภาวะในชุมชน เพื่อให้การดำรงชีวิตมีความสุข

กลุ่มออกกำลังกายเต้นแอโรบิค เป็นกลุ่มที่สร้างแรงจูงใจในการออกกำลังกาย เพื่อให้คนในชุมชนได้ออกกำลังกายในแหล่งสถานที่ของชุมชน กิจกรรมการดำเนินได้ใช้ระยะเวลาช่วงเย็น ซึ่งมีคนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มปุ๋ยหมัก ขยะยังนำไปทำปุ๋ยหมักชีวภาพ เป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากปุ๋ยเคมีมีราคาแพง ซึ่งกิจกรรมที่ชาวบ้านร่วมคิดร่วมทำทั้งหมดนี้ได้นำไปสู่ความสามัคคี เพิ่มรายได้ให้กับสมาชิก และกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในที่สุด

กลุ่มเกษตรผักปลอดภัย โดยใช้หลักเกษตรอินทรีย์เป็นระบบการจัดการด้านการเกษตรแบบองค์รวมที่เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศน์ วงจรชีวภาพ และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติ หลีกเลี่ยงวัตถุพิษที่ได้จากการสังเคราะห์ และไม่ใช้พืชสัตว์ หรือจุลินทรีย์ที่ได้มาจากการดัดแปรพันธุกรรม (Genetic Modification) หรือพันธุวิศวกรรม (Genetic Engineering) มีการจัดการกับผลิตภัณฑ์ โดยเน้นการแปรรูปด้วยความระมัดระวังเพื่อรักษาสภาพการเป็นเกษตรอินทรีย์ และคุณภาพที่สำคัญของผลิตภัณฑ์ในทุกขั้นตอน

๓) ทุนระดับหน่วยงาน

หมู่ที่ ๑ บ้านอุโมงค์

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

รพ.สต. อุโมงค์ ได้ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๑ มีบทบาทสำคัญในการรักษาพยาบาลเบื้องต้นให้กับผู้มารับบริการด้านสุขภาพและอุบัติเหตุ มีบทบาทในการป้องกันและฟื้นฟูสุขภาพให้กับประชาชนในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ ภาระงานสำคัญคือการสร้างความตระหนักรู้เรื่องของการดูแลสุขภาพองค์รวมในทุกมิติ เสริมสร้างความเข้าใจในภาวะโภชนาการที่ถูกหลักอนามัยและเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย อันเป็นการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนตำบลอุโมงค์อย่างแท้จริง

โรงเรียนเทศบาลอุโมงค์ ๑

เป็นสถานศึกษาในชุมชนที่รองรับเด็กนักเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ นโยบายสำคัญด้านสุขภาพคือการสร้างโรงเรียนสีเขียว เน้นให้นักเรียนรู้จักวิถีเกษตรอินทรีย์เพื่อการบริโภคปลูกฝังให้นักเรียนได้เรียนรู้เกษตรสีเขียวอันเป็นเกษตรปลอดภัย เพื่อการบริโภคภายในโรงเรียนและเพื่อจำหน่ายทั่วไป ส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักวิธีการทำปุ๋ยหมัก เพื่อใช้ในการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดภัย อันเป็นการสร้างสุขภาพที่ดีวิถีการหนึ่งให้กับนักเรียนและคนในชุมชน

วัดอุโมงค์

แหล่งเรียนรู้สำคัญและสถานที่แห่งความสงบที่สามารถสร้างแนวทางในการดำรงชีวิตวิถีพุทธ ด้วยการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพจิตใจ การนำหลักธรรมมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาจิตใจ ตลอดจนส่งเสริมความรู้ในด้านจิตใจให้มีคุณธรรมและจริยธรรม สามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนได้อย่างมีความสุข

ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.)

การสาธารณสุขมูลฐานเป็นการให้บริการสาธารณสุขที่ผสมผสานทั้งทางด้านการรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การควบคุมโรค และการฟื้นฟูสุขภาพที่ดำเนินการโดยประชาชนเอง โดยเฉพาะบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพพื้นฐานให้กับคนในชุมชนร่วมกับ อสม. เพื่อให้สุขภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนมีสุขภาพที่ดีและสามารถป้องกันโรคได้ในระดับหนึ่ง

ลานกีฬาหน้าวัดอุโมงค์

สถานที่อันเป็นแหล่งรวมประโยชน์สำหรับคนในชุมชนสำหรับการนำไปใช้เพื่อสุขภาพ ด้วยการใช้เป็นสถานที่ออกกำลังกายของทุกกลุ่มคน ทั้งเด็ก คนวัยกลาง และผู้สูงอายุ และยังเป็นสถานที่ออกกำลังกายสำหรับผู้นิยมการเดินแอโรบิค อันเป็นการสร้างเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกาย

หมู่ที่ ๒ บ้านกอม่วง

ศูนย์อุโมงค์ลดโลกร้อน

เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการลดภาวะโลกร้อน การดูแลสุขภาพแวดล้อมให้น่าอยู่และให้คนอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างปกติสุข มีการเปรียบเทียบการดำเนินชีวิตของคนในอดีตกับคนในยุคปัจจุบันที่มีความแตกต่างกันในทุกด้าน ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในบางสิ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาวะโลกร้อนด้วย เช่น การใช้รถที่มีปริมาณมากขึ้น ส่งผลให้เกิดไอเสียของรถลอยสู่ชั้นบรรยากาศ เกิดเป็นภาวะโลกร้อนได้อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติด้วยกิจกรรมการสร้างฐานความรู้ให้ผู้สนใจทั่วไป

สนามฟุตบอล

เป็นแหล่งออกกำลังกายสำหรับเยาวชนทั้งในพื้นที่และประชาชนทั่วไปได้เข้าใช้ประโยชน์ในการเล่นกีฬา เช่น ฟุตบอล วิ่ง เดินเร็ว เป็นต้น อันเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ห่างไกลจากยาเสพติด และประชาชนทั่วไปยังได้ใช้เป็นสถานที่ออกกำลังกายเพื่อสุขภาพอีกด้วย

หมู่ที่ ๓ บ้านสันกับตอง

ลานกีฬา หมู่ที่ ๓

ใช้เป็นแหล่งประโยชน์ในการเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีด้วยการออกกำลังกายสำหรับคนในชุมชนตลอดถึงใช้เป็นสถานที่ทำกิจกรรมสันทนาการต่างๆ ของประชาชนทั่วไป เป็นสถานที่รวมกลุ่มคนในชุมชนสำหรับทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การกำจัดลูกน้ำยุงลาย การพัฒนาหมู่บ้าน การออกกำลังกาย เป็นต้น และยังใช้เป็นสถานที่ส่งเสริมการจำหน่ายสินค้าต่างๆ ของชุมชนอีกด้วย เพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้มั่นคง

หมู่ที่ ๔ บ้านฮ่องกอก

กลุ่มสวัสดิการชุมชน

เป็นกลุ่มงานที่จัดสวัสดิการต่างๆ ให้กับคนในชุมชน เช่น สวัสดิการด้านสุขภาพ การดูแลรักษา ค่าพยาบาลต่างๆ ค่าเดินทาง โดยมีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการกลุ่มสวัสดิการชุมชน เพื่อให้มีความมั่นใจว่าการบริหารจัดการเป็นไปอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีส่วนร่วม รูปแบบการบริหารงานใช้รูปแบบการออมทรัพย์

โรงเรียน

เป็นสถานศึกษาที่เน้นการให้ความสำคัญกับสุขภาพอนามัยของนักเรียนเป็นสำคัญ โดยการส่งเสริมอาหารปลอดภัยในโรงเรียน ให้นักเรียนได้รับโภชนาการที่ถูกสุขลักษณะ ปลอดภัยจากสารพิษและสารก่อโรคต่างๆ รวมถึงการส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักการคัดแยกขยะ เพื่อสร้างวินัยในการจัดการขยะให้มีประสิทธิภาพ และยังเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีทั้งภายในโรงเรียน ครอบครัวยุ และชุมชนด้วย

กลุ่มเยาวชนวิถีพอเพียง

เป็นกลุ่มเยาวชนที่รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญและเป็นประโยชน์มากคือการรวมกลุ่มออกกำลังกาย เช่น กลุ่มนันทมวยเยาวชน โดยการประชาสัมพันธ์ให้เยาวชนที่สนใจในกีฬามวยให้มาร่วมกลุ่มและฝึกซ้อมร่วมกัน และยังเป็นส่งเสริมให้เยาวชนได้ลด ละ เลิกยาเสพติด ห่างไกลจากยาเสพติด และรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ด้วย

หมู่ที่ ๕ บ้านป่าเหว

เวทีกลางน้ำ ลานปิงห่าง

เป็นสถานที่สาธารณะประโยชน์ของทั้งชุมชนบ้านป่าเหวและชุมชนทั้งตำบลอุโมงค์ เป็นสถานที่ที่ใช้ในการจัดงานของเทศบาลที่สำคัญหลากหลายงาน เช่น งานสืบสานวัฒนธรรมปิงห่าง ไล่ฮั่วหละปุ่น เป็นต้น รวมถึงเป็นแหล่งสาธารณะประโยชน์สำหรับการจัดกิจกรรมเพื่อสุขภาพ การศึกษาดูงานของหน่วยงานต่างๆ รวมถึงเป็นสถานที่พักผ่อนและออกกำลังกายสำหรับประชาชนทั่วไป

โรงเรียนดอกขอมพอ

เป็นสถานที่ส่งเสริมสนับสนุนผู้สูงอายุ ให้ได้รับการพัฒนาด้านศักยภาพ ร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลัง ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา เป็นผู้สูงอายุที่ทรงคุณค่า ได้รับสวัสดิการอย่าง

ครอบคลุมทุกด้าน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย อันเป็นการสร้างความสุขทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ให้กับผู้สูงอายุได้มาทำกิจกรรมร่วมกัน

หมู่ที่ ๖ บ้านपालาน

ลานวัด ลานกีฬา ศาลาเอนกประสงค์

เป็นสถานที่ที่รวมทุกอย่างไว้ในที่เดียวกัน คือ ลานวัด ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาสำหรับประชาชนทั่วไป เป็นสถานที่สำหรับปฏิบัติธรรมพัฒนาจิตใจ และยังใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมของคนในชุมชนด้วย ลานกีฬา เป็นสถานที่ที่อยู่ในบริเวณเดียวกันเพื่อใช้เป็นสถานที่ออกกำลังกาย อันเป็นการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีให้กับคนในชุมชนและผู้สนใจทั่วไป และศาลาเอนกประสงค์ เป็นสถานที่รวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อการทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน เพื่อการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชนและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

กลุ่มโครงการตำบลนมแม่

เป็นทุนในระดับแหล่งประโยชน์ที่ส่งเสริมให้คุณแม่ได้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ก่อนที่จะใช้นมสำเร็จรูป ซึ่งเป็นการส่งเสริมโภชนาการสำหรับเด็กวัยแรกเกิดที่ต้องเลี้ยงด้วยนมแม่ในระยะ ๖ เดือนแรก ซึ่งจะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กได้มีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง และส่งเสริมให้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ไปตลอดจนเด็กอายุได้ ๒ ขวบ

หมู่ที่ ๗ บ้านเซตวัน

กาดสี่เหลี่ยม เป็นแหล่งกระจายสินค้าทางการเกษตรปลอดสารพิษของตำบลอุโมงค์ ซึ่งเป็นแหล่งรวมผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของแต่ละชุมชนได้มาจำหน่าย โดยการจัดตั้งเป็นโครงการ เปิดตลาดนัด "สวนหลังบ้าน กาดสี่เหลี่ยม" เพื่อให้ประชาชนมีทางเลือกซื้อสินค้าและอาหารปลอดภัยต่อสุขภาพ เน้นผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น สินค้าเกษตรอินทรีย์ปลอดภัยได้มาตรฐาน

หมู่ที่ ๙ บ้านป่าเส้า

ศูนย์ อสม. ประจำหมู่บ้าน

เป็นศูนย์บริการด้านสุขภาพพื้นฐานให้กับคนในชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสมุนไพร เพื่อให้สามารถใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพและรักษาโรคเบื้องต้น ตลอดถึงเป็นสถานที่ให้คำปรึกษาปัญหาด้านสุขภาพ การป้องกัน ดูแล และรักษาสุขภาพของคนในชุมชน

หมู่ที่ ๑๐ บ้านชัยสถาน

เฮือนสมุนไพร และศูนย์จำหน่ายสมุนไพร

เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสมุนไพรทั้งของคนในชุมชนและประชาชนในตำบลอุโมงค์ มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการนำใช้สมุนไพรเพื่อสุขภาพ การผลิตและการจำหน่ายสมุนไพรเพื่อสุขภาพ รวมถึงการส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการนำใช้สมุนไพรให้เกิดประโยชน์ในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น

๔) ทุนระดับชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ทุนระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน เป็นทุนทางสังคมที่สามารถนำมาบูรณาการการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธธรรม ซึ่งการค้นพบเป็นภาพรวมทั้งตำบลอุโมงค์ ที่ชุมชนทั้ง ๑๑ ชุมชน สามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ อันได้แก่

กองทุนขยะบุญผู้สูงอายุ ผู้พิการ การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากขยะเพื่อแปรสภาพเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ภายใต้ของการจัดการขยะในรูปแบบใหม่ของชุมชน นอกเหนือจากการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพแล้วนั้น ยังเป็นการให้สวัสดิการแก่ผู้สูงอายุและผู้พิการ ให้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

โครงการลดโลกร้อนประหยัดพลังงาน เป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานอื่น ๆ ภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อหาแนวทางการดำเนินชีวิตแบบธรรมชาติ และการดูแลสุขภาพโดยภาพรวม นับเป็นโครงการที่ช่วยรณรงค์และส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาสีสิ่งแวดล้อม

กลุ่มบริหารจัดการขยะ เป็นกลุ่มที่คนในชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และที่สำคัญคือผลที่เกิดขึ้นกับสุขภาพของชุมชน เพื่อให้เกิดการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม

โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เป็นโครงการที่ร่วมมือระหว่างชุมชน วัด และโรงเรียน ในการใช้หลักพุทธธรรมสู่การพัฒนาชุมชน โดยเน้นการพัฒนาด้านสุขภาวะ กาย ใจ สังคม และปัญญา ซึ่งดำเนินการจัดกิจกรรมประจำเดือน เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้และปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม

หมู่บ้านบริหารจัดการ ๒๕ ตาสับปะรด เป็นนวัตกรรมของชุมชนที่เข้ามาช่วยกันสอดส่องดูแลความปลอดภัยในทรัพย์สิน และการดูแลสุขภาพแบบสมบูรณ์ ซึ่งได้มีสมาชิกที่มีจิตอาสาเข้าร่วมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน

เอื้อนสมุนไพร เป็นศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนที่ได้รวบรวมองค์ความรู้ด้านสมุนไพร และแพทย์ทางเลือกของคนในชุมชน ในการให้ความช่วยเหลือกับผู้ที่สนใจด้านสมุนไพร นับเป็นศูนย์ที่ได้รับความร่วมมือขององค์กรภาครัฐ และคนในชุมชนเข้ามาบริหารจัดการ ซึ่งเป็นการดูแลสุขภาพขององค์กรที่มีประสิทธิภาพ

๕) ทุนระดับตำบล

ผลการศึกษาพบว่า ทุนระดับตำบล เป็นทุนทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน ซึ่งการค้นพบเป็นภาพรวมทั้งตำบลอุโมงค์ ที่ชุมชนทั้ง ๑๑ ชุมชน สามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ อันได้แก่

กองทุนสวัสดิการตำบลอุโมงค์ นับเป็นกลุ่มระดับตำบลที่พยายามให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โดยประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับคือการบริการสวัสดิการแก่คนในชุมชน เพื่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนโดยมีเป้าหมายการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

กลุ่มอาสาปันสุข เป็นกลุ่มระดับตำบลที่พยายามขับเคลื่อนด้านสุขภาวะชุมชน ภายใต้ความมีจิตอาสาของคนในชุมชน เพื่อดูแลสุขภาพองค์กรรวม ด้วยการให้คนในชุมชนเข้าเป็นสมาชิกในการช่วยเหลือดูแลชุมชน นับเป็นกลุ่มทุนระดับตำบลที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนสุขภาวะเชิงพุทธอย่างมีประสิทธิภาพ

ธนาการความดี เป็นกลุ่มระดับตำบลที่มีคนในชุมชนได้ตระหนักถึงการทำความดี โดยใช้กลยุทธ์ของการเก็บความดีเพื่อสวัสดิการด้านสุขภาพ และการดำเนินชีวิต ด้วยหลักการของความมีจิตอาสาและความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชน จึงเกิดการรวมกลุ่มเพื่อรณรงค์และสร้างเครือข่ายทำความดี

กลุ่มครัวเรือนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกลุ่มทุนระดับตำบลที่พยายามขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้การดำรงชีวิตแบบธรรมชาติเพื่อสุขภาวะของคนในชุมชน นับเป็นกลุ่มต้นแบบในตำบลที่พยายามสร้างเครือข่ายเพื่อให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง

กลุ่มดอกขอมพอ มีลักษณะเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุ ที่พยายามสร้างเครือข่ายของผู้สูงอายุในชุมชน เนื่องจากตำบลอุโมงค์เป็นชุมชนที่มีกลุ่มผู้สูงอายุมากเป็นอันดับหนึ่งของจังหวัดลำพูน ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องเสริมสร้างสุขภาวะแก่ผู้สูงอายุในชุมชน โดยมีกิจกรรมเพื่อดูแลสุขภาพองค์รวมของผู้สูงอายุในชุมชนตำบลอุโมงค์

กลุ่มรางวัลย้อนยุค กลุ่มฟ้อนเล็บ และกลุ่มรำกระบอง เป็นกลุ่มทุนนันทนาการที่คนในชุมชนทุกเพศทุกวัยได้เข้ามาร่วมทำกิจกรรม เพื่อสุขภาพของคนในชุมชน โดยมีเครือข่ายระดับตำบล และระดับอำเภอ ที่มีกิจกรรมทุกอาทิตย์เพื่อส่งเสริมด้านการออกกำลังกาย และการดูแลสุขภาพองค์รวม

สภาเด็กและเยาวชนตำบลอุโมงค์ นับเป็นการรวมกลุ่มของเยาวชนในชุมชน ที่ตระหนักถึงการส่งเสริมด้านสุขภาวะองค์รวม โดยมีการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งกลุ่มเด็กและเยาวชนตำบลอุโมงค์จะมีส่วนร่วมของหน่วยงานและชุมชนในตำบลอุโมงค์อย่างต่อเนื่อง

กองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลอุโมงค์ เป็นกลุ่มที่พยายามให้คนในชุมชนได้ร่วมกันสะสมทุนในกองทุนหลักประกันสุขภาพ เพื่อนำรายได้ไปบริหารจัดการ การปกป้องและดูแลสุขภาพคนในชุมชน นับเป็นมิติของการส่งเสริมสุขภาพในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

ชมรมจักรยาน เป็นกลุ่มทุนระดับตำบลที่การขยายเครือข่ายการออกกำลังกายเชิงพุทธ ซึ่งนอกจากการออกกำลังกาย ยังมีการอบรมคุณธรรมและส่งเสริมการทำความดี นับเป็นกลุ่มทุนที่มีสมาชิกเข้าร่วมจำนวนมาก และมีกิจกรรมทุกอาทิตย์เพื่อส่งเสริมการดูแลสุขภาพที่มีคุณภาพ

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นกลุ่มทางการที่เข้ามาบริหารจัดการและดูแลสุขภาพของชุมชน ซึ่งมีสมาชิกแต่ละชุมชนที่มีจิตอาสาและความมุ่งมั่นในการปกป้อง ดูแล และส่งเสริมด้านสุขภาพชุมชน

ส่วนที่ ๓ แนวทางการยกระดับการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม ชุมชนตำบลอุโมงค์

ชุมชนตำบลอุโมงค์เป็นชุมชนที่มีวิวัฒนาการของการพัฒนาชุมชน เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ในระยะนี้อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของ “สุขาภิบาลตำบล” ที่มาจากนโยบายของภาครัฐ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ สุขาภิบาลตำบลอุโมงค์ได้รับนโยบายการถ่ายโอนภารกิจตาม “พระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ พ.ศ.๒๕๔๒” สุขาภิบาลตำบลอุโมงค์ได้รับการยกฐานะเป็น “เทศบาลตำบลอุโมงค์” ในวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๒ ซึ่งเทศบาลตำบลอุโมงค์ มีการพัฒนาตำบลอย่างต่อเนื่อง จากผู้บริหารที่เป็นคนท้องถิ่นได้เห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ เปลี่ยนวิกฤตเป็นโอกาส เน้นการสร้างสัมพันธภาพในชุมชน และศึกษาแหล่งอื่นต่อยอด ให้การสนับสนุนกิจกรรมกลุ่ม/แหล่งปฏิบัติการเพื่อนำสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชน พร้อมทั้งมีการเชื่อมโยงกลุ่ม/เครือข่ายการพัฒนาสู่ตำบลสุขภาวะ

จากแนวคิดของกลุ่มแกนนำและผู้นำการเปลี่ยนแปลงในตำบลอุโมงค์ มีความต้องการสร้างกระแสการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีสังคมที่ดีและมีวิถีชีวิตที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ จึงนำแกนนำไป

แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเข้าเป็นเครือข่ายเรียนรู้กับองค์กรปกครองท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาจนเป็นต้นแบบ ในการสร้างสุขภาวะสู่ตำบลน่าอยู่คือ “ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ครั้งนั้นได้จุดประกายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตำบลหลังจากการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย ปากพูน ทางตำบลจึงได้กลับมาคิดวิเคราะห์ระหว่างค้นหากลุ่มแกนนำต่างๆ เพื่อนำมาร่วมในการพัฒนา ตำบลอุโมงค์ให้เป็นตำบลสุขภาวะ และเป็นตำบลที่มีวิถีของการปรับวิถีการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง สังคมให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทร คนมีจิตสาธารณะ พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และหัน มาดูแลสิ่งแวดล้อม โดยการใช้แผนยุทธศาสตร์เป็นกลไกในการพัฒนา ซึ่งเน้นในด้านการพัฒนาคนและ ด้านคุณภาพชีวิตเป็นหลัก โดยใช้เครื่องมือการค้นหาทุนและศักยภาพของตำบล ให้คนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการค้นหาทุนที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อนเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยมี องค์กรท้องถิ่นเป็นประสานเชื่อมโยงในแต่ละกลุ่มมีการพัฒนาและขับเคลื่อน นำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้รูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนคือ การมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของ ประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียรวมทั้งการทำงานแบบบูรณาการกับภาคีเครือข่ายภายในและภายนอกตำบล

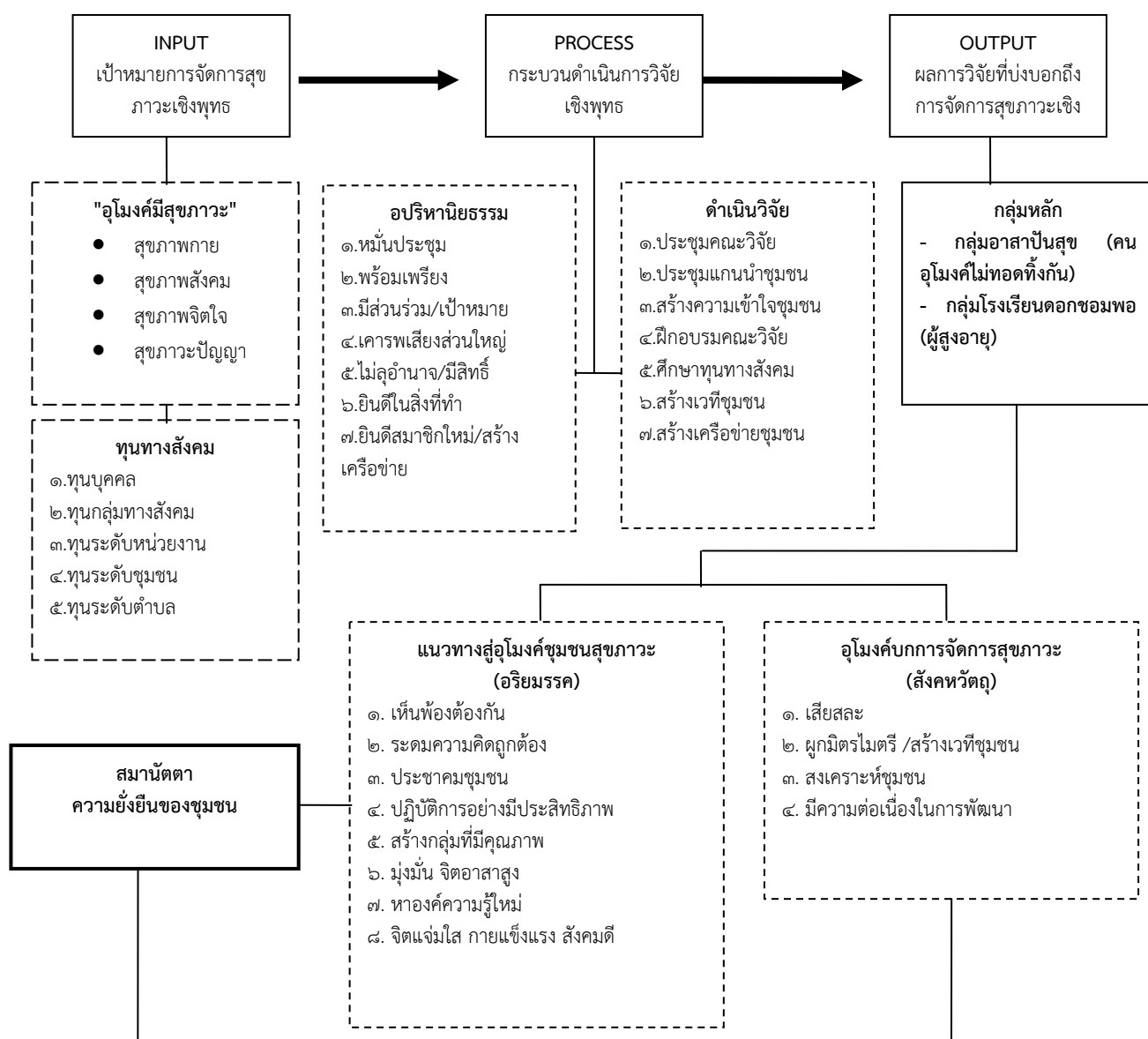
ก่อนกับวิถีชีวิตของประชาชนตำบลอุโมงค์ที่มีบริบทเป็นชนบท มีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน คนในชุมชนมีการนับถือพระพุทธศาสนาร้อยละ ๙๖ และมีวิถีพุทธในการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นสังคมไม่ทอดทิ้งกันใช้ชีวิตแบบธรรมชาติ ยังมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในชีวิตประจำวัน พอ กระแสบริโภคนิยมเข้ามา การดำเนินชีวิตของประชาชนตำบลอุโมงค์เริ่มเปลี่ยนแปลงไป เปลี่ยนจากวิถี ชนบทเข้าสู่วิถีชีวิตแบบสังคมเมือง ต่างคนต่างอยู่ไม่มีความเอื้ออาทร ไม่มีการพึ่งตนเอง ไม่มีจิตสาธารณะ รอรับการช่วยเหลือจากระบบบริการสาธารณสุขหรือองค์กรที่อยู่ในตำบล ร้องขอบริการ ทำให้สังคมไม่มีการ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สังคมขาดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลย ส่งผลให้ธรรมชาติถูก ทำลาย จากปัญหาที่พบหากไม่ได้รับการแก้ไขและพัฒนาจะทำให้สภาพสังคมและความเป็นอยู่ของคนใน ชุมชนเสื่อมถอยมากขึ้น

ทั้งนี้ ทางชุมชนตำบลอุโมงค์จึงเล็งเห็นความสำคัญ จึงประกาศแนวทางการทำงานอย่าง ชัดเจนในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตนำการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจากวิสัยทัศน์ของผู้บริหารที่ เป็นคนในพื้นที่ มีความมุ่งมั่นในการทำงาน จึงเชื่อมั่นในการกำหนดเป้าหมายยุทธศาสตร์การพัฒนาให้ ครอบคลุมอีกทั้งยังมีการสร้างระบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนด้วยข้อมูลบัญชีครัวเรือน และจปฐ. เพื่อเป็นการสะท้อนข้อมูลและประกอบการตัดสินใจให้ประชาชนได้ตระหนักรู้ถึงปัญหาของ ตนเอง เกิดการจัดการตนเองโดยการใช้แผนแม่บทชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน จนทำให้คนในภาคท้องถิ่นได้ เห็น และเกิดความคิดในการปรับวิถีคิดการทำงาน เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมคนในพื้นที่มากขึ้น จนเกิดการสนับสนุนกิจกรรมกลุ่ม/แหล่งปฏิบัติการเพื่อนำสู่การจัดการตนเอง เพื่อส่งเสริมเป็นชุมชนสุข ภาวะ พร้อมทั้งมีการเชื่อมโยงกลุ่ม/เครือข่ายต่างๆนำมาการพัฒนาตำบล

กิจกรรมการดำเนินการต่างๆ มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนส่งเสริมให้ชุมชนมีสุขภาวะที่ดี แต่ เป็นการดำเนินงานที่ต้องอาศัยนโยบายและการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลอย่างต่อเนื่อง จึง ทำให้ขาดมิติของการจัดการตนเอง ที่ให้ชุมชนได้เข้ามีส่วนร่วมในบทบาทการส่งเสริมด้านสุขภาวะ ด้วย เหตุดังกล่าวชุมชนอุโมงค์มีทุนทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการบูรณาการระหว่างวิถีชีวิตและการจัดการ ตนเองเพื่อให้เกิดชุมชนสุขภาวะได้ ทุนทางสังคมเหล่านั้นจึงเป็นทุนที่เกิดมาจากการดำรงชีวิตภายใต้หลัก ของพระพุทธศาสนา ที่มีหลักพุทธธรรมบูรณาการกับวิถีชีวิตของผู้คน ในการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชน สุขภาวะได้เอง

จากกระบวนการดำเนินงานวิจัยตั้งแต่ต้น มิติของการสืบค้นหาทุนทางสังคมที่สามารถนำมาบูรณาการกับการจัดการสุขภาวะของชุมชนเชิงพุทธ การคืนข้อมูลให้กับชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชนกับทีมวิจัย ทำให้เกิดปรากฏการณ์ของการพัฒนาอย่างเป็นระบบภายใต้การนำองค์ความรู้และวิถีพระพุทธศาสนาสู่การบูรณาการทุกกระบวนการ จะเห็นได้จากการค้นหาทุนทางสังคมที่พยายามสืบค้นหาทุน ๕ ระดับ ได้แก่ ทุนบุคคล ทุนระดับหมู่บ้าน ทุนระดับกลุ่ม ทุนระดับหน่วยงาน และทุนระดับตำบล ข้อมูลจากการวิจัยทำให้ทีมวิจัยและชุมชนได้ตระหนักถึงทุนทางสังคมที่สามารถนำมาบูรณาการกับการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธได้ ผลการศึกษาวิจัยจึงสังเคราะห์เป็นแนวทางดำเนินงานกระบวนการวิจัยเพื่อจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม ดังนี้

แนวทางดำเนินงานกระบวนการวิจัยเพื่อจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม

จากโฟรชาร์ดข้างต้น เป็นผลการศึกษาวิจัยโดยการหาแนวทางการพัฒนาและยกระดับความรู้ในการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ ภายใต้การจัดเวทีประชุมผู้เกี่ยวข้องในชุมชน ๑๑ ชุมชน ร่วมกับทีมวิจัยได้สังเคราะห์ผลการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางการขับเคลื่อนการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ เป็น ๓ ส่วน ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการขับเคลื่อน และการดำเนินขับเคลื่อนสุขภาวะเชิงพุทธที่ยั่งยืน

ปัจจัยนำเข้า (INPUT)

ผลการศึกษาในส่วนของชุมชนอุโมงค์สุขภาวะ ซึ่งประกอบด้วย สุขภาพทางกาย สุขภาพสังคม สุขภาพจิตใจ และสุขภาพทางปัญญา นับเป็นสุขภาวะที่คณะผู้วิจัยพยายามสืบค้นข้อมูลเพื่อให้เป็นรากแท้ของการพัฒนาด้านสุขภาวะ ซึ่งได้อธิบายและเรียบเรียงข้อมูลในเอกสารที่เกี่ยวข้อง บทที่ ๒ ข้อมูลเหล่านี้นับเป็นฐานคิดของทีมวิจัย และเป้าหมายของชุมชนตำบลอุโมงค์ กระบวนการต่างๆของการดำเนินงานวิจัย จะเห็นได้ว่าองค์ความรู้ด้านสุขภาวะเชิงพุทธ ทีมวิจัยได้ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนกับชุมชนมาทุกกระบวนการ เพื่อให้ได้เข้าใจร่วมกันและเป็นทิศทางเดียวกันในการขับเคลื่อนด้านสุขภาวะเชิงพุทธ

นอกจากองค์ความรู้ด้านสุขภาวะเชิงพุทธ กระบวนการวิจัยยังได้สืบค้นหาทุนทางสังคม ที่ได้แยกเป็น ๕ ส่วน ได้แก่ ทุนบุคคล ทุนระดับชุมชน ทุนระดับกลุ่ม ทุนระดับหน่วยงาน และทุนระดับตำบล ซึ่งได้สังเคราะห์ข้อมูลจากผลการวิจัยในประเด็นข้างต้น ซึ่งแนวทางการขับเคลื่อนและยกระดับความรู้ได้ให้แนวคิดถึงการนำทุนทางสังคมต่าง ๆ เข้ามาบูรณาการในการขับเคลื่อนสุขภาวะเชิงพุทธต่อไป นับเป็นปัจจัยสำคัญของการจัดการสุขภาวะชุมชนตำบลอุโมงค์ ซึ่งทุนทางสังคมที่มีความหลากหลายย่อมเข้ามาจัดการชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจัยนำเข้าของการยกระดับความรู้ของชุมชนตำบลอุโมงค์ จึงทำให้เห็นภาพรวมและรายละเอียดของการขับเคลื่อนการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธได้อย่างชัดเจน และชุมชนได้ตระหนักถึงทุนทางสังคมที่เป็นทรัพยากรของชุมชนในการนำมาบูรณาการกับการพัฒนาชุมชนต่อไป

กระบวนการดำเนินการวิจัยเชิงพุทธ (PROCESS)

แนวทางการยกระดับความรู้เพื่อขับเคลื่อนการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธของตำบลอุโมงค์ ได้ให้ความสำคัญของการนำศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาเข้ามาบูรณาการ ซึ่งกระบวนการในที่นี่ไม่ได้หมายถึงกระบวนการขับเคลื่อนการจัดการสุขภาวะเพียงประการเดียว แต่หมายถึงการนำหลักพุทธธรรมประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัย เพื่อให้ทีมวิจัยได้ตระหนักถึงหลักพุทธศาสนาที่สามารถเป็นรูปแบบของกระบวนการวิจัย จากกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นของทีมวิจัย ได้แก่การประชุมคณะวิจัย จนถึงการสร้างเวทีชุมชน ระดมความคิดเห็น ปรากฏการณ์แบบนี้เป็นการนำกระบวนการทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเชิงปฏิบัติ อันได้แก่หลักอปริหานิยธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมใหญ่ที่มีความสำคัญของการบริหารจัดการชุมชนเชิงพุทธ

จากการนำกระบวนการทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในกระบวนการวิจัย ทำให้ทีมวิจัยและชุมชนต่างให้ความสำคัญต่อการเข้าร่วมเวทีประชุมมาโดยตลอด เพราะให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วม และให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นเพื่อเป้าหมายในการพัฒนาชุมชน การดำเนินการวิจัยในโครงการนี้ยังเน้นที่กลุ่มอาสาป็นสุข และกลุ่มดอกขอมพอ (โรงเรียนผู้สูงอายุ) กลุ่มขับเคลื่อนทั้ง ๒ กลุ่ม ได้นำกระบวนการตามหลักอปริหานิยธรรมเข้าไปบริหารจัดการ ทำให้กระบวนการเป็นไปภายใต้การมีส่วนร่วมที่มีความเข้มแข็งของกลุ่มเหล่านั้น

แนวทางการยกระดับองค์ความรู้เพื่อการขับเคลื่อนการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ (OUTPUT)

จากสถานสถานการณ์ เจื่อนไข ปัจจัย ที่กลุ่มทุนทางสังคมในการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธธรรม ได้แก่กลุ่มอาสาป็นสุข และกลุ่มดอกขอมพอ (โรงเรียนผู้สูงอายุ) ในส่วนที่ ๑ ข้างต้น จะเห็นได้จากบทบาทและกระบวนการสำคัญของการขับเคลื่อนภายในกลุ่มที่บ่งบอกถึงเป้าหมายสำคัญของการจัดการสุขภาวะ ซึ่งแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มทางสังคมเหล่านั้น พยายามจะอธิบายในเชิงพุทธธรรมได้อย่างชัดเจน และผลจากการศึกษาในการจัดเวทีประชุมของทีมวิจัย และผู้แทนของชุมชนทั้ง ๑๑ ชุมชน ได้สังเคราะห์แนวทางการยกระดับองค์ความรู้เพื่อการขับเคลื่อนการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ ดังนี้

การขับเคลื่อนการจัดการสุขภาวะในชุมชนได้สังเคราะห์ข้อมูลเชิงพุทธ โดยใช้หลักสังคหัตถุเป็นฐานคิดในการขับเคลื่อนกิจกรรม เนื่องด้วยหลักสังคหัตถุธรรม เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นหลักธรรมที่คุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปเป็นการปลูกไมตรีเตมิน้ำใจต่อกัน ทำให้ชุมชนเป็นสุข เพราะมนุษย์ขึ้นชื่อว่าเป็นสัตว์สังคมจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันและมีการพึ่งพาอาศัยกัน และการมารวมกันของคนหมู่มากก็มักจะนำไปสู่ความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน อันนำไปสู่ความขัดแย้งในเวลาต่อมา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์หรือหลักยึดเพื่อให้คนในสังคมยึดถือและปฏิบัติเพื่อให้เกิดความถูกต้องเป็นธรรม และนำความเจริญมาสู่สังคม หลักสังคหัตถุ ๔ ถือว่าเป็นหลักธรรมอย่างหนึ่งที่ช่วยประสานชนหมู่มากให้อยู่รวมกันอย่างมีความสุข ซึ่งในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึง สังคหัตถุ ๔ ไว้ว่า เป็นสังคหัตถุ(ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔ ประการ คือ

๑. ทาน (การให้)
๒. ปิยวาจา (วาจาเป็นที่รัก)
๓. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)
๔. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)

โดยการปฏิบัติตามหลักสังคหัตถุ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนนั้น ประกอบด้วยหลัก ๔ ประการ ดังนี้

๑. ทาน(โอบอ้อมอารี) คือ การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยการให้สิ่งของหรือให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนด้วยน้ำใจไมตรี นับเป็นมิติของการทำงานร่วมกับชุมชน การจัดการสุขภาวะชุมชนนั้น ความเสียสละเป็นหลักการสำคัญของการขับเคลื่อนกิจกรรม กลุ่มทางสังคมทั้ง ๒ กลุ่มในตำบลอุโมงค์เกิดขึ้นจากการเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทานยังเป็นการแบ่งปันวัตถุสิ่งของ รวมถึงอุปกรณ์ในการทำงานหรือเอกสารที่ใช้ในการทำงาน เช่น หากเพื่อนร่วมงานขาดหรือเหลืออุปกรณ์สิ่งของ ก็นำมาแบ่งปันกันใช้ การเริ่มต้นด้วยการแบ่งปันวัตถุสิ่งของภายนอก จะช่วยสร้างนิสัยให้บุคลากรในหน่วยงานมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีการให้และรับ (Give and Take) เพราะนอกเหนือจากการแบ่งปันเรื่องของความรู้ ประสบการณ์ อันเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) แล้ว การแบ่งปันเอกสารต่าง ๆ ที่ใช้ในการทำงาน ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้งานของความรู้มีการขับเคลื่อน โดยเป็นการแบ่งปันความรู้ที่เป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ด้วยดังนั้นแนวทางการขับเคลื่อนในระยะต่อไปชุมชนได้มีการพัฒนาและต่อยอดในด้านนี้อย่างต่อเนื่อง

การนำทุนทางสังคมที่สืบทอดในกระบวนการวิจัยนี้ ก็นับเป็นมิติของการเสียสละของทุนบุคคลที่สามารถกำหนดแนวทางให้เกิดทุนชุมชน ทุนระดับหน่วยงาน และทุนระดับตำบลขึ้นได้ ความมุ่งมั่น

ของทีมวิจัยและคนในชุมชน จึงนับเป็นการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนต่อไป

๒. ปิยวาจา(วจีไพเราะ) คือ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก พูดอย่างรักกัน วาจาเป็นที่รัก สمانสามัคคี ซาบซึ้งใจ ทำให้เกิดไมตรีรักใคร่นับถือตลอด หลักพุทธธรรมประเด็นนี้เป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างเครือข่าย และสร้างแรงจูงใจให้ทีมวิจัยและคนในชุมชนได้ตระหนักถึงการจัดการสุขภาวะ การถ่ายทอดองค์ความรู้ การสืบค้นข้อมูลในชุมชน การคืนข้อมูลให้กับชุมชน และการระดมความคิดเห็นของชุมชนเกิดจากกระบวนการของปิยวาจา จึงจะทำให้การขับเคลื่อนสุขภาวะได้มีประสิทธิภาพ การแบ่งปันคำพุดดี ๆ คำพุดที่ไพเราะ พุดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสม กับกาลเทศะ พุดให้กำลังใจกัน ซึ่งในมุมมองในการศึกษาวิจัยเห็นว่า “ปิยวาจา” มีความสำคัญมาก ต่อการจัดการความรู้ในองค์กร เพราะการจะนำเครื่องมือต่างๆ มาใช้ในกระบวนการจัดการความรู้ เพื่อที่จะดึงความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ออกมาแลกเปลี่ยนกันนั้น ต้องใช้ลักษณะของการ “พุดแลกเปลี่ยนกัน” เป็นหลัก

๓. อุตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิด หรือ การประพุดในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ทำตัวเป็นประโยชน์ เห็นใครทำอะไรที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมก็อาสาเข้าไปช่วยเหลือ แบ่งเบาภาระ หากสังคมมีคนประเภทนี้มาก ๆ ก็จะมีแต่ความสุขความเจริญ เกิดความรักความสามัคคีต่อกันและกัน การอาสาเข้าไปช่วยเหลือนี้เป็นเหมือนทุกคนได้หลอมละลายจิตใจเข้าเป็นหนึ่งเดียว ร่วมแรงร่วมใจกันทำสิ่งต่าง ๆ ที่จะเกิดผลดีแก่สังคมโดยรวม แนวทางการดำเนินงานด้านสุขภาวะในระยะต่อไป ต้องการแบ่งปันความรู้ การให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ที่เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็นสิ่งที่ทำได้ยากกว่าการแบ่งปันความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ดังนั้น หากชุมชนสามารถปลูกฝังให้คนในชุมชนมี “อุตถจริยา” แล้ว ก็ไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป ที่จะทำให้คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน เพราะเมื่อเพื่อนร่วมงานขาดความรู้ในเรื่องใด หรือต้องการแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องใด ผู้ที่มีความรู้ก็จะแบ่งปันให้โดยไม่หวงความรู้ หรือถ้าไม่ได้ขาดความรู้ แต่ขาดกำลังคน เพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ก็ยินดีที่จะเข้าไปช่วยให้งานสำเร็จ หรืออาจเรียกได้ว่า ทำให้คนในชุมชนเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน

๔. สمانัตตตา คือ การมีความประพุดิเสมอต้นเสมอปลาย การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ จริใจต่อกันความเสมอต้นเสมอปลาย จะช่วยให้เกิดความรู้สึกลดภัย ไม่ระแวงกัน และเป็นการสร้างความไว้วางใจกัน เชื่อใจกัน (Trust) เพราะถ้าคนในชุมชนไม่มีความไว้วางใจกัน หรือไม่เชื่อใจกัน ชุมชนก็จะไม่อยากรนำความรู้ประสบการณ์ เทคนิคในการทำงานต่าง ๆ มาแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ดังนั้น จึงถือได้ว่า “สमानัตตตา” เป็นแรงกระตุ้นในระยะยาว ที่จะผลักดันให้คนในชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอในการร่วมแบ่งปันความรู้ต่างๆ จะช่วยให้การจัดการความรู้ “มีชีวิต” อยู่เสมอ การที่คนในชุมชนเป็นผู้ที่มีความสม่ำเสมอ จริใจต่อกัน ถือเป็นนิสัย ความรับผิดชอบอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ในการทำงานหากงานที่ทำประสบผลสำเร็จ ก็จะไม่แย่งกันเอาความดีความชอบใส่ตัวว่าฉันเป็นคนทำงานนั้นเอง หรือหากมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้น คนในชุมชนก็จะไม่มีการกล่าวโทษกัน แต่จะช่วยกันแก้ไขปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น บรรยากาศของความร่วมแรงร่วมใจ ก็จะเกิดขึ้นชุมชนรู้สึกว่าการแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การทำงานของตนเองและชุมชนที่ดีขึ้น

แนวทางการขับเคลื่อนการจัดการสุขภาวะชุมชนจึงจำเป็นที่จะต้องมีความสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง การยกระดับที่สามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ให้บรรลุเป้าหมายที่สำคัญ การสังเคราะห์ข้อมูล ในเชิงแนวทางการยกระดับการขับเคลื่อนโครงการภายใต้หลักธรรมสังคหวัตถุ เป็นมิติการทำงานใน อนาคตของชุมชนตำบลอุโมงค์ ที่ต้องอาศัยหลักอริยมรรค หรือหลักธรรมที่จะเป็นแนวทางไปสู่การ จัดการชุมชนที่ยั่งยืนได้ ดังนี้

แนวทางการขับเคลื่อนชุมชนอุโมงค์สู่การจัดการสุขภาวะเชิงพุทธตามหลักอริยมรรค

ผลการศึกษาวิจัยได้ชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการขับเคลื่อนการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ภายใต้การบูรณาการกับหลักอริยมรรค ซึ่งนับเป็นหลักธรรมที่ชี้ให้เห็นแนวทางสู่การแก้ปัญหา การ พัฒนา และการขับเคลื่อนแบบยั่งยืน ดังนี้

๑. การเห็นพ้องต้องกัน จากการระดมความเห็นของชุมชนได้ให้แนวทางของการสร้างองค์ ความรู้ด้านการจัดการสุขภาวะให้ชุมชนในตำบลอุโมงค์ได้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อที่จะให้ชุมชนได้เข้ามามี ส่วนร่วมในการขับเคลื่อนและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุที่ว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ชุมชน ไม่รับทราบถึงเป้าหมายและความสำคัญที่แท้จริง การขับเคลื่อนในระยะต่อไปจำเป็นที่จะต้องขยายและ สร้างเครือข่ายให้คนในชุมชนได้เห็นความสำคัญเพิ่มมากขึ้น

๒. การระดมความคิดที่ถูกต้อง แนวทางการขับเคลื่อนในระยะต่อไป การสร้างองค์ความรู้ใหม่ ในชุมชนจำเป็นที่จะต้องนำทุนทางสังคมที่ได้สืบค้นมาแล้วนั้น สู่การระดมความคิดเห็นเพื่อเลือกใช้ทุนทาง สังคมที่เหมาะสมแก่การบูรณาการกับการจัดการสุขภาวะชุมชน และจำเป็นที่จะต้องให้แกนนำชุมชนได้ นำองค์ความรู้ต่างๆที่ได้ขับเคลื่อนงานวิจัยสู่การทำความเข้าใจในชุมชนของตนเอง

๓. ประชาคมชุมชนหรือการใช้เวทีชุมชน นับเป็นแนวทางของการขับเคลื่อนที่จะสร้าง นวัตกรรมใหม่ของกาจัดเวทีชุมชน ด้วยการบูรณาการกับกิจกรรมหรือโครงการของชุมชนและคณะสงฆ์ เพื่อให้เวทีชุมชนที่ดำเนินการมีความหลากหลาย และเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับชุมชนได้อย่าง ทั่วถึง ซึ่งต้องการให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนอย่างมีคุณภาพ

๔. ปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพ นับเป็นแนวทางของการจัดการสุขภาวะที่ถูกต้อง และ เป็นตามเป้าหมาย การขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนเป็นประเด็นที่ยากจะครอบคลุมทุกปัจจัย แต่ก็สามารถที่ จะขับเคลื่อนในภาพรวม ที่จะทำให้ชุมชนได้เข้าใจอย่างถูกต้อง โดยการนำทุนทางสังคมสู่การประยุกต์ใช้ ในการขับเคลื่อน ผ่านกลุ่มสังคมได้แก่ กลุ่มอาสาป็นสุข และกลุ่มดอกขอมพอ ที่จะต้องอาศัยข้อมูลและ การปฏิบัติการที่มีประสิทธิภาพ

๕. สร้างกลุ่มที่มีคุณภาพ แนวทางการขับเคลื่อนในระยะต่อไปนอกจากพัฒนากลุ่มทางสังคม เหล่านั้นแล้ว ยังจำเป็นที่จะต้องสร้างกลุ่มอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับข้องกับการจัดการชุมชนสุขภาวะ เพื่อให้เกิดมิติ ของการดูแลสุขภาพองค์รวมอย่างครอบคลุม นับเป็นแนวทางสำคัญที่จะเลือกทุนทางสังคมสู่การพัฒนาให้ เป็นกลุ่มเครือข่ายในชุมชนสำหรับการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธต่อไป

๖. มุ่งมั่นจิตอาสาสูง แนวทางการขับเคลื่อนในระยะต่อไปจำเป็นจะต้องบูรณาการกับ โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เนื่องจากทีมวิจัยและชุมชนต่างมีบทบาทสำคัญอย่างหลากหลาย กิจกรรม การทำงานด้านการพัฒนาชุมชนจำเป็นจะต้องสร้างแรงจูงใจในการส่งเสริมชุมชนสูง คือการ มุ่งมั่นจิตอาสาในการขับเคลื่อนต่อไป

๗. ห่วงค์ความรู้ใหม่ แนวทางการขับเคลื่อนในระยะต่อไปจำเป็นที่จะต้องหาองค์ความรู้ใหม่ จากโครงการอื่น หน่วยงาน และพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาปรับใช้ในชุมชนตำบลอุโมงค์

เพื่อให้เกิดกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ และสร้างความเข้มแข็งของการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม และจำเป็นที่จะต้องนำกระบวนการทางพระพุทธศาสนาสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

๘. จิตแจ่มใส กายแข็งแรง สังคมดี แนวทางการขับเคลื่อนในขั้นตอนสุดท้ายเป็นเป้าหมายหลักของการดำเนินโครงการ ทั้งทีมวิจัยและชุมชนจะต้องเป็นชุมชนสุขภาวะ ที่มีการจัดการโดยชุมชน ภายใต้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา เป้าหมายสุขภาวะทางพระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงแนวทางสู่โลกุตระธรรม เพียงแต่การจัดการชุมชนสุขภาวะในชุมชนตำบลอุโมงค์ได้นั้นถึงการมีจิตใจที่แจ่มใสสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในระดับโลกียธรรม ที่มีกาย ใจ สังคม และปัญญาที่สมบูรณ์ต่อไป

ส่วนที่ ๔ รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

การดำเนินการวิจัยในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้อาศัยการขับเคลื่อนสุขภาวะของคนในชุมชนผ่านกลุ่มทางสังคม ที่คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรวมกลุ่ม ได้แก่ ชมรมอาสาป็นสุข และชมรมโรงเรียนดอกขอมพอ (ผู้สูงอายุ) ด้วยสาเหตุของสถานการณ์ด้านสุขภาวะในชุมชนตำบลอุโมงค์ ที่ก่อเกิดผลกระทบเพิ่มขึ้นในตำบลอุโมงค์ จึงได้นำเสนอสถานการณ์ภาพรวมที่สังเคราะห์จากประเด็นสถานการณ์เบื้องต้น ดังนี้

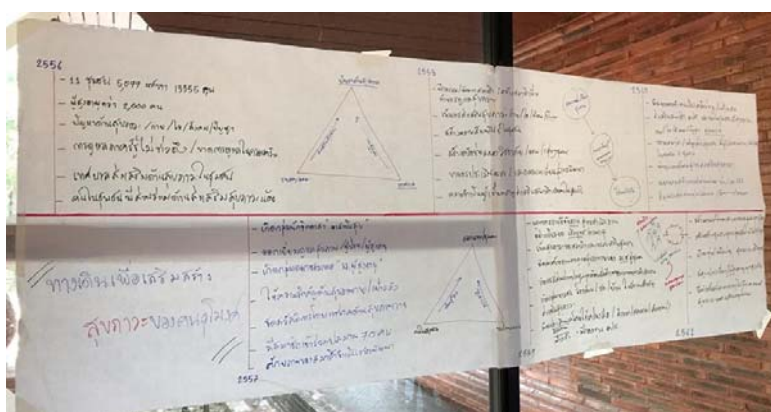
: สถานการณ์สุขภาวะ ก่อนปี ๒๕๕๗

ชุมชนตำบลอุโมงค์ มีจำนวน ๑๑ ชุมชน มีจำนวนประชากร ๑๐,๑๒๔ คน

ประเภท	สถานการณ์	เชิงสถิติร้อยละ
ผู้สูงอายุ	ตำบลอุโมงค์มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ในปี ๒๕๕๖ มีจำนวนผู้สูงอายุถึง ๒,๘๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๗๘ และคาดการณ์ว่าปี ๒๕๖๐ จะมีผู้สูงอายุร้อยละ ๒๔	ปี ๒๕๕๗ = ๒๗.๗๘ ปี ๒๕๖๐ = ๓๔.๐๐
ผู้ป่วยเรื้อรัง/ผู้ป่วยติดเตียง	ผู้ป่วยเรื้อรังและผู้ป่วยติดเตียง นับเป็นปัญหาของชุมชนและครอบครัว ที่จำเป็นจะต้องอาศัยครอบครัวและคนในชุมชนให้ความช่วยเหลือ ซึ่งสถานการณ์ผู้ป่วยติดเตียงมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง	ร้อยละ ๗.๒๓
สุขภาพทางกาย	จากการเก็บข้อมูลด้านสุขภาพของคนตำบลอุโมงค์ พบว่ามีปัญหาด้านสุขภาพถึงร้อยละ ๕๒ ประกอบไปด้วยโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคภูมิแพ้ เป็นต้น ซึ่งสาเหตุเกิดจากการกิน และบริบทของการดำเนินชีวิต	ร้อยละ ๕๒
สุขภาพทางใจ	ด้านจิตใจพบว่าคนตำบลอุโมงค์ประสบปัญหาภาวะซึมเศร้า ส่วนใหญ่พบในผู้สูงอายุ และผู้ป่วยเรื้อรัง ผู้ป่วยติด	ร้อยละ ๑๒

ประเภท	สถานการณ์	เชิงสถิติร้อยละ
	เพียง ทิ้งนี้ยังพบว่าปัญหาในด้านการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต ก่อให้เกิดภาวะปัญหาด้านจิตใจ ได้แก่ ภาวะตกลาง ภาวะหนี้สิน และความขัดแย้งในชุมชน	
สุขภาพทางสังคม	สถานการณ์ด้านสังคมพบว่า เกิดภาวะติดสังคม ความขัดแย้งเพิ่มขึ้น และ ความมีจิตอาสาของคนในชุมชนที่ลดลง ส่งผลต่อการดูแลสุขภาพองค์รวมของชุมชน ขาดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	-
สุขภาพทางปัญญา(องค์ความรู้)	สุขภาพทางปัญญา หมายถึงการขาดความรู้ด้านการดูแลสุขภาวะของคนในชุมชน เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐไม่สามารถที่จะดูแลและให้ความรู้แก่ชุมชนได้อย่างครอบคลุม จึงทำให้ชุมชนขาดทักษะและความเข้าใจในการตระหนักถึงการดูแลสุขภาพ	-

จากปรากฏการณ์ด้านสุขภาวะภาพรวมเบื้องต้น ก่อนปี ๒๕๕๗ จึงเกิดการมีส่วนร่วมระหว่างเทศบาลตำบลอุโมงค์และแกนนำชุมชนในตำบลอุโมงค์ ได้ตระหนักถึงสถานการณ์ด้านสุขภาวะในชุมชน จึงได้ศึกษาเรียนรู้กับพื้นที่อื่น ๆ อาทิ เช่น มูลนิธิฉือจี้ ด้านจิตอาสาในการดูแลสุขภาพ, โรงเรียนผู้สูงอายุ บ้านหัวโง้ม จังหวัดเชียงราย เป็นต้น โดยเน้นบทบาทของชุมชนที่สามารถจัดการด้านสุขภาวะของชุมชนเองได้ ในปี ๒๕๕๗ จึงเกิดการก่อตั้งชมรมอาสาสมัครเพื่อคนอุโมงค์ ในวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ ภายใต้แนวคิดการมีจิตอาสาของแกนนำชุมชนเพื่อส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะของคนในชุมชน และก่อตั้งโรงเรียนดอกขอมพอ (โรงเรียนผู้สูงอายุ) ในปี ๒๕๕๘ ภายใต้แนวคิดการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุให้มีสุขภาวะที่ดี การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลอุโมงค์จึงเกิดการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ตามแผนภาพดังต่อไปนี้

ปี ๒๕๕๗	ปี ๒๕๕๘	ปี ๒๕๕๙	ปี ๒๕๖๐	ปี ๒๕๖๑
รวมพลังผู้มีจิตอาสาเพื่อสร้างจิตสำนึกคนตำบลอุโมงค์ให้ดูแลซึ่งกันและกันในด้านสุขภาพ	สร้างนักจิตอาสาจัดรูปแบบกระบวนการออกเยี่ยมดูแลสุขภาพในตำบลอุโมงค์และเริ่มสร้างเครือข่ายกับมหาวิทยาลัย อสม. และกลุ่มต่าง ๆ ในเทศบาลตำบลอุโมงค์	มี ก า ร ส ร ้าง กระบวนการอย่างเป็นระบบ เน้นการสร้างเสริมสุขภาพองค์รวม (กาย ใจ สังคมและปัญญา) มีการวางแผน ดำเนินการประสานงาน และติดตามประเมินผลเพื่อวิเคราะห์ถึงปัญหา และอุปสรรคเพื่อการพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็ง	มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ มีกระบวนการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการ มีการติดตามประเมินผลเพื่อสร้างตัวชี้วัดให้เห็นว่ากลุ่มอาสาป็นสุข ดำเนินการมีประสิทธิภาพ อย่างไร และพยายามพัฒนาต่อยอดให้เกิดความยั่งยืน	การสร้างกลุ่มอาสาป็นสุขให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านสุขภาพและทำงานอย่างเป็นเครือข่ายสร้างนักจิตอาสาในชุมชน และดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยให้คนในชุมชนให้เห็นคุณค่าของความเป็นจิตอาสา ร่วมกัน เกิดกลุ่มจิตอาสาในชุมชนอย่างเข้มแข็ง

๔.๑ เป้าหมายการจัดการสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการ

การจัดการสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นวิธีการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างสุขภาพให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน หลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ได้ เช่น ไตรสิกขา ภาวนา ๔ เป็นต้น ซึ่งการบูรณาการหลักธรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาพให้มีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องสุขภาพทางด้านร่างกายให้มีความพร้อมเป็นเบื้องต้น เพราะสุขภาพเชิงพุทธนั้นเป็นการเสริมสร้างสุขภาพทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจควบคู่ไปด้วยกัน พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐ ได้ให้คำนิยามของคำว่า สุขภาพ คือ ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย จิต สังคม และปัญญา เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ดังนั้น การพัฒนาสุขภาพที่สมบูรณ์จึงต้องพัฒนาทั้งระดับภายในตัวบุคคลและทำที่ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม มีหลักในการวัดว่าบุคคลจะมีภาวะเช่นนี้หรือไม่ ให้ดูจากผลของการพัฒนาในด้านต่างๆ สืบตามหลักพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ภาวนา ๔ ได้แก่^๑

๑. กายภาวนา พัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ
๒. ศีลภาวนา พัฒนาพฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม

^๑พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), อ่างใน พระครุชิต คุณวโร ชูฤทธิ์ เตังไตรสรณ์ และ อรุณวิชิราพรทิพย์, “การพัฒนาแบบวัดสุขภาพองค์รวมแนวพุทธ, วารสารวิชาการสาธารณสุข, ปีที่ ๑๗ ฉบับเพิ่มเติม ๖ (กันยายน – ตุลาคม ๒๕๕๑) : ๑๖๕๑.

๓. จิตตภาวนา พัฒนาจิต คือ การฝึกจิตให้มีความเข้มแข็ง เจริญองงามด้วยคุณธรรมและเป็นสุข

๔. ปัญญาภาวนา พัฒนาปัญญา คือการฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นการนำแนวคิดและองค์ประกอบสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ ทำให้สามารถกำหนดขอบเขต (Domain) ของสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ เป็นองค์ประกอบย่อยตามหลักภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา ศิลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา ได้แก่

๑. กายภาวนา หรือการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกาย ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม ต้องมีความเป็นอยู่ที่สอดคล้องและไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ด้านการเสพ บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ รวมทั้งอุปกรณ์และเทคโนโลยี อย่างถูกต้องเหมาะสมรวมทั้งมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อการเสพ บริโภค ใช้สอยอย่างสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ ด้านการใช้อินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ในการรับรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม รู้เท่าทันไม่เกิดโทษ และ ด้านสุขภาพร่างกาย คือ การดูแลสุขภาพทั้งร่างกาย และมีทัศนคติต่อการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงเพื่อเป็นเครื่องเกื้อหนุนชีวิตที่ดีงาม

๒. ศิลภาวนา หรือการพัฒนาพฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม ได้แก่ ด้านปฏิสัมพันธ์ คือ รู้จักสงเคราะห์ เกื้อกูล และไม่เบียดเบียนต่อกันบุคคลต่างๆ สามารถปฏิบัติต่อผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ด้านการหาเลี้ยงชีพ ที่ประกอบสัมมาอาชีพ และการจัดสรรการใช้จ่ายที่ดี และด้านวินัย คือ เคารพกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบ จรรยาบรรณ เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข รวมทั้งการรู้จักปรับปรุงวินัยภายในตนเองให้สามารถทำงานได้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

๓. จิตตภาวนา หรือการฝึกฝนพัฒนาตนในด้านจิตใจ ได้แก่ ด้านคุณภาพจิต เป็นด้านคุณสมบัติด้านคุณธรรมและจริยธรรม มีความเสียสละแก่ส่วนรวม ด้านสมรรถภาพจิต เป็นด้านความสามารถของจิตที่จะช่วยควบคุมการทำงาน ความมุ่งมั่นในงาน หรือการคิด การตัดสินใจได้อย่างสมเหตุสมผล ได้แก่ สติ สมาธิ และความมุ่งมั่น และ ด้านสุขภาพจิต คือความสามารถที่จะมีความสุขท่ามกลางสถานการณ์ต่างๆ

๔. ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญาซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยควบคุมจิตและพฤติกรรมทั้งหมดของมนุษย์ ได้แก่ ด้านการปฏิบัติต่อความรู้ คือ การสามารถทวนทวนหาความรู้ในการทำกิจหน้าที่ หรือดำเนินชีวิตอย่างเข้าใจ และนำมาใช้แก้ไขปัญหาต่างๆ ตรงตามจริง สามารถถ่วงถ่วงสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ลึกซึ้ง และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งรับรู้ และเข้าใจทุกอย่างได้อย่างเท่าทันความเป็นจริง

ดังนั้นแล้ว สุขภาวะเชิงพุทธนั้นคือการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้กับการดูแลสุขภาพเพื่อให้เกิดสุขภาวะที่ดี ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธนั้นเป็นการสร้างสุขภาพได้อย่างยั่งยืน เพราะสามารถดูแลได้ทั้งร่างกายและจิตใจ อันจะเป็นการพัฒนาสุขภาวะให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุขการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาสำหรับการเสริมสร้างสุขภาวะนั้น สามารถประยุกต์ใช้ได้โดยการนำไปประพฤติปฏิบัติให้เข้ากับวิถีชีวิต กล่าวคือ นำไปเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตได้

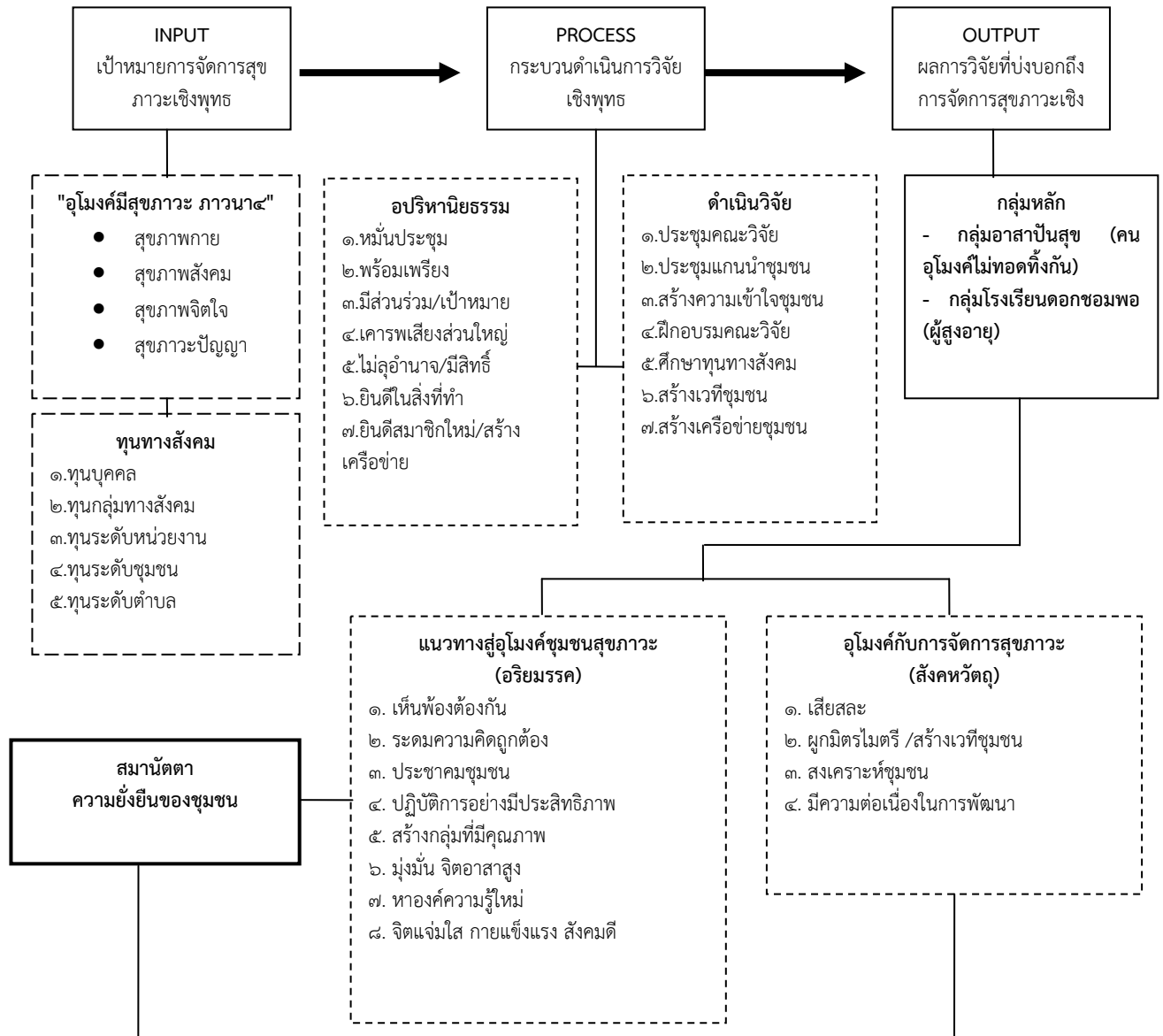
การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้อาศัยกลุ่มเป้าหมายทั้ง ๒ กลุ่ม ได้แก่ ชมรมอาสาป็นสุข และ โรงเรียนดอกขอมพอ (โรงเรียนผู้สูงอายุ) ได้ดำเนินการวิจัยเพื่อยกระดับการทำงานในการจัดการสุขภาวะของคนในตำบลอุโมงค์ นอกจากเป้าหมายการส่งเสริมและพัฒนาให้คนตำบลอุโมงค์ได้มีวิถีชีวิตตามหลักภาวนา

๔ แล้วนั้น กระบวนการดำเนินการวิจัยได้ใช้หลักพุทธศาสนามาประยุกต์ในการจัดการ ได้แก่ หลักไตรสิกขา หลักอริยมรรค หลักสังคหวัตถุ ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อความเข้มแข็งและความยั่งยืนในการจัดการสุขภาวะของชุมชนตำบลอุโมงค์ต่อไป

๔.๒ กระบวนการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ

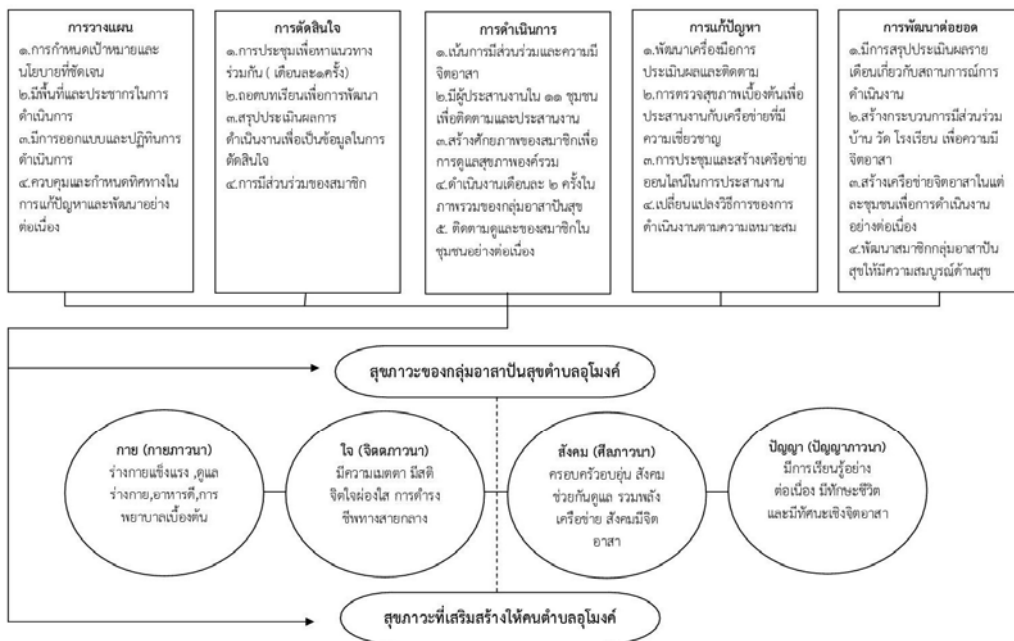
กระบวนการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุโมงค์ ได้ดำเนินการวิจัยอยู่ ๒ ระยะ ซึ่งจะเห็นถึงการดำเนินการในระยะที่ ๑ ที่อาศัยการทำงานเชิงพุทธบูรณาการ ด้วยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์กับการทำงานของทั้ง ๒ กลุ่ม ได้แก่ ชมรมอาสาป็นสุข และโรงเรียนดอกขอมพอ (ผู้สูงอายุ) ด้วยการทำงานของทีมนักวิจัยทั้ง ๒๕ ท่าน ในการดำเนินการวิจัยด้วยการมีเป้าหมายเพื่อการจัดการสุขภาวะในชุมชนตำบลอุโมงค์ ภายใต้เป้าหมายตามหลักท้าว ๔ ทางพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าในระยะที่ ๑ มีการยกระดับการทำงานของคนในชุมชนตามหลักทางพระพุทธศาสนา ตามโฟรชาร์ด ดังนี้

กระบวนการดำเนินการวิจัยตามโพรชาร์ข้างต้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการยกระดับการทำงานของชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในการดำเนินการวิจัย ตามหลักอภิธานิยธรรม และทำให้เกิดกระบวนการทำงานของชุมชนตามหลักอริยมรรค และหลักสังคหวัตถุ ที่เป็นการหลอมรวมพลังของชุมชนให้การมีจิตอาสาในการสงเคราะห์ชุมชนเพื่อการจัดการสุขภาวะชุมชน ในระยะที่ ๒ จากการดำเนินการวิจัยเชิงพุทธบูรณาการ จึงเกิดกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบของชุมชนด้านการจัดการสุขภาวะ ดังนี้

รูปแบบการจัดการสุขภาวะภายใต้กลุ่มอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์:

จากโฟร์ชาร์ตแสดงถึงกระบวนการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุโมงค์ จะเห็นได้ว่าการให้กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการวิจัย คือชมรมอาสาป็นสุขเป็นหลัก เพราะสมาชิกของชมรมอาสาป็นสุขและโรงเรียนดอกขอมพอ ได้มีกระบวนการทำงานคล้ายๆกันเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะชุมชน การดำเนินการวิจัยในระยะที่ ๒ จึงเกิดกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบภายใต้หลักอุปนิทานธรรม คือการทำงานอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่ ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งจะอธิบายดังนี้

๑) การวางแผน การดำเนินงานมีการทำงานบนพื้นฐานการส่งเสริมด้านสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ได้มีการประชุมกับสมาชิกของอาสาป็นสุขและโรงเรียนดอกขอมพอ เดือนละ ๑ ครั้ง เพื่อร่วมกันวางแผนและกำหนดเป้าหมายในการทำงานอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

๑.๑) การกำหนดเป้าหมายและนโยบายที่ชัดเจน การดำเนินการได้มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาและส่งเสริมสุขภาวะ ๒ กลุ่ม ได้แก่กลุ่มที่ ๑ แก่นนำชุมชนชมรมอาสาป็นสุขจำนวน ๘๗ คน และสมาชิกโรงเรียนดอกขอมพอ จำนวน ๔๖ คน และกลุ่มที่ ๒ ได้แก่ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง และบุคคลที่มีความจำเป็นต้องช่วยเหลือส่งเสริมด้านสุขภาวะ จำนวน ๓๙๙ คนในเขตตำบลอุโมงค์ เป้าหมายการทำงานเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเหล่านี้มีสุขภาวะที่ดีตามหลักพุทธศาสนา

๑.๒) มีพื้นที่และประชากรในการดำเนินการ ได้กำหนดชุมชนทั้ง ๑๑ ชุมชน ด้วยการจัดกิจกรรมลงพื้นที่เดือนละ ๒ ครั้ง ได้แก่วันเสาร์สัปดาห์ที่ ๒ และที่ ๔ ของเดือน ส่วนโรงเรียนดอกขอมพอ (ผู้สูงอายุ) ได้ดำเนินการทุกวันพุธของสัปดาห์ ขณะเดียวกันแก่นนำด้านสุขภาวะชุมชนได้ดำเนินการติดตามประเมินผลถึงสถานการณ์ด้านสุขภาวะในแต่ละชุมชนอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง

๑.๓) มีการออกแบบและปฏิทินการดำเนินการ รูปแบบการดำเนินการได้มีการปรับเปลี่ยนอย่างเหมาะสม และดำเนินการจัดทำปฏิทินการดำเนินการอย่างชัดเจน ภายใต้รูปแบบการบริหารจัดการของสมาชิกและคณะกรรมการดำเนินการ

๑.๔) ควบคุมและกำหนดทิศทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การดำเนินการมีความจำเป็นด้านการติดตามและประเมินผล ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาของการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังอาศัยการมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือในรูปแบบการประชุมเพื่อปรับเปลี่ยนตามบริบทของพื้นที่และการดำเนินการอย่างเหมาะสม

๒) การตัดสินใจ การดำเนินงานในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนได้ใช้หลักอริยมรรคทางพระพุทธศาสนา ที่เน้นการมีส่วนร่วมและความเห็นพ้องต้องกันเพื่อประโยชน์ของชุมชน และการทำงานของชุมชนไม่ได้หวังผลตอบแทนเน้นหลักสังคหวัตถุ การมีจิตอาสาเพื่อสงเคราะห์ชุมชน จึงให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกกระบวนการ ดังนี้

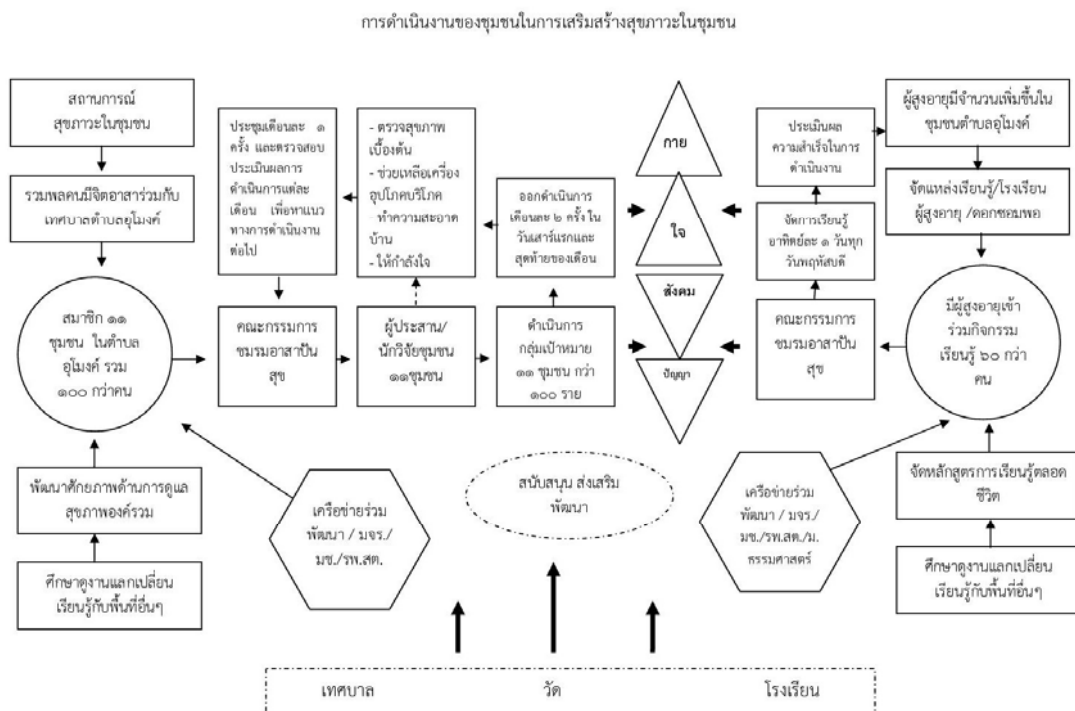
๒.๑) การประชุมเพื่อหาแนวทางร่วมกัน เป็นการนำข้อมูลการดำเนินงานและอุปสรรคปัญหา ในการประชุมเดือนละ ๑ ครั้ง เพื่อเป็นการปรับเปลี่ยนและหาแนวทางในการดำเนินการด้านสุขภาพของชุมชน

๒.๑) การถอดบทเรียนเพื่อการพัฒนา การทำงานมีความจำเป็นต้องมีการถอดบทเรียน ซึ่งกระบวนการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ได้จัดกิจกรรมถอดบทเรียนทุก ๓ เดือน เพื่อค้นหาจุดเด่นของความสำเร็จ จุดด้อยของประเด็นปัญหา อุปสรรคการทำงาน และโอกาสของการดำเนินการ เพื่อให้คนในชุมชนได้เกิดความรู้ตระหนักและมีส่วนร่วมในการทำงาน

๒.๓) สรุปประเมินผลการดำเนินงานเพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ การดำเนินการด้านสุขภาพชุมชนจำเป็นต้องมีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุผลสำคัญของการส่งเสริมพัฒนาคนในชุมชน และการเข้าถึงอย่างใกล้ชิดของคนในชุมชนและกลุ่มเป้าหมายของการดำเนินการ

๓) การดำเนินการของการจัดการสุขภาพชุมชน

การดำเนินการของการจัดการสุขภาพชุมชนตำบลอุโมงค์ภายใต้การขับเคลื่อน ๒ กลุ่ม ได้แก่ อาสาป็นสุข และ โรงเรียนดอกขอมพอ ซึ่งมีกระบวนการดำเนินการในรูปแบบเดิมและมีการพัฒนาระดับการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาคนในชุมชนตำบลอุโมงค์มีสุขภาพตามหลักภavana ๔ ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ถอดบทเรียนการดำเนินการเป็นรูปโฟรชาร์ด ดังนี้

จากโฟรชาร์ดข้างต้น เป็นกระบวนการดำเนินการเพื่อส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะ ซึ่งเป็นระบบแบบชุมชนที่อาศัยกระบวนการวางแผนและการตัดสินใจของการจัดการสุขภาวะ กระบวนการดำเนินการด้านสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ โดยมีเป้าหมายให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตตามหลักอภินิหาร ๔ ซึ่งกระบวนการดำเนินงานจะได้อธิบาย ดังนี้

การขับเคลื่อนชุมชนสุขภาวะ (ภาวนา ๔)	กระบวนการทำงาน
กายภาวนา	ทีมวิจัย แกนนำชุมชน สมัชชา และกลุ่มเป้าหมาย จะเน้นการดูแล สุขภาพทางกาย เน้นการส่งเสริมและพัฒนาด้านสุขภาพทางกาย ได้แก่ การกิน การอยู่ และการรักษา บนพื้นฐานของความไม่มี โรคภัยไข้เจ็บ การทำงานด้านสุขภาพทางกายจะเป็นนำองค์ความรู้ ทางกายแพทย์สมัยใหม่และแพทย์แผนปัจจุบันมาประยุกต์ในการดูแล สุขภาพทางกายของชุมชน เมื่อดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมายจะเป็น สำรองและสังเกตพฤติกรรมสุขภาพทางกาย เมื่อจำเป็นต้องดูแลแล รักษา จะร่วมกันหาแนวทางกับกลุ่มเป้าหมายและครอบครัวในการ ดูแลรักษา กิจกรรมที่ดำเนินการ ได้แก่ การวัดความดัน การสำรวจ ปัญหาด้านสุขภาพ การสอบถามและสัมภาษณ์บุคคลใกล้ชิด และการติดตามกลุ่มเป้าหมายอย่างใกล้ชิดโดยผู้ประสานงานในแต่ละ ชุมชน

การขับเคลื่อนชุมชนสุขภาวะ (ภาวนา ๔)	กระบวนการทำงาน
จิตตภาวนา	ทีมวิจัย แกนนำชุมชน สมาชิก และกลุ่มเป้าหมาย ได้อาศัยการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชน โรงเรียน และวัด โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีความสำคัญในการพัฒนาจิตใจของกลุ่มเป้าหมาย การดำเนินกิจกรรมภายใต้กลุ่มจิตอาสา มีความยิ้มแย้มแจ่มใส การพูดคุย และความเป็นญาติพี่น้องของคนในชุมชน ดำเนินการเพื่อให้ความสุขแก่กลุ่มแกนนำชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย เพื่อส่งเสริมความสุขด้านใจของชุมชน และเน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการให้แนวทางเพื่อดำเนินชีวิต และกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านภาวะซึมเศร้า กระบวนการทำงานจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านจิตใจ
ศีลภาวนา	ทีมวิจัย แกนนำชุมชน สมาชิก และกลุ่มเป้าหมาย ได้ตระหนักถึงความเป็นญาติพี่น้อง ความรักความสามัคคี และความมีจิตอาสาเพื่อสงเคราะห์ชุมชน ได้จัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เช่น การทำความสะอาดในบ้าน การให้คำแนะนำการกิน อยู่ นอน และรักษาของกลุ่มเป้าหมาย การประชาสัมพันธ์และการแนะนำให้คนในชุมชนได้มีจิตอาสาเพื่อการดูแลและส่งเสริมให้ชุมชนไม่เกิดความขัดแย้ง และการเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน
ปัญญาภาวนา	ทีมวิจัย แกนนำชุมชน สมาชิก และกลุ่มเป้าหมาย ได้อบรมพัฒนาศักยภาพของการดูแลสุขภาพองค์รวม และการถ่ายทอดแนะนำให้กลุ่มเป้าหมาย สามารถรู้เท่าทันด้านสุขภาพทางกาย และสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การแนะนำการกินอาหาร การกินยารักษาโรค การออกกำลังกาย และการดูแลสุขภาพเบื้องต้น เป็นการนำความรู้สู่การปฏิบัติของคนในชุมชน ให้มีความรู้ความตระหนักในการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะในชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

๓.๑) เน้นการมีส่วนร่วมและความมีจิตอาสา จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการจัดการสุขภาวะชุมชน ได้อาศัยหลักสังคหวัตถุทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ ในการทำงานด้านจิตอาสาและการสงเคราะห์ชุมชน โดยเฉพาะชมรมอาสาป็นสุขที่อาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตำบลอุโมงค์ ที่มีจิตอาสาในการช่วยเหลือและส่งเสริมสุขภาวะ และในส่วนโรงเรียนดอกขอมพอยังได้เน้นจิตอาสาของคนในชุมชนในการดูแลและพัฒนาผู้สูงอายุของตำบลอุโมงค์ให้มีสุขภาวะ การดำเนินการจึงต้องอาศัยหลัก บวร บ้าน วัด โรงเรียน ที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนสุขภาวะ จะเห็นได้ว่ามีพระสงฆ์ในแต่ละวัดตำบลอุโมงค์ให้ความสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมด้านการส่งเสริมสุขภาวะชุมชน โรงเรียนให้การสนับสนุนและปลูกฝังให้เด็กมีจิตอาสาในด้านสุขภาวะ ก่อเกิดอาสาป็นสุขน้อยในโรงเรียนในการดูแลสุขภาพ ปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมด้านจิตอาสาในปี ๒๕๕๙ มีจิตอาสาจำนวน ๘๖ ท่าน และในปี ๒๕๖๐ มีจิตอาสาจำนวน ๑๐๙ ท่าน และเพิ่มมากขึ้น ซึ่งบ่งบอกถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตระหนักถึงการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๓.๒) มีผู้ประสานงานและติดตามใน ๑๑ ชุมชน การดำเนินการด้านสุขภาวะชุมชน ในทีมงานได้มอบหมายให้แกนนำแต่ละชุมชนคอยสอดส่องดูแล และติดตามประเมินผลสถานการณ์ด้านสุขภาวะชุมชนอย่างใกล้ชิด ผู้ประสานงานจะคอยประสานงานกับกลุ่มอาสาป็นสุขและหน่วยงานองค์กรต่างๆ ในการส่งเสริมและพัฒนาด้านสุขภาวะ อาทิเช่น มีคนในชุมชนมีปัญหาด้านสุขภาวะที่เร่งด่วนจะมีการประสานงานกับกลุ่มและองค์กรที่จะสามารถช่วยเหลือดูแลด้านสุขภาวะเบื้องต้นได้ นอกจากนี้ผู้ประสานงานยังมีส่วนร่วมในการชี้แจงและเชิญชวนให้คนในชุมชนได้เห็นความสำคัญของการดูแลสุขภาวะอย่างต่อเนื่อง

๓.๓) สร้างศักยภาพของสมาชิกเพื่อการดูแลสุขภาพองค์กรรวม การทำงานของชุมชนด้านสุขภาวะจะเน้นการดูแลช่วยเหลือ การให้ความรู้ด้านสุขภาวะแก่คนในชุมชน ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกเพื่อการดูแลสุขภาพองค์กรรวมอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้จากการอาศัยผู้เชี่ยวชาญด้านการพยาบาลของผู้ป่วย ปราชญ์ชุมชนที่มีความเชี่ยวชาญด้านการดูแลสุขภาพ ในการฝึกอบรมสมาชิกจิตอาสาเพื่อการประยุกต์ใช้ในการดำเนินการ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเรียนรู้นอกพื้นที่เพื่อการประยุกต์ใช้ในการทำงานของสมาชิก

๓.๔) สร้างเครือข่ายการดำเนินการกับองค์กรภายนอกชุมชน การดำเนินการในการขับเคลื่อนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการได้สร้างเครือข่ายการทำงาน ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยของสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา และการทำงานชุมชนที่บูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เชี่ยวชาญด้านการดูแลส่งเสริมสุขภาพ และหน่วยงานภายนอกอื่นๆ เพื่อการยกระดับของสมาชิกในการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชน การสร้างเครือข่ายภายนอกจะเป็นการหนุนเสริมและเพิ่มศักยภาพของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. การแก้ไขปัญหาการดำเนินงาน

การทำงานด้านสุขภาวะของชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้อาศัยการถอดบทเรียนการทำงานทุกระยะ ๓ เดือน และการประชุมปรึกษาหารือเดือนละ ๑ ครั้ง เพื่อคืนข้อมูลการทำงานกับสมาชิกและหาแนวทางพัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอธิบายดังนี้

๔.๑.พัฒนาเครื่องมือการประเมินผลและติดตาม การขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนไม่สามารถที่จะประเมินผลการทำงานของชมรมอาสาป็นสุข และโรงเรียนดอกข่อยพอ ซึ่งได้ดำเนินการมาในระยะเดือน ๕ ปี ทำให้ไม่สามารถจะสรุปผลเชิงความสำเร็จของการดำเนินการ ทางสมาชิกจึงได้ร่วมคิดร่วมสร้างเครื่องมือการประเมินผลและติดตาม ซึ่งได้อาศัยเครื่องมือในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

::เครื่องมือตัวชี้วัดของความสำเร็จ::

การสังเกต	การสำรวจ	การสัมภาษณ์	การสอบถาม	การประชุมกลุ่มย่อย
พัฒนาทักษะการสังเกตแก่สมาชิกเพื่อสังเกตประชากรเป้าหมายต่อปรากฏการณ์การดำเนินงานของกลุ่มอาสาป็นสุข ภายใต้การบันทึกข้อมูลอย่างละเอียด	การตรวจสุขภาพทางร่างกายเบื้องต้นเพื่อบันทึกสถิติการพัฒนาการด้านสุขภาวะ และการติดตามประชากรเป้าหมายถึงความเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาวะ	สมาชิกอาสาป็นสุขได้ดำเนินการสัมภาษณ์ประชากรเป้าหมาย และครอบครัวถึงการเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาวะ	ใช้แบบสอบถามความพึงพอใจของครอบครัว และคนในชุมชน และติดตามประเมินผลถึงพัฒนาการที่ดีขึ้นของกลุ่มประชากรเป้าหมาย	นำข้อมูลจากการดำเนินงานสู่การปรึกษาหารือเพื่อวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และแนวทางในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ซึ่งจะเห็นได้ว่าการดำเนินการได้อาศัยเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ การสังเกต การสำรวจ การสัมภาษณ์ การสอบถาม และการประชุมกลุ่มย่อย ของสมาชิกในการทำงาน เพื่อเป็นการติดตามประเมินอย่างใกล้ชิด ข้อมูลจากการใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมจะทำมาวิเคราะห์และคืนข้อมูลให้สมาชิกประจำเดือน และเป็นการถอดบทเรียนในระยะ ๖ เดือนของการดำเนินการ ทำให้พบเห็นสถานการณ์ของการดำเนินงาน ซึ่งจะขออธิบายผลของการดำเนินการวิจัยในประเด็นต่อไป

๔.๒) การประชุมและสร้างเครือข่ายออนไลน์ในการประสานงาน เป็นการทำงานเชิงรุกการทำงานด้านสุขภาวะได้อาศัยระบบออนไลน์ ได้แก่ facebook, line เป็นต้น ในการส่งสารและประสานงานของสมาชิกอย่างใกล้ชิด จะนำองค์ความรู้ สถานการณ์ และผลการติดตาม ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการส่งเสริมสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพ

ลำดับ	ชื่อ	ชื่อ-สกุล	อายุ	พื้นที่	ชื่อ-สกุล	ชื่อ-สกุล
1	นางสาว	นางสาว	35	85/1	นางสาว	นางสาว
2	นางสาว	นางสาว	32	85	นางสาว	นางสาว
3	นางสาว	นางสาว	39	84	นางสาว	นางสาว
4	นางสาว	นางสาว	39	84	นางสาว	นางสาว
5	นางสาว	นางสาว	45	84/1	นางสาว	นางสาว
6	นางสาว	นางสาว	35	119/1	นางสาว	นางสาว
7	นางสาว	นางสาว	31	15/1	นางสาว	นางสาว
8	นางสาว	นางสาว	30	13	นางสาว	นางสาว
9	นางสาว	นางสาว	30	38/3	นางสาว	นางสาว
10	นางสาว	นางสาว	34	141	นางสาว	นางสาว
11	นางสาว	นางสาว	37	142	นางสาว	นางสาว
12	นางสาว	นางสาว	40	282	นางสาว	นางสาว
13	นางสาว	นางสาว	39	283	นางสาว	นางสาว
14	นางสาว	นางสาว	38	151/2	นางสาว	นางสาว

แบบประเมินความพึงพอใจโครงการอาสาปฐกฐณาคณะสงฆ์

คำชี้แจง: แบบสอบถามนี้ใช้ในการประเมินความพึงพอใจในการดำเนินงานโครงการอาสาปฐกฐณาคณะสงฆ์ ประจำปี ๒๕๕๙ กรุณาทำความเข้าใจเอกสารและให้ข้อมูลตามภาพจริง ซึ่งแบบสอบถามนี้เป็นแบบปิดตัวผู้ตอบแบบสอบถามไม่ต้องใส่ชื่อ

ส่วนที่ ๑: ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ

๑. เพศ ☒ หญิง ☐ ชาย

๒. อายุ ☐ ๑-๑๐ ปี ☐ ๑๑-๒๐ ปี ☐ ๒๑-๓๐ ปี ☐ ๓๑-๔๐ ปี ☐ ๔๑-๕๐ ปี ☐ ๕๑-๖๐ ปี ☐ ๖๑ ปีขึ้นไป

๓. การศึกษาสูงสุด ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษา ☐ ปริญญาตรี ☐ สูงกว่าปริญญาตรี ☐ อื่นๆ ระบุ _____

ส่วนที่ ๒: รายการประเมินความพึงพอใจ ☒ ให้นำชื่อพื้นที่วัดที่ท่านมาประเมิน ตามระดับความพึงพอใจดังนี้ ระดับความพึงพอใจ: ๕ = มากที่สุด ๔ = มาก ๓ = ปานกลาง ๒ = น้อย ๑ = น้อยที่สุด

ข้อ	รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ
		๕ ๔ ๓ ๒ ๑
๑.	ท่านพึงพอใจในการจัดรูปแบบของกิจกรรมโครงการอาสาปฐกฐณาคณะสงฆ์	☒ ๕ ☐ ๔ ☐ ๓ ☐ ๒ ☐ ๑
๒.	ท่านได้ทราบประโยชน์จากกิจกรรมโครงการอาสาปฐกฐณาคณะสงฆ์	☒ ๕ ☐ ๔ ☐ ๓ ☐ ๒ ☐ ๑
๓.	ความเหมาะสมของการจัดกิจกรรมโครงการอาสาปฐกฐณาคณะสงฆ์	☒ ๕ ☐ ๔ ☐ ๓ ☐ ๒ ☐ ๑
๔.	การเชื่อมประสานของอาสาปฐกฐณาคณะสงฆ์	☒ ๕ ☐ ๔ ☐ ๓ ☐ ๒ ☐ ๑
๕.	ความเหมาะสมของระยะเวลาในการจัดกิจกรรมโครงการอาสาปฐกฐณาคณะสงฆ์	☒ ๕ ☐ ๔ ☐ ๓ ☐ ๒ ☐ ๑
๖.	ท่านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมโครงการอาสาปฐกฐณาคณะสงฆ์	☒ ๕ ☐ ๔ ☐ ๓ ☐ ๒ ☐ ๑
๗.	การทำงานของอาสาปฐกฐณาคณะสงฆ์ไม่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย (ผู้สูงอายุ, ผู้พิการ, ผู้ด้อยโอกาส, แม่ท้องคลอด ฯลฯ)	☒ ๕ ☐ ๔ ☐ ๓ ☐ ๒ ☐ ๑
๘.	การทำงานของโครงการอาสาปฐกฐณาคณะสงฆ์ไม่มีความปลอดภัย	☒ ๕ ☐ ๔ ☐ ๓ ☐ ๒ ☐ ๑
๙.	ภาพรวมของการจัดกิจกรรมโครงการอาสาปฐกฐณาคณะสงฆ์มีความสมบูรณ์	☒ ๕ ☐ ๔ ☐ ๓ ☐ ๒ ☐ ๑
๑๐.	การจัดกิจกรรมของโครงการอาสาปฐกฐณาคณะสงฆ์มีความคุ้มค่า	☒ ๕ ☐ ๔ ☐ ๓ ☐ ๒ ☐ ๑

หมายเหตุ: _____

ในนามของกรมการศาสนา "คณะสงฆ์ไทย" ขอขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูง ที่กรุณาเสียสละเวลาตอบแบบสอบถาม เพื่อพัฒนากิจการของสงฆ์ต่อไป

กรุงเทพมหานคร คณะสงฆ์ไทย

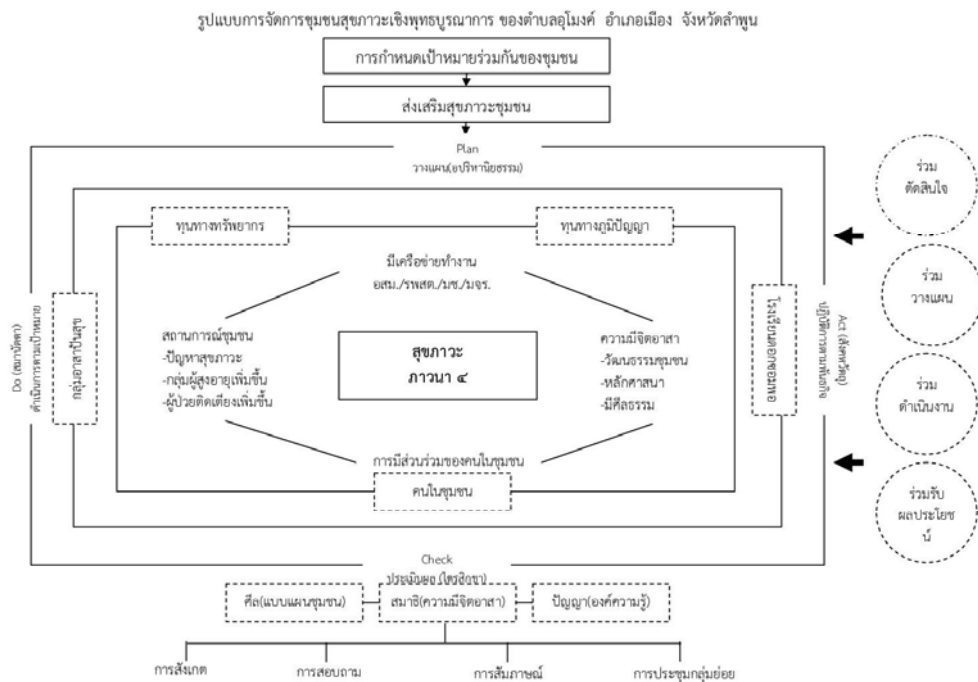
๕. การพัฒนาต่อยอด

การพัฒนาต่อยอดหรือการยกระดับการขับเคลื่อนด้านสุขภาวะ จะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญของการขับเคลื่อน การทำงานของสมาชิกและทีมวิจัยพยายามที่จะพัฒนาและยกระดับการทำงานอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้จากการดำเนินการวิจัยในระยะ ที่ ๑ เป็นการถอดบทเรียนจุดเด่น จุดด้อย อุปสรรค และโอกาสของการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชน ทำให้ยกระดับการทำงานในระยะที่ ๒ อย่างเป็นระบบและกระบวนการจัดการที่เห็นเป็นรูปแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ได้ ซึ่งได้จะอธิบายดังนี้

๕.๑) มีการสรุปประเมินผลรายเดือนเกี่ยวกับสถานการณ์การดำเนินงาน การประชุมประจำเดือนนับเป็นการมีส่วนร่วมที่สำคัญของการทำงาน ด้วยการทำงานที่ต้องมีการประเมินผลและแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้มีการพัฒนาระบบและการยกระดับการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๕.๒) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อความมีจิตอาสา สถานการณ์การทำงานด้านสุขภาวะในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการเสริมพลังการรวมกลุ่มของผู้มีจิตอาสาในชุมชน จำเป็นต้องมีการมีส่วนร่วมมากขึ้น และหาแนวทางให้ชุมชนมีความตระหนักในการมีส่วนร่วมส่งเสริมด้านสุขภาวะครอบคลุมให้ตำบลอุโมงค์ จึงต้องอาศัยการประชาสัมพันธ์และการสร้างความเข้าใจกับชุมชน และการคืนข้อมูลถึงผลสำเร็จการทำงานเพื่อให้ชุมชนได้เห็นความสำคัญของการขับเคลื่อนสุขภาวะ

๕.๓) พัฒนาสมาชิกกลุ่มอาสาป็นและแกนนำชุมชน นอกจากการสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนได้เห็นความสำคัญของการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะชุมชนแล้วนั้น จำเป็นต้องส่งเสริมและพัฒนาคนในชุมชนให้มีความเชี่ยวชาญด้านการดูแลสุขภาพทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา อย่างครอบคลุม และเป็นการทำงานที่ต้องอาศัยการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น กระบวนการจัดการสุขภาวะชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในกระบวนการจัดการสุขภาวะชุมชน และนำทฤษฎีแนวคิดของการจัดการชุมชนมาเป็นแนวทางการดำเนินการ จึงเห็นได้ว่ากระบวนการจัดการสุขภาวะชุมชนตำบลอุโมงค์ได้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกภาคส่วนในการจัดการ จึงสรุปกระบวนการจัดการเป็นโฟรชาร์ต ดังนี้

จากโฟรชาร์ตข้างต้น ได้บ่งบอกถึงการทำงานอย่างเป็นระบบ ภายใต้การมีส่วนร่วม ได้แก่ ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน และร่วมรับผลประโยชน์ การดำเนินงานของชุมชนได้อาศัยกระบวนการ PDCA ในการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชน ได้แก่ Plan การมีส่วนร่วมในการวางแผน, Do การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน, Check การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล, และ Act การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของคนในชุมชน การขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนเชิงพุทธบูรณาการจึงเป็นรูปแบบการทำงานด้านสุขภาวะของคนตำบลอุโมงค์ ซึ่งจะนำไปสู่ผลสำเร็จของการดำเนินงานวิจัย ในประเด็นต่อไป

๔.๓ ผลการดำเนินการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ

การดำเนินงานด้านการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการยกระดับและต่อยอดการทำงานของกลุ่มอาสาป็นสุข ที่ดำเนินการมาตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ และโรงเรียนดอกขอม (ผู้สูงอายุ) ดำเนินการมาตั้งแต่ปี ๒๕๕๘ เมื่อกระบวนการวิจัยในการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนครั้งนี้ ได้อาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการในการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะชุมชนตำบลอุโมงค์ จึงได้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงการขับเคลื่อนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อให้เห็นความสำเร็จในระดับหนึ่งเพื่อการต่อยอดและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ผลการดำเนินงานการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการตำบลโหม่งค์ ทั้ง ๑๑ ชุมชน ได้ประเมินจากเครื่องมือการสังเกต การสำรวจ การสอบถาม การสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งภาพรวมของผลการดำเนินการได้อาศัยกระบวนการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อสรุปผลการดำเนินงาน ระยะเวลา ๑ ปี ตั้งแต่ ปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐ ซึ่งขออธิบายเป็นภาพรวมถึงการพัฒนาและส่งเสริมสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนี้

การประเมินเบื้องต้นการดำเนินงาน 2559-2560 (ข้อมูล)					
หมู่บ้าน	สมาชิก	กลุ่มเป้าหมาย	กาย	ใจ	สังคม
1	19	53	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...
2	13	35	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...
3	14	31	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...
4	2	28	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...
5	11	38	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...
6	6	44	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...
7	10	32	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...
8	17	47	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...
9	8	42	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...
10	7	30	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...
11	2	19	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...	- การดูแลรักษาของชุมชน...

ชุมชน	สมาชิก (แกนนำ)	กลุ่มเป้าหมาย ในชุมชน	กายภาวนา	จิตตภาวนา	ศิลปภาวนา	ปัญญาภาวนา
๑	๑๙	๕๓	การดูแลร่างกายของกลุ่มเป้าหมายดีขึ้น หากอาจไม่สามารถดูแลและรักษาเบื้องต้นได้ จะมีการส่งต่อ อสม./รพสต. และการพูดคุยกับครอบครัว	มีความยิ้มแย้มแจ่มใส อยากให้สมาชิกได้ดำเนินกิจกรรมพื้นที่บ่อยๆ และทำให้มีความรู้สึกในการต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ	ครอบครัว พี่น้อง ชุมชนให้ความสำคัญในการดูแลด้านสุขภาพ ความเป็นพี่น้องในชุมชน และอาศัยซึ่งกันและกัน	กลุ่มเป้าหมายมีองค์ความรู้ดูแลสุขภาพ และสามารถพัฒนาการรักษาด้วยตนเอง ทั้งยังสามารถเข้าใจในสิ่งที่ตนเองประสบปัญหากับความพร้อมในการแก้ไข
๒	๑๓	๓๕	กลุ่มเป้าหมายมีความเป็นอยู่ดีขึ้น ด้านร่างกายมีความแข็งแรง และกลุ่มเป้าหมายสามารถดูแลสุขภาพด้วยตนเอง	มีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น ลดภาวะซึมเศร้า มีจิตใจร่าเริง สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข	เกิดการพบปะกับผู้คนในชุมชน มีเครือข่ายในชุมชน ในการดูแลสุขภาพ และคนในชุมชนให้ความสำคัญด้านสุขภาพ	ผู้ประสานงาน สมาชิกกลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจในการดูแลสุขภาพมากขึ้น และสามารถนำมาปฏิบัติได้
๓	๑๔	๓๑	กลุ่มเป้าหมายมีสุขภาพด้านกายที่ดีขึ้น การเอาใจใส่ และ การดูแลของกลุ่มเป้าหมายมีการพัฒนาขึ้น	มีความสุขทางใจเมื่อชุมชนได้ให้ความสำคัญด้านสุขภาพ ครอบคลุมและกลุ่มเป้าหมายมีกำลังใจในการดำรงชีวิต	ถึงแม้กลุ่มแกนนำชุมชนมีน้อย แต่สามารถทำให้คนในชุมชนได้เกิดความหวังใจซึ่งกันและกัน เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน	สมาชิกและกลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจในการดูแล และจำเป็นต้องพัฒนาองค์ความรู้ด้านสุขภาวะอย่างต่อเนื่อง
๔	๒	๒๘	ผู้ป่วย กลุ่มเป้าหมาย เน้นการดูแลสุขภาพด้วยตนเองมากขึ้น ไม่เป็นภาระของครอบครัว	มีจิตใจผ่องใสเบิกบาน มีกำลังใจการต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ และสามารถมองโลกในแง่ดี	มีเครือข่ายต่าง ในการเฝ้าระวัง และติดตาม ทำให้เกิดความไว้วางใจ และความ เป็นญาติพี่น้อง	ครอบครัว กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้น และควรมีความเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด

ชุมชน	สมาชิก (แกนนำ)	กลุ่มเป้าหมาย ในชุมชน	กายภาพ	จิตตภาพ	ศิลปภาพ	ปัญญาภาพ
๕	๑๑	๓๘	มี สุข ภาพ ที่ ดี ขึ้น กลุ่มเป้าหมายบางคนมี อาการหนักจึงได้ส่งต่อให้กับ หน่วยงานที่รับผิดชอบ	ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน ด้านสุขภาวะทางจิตที่ดีขึ้น สามารถเข้าใจสภาวะการ เจ็บป่วยได้ดี	วัด โรงเรียน บ้านให้ ความสำคัญ ทำให้ กลุ่มเป้าหมายและคนใน ชุมชนได้พึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน	ทำให้มีองค์ความรู้ด้านสุข ภาวะ และพระสงฆ์สามารถ นำหลักทางพระพุทธศาสนา สู่การพัฒนาด้านจิตใจของ เป้าหมายได้
๖	๖	๔๔	การตรวจสุขภาพเบื้องต้น และการเข้าใจด้านสุขภาพ เป็นเรื่องละเอียดอ่อน แต่ก็ สามารถทำให้คนในชุมชนมี สุขภาพที่ดีขึ้น	มีกำลังใจในการทำงาน การ ดำรงชีวิต ทำให้จิตใจสงบ และแจ่มใสมากขึ้น พร้อมทั้ง จะต่อสู้กับอุปสรรคปัญหา การดำเนินชีวิต	ครอบครัวได้เรียนรู้กับการ ดูแลสุขภาวะ และทำให้ ชุมชนได้ให้ความสำคัญของ การดูแลสุขภาวะ	สมาชิกคนในชุมชนมีความรู้ ด้านสุขภาวะ และสามารถ ประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี
๗	๑๐	๓๒	มีการนำภูมิปัญญาด้าน การแพทย์สมุนไพรมาช่วย รักษา และสามารถทำให้ โรคร้ายไข้เจ็บลดลง และมี ร่างกายที่แข็งแรง	จิตใจดีขึ้น โดยเฉพาะ พระสงฆ์ที่เข้ามาดำเนิน กิจกรรม มีความรู้สึกอบอุ่น และเบิกบานมากขึ้น	ชุมชนได้ให้กำลังใจและเข้า ร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง	กลุ่มเป้าหมายมีการพัฒนา ศักยภาพในการดูแลและ พัฒนาที่ดีขึ้น และสามารถ ถ่ายทอดให้คนอื่นได้
๘	๑๗	๔๗	สุข ภาพ ทาง มี กาย มี พัฒนาการที่ดีขึ้น มีการเฝ้า ระวังโดยผู้ประสานงานอยู่ ตลอด	รู้สึกมีความกำลังใจ และมี สุขภาพจิตใจที่ดีขึ้น มีความ รักและความห่วงใยของคน ในชุมชนมากขึ้น	ชุมชนมีความสามัคคีมากขึ้น กลุ่มเป้าหมายรู้สึกมีความ อบอุ่นในการดำรงชีวิต และ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและ กัน	สามารถดำเนินการด้านสุข ภาวะอย่างเป็นระบบมากขึ้น และการส่งเสริมและการ เรียนรู้ได้ดี
๙	๘	๔๒	กลุ่มเป้าหมายสามารถดูแล	มีสภาพจิตใจที่ดีขึ้น และ	ชุมชนมีความตื่นตัวในการ	เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการ

ชุมชน	สมาชิก (แกนนำ)	กลุ่มเป้าหมาย ในชุมชน	กายภาพนา	จิตตภาพนา	ศิลปภาพนา	ปัญญาภาพนา
			รักษาตัวเองได้ และสามารถ ปฐมพยาบาลเบื้องต้นอย่าง ถูกวิธี	สามารถต่อสู้กับโรคภัยไข้ เจ็บได้ด้วยตนเอง	ดูแลสุขภาพ และความเป็น ญาติพี่น้องในการดำรงชีวิต ในสังคม	ดูแลสุขภาพและสามารถ ถ่ายทอดองค์ความรู้ได้
๑๐	๗	๓๐	กลุ่มเป้าหมายมีสุขภาพ แข็งแรงในด้านร่างกายและมี ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพมา ดูแลอย่างใกล้ชิด	จิตใจดีขึ้น ทำให้ตัวเองมี คุณค่า มีกำลังใจในการ ดำรงชีวิต	เกิดการมีส่วนร่วมของคนใน ชุมชนด้านการดูแลสุขภาพ มากขึ้น การเอาใจใส่ของ ครอบครัวมีมากขึ้น	กลุ่มเป้าหมายมีทักษะ ใน การดูแลตัวเองและผู้อื่นด้าน สุขภาพได้ดีขึ้น
๑๑	๒	๑๙	กลุ่มเป้าหมายมีสุขภาพกาย ที่ดีขึ้น การการพัฒนาด้าน สุขภาพทางกายอย่าง ต่อเนื่อง	ดีใจ เกิดความปลื้มปิติ ทำให้ อาการทุเลา และมีกำลังใจ มากขึ้น	การสร้างเครือข่ายของชุมชน ในการดูแลสุขภาพ และมี การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง	กลุ่มคนในครอบครัวมีความรู้ ในการดูแลรักษาที่ดีขึ้น
รวม	๑๐๙	๓๙๙	ดีขึ้นร้อยละ ๖๕ ของกลุ่มเป้าหมาย	ดีขึ้นร้อยละ ๘๓ ของกลุ่มเป้าหมาย	ดีขึ้นร้อยละ ๘๗ ของกลุ่มเป้าหมาย	ดีขึ้นร้อยละ ๖๗ ของกลุ่มเป้าหมาย

จากตารางข้างต้นเป็นการสรุปภาพรวมจากการดำเนินการด้านการขับเคลื่อนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ การทำงานได้อาศัยชมรมอาสาป็นสุข และโรงเรียนดอกขอมพอ ในการขับเคลื่อน ซึ่งได้ผลสำเร็จในการดำเนินการวิจัยอยู่ ๒ กลุ่มในชุมชน ได้แก่

กลุ่มที่หนึ่ง คือกลุ่มเป้าหมายในการส่งเสริมและพัฒนาด้านสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ จำนวน ๓๙๙ คน รวมทั้งหมด ๑๑ ชุมชน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้เน้นสมาชิกในชุมชนที่เป็นผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง และคนในชุมชนที่จำเป็นต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะ จะเห็นได้ว่ากลุ่มเป้าหมายเหล่านี้จากการดำเนินการตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ จนถึงปัจจุบัน ยังมีกลุ่มเป้าหมายเพิ่มมากขึ้น หน่วยงานเทศบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ และบุคลากร ไม่สามารถดูแลและรักษาอย่างครอบคลุม จำเป็นต้องมีชุมชนในการดูแลและส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ในปี ๒๕๕๙ จนถึงปัจจุบันจึงเกิดแกนนำจิตอาสาในการขับเคลื่อนด้านสุขภาวะ จึงเห็นได้ว่าในจำนวน ๓๙๙ คนของกลุ่มเป้าหมาย ภาพรวมมีการพัฒนาด้านสุขภาวะเพิ่มขึ้น จะเห็นได้ว่าสุขภาวะทางกายมีการพัฒนาถึงร้อยละ ๖๕ และด้านอื่นๆก็มีการพัฒนาเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะสุขภาวะทางด้านจิตใจ ที่มีการพัฒนาขึ้นของกลุ่มเป้าหมายและเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต

กลุ่มที่สอง คือกลุ่มแกนนำชุมชนที่มีจิตอาสาในการส่งเสริมและพัฒนาด้านสุขภาวะชุมชน จากจำนวนไม่ถึงร้อยคน ปัจจุบันมีนักจิตอาสาจำนวน ๑๐๙ คนและมีการเข้าร่วมอย่างไม่เป็นทางการจำนวนมาก ทำให้เห็นว่ากระบวนการทางพระพุทธศาสนา ที่นำหลักสังคหวัตถุทางพระพุทธศาสนา เป็นปัจจัยสำคัญให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักด้านจิตอาสาและการสงเคราะห์ชุมชน นอกจากนั้นยังเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการพัฒนาศักยภาพด้านสุขภาวะเชิงพุทธ เพราะเป็นฝ่ายปฏิบัติการเพื่อการส่งเสริมและพัฒนา ทำให้แกนนำร้อยละชีวิตสามารถพัฒนาตนเองด้านสุขภาวะได้อย่างเข้มแข็ง และสามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของคนในชุมชน

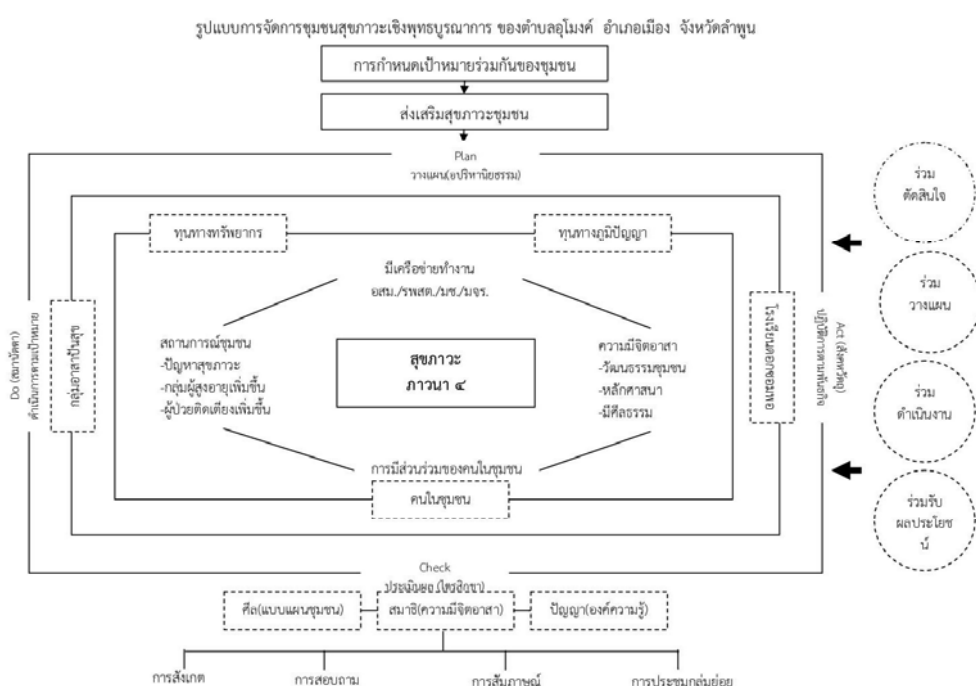
การดำเนินการวิจัยการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ แม้จะไม่สามารถจะส่งเสริมและพัฒนาคนในชุมชนตำบลอุโมงค์ให้มีวิถีชีวิตที่มีสุขภาวะได้อย่างครอบคลุม แต่สามารถที่จะขับเคลื่อนด้านการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะอย่างต่อเนื่อง และขยายวงกว้างไปอย่างรวดเร็ว จะเห็นได้ว่าชุมชนเกิดความตระหนักในการเอาใจใส่ด้านสุขภาวะ และการทำงานอย่างเป็นระบบใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินการ ทำให้การขับเคลื่อนมีความเข้มแข็งและพัฒนาต่อยอดไปอย่างต่อเนื่อง นับเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินการด้านสุขภาวะชุมชนอย่างยั่งยืน

๔.๔ การผลักดันสู่นโยบายสาธารณะ

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้นำไปสู่การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน ถึงแม้จะดำเนินการวิจัยใน ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาสาป็นสุข และกลุ่มโรงเรียนดอกขอมพอ แต่ทำให้สถานการณ์ของการให้ความสนใจด้านสุขภาวะมากขึ้น ซึ่งทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ให้ความสนใจ ในการส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมด้านเสริมสร้างสุขภาวะ ได้แก่ การกำหนดนโยบายขับเคลื่อนชุมชนจัดการตนเองด้านสุขภาวะชุมชน การสนับสนุนงบประมาณในการจัดอบรมศักยภาพให้กับคนในชุมชนเพื่อดูแลสุขภาพ เป็นต้น จึงทำให้กระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมได้แก่ บ้าน วัด รัฐ มีบทบาทสำคัญในการยกระดับและต่อยอดการส่งเสริมด้านสุขภาวะชุมชนอย่างเข้มแข็งต่อไป

ส่วนที่ ๕ แนวทางพัฒนากระบวนการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

การดำเนินการวิจัยในระยะเวลา ๑ ปี ตั้งแต่ปี ๒๕๕๙ – ๒๕๖๐ เป็นการยกระดับและพัฒนาการขับเคลื่อนการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการอย่างต่อเนื่อง อาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเข้มแข็ง แนวทางพัฒนากระบวนการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ นับเป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนาสุขภาวะอย่างยั่งยืนของชุมชน เพื่อนำข้อมูลและผลการดำเนินการในระยะเวลา ๑ ปี นำไปสู่การหาแนวทางการยกระดับเพื่อให้ชุมชนตำบลอุโมงค์มีการพัฒนาที่ยั่งยืน จากการนำเสนอภาพรวมของรูปแบบการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธตำบลอุโมงค์ ขอนำเสนอโฟรชาร์ด ดังนี้

จากโฟรชาร์ดข้างต้น เป็นภาพรวมการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธของตำบลอุโมงค์ ในการดำเนินการวิจัยได้อาศัยเวทีสาธารณะของชุมชน ประกอบไปด้วยกลุ่มแกนนำ ชุมชน หน่วยงาน องค์กร และผู้เชี่ยวชาญ เข้าร่วมเวทีชุมชน เพื่อค้นข้อมูลในการดำเนินการวิจัยในระยะเวลา ๑ ปี ทั้งยังเป็นการร่วมกันระดมความเห็นเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาการจัดการสุขภาวะของตำบลอุโมงค์ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

เมื่อการระดมความเห็นของเวทีชุมชน ได้ให้ชุมชนสะท้อนถึงการดำเนินการในระยะเวลาที่ผ่านมา ภาพรวมการสะท้อนมุมมองของชุมชนภายใต้กิจกรรมความภาคภูมิใจของการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชน บ่งบอกถึงความตระหนักรู้ถึงความสำคัญด้านสุขภาวะ ชุมชนได้เห็นการเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาวะชุมชนจากสถานการณ์ผลกระทบด้านสุขภาพของชุมชน และการส่งเสริมและพัฒนาด้านสุขภาวะ ทำให้แกนนำและชุมชนได้เกิดความภาคภูมิใจ โดยอาศัยความมีจิตอาสาทางพระพุทธศาสนา และการให้เพื่อความสุขตามหลักภาวนา ๔ ความพร้อมของแกนนำและคนในชุมชน ถึงแม้ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของคนใน

ตำบลอุโมงค์ แต่ก็นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างกระบวนการทางชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนได้เกิด
ความตระหนักในด้านสุขภาวะชุมชน

จะเห็นได้ว่า กระบวนการจัดการสุขภาวะด้าน การวางแผน Plan การประเมินCheck และ
การปฏิบัติการ Act นับเป็นกระบวนการที่สามารถเข้ามาจัดการชุมชนสุขภาวะได้ ด้วยกระบวนการ
ทำงานอย่างเป็นระบบ ที่บูรณาการกับหลักทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรสิกขา อปริหานิยธรรม
อริยมรรค และสังคหวัตถุ ทำให้กระบวนการทำมีประสิทธิภาพ เพียงแต่การดำเนินการ Do หรือการ
ดำเนินการของชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการหาแนวทางเพื่อพัฒนา จากการระดมความเห็นของชุมชนพบว่า

๑) ด้านการสร้างจิตอาสาและการพัฒนาศักยภาพ

แนวทางการพัฒนาการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ คือการสร้างนักจิตอาสาเพิ่มขึ้น ด้วยการ
แนะนำและสร้างความตระหนักให้กับชุมชน ในการช่วยเหลือดูแล และการดำเนินชีวิตของตนเองให้มีสุข
ภาวะที่ดี ซึ่งเป้าหมายของชุมชนควรเน้นให้บ้าน วัด โรงเรียน เกิดความจิตอาสาที่เพิ่มขึ้น ในการสร้าง
แกนนำด้านสุขภาวะ และที่สำคัญเมื่อมีนักจิตอาสาเพิ่มขึ้น จึงมีการพัฒนาศักยภาพด้วยการนำองค์
ความรู้จากกลุ่มแกนนำเดิม และความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ ในการอบรมพัฒนาศักยภาพ เช่นการดูแลด้าน
กาย และการส่งเสริมด้านใจของชุมชนที่มีปัญหาด้านสุขภาวะ

๒) ด้านการประชาสัมพันธ์

การดำเนินการด้านการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชน ด้วยการประเมินภาพรวมของชุมชนยัง
จำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์เพิ่มขึ้น เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักด้านการดูแลสุขภาพ จึงมี
การประชาสัมพันธ์เชิงรุก ด้วยการบูรณาการกับการประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน การบรรยายธรรมของ
พระสงฆ์ และการจัดกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และความตระหนัก
ถึงสุขภาวะชุมชน

๓) ด้านการประเมินผล

ถึงแม้ว่าการดำเนินการด้านสุขภาวะชุมชน มีเครื่องมือการติดตามและประเมินผลอย่าง
ต่อเนื่อง แต่ขาดการวิเคราะห์สังเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงมีการวิเคราะห์ทุกสัปดาห์ของการ
ดำเนินการ เพื่อให้เกิดกระบวนการแก้ไขและหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาด้านสุขภาวะ และข้อมูล
ที่ได้จากการติดตามและประเมินผล ควรมีการแจ้งให้คนในชุมชนได้รับทราบ เพื่อก่อให้เกิดความตระหนัก
ของชุมชนด้านสุขภาวะต่อไป

๔) ด้านการประสานงาน

การประสานงานเป็นปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนด้านสุขภาวะ ในแต่ละชุมชนจะมีแกนนำ
รวมจำนวน ๑๐๙ คน ในการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชน การประสานงานควรจะต้องมีการพูดคุยและในสื่อ
ออนไลน์ในการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การติดตามกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทันเหตุการณ์ และที่สำคัญ
จึงมีการประสานงานหน่วยงานที่สามารถเข้ามาช่วยเหลือได้ทัน ได้แก่ เทศบาลตำบลอุโมงค์ โรงพยาบาล
ส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น

๕) ด้านการสร้างเครือข่าย

ปัจจุบันการสร้างเครือข่ายของการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะมีการขยายเครือข่ายเพิ่มขึ้น
แต่ยังจำเป็นในการสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกตำบล เครือข่ายภายในเช่น เอื้อนสมุนไพร่ตำบล
อุโมงค์ ที่สามารถเข้ามาช่วยด้านแพทย์แผนไทยในการรักษา เครือข่ายภายนอก เช่น มหาวิทยาลัยที่มี

ความเชี่ยวชาญด้านสุขภาพทางกาย เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี และองค์กรที่สามารถเพิ่มศักยภาพด้านความรู้ให้แก่คนในชุมชน เพื่อให้เกิดการทำงานอย่างมีส่วนร่วมและมีประสิทธิภาพต่อไป

๖) ด้านกลุ่มเป้าหมายในการลงพื้นที่

กลุ่มเป้าหมายในการส่งเสริมพัฒนาสุขภาพะชุมชน ในระยะที่ผ่านมา มีจำนวน ๓๙๙ ราย ที่ได้รับการพัฒนาส่งเสริมสุขภาพะ ซึ่งมีการเพิ่มกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง การดำเนินการจึงมีการติดตาม ประเมินผล และการสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนได้เข้ามาช่วยในการดูแลรักษาสุขภาพกลุ่มเป้าหมาย ขณะเดียวกันควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

จะเห็นได้ว่าการดำเนินการวิจัยในช่วงระยะที่ผ่านมา จะมีกระบวนการคืนข้อมูลในรูปแบบ การถอดองค์ความรู้ในการขับเคลื่อนสุขภาพะชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ การหาแนวทางการพัฒนาจึง เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่จำเพาะเจาะจงถึงกระบวนการวิจัยที่ดำเนินการอยู่ การขับเคลื่อนสุขภาพะ ชุมชนยังดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คนในชุมชนตำบลอุโมงค์มีสุขภาพะที่ดีอย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ ๕

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

การดำเนินงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน เพื่อทบทวนบริบทของชุมชน เพื่อทบทวนทุนทางสังคมในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม เพื่อหารูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ และ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งมีการสรุปผลการศึกษาจากการวิเคราะห์และข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑) สถานการณ์ เงื่อนไข ปัจจัย ที่กลุ่มทุนทางสังคมในการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธธรรม

ผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวข้องกับกลุ่มทุนทางสังคม ๒ กลุ่มในชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้แก่ กลุ่มอาสาป็นสุข และกลุ่มดอกขอมพอ นับเป็นกลุ่มทุนทางสังคมที่รวมตัวเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน และเป็นตัวแปรสำคัญของการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ จากการการศึกษวิจัยจึงสรุปสถานการณ์ เงื่อนไข และปัจจัย เพื่อเป็นแนวทางของการขับเคลื่อนงานวิจัยในระยะต่อไป

กลุ่มอาสาป็นสุข เป็นกลุ่มที่เน้นด้านจิตอาสา เป็นกระบวนการที่เริ่มจากหลักคิดการสร้างจิตศรัทธาการทำความดีตามหลักพระพุทธศาสนา กล่าวคือ จิตอาสา เป็นจิตแห่งการให้ความดีงามทั้งปวงแก่เพื่อนมนุษย์ โดยเต็มใจ สมครใจ อิ่มใจ ซาบซึ้งใจ ปีติสุข ที่พร้อมจะเสียสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ ในการทำกิจกรรม หรือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นจิต ที่ไม่นิ่งดูดาย เมื่อพบเห็นปัญหา หรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้คน เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี กระบวนการสร้างจิตอาสา ต้องประกอบด้วย การปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา การเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความรู้ ข้อมูล และการติดต่อสื่อสาร การสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง และการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง คุณลักษณะของผู้มีจิตอาสา คือ มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม การทำงานทุกอย่างเป็นไปด้วยความสมัครใจ ไม่มุ่งหวังผลตอบแทน ในรูปของอามิส สินจ้าง หรือรางวัล ตลอดจนการอุทิศกาย กำลังใจ และเวลาให้แก่ส่วนรวม

สิ่งที่อาสาสมัครพึงมี และถือปฏิบัติคือ มีความรักมนุษยชาติ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ (เมตตา : ความรัก ความปรารถนาดีให้ผู้อื่นมีความสุข, กรุณา : ความสงสาร เห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์, มุทิตา : ยินดีเมื่อผู้อื่นมีสุข, อุเบกขา : วางเฉยไม่ลำเอียง) และ สังคัตถ์ ๔ (ทาน : การให้ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่, ปิยวาจา : กล่าวด้วย วาจาที่ซาบซึ้ง สุภาพอ่อนหวาน, อัตถจริยา : ทำดี ประพฤติดี เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น, สมานัตตตา : ทำตัวเสมอต้น เสมอปลาย) ในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น คือกระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองที่สามารถตอบสนองต่อนโยบายสาธารณะ และภารกิจของอปท. ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

ดังนั้นถ้ามีการเปิดเวทีในการทำความดีได้ง่ายก่อนและอาศัยความต่อเนื่องของการทำความดีจากหลาย ๆ คน เชื่อมเรียงร้อยกัน ก็จะเป็นกระแสของความดีที่ยิ่งใหญ่ ก็จะดึงดูดให้คนอื่นมาร่วมกันทำความดีได้มากขึ้น

ฉะนั้น การดำเนินงานเพื่อให้ประสบผลสำเร็จเป็นประโยชน์ต่อ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ที่ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อน ให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายของโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ที่ขาดผู้ดูแล และช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ได้รับการดูแลช่วยเหลือจาก อาสาป็นสุข เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่กับชุมชนและครอบครัวได้อย่างปกติและมีความเชื่อมั่นว่าจะไม่ถูกทอดทิ้ง

๒. เสริมสร้างจิตสำนึกให้ครอบครัว ชุมชนตระหนักและให้ความสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ในชุมชนของตนเอง

๓. สร้างอาสาสมัครให้เป็นนักสังคมสงเคราะห์พื้นบ้าน ทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาส ในชุมชน

๔. เป็นการส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือในท้องถิ่นระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนในการดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ให้ได้รับความช่วยเหลือและฟื้นฟูทางด้านสุขอนามัย ด้านจิตใจ และสังคม

๕. การเตรียมความพร้อมสังคมก่อนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้ชุมชนเกิดความตื่นตัวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยจัดสร้างระบบการคุ้มครอง ดูแล ช่วยเหลือผู้สูงอายุขึ้นในชุมชน โดยประชาชน หน่วยงานและภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น ร่วมกันดำเนินงาน โดยใช้อาสาป็นสุขเป็นกลไกดำเนินการตอบสนองต่อปัญหา ความต้องการ ความจำเป็นของผู้สูงอายุและเป็นการเสริมสร้างค่านิยมให้ประชาชนในชุมชนและอนุชนรุ่นหลังได้มีแบบอย่างนำให้เกิดความตระหนักและเตรียมพร้อมต่อภาวะผู้สูงอายุ

๖. เพื่อให้มีกลไกในระดับฐานรากของชุมชน ทำหน้าที่ป้องกัน ลดปัญหาให้การช่วยเหลือฟื้นฟูและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนเสริมสร้างศักยภาพให้กับผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส

๗. เป็นการสร้างมาตรฐานทางสังคมเพื่อให้มีเครื่องมือในการคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส โดยการดำเนินการในลักษณะเชิงรุกเข้าถึงตัวในบ้านพัก ในชุมชน ให้มีความมั่นคง สามารถมีสิ่งทดแทนในการดูแลและคงภาวะของการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขภายในชุมชนนั้นได้

กลุ่มดอกขอมพอ (โรงเรียนผู้สูงอายุ) เป็นกลุ่มทุนทางสังคมที่มีเป้าหมายตามวิสัยทัศน์ "สูงวัยอย่างมีคุณค่า ร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญา ใฝ่ศึกษาทุกช่วงวัย ด้วยกายใจที่แข็งแรง" เกิดจากแกนนำชุมชนพยายามหาแนวทางการพัฒนาสุขภาวะ และการส่งเสริมสนับสนุนผู้สูงอายุ ให้ได้รับการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ให้มีคุณภาพมีศักยภาพ ผู้สูงอายุได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเอง มาถ่ายทอดให้แก่สมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุ เกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรม ส่งเสริมสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้แก่ตนเอง สร้างผลิตภัณฑ์ภายในท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ ทรงคุณค่า แก้ปัญหาการเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ ที่อาจนำไปสู่การเจ็บป่วยเรื้อรัง หรือ ติดเตียง รวมทั้ง ให้ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการอย่างครอบคลุมทุกด้าน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคเครือข่าย จึงได้จัดทำโครงการจัดตั้งโรงเรียนดอกขอมพอต่าบลอุโมงค์ (โรงเรียนผู้สูงอายุ) โดยมีเทศบาลตำบลอุโมงค์ให้การสนับสนุน เพื่อให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ ตำบลอุโมงค์ รวม ๑๑ ชุมชน ได้มีการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่กำหนด ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งกาย ใจ อารมณ์ และสังคม

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุที่ติดบ้าน ติดสังคม ได้เข้าร่วมโครงการ นำความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาในท้องถิ่น มาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกัน เกิดการรวมกลุ่มในการผลิตสินค้าผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อเป็นการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ รวมทั้ง ได้รับการพัฒนาด้านศักยภาพเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ และทรงคุณค่า เกิดการเรียนรู้กันอย่าง

สร้างสรรค์ อยู่ตลอดเวลา ได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม รวมทั้ง เพื่อให้ผู้สูงอายุ ได้รับสวัสดิการอย่างครอบคลุมทุกด้าน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย และมีรูปแบบการจัด กิจกรรมของโรงเรียนซ่อมพ้อตำบลอุโมงค์ ดังนี้

๑. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุ ได้มีการศึกษาเรียนรู้ ร่วมกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์
๒. ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ มีสุขภาพร่างกาย จิตใจ สังคม โดยการออกกำลังกาย สวดมนต์ ฟังเทศน์ ฟังธรรมบรรยาย
๓. ส่งเสริมให้มีกิจกรรมฝึกอาชีพ ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และนำไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อผลิต สินค้าผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้เสริมแก่สมาชิกภายในกลุ่มและตนเอง
๔. ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๕. สนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง
๖. พัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่า และนำภูมิปัญญามาแลกเปลี่ยนโรงเรียนดอก ซ่อมพ้อ

๒) การสืบค้นทุนทางสังคมในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม ชุมชนตำบลอุโมงค์

ผลจากการศึกษาโดยการสืบค้นทุนทางสังคมในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม เป็นการใช เครื่องมือการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชน จำนวน ๑๑ ชุมชน ซึ่งได้กำหนดระดับของทุนทาง สังคมไว้ ๕ ระดับ ได้แก่ ทุนบุคคล ทุนระดับชุมชน ทุนระดับหน่วยงาน ทุนระดับกลุ่มสังคม และทุน ระดับตำบล เพื่อวิเคราะห์ทุนต่าง ๆ เป็นหมวดหมู่ การศึกษาวิจัยในประเด็นนี้ทำให้ชุมชนและทีมวิจัยได้ ค้นพบทุนทางสังคมที่มีความหลากหลาย ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสังเคราะห์เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการ ขับเคลื่อนกิจกรรมการวิจัยในระยะต่อไป นับเป็นการพบทุนทางสังคมที่มีความละเอียดและเกิดจากคนใน ชุมชน

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ยังพบว่าทุนบุคคลมีความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาเครือข่าย เพื่อ เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนงานวิจัย ส่วนทุนระดับชุมชนและระดับหน่วยงาน จะเป็นทุนสังคมที่มีความ จำเป็นในการสนับสนุนการขับเคลื่อน ในส่วนทุนทางสังคมและทุนระดับตำบล จะเป็นภาพรวมของการมี ส่วนร่วมในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรมในระยะต่อไป

๓) แนวทางการยกระดับการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม ชุมชนตำบลอุโมงค์

จากสถานการณ์ตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ คนในชุมชนตำบลอุโมงค์เริ่มประสบปัญหาด้านสุขภาวะ ได้แก่

ผู้สูงอายุ ตำบลอุโมงค์มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ในปี ๒๕๕๖ มีจำนวนผู้สูงอายุถึง ๒,๘๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๗๘ และคาดการณ์ว่าปี ๒๕๖๐ จะมีผู้สูงอายุร้อยละ ๒๔ ผู้ป่วยเรื้อรัง/ผู้ป่วยติด เติง ผู้ป่วยเรื้อรังและผู้ป่วยติดเตียง นับเป็นปัญหาของชุมชนและครอบครัว ที่จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัย ครอบครัวและคนในชุมชนให้ความช่วยเหลือ ซึ่งสถานการณ์ผู้ป่วยติดเตียงมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

สุขภาพทางกาย จากการเก็บข้อมูลด้านสุขภาพด้วยหลักการของแพทย์แผนปัจจุบัน ของคน ตำบลอุโมงค์ พบว่ามีปัญหาด้านสุขภาพถึงร้อยละ ๕๒ ประกอบไปด้วยโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคภูมิแพ้ เป็นต้น ซึ่งสาเหตุเกิดจากการกิน และบริบทของการดำเนินชีวิต

สุขภาพทางใจ ด้านจิตใจพบว่าคนตำบลอุโมงค์ประสบปัญหาภาวะซึมเศร้า ส่วนใหญ่พบในผู้สูงอายุ และผู้ป่วยเรื้อรัง ผู้ป่วยติดเตียง ทั้งนี้ยังพบว่าปัญหาในด้านการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตก่อให้เกิดภาวะปัญหาด้านจิตใจ ได้แก่ ภาวะตกลาง ภาวะหนี้สิน และความขัดแย้งในชุมชน

สุขภาพทางสังคม สถานการณ์ด้านสังคมพบว่า เกิดภาวะคนในชุมชนไม่เข้าใจ สถานภาพตนเอง ความขัดแย้งเพิ่มขึ้น และความมีจิตอาสาของคนในชุมชนที่ลดลง ส่งผลต่อการดูแลสุขภาพของครัวเรือนของชุมชน ขาดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สุขภาพทางปัญญา(องค์ความรู้) สุขภาพทางปัญญา หมายถึงการขาดความรู้ด้านการดูแลสุขภาพของชุมชน เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐไม่สามารถที่จะดูแลและให้ความรู้แก่ชุมชนได้อย่างครอบคลุม จึงทำให้ชุมชนขาดทักษะและความเข้าใจในการตระหนักถึงการดูแลสุขภาพ

จึงนำไปสู่การดำเนินโครงการวิจัยในระยะที่ ๑ พยายามสืบค้นหาทุนทางสังคม และระดมความคิดของชุมชนเพื่อหาแนวทางในการยกระดับการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม จะเห็นได้ว่ากระบวนการและเป้าหมายสำคัญของการดำเนินงานวิจัย จะปฏิบัติการบนฐานคิดของศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา จึงนำหลักพุทธธรรมสู่การบูรณาการกับวิธีการต่าง ๆ ได้แก่การนำหลักอปริหานิยธรรมบูรณาการกับกระบวนการวิจัย และนำหลักสังคหวัตถุ หลักอริยมรรค เพื่อหาแนวทางการขับเคลื่อนงานวิจัยในระยะต่อไป จึงสรุปจากผลการวิจัยดังนี้

๑. การเห็นพ้องต้องกัน จากการระดมความเห็นของชุมชนได้ให้แนวทางของการสร้างองค์ความรู้ด้านการจัดการสุขภาวะให้ชุมชนในตำบลอุโมงค์ได้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อที่จะให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุที่ว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ชุมชนไม่รับทราบถึงเป้าหมายและความสำคัญที่แท้จริง การขับเคลื่อนในระยะต่อไปจำเป็นต้องขยายและสร้างเครือข่ายให้คนในชุมชนได้เห็นความสำคัญเพิ่มมากขึ้น

๒. การระดมความคิดที่ถูกต้อง แนวทางการขับเคลื่อนในระยะต่อไป การสร้างองค์ความรู้ใหม่ในชุมชนจำเป็นต้องนำทุนทางสังคมที่ได้สืบค้นมาแล้วนั้น สู่การระดมความคิดเห็นเพื่อเลือกใช้ทุนทางสังคมที่เหมาะสมแก่การบูรณาการกับการจัดการสุขภาวะชุมชน และจำเป็นต้องให้แกนนำชุมชนได้นำองค์ความรู้ต่างๆที่ได้ขับเคลื่อนงานวิจัยสู่การทำความเข้าใจในชุมชนของตนเอง

๓. ประชาคมชุมชนหรือการใช้เวทีชุมชน นับเป็นแนวทางของการขับเคลื่อนที่จะสร้างนวัตกรรมใหม่ของกาจัดเวทีชุมชน ด้วยการบูรณาการกับกิจกรรมหรือโครงการของชุมชนและคณะสงฆ์เพื่อให้เวทีชุมชนที่ดำเนินการมีความหลากหลาย และเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับชุมชนได้อย่างทั่วถึง ซึ่งต้องการให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนอย่างมีคุณภาพ

๔. ปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพ นับเป็นแนวทางของการจัดการสุขภาวะที่ถูกต้อง และเป็นตามเป้าหมาย การขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนเป็นประเด็นที่อยากจะครอบคลุมทุกปัจจัย แต่ก็สามารถที่จะขับเคลื่อนในภาพรวม ที่จะทำให้ชุมชนได้เข้าใจอย่างถูกต้อง โดยการนำทุนทางสังคมสู่การประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อน ผ่านกลุ่มสังคมได้แก่ กลุ่มอาสาป็นสุข และกลุ่มดอกขอมพอ ที่จะต้องอาศัยข้อมูลและการปฏิบัติการที่มีประสิทธิภาพ

๕. สร้างกลุ่มที่มีคุณภาพ แนวทางการขับเคลื่อนในระยะต่อไปนอกจากพัฒนากลุ่มทางสังคมเหล่านั้นแล้ว ยังจำเป็นต้องสร้างกลุ่มอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับข้องกับการจัดการชุมชนสุขภาวะ เพื่อให้เกิดมิติ

ของการดูแลสุขภาพองค์รวมอย่างครอบคลุม นับเป็นแนวทางสำคัญที่จะเลือกทุนทางสังคมสู่การพัฒนาให้เป็นกลุ่มเครือข่ายในชุมชนสำหรับการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธต่อไป

๖. มุ่งมั่นจิตอาสาสูง แนวทางการขับเคลื่อนในระยะต่อไปจำเป็นต้องบูรณาการกับโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เนื่องจากทีมวิจัยและชุมชนต่างมีบทบาทสำคัญอย่างหลากหลาย กิจกรรม การทำงานด้านการพัฒนาชุมชนจำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจในการส่งเสริมชุมชนสูง คือการมุ่งมั่นจิตอาสาในการขับเคลื่อนต่อไป

๗. หอองค์ความรู้ใหม่ แนวทางการขับเคลื่อนในระยะต่อไปจำเป็นต้องหาองค์ความรู้ใหม่จากโครงการอื่น หน่วยงาน และพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาปรับใช้ในชุมชนตำบลอุโมงค์ เพื่อให้เกิดกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ และสร้างความเข้มแข็งของการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธธรรม และจำเป็นที่จะต้องนำกระบวนการทางพระพุทธศาสนาสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

๘. จิตแจ่มใส กายแข็งแรง สังคมดี แนวทางการขับเคลื่อนในขั้นตอนสุดท้ายเป็นเป้าหมายหลักของการดำเนินโครงการ ทั้งทีมวิจัยและชุมชนจะต้องเป็นชุมชนสุขภาวะ ที่มีการจัดการโดยชุมชน ภายใต้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา เป้าหมายสุขภาวะทางพระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงแนวทางสู่โลกุตระธรรม เพียงแต่การจัดการชุมชนสุขภาวะในชุมชนตำบลอุโมงค์ได้เน้นถึงการมีจิตใจที่แจ่มใสสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในระดับโลกียธรรม ที่มีกาย ใจ สังคม และปัญญาที่สมบูรณ์ต่อไป

การยกระดับการดำเนินการวิจัยในระยะที่ ๒ ได้นำกระบวนการเชิงพุทธบูรณาการ โดยใช้หลักภavana ๔ เป็นตัวขับเคลื่อนในการดำเนินการ ดังนี้

กายภavana ทีมวิจัย แกนนำชุมชน สมาชิก และกลุ่มเป้าหมาย จะเน้นการดูแลสุขภาพทางกาย เน้นการส่งเสริมและพัฒนาด้านสุขภาพทางกาย ได้แก่ การกิน การอยู่ และการรักษา บนพื้นฐานของความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ การทำงานด้านสุขภาพทางกายจะเป็นนำองค์ความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ และแพทย์แผนปัจจุบันมาประยุกต์ในการดูแลสุขภาพทางกายของชุมชน เมื่อดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมายจะเป็นสำรวจและสังเกตพฤติกรรมสุขภาพทางกาย เมื่อจำเป็นต้องดูแลรักษา จะร่วมกันหาแนวทางกับกลุ่มเป้าหมายและครอบครัวในการดูแลรักษา กิจกรรมที่ดำเนินการ ได้แก่ การวัดความดัน การสำรวจปัญหาด้านสุขภาพ การสอบถามและสัมภาษณ์บุคคลใกล้ชิด และการติดตามกลุ่มเป้าหมายอย่างใกล้ชิดโดยผู้ประสานงานในแต่ละชุมชน

จิตตภavana ทีมวิจัย แกนนำชุมชน สมาชิก และกลุ่มเป้าหมาย ได้อาศัยการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชน โรงเรียน และวัด โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีความสำคัญในการพัฒนาจิตใจของกลุ่มเป้าหมาย การดำเนินกิจกรรมภายใต้กลุ่มจิตอาสา มีความขี้เมื่อยแจ่มใส การพูดคุย และความเป็นญาติพี่น้องของคนในชุมชน ดำเนินการเพื่อให้ความสุขแก่กลุ่มแกนนำชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย เพื่อส่งเสริมความสุขด้านใจของชุมชน และเน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการให้แนวทางเพื่อดำเนินชีวิต และกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านภาวะซึมเศร้า กระบวนการทำงานจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจ

ศีลภavana ทีมวิจัย แกนนำชุมชน สมาชิก และกลุ่มเป้าหมาย ได้ตระหนักถึงความเป็นญาติ พี่น้อง ความรักความสามัคคี และความมีจิตอาสาเพื่อส่งเสริมชุมชน ได้จัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เช่น การทำความสะอาดในบ้าน การให้คำแนะนำการกิน อยู่ นอน และรักษาของ

กลุ่มเป้าหมาย การประชาสัมพันธ์และการแนะนำให้คนในชุมชนได้มีจิตอาสาเพื่อการดูแลและส่งเสริมให้ชุมชนไม่เกิดความขัดแย้ง และการเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน

ปัญญาภวานา ทีมวิจัย แกนนำชุมชน สมาชิก และกลุ่มเป้าหมาย ได้อบรมพัฒนาศักยภาพของการดูแลสุขภาพองค์รวม และการถ่ายทอดแนะนำให้กลุ่มเป้าหมาย สามารถรู้เท่าทันด้านสุขภาพทางกาย และสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การแนะนำการกินอาหาร การกินยารักษาโรค การออกกำลังกาย และการดูแลสุขภาพเบื้องต้น เป็นการนำความรู้สู่การปฏิบัติของคนในชุมชน ให้มีความรู้ความตระหนักในการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะในชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

ซึ่งจะเห็นได้ว่าการดำเนินการได้อาศัยเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ การสังเกต การสำรวจ การสัมภาษณ์ การสอบถาม และการประชุมกลุ่มย่อย ของสมาชิกในการทำงาน เพื่อเป็นการติดตามประเมินอย่างใกล้ชิด ข้อมูลจากการใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมจะนำมาวิเคราะห์และคืนข้อมูลให้สมาชิกประจำเดือน และเป็นการถอดบทเรียนในระยะ ๖ เดือนของการดำเนินการ ทำให้พบเห็นสถานการณ์ของการดำเนินงาน ทำให้สถานการณ์ด้านสุขภาวะของชุมชนตำบลอุโมงค์ดีขึ้นตามลำดับ ซึ่งได้อธิบายไว้ในผลของการดำเนินการวิจัย

๔) รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

การดำเนินการวิจัยในการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้อาศัยการขับเคลื่อนสุขภาวะของคนในชุมชนผ่านกลุ่มทางสังคม ที่คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรวมกลุ่ม ได้แก่ ชมรมอาสาป็นสุข และชมรมโรงเรียนดอกขอมพอ (ผู้สูงอายุ) ด้วยสาเหตุของสถานการณ์ด้านสุขภาวะในชุมชนตำบลอุโมงค์ ที่ก่อเกิดผลกระทบเพิ่มขึ้นในตำบลอุโมงค์ การจัดการสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

เป้าหมายของการดำเนินการวิจัย จึงเป็นวิธีการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างสุขภาวะให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน หลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ได้ เช่น ไตรสิกขา ภวานา ๔ เป็นต้น ซึ่งการบูรณาการหลักธรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะให้มีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องสุขภาวะทางด้านร่างกายให้มีความพร้อมเป็นเบื้องต้น เพราะสุขภาวะเชิงพุทธนั้นเป็นการเสริมสร้างสุขภาวะทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจควบคู่ไปด้วยกัน พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐ ได้ให้คำนิยามของคำว่า สุขภาพ คือ ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย จิต สังคม และปัญญา เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ดังนั้น การพัฒนาสุขภาวะที่สมบูรณ์จึงต้องพัฒนาทั้งระดับภายในตัวบุคคลและทำที่ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม มีหลักในการวัดว่าบุคคลจะมีภาวะเช่นนี้หรือไม่ให้ดูจากผลของการพัฒนาในด้านต่างๆ สืบตามหลักพระพุทธศาสนา

กระบวนการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ ได้มีกระบวนการทำงานคล้ายๆกันเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะชุมชน การดำเนินการวิจัยในระยะที่ ๒ จึงเกิดกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบภายใต้หลักอภิปรายธรรม คือการทำงานอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่ ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งจะอธิบายดังนี้

๑) การวางแผน การดำเนินงานมีการทำงานบนพื้นฐานการส่งเสริมด้านสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ได้มีการประชุมกับสมาชิกของอาสาป็นสุขและโรงเรียนดอกขอมพอ เดือนละ ๑ ครั้ง เพื่อร่วมกันวางแผนและกำหนดเป้าหมายในการทำงานอย่างต่อเนื่อง

๒) การตัดสินใจ การดำเนินงานในการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนได้ใช้หลักอริยมรรคทางพระพุทธศาสนา ที่เน้นการมีส่วนร่วมและความเห็นพ้องต้องกันเพื่อประโยชน์ของชุมชน และการทำงานของชุมชนไม่ได้หวังผลตอบแทนเน้นหลักสังคหวัตถุ การมีจิตอาสาเพื่อสงเคราะห์ชุมชน จึงให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกกระบวนการ

๓) การดำเนินการของการจัดการสุขภาวะชุมชน การดำเนินการของการจัดการสุขภาวะชุมชนตำบลอุโมงค์ ภายใต้การขับเคลื่อน ๒ กลุ่ม ได้แก่ อาสาปันสุข และ โรงเรียนดอกขอมพอ ซึ่งมีกระบวนการดำเนินการในรูปแบบเดิมและมีการพัฒนาระดับการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาคนในชุมชนตำบลอุโมงค์มีสุขภาวะตามหลักภavana ๔ ทางพระพุทธศาสนา

๔) การแก้ไขปัญหาการดำเนินงาน

การทำงานด้านสุขภาวะของชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้อาศัยการถอดบทเรียนการทำงานทุกระยะ ๓ เดือน และการประชุมปรึกษาหารือเดือนละ ๑ ครั้ง เพื่อคืนข้อมูลการทำงานกับสมาชิกและหาแนวทางพัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง

๕) การพัฒนาต่อยอด

การพัฒนาต่อยอดหรือการยกระดับการขับเคลื่อนด้านสุขภาวะ จะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญของการขับเคลื่อน การทำงานของสมาชิกและทีมวิจัยพยายามที่จะพัฒนาและยกระดับการทำงานอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้จากการดำเนินการวิจัยในระยะ ที่ ๑ เป็นการถอดบทเรียนจุดเด่น จุดด้อย อุปสรรค และโอกาสของการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชน ทำให้ยกระดับการทำงานในระยะที่ ๒ อย่างเป็นระบบและกระบวนการจัดการที่เห็นเป็นรูปแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ได้

ผลการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ จากการดำเนินการด้านการขับเคลื่อนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ การทำงานได้อาศัยชมรมอาสาปันสุข และโรงเรียนดอกขอมพอ ในการขับเคลื่อน ซึ่งได้ผลสำเร็จในการดำเนินการวิจัยอยู่ ๒ กลุ่มในชุมชน ได้แก่

กลุ่มที่หนึ่ง คือกลุ่มเป้าหมายในการส่งเสริมและพัฒนาด้านสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ จำนวน ๓๙๙ คน รวมทั้งหมด ๑๑ ชุมชน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้เน้นสมาชิกในชุมชนที่เป็นผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง และคนในชุมชนที่จำเป็นต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะ จะเห็นได้ว่ากลุ่มเป้าหมายเหล่านี้จากการดำเนินการตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ จนถึงปัจจุบัน ยังมีกลุ่มเป้าหมายเพิ่มมากขึ้น หน่วยงานเทศบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ และบุคลากร ไม่สามารถดูแลและรักษาอย่างครบครัน จำเป็นต้องมีชุมชนในการดูแลและส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ในปี ๒๕๕๙ จนถึงปัจจุบันจึงเกิดแกนนำจิตอาสาในการขับเคลื่อนด้านสุขภาวะ จึงเห็นได้ว่าในจำนวน ๓๙๙ คนของกลุ่มเป้าหมาย ภาพรวมมีการพัฒนาด้านสุขภาวะเพิ่มขึ้น จะเห็นได้ว่าสุขภาวะทางกายมีการพัฒนาถึงร้อยละ ๖๕ และด้านอื่นๆก็มีการพัฒนาเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะสุขภาวะทางด้านจิตใจ ที่มีการพัฒนาขึ้นของกลุ่มเป้าหมายและเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต

กลุ่มที่สอง คือกลุ่มแกนนำชุมชนที่มีจิตอาสาในการส่งเสริมและพัฒนาด้านสุขภาวะชุมชน จากจำนวนไม่ถึงร้อยคน ปัจจุบันมีนักจิตอาสาจำนวน ๑๐๙ คนและมีการเข้าร่วมอย่างไม่เป็นทางการจำนวนมาก ทำให้เห็นว่ากระบวนการทางพระพุทธศาสนา ที่นำหลักสังคหวัตถุทางพระพุทธศาสนา เป็นปัจจัยสำคัญให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักด้านจิตอาสาและการสงเคราะห์ชุมชน นอกจากนั้นยังเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการพัฒนาศักยภาพด้านสุขภาวะเชิงพุทธ เพราะเป็นฝ่ายปฏิบัติการเพื่อการ

ส่งเสริมและพัฒนา ทำให้แกนนำร้อยละชีวิตสามารถพัฒนาตนเองด้านสุขภาวะได้อย่างเข้มแข็ง และสามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของคนในชุมชน

การดำเนินการวิจัยการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ แม้จะไม่สามารถจะส่งเสริมและพัฒนาคนในชุมชนตำบลอุโมงค์ให้มีวิถีชีวิตที่มีสุขภาวะได้อย่างครอบคลุม แต่สามารถที่จะขับเคลื่อนด้านการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะอย่างต่อเนื่อง และขยายวงกว้างไปอย่างรวดเร็ว จะเห็นได้ว่าชุมชนเกิดความตระหนักในการเอาใจใส่ด้านสุขภาวะ และการทำงานอย่างเป็นระบบใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินการ ทำให้การขับเคลื่อนมีความเข้มแข็งและพัฒนาต่อยอดไปอย่างต่อเนื่อง นับเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินการด้านสุขภาวะชุมชนอย่างยั่งยืน

๕) แนวทางพัฒนากระบวนการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

กระบวนการจัดการสุขภาวะด้าน การวางแผน Plan การประเมินCheck และการปฏิบัติการ Act นับเป็นกระบวนการที่สามารถเข้ามาจัดการชุมชนสุขภาวะได้ ด้วยกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบ ที่บูรณาการกับหลักทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรสิกขา อปริหานิยธรรม อริยมรรค และสังคหวัตถุ ทำให้กระบวนการทำมีประสิทธิภาพ เพียงแต่การดำเนินการ Do หรือการดำเนินการของชุมชน จำเป็นที่จะต้องมีการหาแนวทางเพื่อพัฒนา จากการระดมความเห็นของชุมชนพบว่า

- ๑) ด้านการสร้างจิตอาสาและการพัฒนาศักยภาพ
- ๒) ด้านการประชาสัมพันธ์
- ๓) ด้านการประเมินผล
- ๔) ด้านการประสานงาน
- ๕) ด้านการสร้างเครือข่าย
- ๖) ด้านกลุ่มเป้าหมายในการลงพื้นที่

จะเห็นได้ว่าการดำเนินการวิจัยในช่วงระยะที่ผ่านมา จะมีกระบวนการคืนข้อมูลในรูปแบบการถอดองค์ความรู้ในการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ การหาแนวทางการพัฒนาจึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่จำเพาะเจาะจงถึงกระบวนการวิจัยที่ดำเนินการอยู่ การขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชนยังดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คนในชุมชนตำบลอุโมงค์มีสุขภาวะที่ดีอย่างยั่งยืนต่อไป

๖) ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมโครงการวิจัย

ในการจัดกิจกรรมโครงการวิจัย รูปแบบการจัดการชุมชนสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ ของตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นการร่วมกันหาแนวทางในการจัดการชุมชนสุขภาวะ บนพื้นฐานพุทธบูรณาการ ที่ต้องอาศัยความเข้าใจในศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาบูรณาการกับหลักการทำงานของชุมชน ปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้าใจอันดีต่อชุมชนคือทีมวิจัย ที่จะต้องเข้าใจถึงบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน และเข้าใจกระบวนการดำเนินงานวิจัยเชิงพระพุทธศาสนา

กระบวนการทำงานของทีมวิจัยส่วนใหญ่เป็นแกนนำชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน และมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชน เพียงแต่การใช้เครื่องมือวิจัยในการเก็บข้อมูลอาจไม่สามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ หรือการดำเนินงานด้านเอกสาร จึงจำเป็นจะต้องมีผู้เชี่ยวชาญคอยติดตามการเก็บข้อมูล

วิจัย และที่สำคัญของกระบวนการทำงานวิจัย ทีมวิจัยจะต้องพยายามมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องทุกกระบวนการ เพื่อติดตาม และเข้าใจอย่างเป็นระบบ

การเรียบเรียงข้อมูล และการสรุปข้อมูลในการวิจัย นักวิจัยบางท่านต้องอาศัยผู้ช่วยวิจัยในการสร้างความเข้าใจของข้อมูลที่เก็บรวบรวม เนื่องจากพื้นที่ในการวิจัยมีทั้งหมด ๑๑ ชุมชน จึงจะต้องพยายามวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เพื่อการเรียบเรียงข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ

อุปสรรคปัญหาในการดำเนินการวิจัย ส่วนหนึ่งเกิดจากทีมวิจัยมีบทบาทสำคัญในชุมชน นักวิจัยหลายท่านมีภารกิจในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงจำเป็นจะต้องหาเวลาสถานที่ เพื่อประชุมและหาแนวทางร่วมกัน และทักษะนักวิจัยถึงแม้จะมีบทบาทสำคัญในชุมชน แต่จำเป็นอย่างยิ่งที่นักวิจัยจะต้องมีทักษะในการเก็บข้อมูล และสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน อุปสรรคปัญหาเหล่านี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทีมวิจัยพยายามหาเทคนิค วิธีการ เพื่อปรับปรุงและพัฒนากระบวนการดำเนินงานวิจัยให้มีคุณภาพต่อไป

๕) บทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ เป็นการเสริมสร้างชุมชนให้มีสุขภาวะองค์รวม โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนเกิดความสุขทางกาย ใจ สังคม และปัญญา โดยได้นำศาสตร์ทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเนืองด้วยวิถีชีวิตของคนในชุมชนมีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ถึงแม้กิจกรรมตามแผนงานของโครงการวิจัยจะไม่สามารถทำได้อย่างสมบูรณ์ แต่ปรากฏการณ์ของชุมชนได้เกิดความตระหนักของการจัดการสุขภาวะ และทีมวิจัยได้เรียนรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ จากการสืบค้นทุนทางสังคมเพื่อการจัดการสุขภาวะ

จะเห็นได้ว่ากระบวนการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการดำเนินการเพื่อยกระดับกระบวนการดำเนินการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ โดยอาศัยกลุ่มการทำงานอยู่ ๒ กลุ่ม ได้แก่ ชมรมอาสาป็นสุขเพื่อคนอุ้มงค์ ที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ๒๕๕๗ และโรงเรียนดอกขอมพอ (ผู้สูงอายุ) ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ๒๕๕๘ ทั้ง ๒ กลุ่มนี้ได้สะท้อนถึงสถานการณ์ด้านสุขภาวะชุมชนที่ส่งผลกระทบในวงกว้าง สถิติด้านการเจ็บป่วยและความมีโรคภัยไข้เจ็บในตำบลอุ้มงค์มีสถานะที่เพิ่มขึ้น การพัฒนาและส่งเสริมด้านสุขภาวะชุมชนจึงได้อาศัยแกนนำชุมชนได้มีจิตอาสาเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม เพื่อการส่งเสริมด้านสุขภาวะ เมื่อเกิดกระบวนการวิจัยในปี ๒๕๕๙ - ๒๕๖๐ จึงได้นำกระบวนการจัดการสุขภาวะที่เป็นระบบกระบวนการภายใต้ฐานคิดของการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ด้วยเป้าหมายสำคัญเพื่อสุขภาวะชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักภาวะ ๔ ทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นหลักธรรมสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ ประกอบไปด้วย กายภาวนา จิตตภาวนา ศีลภาวนา และปัญญาภาวนา นอกจากเป้าหมายการส่งเสริมให้คนตำบลอุ้มงค์ดำรงชีวิตที่เป็นไปตามภาวนา ๔ แล้วนั้น กระบวนการวิจัยยังอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักไตรสิกขา หลักอปริหานิยธรรม หลักอริยมรรค และหลักสังคหวัตถุ นำมาเป็นเครื่องมือในกระบวนการทำงาน จึงเกิดการขับเคลื่อนสุขภาวะเชิงพุทธเป็นไปด้วยการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน เน้นการเห็นพ้องต้องกัน และความมีจิตอาสาเพื่อสังเคราะห์ชุมชน

รูปแบบการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ ยังได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการชุมชนตามหลักสากล ได้แก่ การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ การแก้ไขปัญหา และการพัฒนาต่อยอด ซึ่งได้อาศัยกระบวนการทำงานแบบ PDCA ประกอบไปด้วย การวางแผน การดำเนินการ การติดตาม ประเมินผล และการนำสู่ปฏิบัติการของชุมชน รูปแบบการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตำบล

อุโมงค์จึงขับเคลื่อนไปอย่างเป็นระบบ ถึงแม้ว่าการส่งเสริมและการพัฒนาชุมชนตำบลอุโมงค์ให้มีวิถีชีวิตอย่างมีสุขภาวะอย่างไม่ครอบคลุมทั้งหมด แต่ทำให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนสุขภาวะที่ขยายวงกว้างเพิ่มขึ้น มีจำนวนจิตอาสาและคนในชุมชนสนใจด้านสุขภาวะมากขึ้น กลุ่มเป้าหมายของชุมชนตำบลอุโมงค์หลายร้อยชีวิต มีสุขภาวะที่ดีขึ้นและเป็นการยกระดับต่อยอดถึงกระบวนการพัฒนาที่เข้มแข็งของชุมชนตำบลอุโมงค์

หลักการดำเนินการขับเคลื่อนสุขภาวะภายในรูปแบบการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ ได้เสริมสร้างความมีจิตอาสา เกิดความตระหนักของคนในชุมชนตำบลอุโมงค์ในการให้ความสำคัญด้านสุขภาวะ ด้วยการใช้หลักจิตตาวานาเป็นปัจจัยหลักของการดำเนินการ ทีมงานวิจัย แกนนำชุมชน และคนในชุมชนมีสภาวะทางจิตที่ดีขึ้น พร้อมปฏิบัติการเชิงรุกด้วยผลกระทบด้านสุขภาวะ และก่อเกิดแนวทางการพัฒนาสุขภาวะอันจะทำให้ชุมชนตำบลอุโมงค์มีสุขภาวะที่ดีอย่างยั่งยืนต่อไป

๖) ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินการวิจัย

๖.๑ การจัดการตนเองของชุมชนด้านสุขภาวะ

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนัก เห็นคุณค่า และมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างด้านสุขภาวะ ถึงแม้จะมี ๒ กลุ่มแกนนำที่ให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน ซึ่งผลการดำเนินการวิจัยเกิดการขยายวงกว้างในชุมชนจึงทำให้คนในชุมชนมีความตระหนัก และมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาวะชุมชน แม้สถานการณ์ด้านผู้สูงอายุ ผู้ป่วยในตำบลอุโมงค์ จะมีสถิติที่น่าเป็นห่วง แต่กระบวนการทำงานของชุมชนมีความเป็นระบบและการเอาใจใส่ของคนในชุมชน จึงทำกระบวนการทำงานเกิดความยั่งยืนต่อไป

๖.๒ การผลักดันนโยบายสาธารณะ

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้นำไปสู่การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน ถึงแม้จะดำเนินการวิจัยใน ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาสาป็นสุข และกลุ่มโรงเรียนดอกขอมพอ แต่ทำให้สถานการณ์ของการให้ความสำคัญด้านสุขภาวะมากขึ้น ซึ่งทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ให้ความใส่ใจ ในการส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมด้านเสริมสร้างสุขภาวะ ได้แก่ การกำหนดนโยบายขับเคลื่อนชุมชนจัดการตนเองด้านสุขภาวะชุมชน การสนับสนุนงบประมาณในการจัดอบรมศักยภาพให้กับคนในชุมชนเพื่อดูแลสุขภาพ เป็นต้น จึงทำให้กระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่ บ้าน วัด รัฐ มีบทบาทสำคัญในการยกระดับและต่อยอดการส่งเสริมด้านสุขภาวะชุมชนอย่างเข้มแข็งต่อไป

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลเชิงปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือทำงานตามแนววัฒนธรรมชุมชน, ๒๕๓๘

เกริกศักดิ์ บุญญาณพงศ์. นโยบายของรัฐและแนวทางการจัดการสังคมแก่ผู้สูงอายุ.

สถาบันวิจัยสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐

เดโช สนวนานท์. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๘.

โครงการรายงานสุขภาพจิตประจำปี. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔

โครงการพัฒนาที่มีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ(รายงานการวิจัย). สถาบันวิจัยประชากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

งามพิศ สัตย์สวณ. การวิจัยทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

จำนง ทองประเสริฐ. ประวัติพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๔.

จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒

จำลอง ดิษยวณิช, ศ.นพ.. วิปัสสนากรรมฐานและเชาว์อารมณ์. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๓.

จิรเดช มโนสร้อย และอรัญญา มโนสร้อย. เกสกรรมล้านนา: ตำรับยาสมุนไพรล้านนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๓๗.

ณรงค์ เส็งประชา. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

ประเวศ วะสี. บทบาทวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต. กรุงเทพมหานคร: กรมศาสนา, ๒๕๒๕.

----- . บนเส้นทางใหม่ส่งเสริมสุขภาพอนามัยชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑.

ประภา ลิ้มประสูติ. “แนวคิดทางการพยาบาลและอนามัยชุมชน”. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการเลือกสรรการพยาบาลอนามัยชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๓.

ปวย อึ้งภากรณ์. สังคมวิทยาชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔.

พระนคร ปรัชญ์ธี และคณะ. **สมุนไพรรักษาและแพทย์พื้นบ้านล้านนา**. เชียงใหม่ : โครงการสุขภาพแบบองค์รวม มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน, ๒๕๔๙.

พระราชวรมณี. **กรมพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พิสมัย จันทวิมล. **นิยามศัพท์ส่งเสริมสุขภาพฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๔๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทไชร์ จำกัด, ๒๕๔๑.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **“ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย”**. ใน เอกสารประกอบการสอนชุดมนุษยกับสังคม.นนทบุรี :โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๓.

มัลติกา มัติโก. **คู่มือวิจัยพฤติกรรม**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๓๔.

ยิ่งยง เทาประเสริฐ และคณะ. **ตำราการแพทย์พื้นบ้าน เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค), ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๔.

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. **สถิติวิทยาทางการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๐.

สถาบันประชากรศาสตร์, **ให้การดูแล ให้บริการต่าง ๆ แก่ผู้สูงอายุ**, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓)

สมคิด โชติกวนิชย์. **ประวัติและผลงานด้านศิลปวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์.

สมบุญ สุธาสำราญ. **การพัฒนาชนบทแนวพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย์จำกัด, ๒๕๓๐.

สยามสมาคม. **บทบาทพระสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๓.

สรุปผลที่สำคัญการทำงานผู้สูงอายุในประเทศไทย ปี ๒๕๕๖, สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานเลขาธิการกรม กรมศิลปากร, ๒๕๔๐.

สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. **ภูมิปัญญาชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๓

สุพัตรา สุภาพ. **สังคม และวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙.

สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ. **วิวัฒนาการส่งเสริมสุขภาพระดับนานาชาติ**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยระบบสุขภาพ, ๒๕๔๑.

สุภาพรณ ณ บางช้าง. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.

หนุ่มสาวไทย. สถาบันวิจัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พฤติกรรมการดูแล
สุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนแออัดเขตเมือง, ๒๕๔๕
อารียา ลิมสุวัฒน์. วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา
พานิช, ๒๕๒๘

ภาคผนวก

แบบบันทึกข้อมูล
ชมรมอาสาป็นสุขตำบลอุโมงค์

ชื่อ-นามสกุล..... อายุ.....ปี เพศ.....

บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

1. การดูแลสุขภาพเบื้องต้น

โรคประจำตัว

☐

ความดัน

☐

เบาหวาน

☐

โรคหลอดเลือดหัวใจ

☐

โรคหัวใจ

☐

โรคมะเร็ง

☐

อัมพฤกษ์

☐

อัมพาต

☐

โรคภูมิแพ้

☐

โรคกระเพาะอาหาร

☐

โรคหอบหืด

☐

โรคไต

☐

ข้อเสื่อม

☐

โรคไทรอยด์

☐

โรคเก๊าท์

☐

โรคอื่นๆ.....

☐

ผู้สูงอายุ

☐

ผู้สูงอายุติดเตียง

☐

พิการ

☐

สายตา

☐

หู

☐

ทางการเคลื่อนไหว

☐

อื่นๆ.....

☐

พิการติดเตียง

การดำเนินงานด้านสุขภาพให้กับกลุ่มเป้าหมาย

☐

วัดความดัน.....

☐

อื่นๆ.....

2. ด้านสุขภาพส่วนบุคคล

☐

ตัดผม

☐

ตัดเล็บ

☐

อื่นๆ.....

3. การดำเนินงานด้านสุขาภิบาลภายในบ้าน

☐ มีการดำเนิน โดยการ.....

☐ ไม่มีการดำเนินงาน

4. การดำเนินงานด้านสุขาภิบาลภายนอกบ้าน

☐ มีการดำเนิน โดยการ.....

☐ ไม่มีการดำเนินงาน

5. การจัดเก็บรวบรวมข้อมูล

☐ มีการดำเนิน โดยการ.....

☐ ไม่มีการดำเนินงาน

6. ปัญหาความต้องการ.....

7. แนวทางแก้ไข

.....
.....

หมายเหตุ

.....
.....